

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

BİZANS İMPARATOR MUHAFAZ BİRLİKLERİ VAREGLER

DOKTORA TEZİ

Fatih ŞEN

MAYIS-2022

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

BİZANS İMPARATOR MUHAFAZ BİRLİKLERİ VAREGLER

DOKTORA TEZİ

Fatih ŞEN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet ÇOG

MAYIS-2022

TRABZON

ONAY

Fatih ŞEN tarafından hazırlanan “Bizans İmparator Muhafız Birlikleri Varegler” adlı bu çalışma 27/06/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Mehmet ÇOG	Başkan	☒	☐	
Prof. Dr. Murat KEÇİŞ	Üye	☒	☐	
Doç. Dr. Ahmet KARAÇAVUŞ	Üye	☒	☐	
Doç. Dr. Bahadır GÜNEŞ	Üye	☒	☐	
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Fatih ŞEN

30.05.2022

ÖNSÖZ

Bizans İmparator Muhafız Birlikleri Varegler adını taşıyan bu çalışmada, 988-1204 yılları arasında Bizans İmparatorluğunda görev alan Vareg/Rus kökenli imparator muhafızlarının ve saha ordularında görev alan Rus askerlerinin özelde Bizans imparatorlarına genelde de imparatorluğun askeri harekâtlarına olan katkılarına değinilmektedir. Anadolu ve Ermenistan toprakları Bizans İmparatorluğu'nun en çok asker devşirdiği iki bölgedir. Ancak mezkûr bölgelerin büyük bir kısmının önce Araplar sonra da Selçuklu Türkleri tarafından alınması Bizans'ın asker kaynaklarını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Bu nedenle Bizans İmparatorluğu, oluşan bu asker açığını kapatmak için kendisine yeni kaynaklar bulmak zorunda kalmıştır.

Slavlar ve Vareg/Ruslar, uluslararası ticaret sayesinde Bizans'ın uzun zamandan beridir tanıdığı uzak kuzey komşuları arasındaydı. Bu ticaret sayesinde güneye inip burada tarihin ilk Rus devletini kuran Varegler, İstanbul üzerine bir takım askeri seferler düzenlemişlerdir. Bizans, mezkûr Rus seferleri neticesinde Vareglerin askeri becerilerine bizzat şahit olmuş, onları paralı askerler olarak ordularına yerleştirmiş ve böylece yaşadığı asker açığını kapatabilmiştir. II. Basileios (976-1025) devrinde resmen Bizans hizmetine giren Vareg askerlerinden iki ayrı birlik oluşturulmuştur. *Şehir İçi Vareg Birlikleri* adı verilen ilk birlik Bizans imparatorlarının özel muhafızlarını oluşturmuştur. *Şehir Dışı Vareg Birlikleri* adı verilen ikinci guruptaki Vareg askerleri ise eyaletlere gönderilmiş ve burada *thema* ordularında savaşmışlardır. Vareg askerleri 1204'teki Latin istilasına kadar Bizans imparatorlarının en çok güvendikleri muhafızlar olmuşlardır. *Thema* ordularında savaşanlar da imparatorluğun yeniden toparlanma süreçlerinde Bizans'a en çok fayda sağlayan askeri birlikler arasındaki yerlerini almışlardır.

Bizans kurum tarihi çalışmaları ülkemizde henüz başlangıç aşamasındadır. Vareg muhafız ve savaşçılarının imparatorluğa olan hizmetlerini anlattığımız bu çalışmanın Bizans kurumlar tarihi çalışmalarında bir boşluğu dolduracağını umut etmekteyiz.

Hem Yüksek Lisans hem de Doktora çalışmalarım süresince benden her türlü destek ve anlayışını esirgemeyen danışmanın Prof. Dr. Mehmet Çog'a ve aileme bu sayfalar vesilesiyle tekrar teşekkür etmek istiyorum.

Mayıs, 2022

Fatih ŞEN

İÇİNDEKİLER

ONAY	II
BİLDİRİM	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMA ESERLERİ	XI
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VAREGLERİN KÖKENİ VE İLK VAREGLER	5-43
1.1. Vareg, Viking, Norman ve Frank Adları ve Anlamları	5
1.2. Slavların ve Rusların Kökeni	9
1.2.1. Slavların Kökeni	9
1.2.2. Rusların Kökeni	13
1.2.2.1. Normanist Görüş	13
1.2.2.2. Anti-Normanist/Slavist Görüş	17
1.3. IX ve X. Asır İslam Kaynaklarında Ruslar	22
1.4. Vareg/Rusların Kullandığı Ticaret Yolları	28
1.5. Rus Topraklarında İlk Vareg Yerleşimleri	31
1.6. Novgorod ve Kiev Rus Devletlerinin Kurulması	36

İKİNCİ BÖLÜM

2. X. ASRIN İLK YARISINDA BİZANS VE İLK VAREG-BİZANS İLİŞKİLERİ. 44-92

2.1.	X. Asrın İkinci Yarısında Bizans İmparatorluğu	44
2.2.	Kiev Rusya'sının Din Değiştirmesi ve Bizans Etkisine Girmesi	50
2.3.	X. Asrın İkinci Yarısında Bizans Ordusu	55
2.3.1.	Bizans Kara Ordusu	55
2.3.2.	Thema ve Tagma Orduları	59
2.3.3.	X. Asır Bizans Savaş Stratejileri ve Taktikleri	63
2.3.4.	Bizans Deniz Gücü	77
2.3.5.	Vareglerin Organizasyonları, Silahları ve Savaş Taktikleri.....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BİZANS HİZMETİNDE VAREGLER 93-173

3.1.	Bizans Paralı Askerlik Kurumu	93
3.2.	988 Anlaşması Öncesi Varg/Rus Askerleri	95
3.3.	988 Bizans Rus Anlaşması	108
3.4.	988-1081 Yılları Arası Varg Birlikleri	115
3.4.1.	II. Basileios Devri Varg Birliklerinin Faaliyetleri	119
3.4.2.	Harald Hardrada'nın Varg Askeri Olarak Bizans'a Hizmetleri	120
3.4.3.	1042-1081 Yılları Arası Varg Birliklerinin Faaliyetleri	129
3.5.	1081-1204 Yılları Arası Varg Birlikleri	147
3.5.1.	Aleksios Komnenos Devri ve Varglerin Kimlik Değişine Uğramaları ..	147
3.5.2.	1118-1204 Yılları Arası Varg Birlikleri	157
3.6.	1204 Latin İstilasının Varglere Etkisi	169

SONUÇ ve ÖNERİLER.....	174
------------------------	-----

KAYNAKÇA	180
----------------	-----

EKLER.....	195
------------	-----

ÖZGEÇMİŞ.....	216
---------------	-----

ÖZET

Viking Çağında İskandinavya'dan Avrupa'nın doğu ve batısına yayılan Vikingler, günümüz Rusya topraklarına geldiklerinde yerli halklar tarafından Vereg olarak adlandırılmışlardır. Kiev'de IX. asrın sonunda tarihin ilk Rus devletini kuran Veregler bu süreçten önce Bizans İmparatorluğu ile bir kısım ticari ilişkiler içerisine girmişlerdir. Dolayısıyla Bizans ve Veregler arasındaki bilinen ilk temaslar bu ticari ilişkiler sayesinde başlamıştır. Veregler, Kiev'de devletlerini kurduktan sonra İstanbul üzerine askeri seferler düzenlediler. Bizans İmparatorluğu da bu seferler sayesinde Vereglerin savaşçı özelliklerine tanık oldu.

Bizans imparatorluğu Vereglerin Kiev'e yerleştikleri IX. asırda ve sonrasında Ermenistan, Doğu Anadolu ve Mezopotamya'daki topraklarının büyük bir kısmını önce Araplara ardından da Türklere kaybetmişti. Mezkûr bölgeler Bizans'ın asker devşirdiği en önemli bölgeler arasındaydı. Dolayısıyla bu kayıplar nedeniyle Bizans İmparatorluğu istediği anda yeterli sayıda askeri bulamadı. Asker açığını kapatmak isteyen II. Basileios, 988'de Kiev Prensi Vladimir'den yardım talebinde bulundu ve Vladimir de imparatora 6,000 Vereg savaşçısını gönderdi. II. Basileios daha sonra Vereg askerlerinden iki birlik oluşturdu. İlk birlik imparatorun özel muhafızları olurken ikinci birlik de *thema* bölgelerine gönderildi. II. Basileios'un ardılları da bu uygulamaya devam ettiler ve Veregler imparatorluğun en güvenilir imparator muhafızları haline geldiler. Veregler varlıklarını 1204'teki Latin istilasına kadar sürdürdüler.

Yetenekli ve sadık savaşçılar olan Veregler imparatorlara olan sadakatleri ile ün yapmışlardır. Kendilerinden önceki imparator muhafızları, darbeye kalkışan gaspçıların tarafına geçebiliyorlardı. Bu tehlikenin farkında olan imparatorlar, Vereglerin sadakatleri sayesinde hem imparatorluğu hem de tahtlarını güvence altına alabilmişlerdir. *Thema* ordularında görev alan Vereg askerleri de ordunun vurucu gücünün artmasına yardımcı olmuşlardır. Bu sayede Arap ve Türkler karşısında zayıflayan imparatorluk ordusu, gücünü yeniden toparlamış ve Latin istilasına kadar başarılı yeniden fetih hareketleri yapabilmıştır.

Anahtar Kelimeler: Veregler, Bizans, Rus, İmparator Muhafızları, Paralı Asker.

ABSTRACT

In the *Viking Age*, the Vikings, spreading from Scandinavia to the east and west of Europe, were entitled as Varangians by the indigenous peoples when they arrived to the territory of present-day Russia. The Varangians, establishing the first Russian state in history at the end of the IXth century in Kiev, had entered into some commercial relations with the Byzantine Empire before this process. Therefore, the first known contacts between Byzantium and Varangians began by the agency of these commercial relations. Varangians, after establishing their principedom in Kiev, organized military expeditions to Istanbul. The Byzantine Empire also witnessed the warlike characteristics of the Varangians thanks to these expeditions.

In the IXth century, when the Varangians settled in Kiev, the Byzantine empire had lost most of its lands in Armenia, Eastern Anatolia and Mesopotamia, first to the Arabs and then to the Turks. The regions in question were among the most prominent areas where Byzantium recruited its mercenaries. Therefore, these losses resulted in the Byzantine Empire's inability to find enough soldiers when it was needed. Basileios II, who wanted to make up for the shortage of soldiers, requested help from Prince Vladimir of Kyiv in 988, and Vladimir sent 6,000 Varangian warriors to the emperor. Then, Basileios II formed two units from Varangian soldiers. The first unit became the emperor's special guards, while the second unit was sent to the *theme* areas. Basileios II's successors continued this practice, and the Varangians became the most reliable imperial guards in the empire. The Varangians survived until the Latin invasion in 1204.

Skilled and loyal warriors, the Varangians were famous for their loyalty to the emperors. The imperial guards preceding them used to side with the usurpers who were attempting a coup. Being aware of this danger, the emperors were able to secure both the empire and their thrones in accordance with the loyalty of the Varangians. Varangian soldiers serving in the *thema* armies also helped to increase the striking power of the army. In this way, the imperial army, weakened by the Arabs and Turks, regained its strength and was able to make successful re-conquest movements until the Latin invasion.

Key Words: Varangians, Byzantium, Rus, Imperial Guards, Mercenary.

KISALTMALAR LİSTESİ

A.D.	: Anno Domini (Milattan Sonra)
AEMA	: Archivum Eurasiae Medii Aevi
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ANS	: Anglo-Norman Studies
ASEER	: The American Slavic and East European Review
BMGS	: Byzantine and Modern Greek Studies
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
c.	: Circa (Dolaylarında)
CHR	: The Cambridge History of Russia
CSP	: Canadian Slavonic Papers/Revue Canadienne des Slavistes
CUP	: Cambridge University Press
Çev.	: Çeviren
De Cerim.	: de Ceremoniis
DOP	: Dumbarton Oaks Papers
Ed.	: Editör, Editörler
HUP	: Harvard University Press
HUS	: Harvard Ukrainian Studies
İÜEFY	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
JGO	: Jahrbücher für Geschichte Osteuropas
JRAI	: The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland
JRS	: The Journal of Roman Studies

Lat.	: Latince
NCMH	: The New Cambridge Medieval History
OHBS	: The Oxford Handbook of Byzantine Studies
OUP	: Oxford University Press
PVL	: Povest' vremennykh let (Повесть временных лет)
REB	: Revue des études Byzantines
RIA	: Proceedings of the Royal Irish Academy: Archaeology, Culture, History, Literature
RPC	: Russian Primary Chronicle
RRSBN	: Revista Română de Studii Baltice și Nordice / The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies
RSBN	: Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici
Russ. Rev	: The Russian Review
SEER	: The Slavonic and East European Review
s.	: Sayfa
SOBBİAD	: Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi
SSBP	: Studia Slavica et Balcanica Petropolitana
SSQ	: The Southwestern Social Science Quarterly
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
UCL	: University College London
Yay.	: Yayınevi, Yayınları
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
Vol.	: Volume (Cilt)

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMA ESERLERİ

Bizans Kaynakları

Strategikon (VI. Asır): İmparator Mavrikios'a (582-602) atfedilen Bizans taktik ve strateji eseri *Strategikon*'un yazarının kim olduğu tartışma konusudur. John Wiita, eserin Mavrikios devrinin komutanlarından olan Philippikos tarafından yazıldığını iddia etmektedir. Ancak metindeki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla eseri kaleme alan kişi deneyimli bir askerdir. Araştırmacılar eserin Bizans-Pers savaşları döneminde yazıldığı konusunda hemfikirler. 12 kitaptan oluşan eserde ordunun ve komutanların uygulaması gereken taktik ve stratejiler anlatıldığı gibi o dönemde Bizans'ı çevreleyen milletler hakkında da bilgiler verilmektedir.¹ *Strategikon*'un bu çalışma açısından önemi, erken Slavlar ve Bizans savaş stratejileri hakkında birinci elden bilgiler vermesidir. Bu çalışmada *Strategikon*'un George T. Dennis tarafından yapılan İngilizce çevirisinin 2010'da Volkan Atmaca tarafından Türkçeye çevrilen *Strategikon, Bizans Kültüründe Strateji Sanatı* adlı baskısından istifade edilmiştir.

Photios (810-891): 858-867 ve 877-886 yılları arası iki kez İstanbul patrikliği görevine getirilen Photios'un 858 öncesi hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Soylu bir aileye mensup olan Photios'un amcası Tarasius, I. Nikephoros (802-811) devrinde İstanbul patrikliği yapmıştır. Kariyerinin ilk yıllarında din dışı görevler üstelenen Photios, önce saray muhafızlarının komutanı sonra da imparatorluk sekreteri olmuştur. Dini kariyeri ise III. Mikhail (842-862) devrinde başlamış ve 858'in Noel'inde ilk kez İstanbul patriği olmuştur. Ancak onun atanması Roma Kilisesi ile İstanbul Kilisesinin aralarının açılmasına neden oldu. Roma Kilisesi onun patrikliğini kabul etmeyince Photios da Papa I. Nikolaus'u aforoz etti. Sonraki imparator I. Basileios (867-886) batı ile iyi ilişkiler kurma niyetinde olduğu için Photios'u 867'de görevinden aldı ve Skepi manastırına sürgüne gönderdi. Sürgünde iken yazdığı mektuplar IX. asır Bizans tarihinin önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Doğu ve Batı kiliseleri arasında meydana gelen çekişmelerin ve devrin Bizans siyasi tarihinin anlatıldığı mektuplar ayrıca Bizans'a yapılan ilk Rus saldırılarından da bahsetmektedir. Yine Ruslara yönelik ilk misyoner faaliyetlerinden bahseden ilk yazar da Photios'tur.² Photios da Diyakoz Leo gibi depremlerden ve doğal afetlerden bahseder. Ancak o, bu afetlerin nedenlerini ilahi müdahalelerden çok doğal olaylara bağlar. Photios'un mektup veya vaazlarının sadece 18 tanesi günümüze kadar

¹ George T. Dennis, **Strategikon, Bizans Kültüründe Strateji Sanatı**, (Çev. Volkan Atmaca), Kırmızıkeçi Yay., İstanbul, 2010, s. 16-22.

² Photios, **The Homilies of Photios, Patriarch of Constantinople**, (Çev. Ve Yorum Cyril Mango), Wipf and Stock Publishers, Oregon, 2017, s. 4-6.

ulaşmıştır. Bu çalışmada C. Mango'nun 2017'de hazırladığı ve Photios'un mektuplarını içeren *The Homilies of Photius, Patriarch of Canstantinople* adlı çeviri eserden istifade edilmiştir.

Taktika (IX. Asır): Bizans imparatoru VI. Leo'ya (886-912) atfedilen *Taktika* (Τακτικά), bir Bizans savaş stratejisi el kitabıdır. *Taktika*'nın İngilizce çevirisini yapan George T. Dennis, eserin VI. Leo tarafından yazılmış olduğu tezini doğru bulmaz.³ Eser muhtemelen onun adına hazırlanmış olmalıdır. *Taktika*, kendinden önce hazırlanmış olan Aelian, Onasander ve Mavrikios'un strateji eserlerinden esinlenerek hazırlanmıştır ve bu türün en önemli eserleri arasındadır. Eserin orijinal adı *Savaş Taktikleri Üzerine Kısa Giriş*'tir (τὼν ἐν πολέμοις τακτικῶν σύντομος παράδοσις) ve bilim dünyasında kısaca *Taktika* olarak bilinmektedir. *Taktika*, hem süvari hem de piyade askerlerinin savaş taktikleri hakkında bilgi vermektedir. Onu diğer Bizans taktik eserlerinden ayıran özelliği ise deniz savaşları ile alakalı taktik ve stratejilere oldukça uzun bir bölüm ayırmış olmasıdır. *Taktika*'nın bu çalışma açısından en büyük önemi verdiği stratejik bilgilerin Varg/Rusların Bizans ordusuna girmeye başladıkları dönemde hâlâ kullanılıyor olmasıdır. Eser Varg/Rusların kullandığı taktik ve silahlardan bahsetmese de Varg/Ruslar muhtemelen onun bahsettiği stratejileri kullanmış olmalıdırlar. Bu çalışmada *Taktika*'nın 2010'da George T. Dennis tarafından hazırlanan *The Taktika of Leo VI* adlı İngilizce çeviriden istifade edilmiştir.

Sylloge Tacticorum (X. Asır): Orijinal adı *Συλλογή Τακτικῶν* (Sylloge Taktikon-Taktiklerin derlenmesi) olan eser, bir Bizans savaş stratejisi ve taktik eseridir. X. asırda yazıldığı düşünülen eserin yazarı belli değildir. 102 kısımdan oluşan *Taktikon*, batılı araştırmacılar tarafından kabaca 3 bölüme ayrılmıştır. 1 ila 56. kısımlar ordu dizilimi, kuşatmalar, savunma hatları ve tuzaklar gibi taktik bilgilerin ve stratejilerin anlatıldığı kısımdır. 57 ila 75. kısımlar ise ordunun zehirli yiyecek ve içeceklerle karşı nasıl korunacağından, zehirli okların hazırlanmasından ve düşman atlarının nasıl devrileceğinden, yani savaşın diğer yönlerinden bahseder. Son kısımlar olan 76 ila 102. kısımlarda ise antik Roma ve Grek savaş gelenekleri ile alakalı bilgiler bulunmaktadır. Makedon hanedanı döneminde yazıldığı için o dönemin askeri başarılarında kuvvetle muhtemel pay sahibidir. *Taktikon*'un yazılış sebebi muhtemelen doğuda Bizans sınırlarını tehdit eden Arap akınlarıdır.⁴ Metnin yazarı, doğu sınırlarında Arap ilerleyişinin ancak taktik üstünlük sayesinde durdurulabileceğinin farkında olmalıdır. Bizans'ın asker ihtiyacı duyduğu bir dönemde yeniden ortaya çıkan ve asker bulma konusunda sıkıntı yaşamayan Arap tehlikesinin önüne ancak strateji ve taktiklerle geçilebileceğinin de farkındadır. Dolayısıyla *Taktikon*'un Bizans'ın Makedon hanedanı döneminde yeniden toparlanmasında önemli bir payı vardır. Bu çalışmanın *İkinci Bölümünde*

³ George T. Dennis, *The Taktika of Leo VI*, Dumbarton Oaks, Washington, 2010, s. IX.

⁴ Chatzelis, G. ve Harris, J. (Çev. Ve Ed.), *A Tenth-Century Byzantine Military Manual: The Sylloge Tacticorum*, Routledge, Londra ve New York, 2017, s. 3-5.

Bizans savaş stratejileri ve taktiklerinden bahsedilen başlık altında *Taktikon*'dan yararlanılmıştır. Çalışmada *Sylloge Taktikon*'un G. Chatzelis ve J. Harris tarafından 2017'de yapılan *A Tenth-Century Byzantine Military Manual: The Sylloge Tacticorum* adlı İngilizce çeviriden istifade edilmiştir.

VII. Konstantinos Porphyrogenetos (905-959) ve Eserleri: İmparator VII. Konstantinos, entelektüel kişiliği bakımından diğer Bizans imparatorlarından oldukça farklı bir konumdadır. 945'te tek imparator olarak taç giymesine kadar geçen süreçte, genelde taht işlerinden uzak tutulduğu için kendisini okumaya ve geliştirmeye vermiştir. Bu nedenle arkasında Bizans tarihi çalışmaları için oldukça önemli eserler olan *de Administrando Imperio*, *de Cerimoniis* ve *de Thematibus* adlarında üç önemli eser bırakmıştır.⁵ Oğlu Romanos'a yazdığı ve imparatorluk yönetim sanatı ile ilgili bilgilerin bulunduğu *Pros ton Idion Yion Romanon* (*Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν*)⁶ özgün adlı eser, bilim dünyasında Latince olarak *de Administarando Imperio* olarak bilinmektedir. *De Administrando*, Vareglerin 988'de Bizans hizmetine resmi olarak girmelerinden önceki dönemde Bizans ordusunda yer alan paralı Vareg/Rus askerlerinin bazı faaliyetleri hakkında bilgiler vermektedir. Hatta Girit seferlerine katılan Rus askerlerinin sayısı ve silahları dahi *de Administrando* sayesinde bilinebilmektedir. Bu çalışmada *de Administrando*'nun 2020'de İlhan Aslan tarafından yapılan *de Administrando Imperio* adlı çeviriden istifade edilmiştir.

VII. Konstantinos'un diğer eseri olan *de Cerimoniis* ise iki kitaptan oluşmaktadır. Konstantinos bu kitabı yazmasının amacını uzun yıllar boyunca unutulana ya da tahrif olan bilgilerin kurtarılması olarak verir. Basit bir Grekçe ile yazılan eserin bir başka amacı da bu türden bilgilerin gelecek nesillere aktarılmasıdır.⁷ VII. Konstantinos, *de Cerimoniis*'te yukarıdaki eserinde olduğu gibi 988 yılı öncesindeki Vareg/Rus askerlerinin Bizans'a olan hizmetlerinden bahsetmektedir. Bu çalışmada *de Cerimoniis*'in 2012'de A. Moffatt ve M. Tall tarafından yapılan *The Book of Ceremonies* adlı İngilizce çeviriden istifade edilmiştir.

Diyakoz Leo (950-?): 950'de Alaşehir yakınlarında doğan Diyakoz Leo'nun ölüm tarihi bilinmemektedir. Yaşamı hakkında bilinenler de oldukça sınırlıdır. İstanbul'da eğitim gören Leo, zamanla sarayda yükselerek 970'te diyakozluk mevkiine getirilmiştir. Eseri *Istoria*, II. Romanos (959-963), Nikephoros Phokas (963-969), Ioannes Çimiskes'in (969-976) saltanatlarının tamamını ve II. Basileios'un (976-1025) saltanatının ilk yıllarının siyasi ve askeri olaylarını içermektedir. Leo, eserinin yazılış amaçlarını gelecek nesillere bir öğüt ve hayatta

⁵ Konstantin Porphyrogenitus, **De Administrando Imperio**, (Çev. İlhan Arslan), Post yay., İstanbul, 2020, s. 11-14.

⁶ *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν*: Oğlum Romanos'a.

⁷ Constantine Porphyrogenetos, **The Book of Ceremonies**, (Çev. A. Moffatt ve M. Tall), Brill Puplicing, Leiden ve Boston, 2012, s. XXIII.

yapılan faydalı işlerin unutulup gitmesini önlemek olarak açıklamaktadır.⁸ Leo, yazdığı hadiselerin pek çoğunun bizzat görgü tanığı olduğunu belirtmektedir. Bu durum da onun eserini X. asır Bizans tarihi araştırmaları açısından önemli bir konuma getirmektedir. Ancak Leo, şahsen gözlemlemediği hadiseleri nereden ya da kimlerden aldığına dair bir bilgi vermez.⁹ Leo'nun eserinin bir başka özelliği de tarihi hadiselerin yanından depremler ve kuymuklu yıldızlar gibi doğa olaylarına da yer vermiş olmasıdır. Pek çok yerde bu tür olayları, insanların doğru yoldan çıkmaları ve tanrının onları bu yollarla gazaba uğratması şeklinde yorumlar. Ayrıca Leo, Herson şehrinin 987'de Ruslar tarafından kuşatıldığı bilgisini veren tek Bizans kaynağıdır. Bu çalışmada Leo'nun eserinin 2005'te A. Talbot ve D. Sullivan tarafından hazırlanan *The History of Leo the Deacon, Byzantine Military Expansion in the Tenth Century* adlı İngilizce çeviriden istifade edilmiştir.

Ioannes Skylitzes (XI. Asır): Orijinal adı Σύνοψις Ἱστοριῶν (Synopsis Istorion-Tarihin Özeti) olan eser Aleksios Komnenos devrinde yazılmıştır. Yazarı Skylitzes'in hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Yine de Skylitzes'in 1050'den önce doğduğuna dair bir kısım görüşler bulunmaktadır. Aynı zamanda bir hukukçu olan müellif, bir dönem imparatorlukta idari görevler de üstlenmiştir. 811-1057 yılları arası Bizans tarihini kapsayan eserin yazarına göre yazılış amacı, önceki tarihi olayları birleştirerek ahenkli hale getirmektedir.¹⁰ Skylitzes, *Synopsis*'i hazırlarken Georgios Synkellos ve Theophanes'in eserlerinden oldukça fazla faydalanmış, hatta I. Romanos'un saltanatının sonuna kadar olan kısım büyük oranda Theophanes'ten almıştır. Yazar, bunların yanında günümüze ulaşmayan eserlerden de istifade etmiştir.¹¹ Skylitzes, her ne kadar önsözde kullandığını söylediği 14 eser adı verse de bu eserlerin hepsini kullanıp kullanmadığı bilinmemektedir. Ayrıca bu 14 eser hakkında da çalışma yapılmamıştır.¹² Bu eserlerin büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Dolayısıyla Skylitzes, anlatısını yaptığı hadiselerin pek çoğunun görgü tanığı değildir. Skylitzes'in bu çalışma açısından en önemli özelliği Vareg adını ilk kullanan Bizans kroniği olmasıdır. Ona göre Varegler Romalıların ordusunda görev alan Kelt kökenli paralı askerlerdir.¹³ Skylitzes, Bizans tarihinin yaklaşık iki buçuk asırlık bölümünü derlediği eserinin pek çok yerinde Bizans ordusunda yer alan Rus/Vareg savaşçılarının faaliyetlerine de yer vermiştir. Dolayısıyla *Synopsis*, bu çalışmanın önemli ana kaynakları arasında yer almaktadır. Bu çalışmada *Synopsis*'in 2010'da John Wortley tarafından hazırlanan *A Synopsis of Byzantine History 811-1057* adlı İngilizce çevirisinden istifade edilmiştir. Ayrıca ülkemizde *Synopsis*'in Hatice Bolat

⁸ Leo The Deacon, *The History of Leo the Deacon, Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*, (Çev. A. Talbot ve D. Sullivan), Dumbarton Oaks, Washington, 2005, s. 8-10.

⁹ Leo The Deacon, a.g.e., s. 14.

¹⁰ John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History, 811-1057*, (Çev. John Wortley), CUP, Cambridge, 2010, s. XII.

¹¹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), TTK Yay., Ankara, 2011, s. 198.

¹² Skylitzes, a.g.e., s. XVIII.

¹³ Skylitzes, a.g.e., s. 449.

tarafından hazırlanan *Ioannes Skylitzes'in Bizans Tarihi İsimli Eserinin XII-XXIII. Bölümlerinin Çevirisi (959-1057)* ve Ümmühan Özkul tarafından hazırlanan *Bizans Tarih Yazarlarından Ioannes Skylitzes'in, Sinopsis İstorion Adlı Eserinde Türkler (1025-1057)* adlı yüksek lisans tezleri de bulunmaktadır.

Mikhail Psellos (1018-1078/1079): Soylu bir aileye mensup olan Psellos, 1018'de İstanbul'da doğmuştur. Felsefe, matematik ve hukuk gibi alanlarda iyi bir eğitim alan Psellos, 1042'de sarayda sekreter olarak işe başlamıştır. V. Mikhail'in tahtan indirilmesinden sonra da sarayda önemli mevkilere yükselmiştir. Öyle ki Konstantinos Monomakhos'un tahta çıkışında Psellos'un önemli katkıları olmuştur. 1047'de yeni açılan felsefe okulunun yönetimine geçmiştir. Pek çok alanda eserleri bulunan müellifin tarih alanındaki en önemli eseri *Khronographia*'dır (Χρονογραφία). İmparatorlara danışmanlık da yapan Psellos, V. Mikhail döneminden itibaren yazdığı hadiselerin bizzat görgü tanığıdır. Yedi kitaptan oluşan *Khronographia*, Diyakoz Leo'nun eserinin son tarihi 976 yılıyla, yani II. Basileios'un tahta çıkması ile başlar ve 1077'de VII. Mikhail tahtta iken sonlanır. Pek çok imparatorun saltanatına şahit olan Psellos'un *Khronographia*'sı bu bakımdan X ve XI. asır Bizans tarihinin aydınlatılması adına kıymetli bir eserdir. Psellos, eserinin yazılış amacını eski Roma tarihi kitapları ile güncel kitapları karşılaştırıp fazla ayrıntı ve gereksiz bilgilere değinmeden bir eser ortaya çıkartmak olarak açıklamaktadır. Ancak, eserin bu özelliği pek çok olayın ayrıntısının verilmemesine neden olmuştur.¹⁴ *Khronographia* her ne kadar genel olarak Bizans'ın iç siyaseti ile ilgilense de Bizans'a etkisi olan Varegler gibi topluluklar hakkında da bilgiler vermektedir. Bu çalışmada *Khronographia*'nın Işın Demirkent tarafından 1992'de hazırlanan *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı* adlı Türkçe çeviriden istifade edilmiştir.

Mikhael Attaleiates (1020/1030-1085): Mikhael'in soyadından hareketle Antalya'da¹⁵ doğmuş olabileceği varsayılmaktadır. Kesin olmamakla beraber 1020-1030 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. İstanbul'da hukuk eğitimi alan Mikhael, bir dönem Selanik'te çalıştıktan sonra İstanbul'da askeri yargıçlığa kadar yükselmiştir. Mikhael, biri hukuk alanında *Ponema Nomikon* adında biri de tarih alanında *Istoria* (Ἱστορία) adında iki önemli eser kaleme almıştır. *Istoria*, Bizans İmparatorluğu'nda 1034-1079 yılları arasında meydana gelen askeri ve siyasi hadiselerden müteşekkildir. *Istoria*'da 1034-1041 yılları arası hadiseler çok ayrıntılı anlatılmamış, asıl geniş anlatım 1041-1071 yılları arasındaki hadiseler için yapılmıştır. Malazgirt savaşına bizzat katılan yazar, IV. Romanos ve Nikephoros Botaneiates devirlerinde askeri yargıçlık görevini sürdürmüştür. Dolayısıyla kendisi pek çok askeri hadisenin birinci

¹⁴ Mikhail Psellos, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, (Çev. Işın Demirkent), TTK Yay., Ankara, 1992, s. X-XXII.

¹⁵ Attaleiates: Antalyalı.

elden görgü tanığıdır.¹⁶ Attaleiates'in bir askeri yargıç olması ve pek çok savaşa bizzat katılmış olması onun anlattıklarının öneminin daha da artmasına vesile olmuştur. Bu çalışmada *Istoria*'nın Bilge Umar tarafından 2008'de hazırlanan *Tarih* adlı Türkçe tercümesinden istifade edilmiştir.

Anna Komnena (1083-1153): İmparator Aleksios Komnenos'un kızı olan Anna Komnena, Bizans tarih yazımı ve edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Komnenoslar devri Bizans tarihinin en önemli eserlerinden olan Anna Komnena'nın *Alexiad*'ı muhtemelen 1137'de yazılmaya başlanmış ve 1148'de de tamamlanmıştır. Eseri ilk yazmaya başlayan kişi Anna'nın eşi Nikephoros Bryennios'tur. Anna, kocası Bryennios'un ölümünün ardından kocasının başlattığı işi devam ettirmiş ve eşinin yazdıklarını ilk iki bölümde özetleyerek 15 kitaptan oluşan eserini tamamlamıştır. Ömrünün büyük bir kısmı saray ve çevresinde geçen Anna'nın yazdıkları büyük ölçüde kendi gözlemlerine dayanmaktadır. Pek çok saray memuruyla doğrudan tanışık olduğu için saray içi entrikalardan da haberdar olmalıdır. Dolayısıyla onun yazdıkları hem kendi tecrübelerine hem de birinci elden görgü tanıklarından edindiği bilgilere dayanmaktadır.¹⁷ Eserde Komnenoslar devrinde Bizans'ın yeniden toparlanması, Bizans'ın Haçlılarla ilk teması, Normanlar gibi kuzey topluluklarının ve bazı göçebe kavimlerin Bizans ile mücadeleleri anlatılmaktadır. *Alexiad*, Anadolu'da Selçuklu-Bizans mücadelesine de yer verdiği için Türk tarihi çalışmaları açısından da önemli bir kaynaktır. Bu çalışma açısından önemi ise hem pek çok hadisede Vareglerin varlığından bahsetmesi ve hem de Vareglerin kimlik değişimine uğradığı bir dönemde bu hadiseye ilk kez yer veren yazar olmasıdır. Bu çalışmada *Alexiad*'ın Bilge Umar'ın Grekçe, İngilizce ve Fransızca baskılarını esas alarak yaptığı *Alexiad*, *Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi*, *Malazgirt'in Sonrası* adlı Türkçe çevirisinden yararlanılmıştır.

Niketas Khoniates (1155-1215/1216): Denizli doğumlu olan Khoniates'in asıl soyadı Akominatos'tur (Ἀκομινάτος). İstanbul'a yerleşen yazarın bir dönem avukatlık yaptığı düşünülmektedir. Angeloslar devrinde (1185-1204) saray hizmetine giren Khoniates, idare mekanizmasında yüksek konumlara ulaşmıştır. 1204 Latin istilasının görgü tanığı olan yazar, aynı zamanda sarayda da görevli olduğu için pek çok belgeye ulaşabilme imkânına sahiptir. Dolayısıyla onun yazdıkları bizzat şahit olduğu hadiselerdir. XII. asrın önemli Bizans kronikleri arasında olan eseri *Historia*'yı İznik İmparatorluğunun himayesi altında kaleme almıştır. 21 kitaptan oluşan *Historia*, 1118-1206 yılları arası Bizans İmparatorluğu tarihini kapsamaktadır. Selçuklu devri Anadolu tarihi araştırmaları için de önemli bir eser olan *Historia*, Selçuklu-Bizans ilişkileri hakkında da kıymetli bilgiler vermektedir.¹⁸ *Historia*'nın 1995'te Fikret Işıltan

¹⁶ Mikhael Attaleiates, *Tarih*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2008, s. 5-6.

¹⁷ Anna Komnena, *Alexiad, Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası*, (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2021, s. 12.

¹⁸ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev. Fikret Işıltan), TTK Yay., Ankara, 1995, s. IX-X.

tarafından hazırlanan *Historia* (*Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*) ve Işın demirkent tarafından 2006'da hazırlanan iki ciltlik *Niketas Khoniates'in Historia'sı* adlı Türkçe çevirileri bulunmaktadır. İngilizcedeki en yaygın çevirisi ise Harry J. Magoulias'ın 1984'te basılan *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates* adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada yukarıda verilen baskıların üçünden de istifade edilmiştir.

Ioannes Kinnamos (XII. Asır): Kinnamos'un kesin doğum tarihi bilinmemekle beraber kendisi, Ioannes Komnenos'un (1118-1143) ölümünden kısa bir süre sonra doğduğunu yazmaktadır. Sarayda görev alan Kinnamos, çok genç yaşta iken imparator sekreterliği konumuna kadar yükselmiş ve Anadolu ve Balkan mücadelelerinde bizzat yer almıştır. Bunların haricinde hayatı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Kinnamos, Bizans tarihinde biri *Ethopiia* biri de *Istoria* adlı iki önemli eseri ile tanınmaktadır. *Ethopiia* bir retorik çalışması iken *Istoria* ise 1118-1176 yılları arası, Ioannes Komnenos ve Manuel Komnenos devirleri Bizans tarihini anlatan bir tarih çalışmasıdır. Kinnamos'un Angeloslar devrini anlattığı ve kayıp olduğu düşünülen bir tarih eseri daha bulunmaktadır. *Istoria*'nın II. Aleksios Komnenos (1180-1183) devrinde kaleme alındığı düşünülmektedir. Yazar, Ioannes Komnenos devrinin tarihi olaylarını diğer kroniklerden derleyip özetlerken, Manuel Komnenos devri tarihi olaylarını ise bizzat deneyimleyerek kaleme almıştır. Manuel devrini ayrıntılı şekilde anlatan eser Miryakefalos savaşını anlatırken birden bire son bulur. Dolayısıyla bundan sonraki sayfaların kayıp olduğu düşünülmektedir.¹⁹ Kinnamos'un bu çalışma açısından en büyük önemi Komnenoslar devrinden bahsederken Vareglerin de dâhil olduğu hadiseler yer vermiş olmasıdır. O, bazı yerlerde Vareg adını doğrudan kullanırken bazı yerlerde de Varegler için kullanılan balta taşıyan askerler unvanını kullanmıştır. Bu çalışmada *Istoria*'nın 2001'de Işın Demirkent tarafından hazırlanan *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı* (1118-1176) adlı Türkçe çeviriden istifade edilmiştir.

Ioannes Zonaras (XII. Asır): Ioannes'in doğum ve ölüm tarihleri ve yaşam hikâyesi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Eserinde verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere Aleksios Komnenos ve Manuel Komnenos devirleri arasında yaşamıştır. Yine bu bilgilerden anlaşıldığı üzere yüksek rütbeli bir hukukçu vazifesi de görmüştür. Zonaras, İstanbul'daki sivil mahkemenin başkanlığını yapmış, bir dönem de Bizans'ın günümüz adalet bakanlığına benzeyen mevkiinde bulunmuştur. Eseri *Epitomi Istorion* (Ἐπιτομή Ἱστοριῶν), adından da anlaşılacağı üzere özet bir tarih çalışmasıdır. Anna Komnena, Psellos ya da Attaleiates'in aksine o kendi gördüğü olayları yazmak yerine kendisinin yaşadığı döneme kadar gelişen olayları özetleyerek kitap haline getirmiştir. 18 kitaptan oluşan *Istorion*'un ilk 12 cildi evrenin yaradılışından I. Konstantinos devrine kadar olan hadiseleri içerir. 17 ve 18. kitaplar ise

¹⁹ Ioannes Kinnamos, **Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)**, (Çev. Işın Demirkent), TTK Yay., Ankara, 2001, s. XX-XXIII.

Anadolu'nun Türkleşmesi ile alakalı kıymetli bilgiler içermektedir.²⁰ Bu çalışmada *Istorion*'un Bilge Umar tarafından 2008'de yapılan *Tarihlerin Özeti (Kitap XVII-XVIII)* adlı Türkçe çeviriden istifade edilmiştir.

Pseudo-Kodinos (XIV. Asır): Asıl adı Georgios Kodinos olan yazarın doğum ve ölüm tarihleri ve hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Eseri *de Officiis*'de²¹ bir giriş ve yazılış amacı kısmı da bulunmamaktadır. XIV. asrın sonlarına doğru yaşadığı düşünülen Kodinos'un 1347-1368 yılları arasında eserini kaleme aldığı tahmin edilmektedir. VII. Konstantinos'un *de Cerimoniis*'inde olduğu gibi *de Officiis* de devlet gelenekleri, törenler ve saray görevlileri hakkında bilgiler vermektedir. *De Officiis*, bahsettiği tören ve geleneklerin tarihi kökenleri hakkında da bilgiler içermektedir. Bu sayede o, tarih ve güncel arasında bir bağ kurmaya da çalışır. Kendisi her ne kadar bir yazılış amacı belirtmese de görünen amacı döneminin saray geleneklerini tarihi referanslarla yazıp gelecek nesillere aktarmaktır.²² *de Officiis*, XIV. asır Bizans saray gelenekleri ve devlet görevlileri hakkında kıymetli bilgiler içeren önemli bir kaynaktır. Eserin bu çalışma açısından önemi ise Pseudo-Kodinos'un pek çok törende Vargelerden ve onların saraydaki görevlerinden bahsediyor olmasıdır. Bu çalışmada *de Officiis*'in 2017'de R. Marcides, J. A. Munitiz ve D. Angelov editörlüğünde hazırlanan *Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies* adlı İngilizce çeviriden istifade edilmiştir.

Kuzey Dillerinde Hazırlanan Kaynaklar

Ana Rus Kroniği (XII. Asır): Erken Rus tarihinin en önemli eserlerinden biri olan *Povest' vremennykh let* (Повесть временных лет)²³ bilim dünyasında *Ana Rus Kroniği* olarak bilinmektedir. Eserin adının orijinal çevirisi ise *Geçmiş Yılların Hikâyesi*'dir. Eser batıda ilk bilinir olduğunda yazarının rahip Nestor olduğu düşünülmekteydi. Ancak sonradan yapılan araştırmalarda eserin pek çok rahibin ortak girişimi ile yazıldığı sonucuna varılmıştır.²⁴ Kroniğin Nestor nüshası, Silvester nüshası ve 1118 tarihli nüsha olmak üzere toplamda üç nüshası bulunmaktadır.²⁵ Bu çalışmada kullanılan Nestor nüshasına sonraki yıllarda da pek çok rahip ekleme ve çıkarmalar yapmıştır. Doğu Slav kabilelerinin 850-1110 yılları arası tarihlerini

²⁰ Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti (Kitap XVII-XVIII)*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2008, s. 5-7.

²¹ Τακτικόν περί των οφφικίων του Παλατίου Κωνσταντινουπόλεως και των οφφικίων της Μεγάλης Εκκλησίας.

²² Pseudo-Kodinos, *Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies*, R. Marcides, J. A. Munitiz ve D. Angelov (Ed.), Surrey, Ashgate, 2013, s. 10-13.

²³ Eski Doğu Slavcası: Повѣсть времѣнныхъ лѣтъ (Pověstí vreměnyxú lětü).

²⁴ Samuel H. Cross, *Russian Primary Chronicle, Laurentian Text*, Crimson Printing Company, Massachusetts, 1953, s. 3.

²⁵ Mualla Uydu Yücel, 9. Yüzyıldan 13. Yüzyıla İlk Rus Yıllıklarında Türkler, Doğu Kütüphanesi Yay, İstanbul, 2020, s. 15.

içeren eserin, çalışmamız açısından en büyük önemi Vareg/Ruslar ile Bizans'ın ilk karşılaşmalarına yer veriyor olmasıdır. Bizans ile Ruslar arasındaki ilk ticari ilişkiler, ilk Rus-Bizans savaşları ve bu savaşlar sonrasında imzalanan barış anlaşmaları *Ana Rus Kroniği*nde bulunmaktadır. Öyle ki Bizans kaynaklarında bulunmayan anlaşma maddelerini *Ana Rus Kroniği* ayrıntıları ile birlikte vermektedir. İstanbul'a olan Vareg/Rus ilgisi, Rus topraklarında Bizans'ın yaptığı misyonerlik faaliyetleri ve Rusların Hristiyanlaşarak Bizans etkisi altına girmeleri, *Ana Rus Kroniği*nin değindiği konular arasındadır. *Ana Rus Kroniği* bazı yerlerde yanlış bilgiler de vermektedir. Örneğin Kronik III. Mikhail'in tahta çıkış tarihini yanlış bir şekilde 852 yılı olarak vermektedir.²⁶ Daha da önemlisi mezkûr kronik kuzeylilerin Slav topraklarına yerleşimlerini meşrulaştırmak amacıyla yazıldığı için taraflı bilgi ve yorumlar da içermektedir. Bu nedenle ihtiyatla kullanılması gereken bir kroniktir. Bu çalışmada *Ana Rus Kroniği*nin Samuel H. Cross tarafından hazırlanan ve O. P. Sherbowitz-wetzor tarafından yeniden düzenlenen *Russian Primary Chronicle, Laurentian Text* adlı İngilizce çeviriden istifade edilmiştir.

Snorri Sturluson (1178-1241): İzlandalı siyasetçi, şair ve tarihçi olan Snorri Sturluson, *Heimskringla* adlı kuzey destanında İsveç ve Norveç krallarının siyasi tarihlerini kaleme almıştır. Eserin orijinal adı *Kringla Heimsins*'tir (Dünyanın Çevresi), fakat bilim dünyasında *Heimskringla* olarak kullanılır. Efsanevi İsveç hanedanı olan Ynglings'in hikâyesi ile başlayan eser 1177 Norveç iç savaşı ile son bulur. *Heimskringla*, kendinden önceki *Morkinskinna* (XII. Asır) ve *Fagrskinna* (XII. Asır) gibi pek çok kuzey destanlarından, halk hikâyelerinden ve şiirlerden faydalanılarak meydana getirilmiştir. Üç bölümden oluşan *Heimskringla*'nın ne zaman kaleme alındığı bilinmemektedir. Hatta yazarının Snorri Sturluson olup olmadığına dair tartışmalar da vardır.²⁷ Destanda, Norveç Krallığının kuruluşu, Kuzeylilerin Avrupa'da yaptıkları seferler, Kuzeylilerin Kutsal Topraklara kadar uzanan Haçlı maceraları ve bireysel seferleri yer almaktadır. *Heimskringla*'nın bu çalışma açısından önemi ise geleceğin Norveç kralı olan Harald Hardrada'nın Bizans ordusuna girip, Vareg birlikleri içerisinde giriştiği askeri faaliyetlerden bahsediyor olmasıdır. *Heimskringla*, bunun haricinde Bizans'ın Peçenekler ile olan mücadelelerinden bahsederken Vareglerin varlığından bahsetmekte ve Haçlı Seferleri sırasında İstanbul'a gelip Aleksios Komnenos'a asker yardımı yapan kuzeyli krallar hakkında bilgiler de vermektedir. Bu çalışmada *Heimskringla*'nın 2011'de Lee M. Hollander tarafından hazırlanan *Heimskringla, History of the Kings of Norway* adlı İngilizce tercümesinden istifade edilmiştir.

²⁶ Cross, a.g.e., s. 58.

²⁷ Snorri Sturluson, *Heimskringla, History of the Kings of Norway*, (Çev. Lee M. Hollander), The University of Texas Press, Austin, 2011, s. XV.

Latince Kaynaklar

Annales Bertiniani (IX. Asır): Yazarı bilinmeyen kronik, Fransa'da Saint Bertin'de bulunduğu için *Annales Bertiniani-Bertinian Yıllıkları* olarak bilinmektedir. *Fransa Kraliyet Yıllıklarının* devamı olan eser 830-882 yılı olaylarını kapamaktadır.²⁸ Bir Karolenj dönemi eseri olan *Bertinian Yıllıkları*, IX. asır Fransa tarihi için önemli bir esedir. Fransa Krallığı ve Papalık arasındaki siyasi çekişmeler eserin ana konusunu oluşturur. Bunun yanında Fransa topraklarını işgal eden Viking gruplarının tarihini de içerir. *Annales Bertiniani*'nin bu çalışma açısından önemi ise Rus ismini kullanan ilk Latin kaynağı olmasıdır. Bu çalışmada *Annales Bertiniani*'nin 1991'de Janet L. Nelson tarafından hazırlanan *The Annals of St-Bertin* adlı İngilizce tercümesinden istifade edilmiştir.

Geoffrey Malaterra (XI. Asır): Malaterra'nın yaşamı hakkında fazla bilgi olmasa da kendisinin Norman göçleri ile birlikte İtalya'ya Normandiya'dan geldiği düşünülmektedir.²⁹ Güney İtalya Norman dükü Robert Guiscard'ın isteği üzerine kaleme aldığı *De rebus gestis Rogerii Calabriae et Siciliae comitis et Roberti Guiscardi ducis fratris eius* adlı eserinde, Normanların İtalya'daki siyasi ve askeri tarihleri anlatılmaktadır. Bir Benetiktan rahibi olan Malaterra,³⁰ yazdığı olayların görgü tanığı değildir. Dolayısıyla o eserini görgü tanıklarından elde ettiği bilgilerle yazmıştır. Güney İtalya ve Balkanlarda Norman-Bizans mücadelesini de anlatan eserin bu çalışma açısından en önemli yönü 1081'de Balkanlardaki Bizans-Norman mücadelesinde yer alan Vareg askerlerinden de bahsetmiş olmasıdır. Bu çalışmada Malaterra'nın eserinin 2005'te K. B. Wolf tarafından hazırlanan *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of Duke Robert Guiscard his Brother* adlı İngilizce çevirisinden istifade edilmiştir.

Geoffroi de Villehardouin (1160-1212): Fransa Champagne doğumlu olan Geoffroi, IV. Haçlı Seferine katılan ve seferin gerçekleşmesi için Venedik ile de görüşmeler gerçekleştiren şövalyeler arasındadır. Şövalye olması dışında hayatı hakkındaki bilgiler yok denecek kadar azdır. Ancak onu diğer şövalyelerden ayıran özelliği, arkasında İstanbul'un Latinler tarafından işgal edildiği seferi anlatan *de la Conquête de Constantinople* (İstanbul'un Fethi) isimli bir eser bırakmış olmasıdır. Eser, İstanbul'un Latinler tarafından işgalini en ayrıntılı şekilde anlatan Haçlı kroniğidir ve oldukça sade bir Ortaçağ Fransızcası ile kaleme alınmıştır. Haçlı komutanlarının faaliyetleri destansı bir dille anlatılmış ve Haçlıların başlarına gelen kötü

²⁸ Annales Bertiniani, *The Annals of St-Bertin, Vol I*, (Çev. Ve Açıklama Janet L. Nelson), Manchester University Press, Manchester, 1991, s. 2-3.

²⁹ Elizabeth Van Houts, *The Normans in Europe*, Manchester, Manchester University Press, New York, 2000, s. 99.

³⁰ Ewan Johnson, "Normandy and Norman Identity in Southern Italian Chronicles", John Gillingham (Ed.), *ANS, XXVII, Proceedings of the Battle Conference 2004*, içinde (85-100), The Boydell Press, Woodbridge, 2005, s. 95.

hadiseler de günahların bedeli olarak dini cezalandırmalar şeklinde yorumlanmıştır. 1205'ten sonra yazılmaya başlanan eserin yazılış amacı, Haçlı komutanlarının başlangıçta Kutsal Topraklar niyetiyle çıktıkları yolculuklarının İstanbul'a varmasını kendince haklı nedenlerle açıklamaya çalışmaktır.³¹ Villehardouin, Latinlerin İstanbul kuşatmalarına bizzat katılmıştır. Dolayısıyla aktardığı hadiseler onun görgü tanıklığına dayanmaktadır. *De la Conquête de Constantinople*'in bu çalışma açısından en büyük önemi, hem kuşatmaları canlı ve ayrıntılı bir şekilde aktarmış olması ve hem de İstanbul surlarında Haçlı askerlerini bizzat karşılayıp onlarla savaşan ve ilk başta onları geri püskürten Vareg muhafızlarından bahsediyor olmasıdır. Bu çalışmada *de la Conquête de Constantinople*'in Ali Berktaş tarafından yapılan *Geoffroi de Villehardouin, Henri de Valenciennes, IV. Haçlı Seferi Kronikleri* adlı Türkçe çevirinin 2019 yılı baskısından istifade edilmiştir.

Robert de Clari (XIII. Asır): IV. Haçlı Seferinin görgü tanıklarından olan Robert de Clari, İstanbul'un Latinler tarafından zapt edildiği savaşa bizzat katılmış ve gördüklerini de arkasında bir tarihi eser olarak bırakmıştır. Kendisinden şövalye olarak bahsetse de yaşamı hakkında çok fazla bir şey bilinmemektedir. Eserini oldukça yalın bir Latince ile yazdığı için iyi bir eğitim almadığı yönünde görüşler vardır. Mezkûr dönemin önemli eserlerinden olan *li estoires de chiaus qui conquisent Coustantinoble-İstanbul'un Zaptı*, surlarda İstanbul'u korumak için mücadele eden balta taşıyan muhafızlardan, yani Vareglerden de bahseder. Dolayısıyla *İstanbul'un Zaptı*, bu çalışma için önem arz etmektedir. Tarafsız bir üslupla kaleme alınan eser, İstanbul'un Haçlılar tarafından yağmalanmasından ve halka yapılan zulümlerden de bahseder.³² Bu çalışmada Robert de Clari'nin eserinin 1924'te yapılan Fransızca tercümesinden faydalanılarak Beyhun Akyavaş tarafından 1994'te hazırlanan *İstanbul'un Zaptı (1204)* adlı Türkçe çevirisinden istifade edilmiştir.

Ermenice ve Süryanice Kaynaklar

Lastivertli Aristakes (1002-1080): XI. asır Ermeni kronik yazarı olan Aristakes, hem bir din adamı hem de bir tarihçidir. Erzurum yakınlarında doğduğu bilinen yazarın hayatı hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. 1072-1079 yılları arasında yazıldığı tahmin edilen eseri *Պատմություն: մեր շրջապատի աշխարհի սպգերից մեզ հասած սրհաւիթքների մասին* (Çevremizde Yaşayan Yabancı Halklardan Başımıza Gelen Felaketlerin Tarihi), 1000-1071 yılları arası Ermeni tarihini içermektedir. Eser her ne kadar bir Ermeni tarihi kitabı olsa da muhtevasında Ermenilerin; Bizans, Gürcü ve Türkler ile olan münasebetleri hakkında bilgiler

³¹ Ali Berktaş (Çev.), *Geoffroi de Villehardouin, Henri de Valenciennes, IV. Haçlı Seferi Kronikleri*, İş Bankası Yay., İstanbul, 2019, s. XI.

³² Robert de Clari, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, (Çev. Beyhun Akyavaş), TTK Yay., Ankara, 1994, s. VI-VIII.

verilmektedir.³³ Dolayısıyla mezkûr topluluk ve devletlerin XI. asır tarihi araştırmaları için önemli bir eserdir. Aristakes'in eserinin bu çalışma açısından önemi ise XI. asrın ilk yarısında Bizans'ın Ermenistan'a gerçekleştirdiği seferlere katılan Vareg askerleri hakkında bilgiler veriyor olmasıdır. Bu çalışmada mezkûr eserin Engin Öztürk tarafından 2020'de yapılan *Bizans ve Ermeniler Arasında Türkler* adlı Türkçe tercümesinden istifade edilmiştir.

Step'anos Tarōnec'i (XI. Asır): Muş yakınlarında eski adı Taron olan bir bölgede doğan Step'anos, Ermeni asıllı bir kronik yazarıdır. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle beraber hayatı hakkında da neredeyse hiçbir şey bilinmemektedir. Genellikle hikâye anlatıcısı anlamına gelen *Asoghik* lakabı ile tanınmaktadır. Üç kitaptan oluşan *Evrensel Tarih* adlı eserinin en geç 1005'te tamamlandığı düşünülmektedir. Birinci ve İkinci Kitap; İncil, Eusebios (263-339) ve bir başka Taronlu kronikçi Movses'ten (410-490) faydalanılarak hazırlanan birer dünya tarihi kitaplarıdır. 58 bölümden oluşan Üçüncü Kitap ise Step'anos'un yaşadığı dönemin hadiselerini içermektedir.³⁴ Ermeni tarihi araştırmaları için kıymetli bir eser olan *Evrensel Tarih*, XI. asır Bizans-Ermeni ilişkileri açısından da faydalı bir kaynaktır. Bu çalışma açısından önemi ise Bardas Skleros ve Bardas Phokas'ın isyanlarından bahsederken Rus Prensi Vladimir'in gönderdiği 6,000 Vareg/Rus askerinden de bahsetmiş olmasıdır. Bu çalışmada *Evrensel Tarih*'in 2017'de Tim Greenwood tarafından hazırlanan *The Universal History of Step'anos Tarōnec'i* adlı İngilizce çeviriden istifade edilmiştir.

Urfalı Mateos (?-1144): Urfa'da yaşamış Ermeni bir kronik yazarı olan Mateos, orijinal adı *Ջամսուղապարտի* (Zhamanakagrutyun-kronik) olan eserinde XI. asrın sonu ile XII. asrın ilk yarısında Yakın Doğu'da meydana gelen siyasi ve askeri hadiseleri kaleme almıştır. Eser, Türk tarih yazımında *Vekâyi-Nâme* olarak kullanılmaktadır. Yazarın hayatı hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Urfa'da bir manastırda başrahip olan yazar, hayatının tamamını Urfa'da geçirmiş ve eserini de burada tamamlamıştır. 1137'de son bulan eseri Papaz Grigor tarafından 1163'e kadar devam ettirilmiştir. Mateos, hadiseleri kaleme alırken hem eski kitapları okumuş hem de görgü tanıklarının şahadetlerinden istifade etmiştir. Ancak bu türden kaynakların hangi eserler ya da kimler olduklarına dair bir bilgi vermemiştir. Bunların yanında kendisinin de bizzat şahit olduğu hadiseleri de eserine eklemiştir. Dolayısıyla o, yazdığı pek çok hadisenin görgü tanığıdır. *Vekâyi-Nâme*, Yakın Doğu'nun Türkler tarafından fethi, Bizans-Ermeni mücadeleleri ve Haçlı-Arap mücadeleleri gibi önemli hadiseleri sade bir dille kaleme alarak anlatmıştır.³⁵ Ermeni ve Süryani tarihi araştırmaları için önemli bir eser olan *Vekâyi-Nâme*,

³³ Lastivertli Aristakes, *Bizans ve Türkler Arasında Ermeniler*, (Çev. Engin Öztürk), Urzeni Yay., İstanbul, 2020, s. 11-12.

³⁴ Step'anos Tarōnec'i, *The Universal History of Step'anos Tarōnec'i*, (Çev. Tim Greenwood), Oxford University Press, Oxford, 2017, s. 31vd.

³⁵ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Çev. Hrant D. Andriasyan), TTK Yay., Ankara, 2019, s. XIX-XXV.

Anadolu'nun Türkleşmesi tarihi açısından da önemli bir eserdir. Eserin bu çalışma açısından önemi ise özellikle XI. asrın başında Bizans'ın Ermenista'a gerçekleştirdiği seferlerden bahsetmesi ve bu seferlerde Vareg askerlerinin kullanıldığına dair bazı referanslar vermesidir. Bu çalışmada *Vekâyi-Nâme*'nin Hrant D. Andreasyan tarafından Ermenice aslı ve Fransızca tercümeleleri karşılaştırılarak yapılan *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136)* ve *Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)* adlı çevirinin 2019'da basılan Türkçe tercümesinden istifade edilmiştir.

Arapça ve Farsça Kaynaklar

İbn Hurdâzbih (820-912): Erken dönem İslam coğrafyacılarından olan İbn Hurdâzbih, kimi kaynaklarda İslam coğrafyacılığının babası olarak kabul edilmektedir. Fars kökenli olan yazar seçkin bir aileye mensuptur ve iyi bir eğitim almıştır. Abbasileri döneminde Halife Mu'temid (870-892) devrinde *berid* teşkilatına giren Hurdâzbih, bu memuriyetin kendisine sunduğu imkânları çok iyi kullanmış ve görüp duyduklarını sonradan eserine de eklemiştir. İstahri, eseri *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*'i Bağdat'a yerleştikten sonra 846-886 yılları arasında yazmıştır. Kuvvetle muhtemel yüksek saray görevlilerinin isteği üzerine kaleme alınan eser, genel olarak İbn Hurdâzbih'in bizzat görgü tanığı olduğu olaylardan meydana gelmektedir. Hurdâzbih, mezkûr eserinde Müslüman tüccarların kullandıkları ticaret yollarının bir haritasını çıkartmaya çalışmıştır.³⁶ Bunu yaparken de Müslümanların ticaret yaptığı Ruslar ve Slavlar gibi kuzeyli milletlere de değinmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada Rusların kökenlerinden bahsederken İbn Hurdâzbih'in yazdıklarından da istifade edilmiştir. İleride *Birinci Bölümde* de görüleceği üzere İbn Hurdazbih'in Rusları Slavların bir kolu olarak tanımlaması Slavist görüş taraftarlarının, Rusların menşeinin Slavlara dayandığı tezine bir kanıt olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*'in 2008'de Murat Ağarı tarafından yapılan *Yollar ve Ülkeler Kitabı (el-Mesâlik ve'l-Memâlik)* adlı Türkçe tercümesinden istifade edilmiştir.

Mesudî (893/896-956): Müslüman coğrafyacılarının önde gelen isimlerinden olan Mesudî, bazı Rus tarihçileri tarafından İslam dünyasının Heredotos'u olarak adlandırılır. Bağdat'ta doğan yazarın doğum tarihi bilinmemektedir. 912'ye kadar Bağdat'ta yaşayan Mesudî, bu tarihten sonra şehri terk ederek çeşitli seyahatler gerçekleştirmiştir. İlk seyahatinde Fars, Kirman, Hindistan ve Çin'e kadar gitmiştir. İkinci seyahatinde ise Musul, Azerbaycan, Curcân ve Kuzey Afrika'yı ziyaret etmiştir. Eseri *Murûc ez-Zeheb* bu seyahatler neticesinde meydana getirilmiştir. Bununla beraber eserini meydana getirirken istifade ettiği tarih ve coğrafya yazarlarının isimlerini de vermiştir. Ancak Mesudî, bir hadiseyi anlatırken duyduklarını olduğu gibi metne aktarmış, herhangi bir tenkide başvurmamıştır. Ayrıca anlattığı

³⁶ İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı (el-Mesâlik ve'l-Memâlik)*, (Çev. Murat Ağarı), Kitabevi Yay., İstanbul, 2008, s. 13-16.

hadiselerin, birkaç istisna haricinde, tarihlerini de vermemiştir. Dünyanın yaratılış hikâyesi ile başlayan eser, kısa coğrafi bilgilerden sonra, Müslümanlar haricindeki milletler hakkında bilgiler verir.³⁷ Bilgi verdiği milletlerden birisi de erken Ruslardır. Dolayısıyla bu çalışmada erken Rusların yerleşim yerleri ve kökenlerinden bahsedilirken Mesudî'nin eserinden de faydalanılmıştır. Bu çalışmada *Murûc ez-Zeheb*'in 2012'de Ahsen Batur tarafından yapılan *Murûc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)* adlı Türkçe çeviriden istifade edilmiştir.

İbn Rüsteh (X. Asır): İsfahan'da doğduğu tahmin edilen yazarın hayatı hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmemektedir. Abbasi Halifesi Muktefi (902-908) döneminde posta teşkilatı müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Doğum ve ölüm tarihleri de belli değildir. 922-948 yılları arasında öldüğü tahmin edilmektedir. Ancak arkasında bıraktığı *el-A'lâku'n-Nefise* adlı eseri sayesinde İslam coğrafyacılığının en önemli isimlerinden biri haline gelmiştir. Tarih, coğrafya ve ansiklopedi tarzındaki *el-A'lâku'n-Nefise*, adından da anlaşıldığı üzere dünya üzerindeki nefis yaratılışlardan ya da harika olaylardan bahseder. Eserin ne zaman yazıldığı bilinmemektedir. Ancak 903-913 yılları arasında yazıldığı tahmin edilmektedir. Oldukça hacimli bir eser olan *el-A'lâku'n-Nefise*'nin günümüze ancak coğrafyayla ilgili olan yedinci cildi ulaşabilmiştir.³⁸ Rusların yaşadığı kuzey topraklarını da anlatan İbn Rüsteh, Rusları yanlış bir şekilde ada halkı olarak tanımlar. Bunu haricinde Rus gündelik ve sosyal hayatı hakkında canlı bilgiler sunar. Bu bilgiler İslam coğrafyacıları arasında Rus sosyal hayatı hakkındaki ilk bilgilerdir. Dolayısıyla İbn Rüsteh'in eserine bu çalışmada atıflarda bulunulmuştur. Bu çalışmada *el-A'lâku'n-Nefise*'nin 2017'de Ali Fuat Ekber tarafından hazırlanan *el-A'lâku'n-Nefise, Dünya Coğrafyası* adlı Türkçe çevirisinden istifade edilmiştir.

İbn Fadlân (879-960): İbn Fadlân, Abbasi Halifesi Muktedir (908-929) devrinde sarayın divan kâtiplerinden birisidir. Hayatı hakkında kendi eseri *el-Rihle*'de anlattıkları haricinde bir bilgi bulunmamaktadır. Doğum ve ölüm tarihleri de kesin değildir. Halife Muktedir devrinde 921-922 yıllarında Volga Bulgarlarına bir elçilik heyeti gönderilmiş, İbn Fadlan da bu elçilik heyetinde yer almıştır. Heyetteki görevi halifenin ve vezirin mektuplarını okumakla beraber hediyeleri kabul etmek olan İbn Fadlân, bu sayede pek çok bilgiye de ulaşabilmiştir. 921'de Bağdat'tan hareket eden elçilik heyeti Buhara'ya, oradan Harizm'e sonrasında Oğuz ülkesine ulaşmıştır. Daha sonra heyet Peçenek ülkesini de geçerek 922'de Volga Bulgarlarının ülkesine varmıştır. Etil nehri kıyısına ulaşan İbn Fadlân burada ilk kez Ruslarla karşılaşmıştır.³⁹ Elçilik heyetinde görevliken görüp duydukları, sonradan eseri *el-Rihle*'nin muhteviyatını oluşturmuştur. *El-Rihle*, canlı anlatımı ile Oğuzlar, Volga Bulgarları ve Peçenekler gibi pek çok Türk topluluğu hakkında önemli bilgiler vermektedir. İbn Fadlân, Etil nehri kıyısında ilk kez

³⁷ Mesudî, *Murûc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*, Ahsen Batur (Çev.), Selenge Yay., İstanbul, 2012, s. 13-17.

³⁸ İbn Rüsteh, *el-A'lâku'n-Nefise*, (Çev. A. Fuat Ekber), Ankara Okulu Yay., Ankara, 2017, s. 13-14.

³⁹ İbn Fadlan, *Seyahatname*, (Çev. Ramazan Şeşen), Yeditepe Yay., İstanbul, 2015, s. VII-X.

gördüğü Rusların dini hayatları, ticari faaliyetleri ve gündelik hayatları hakkındaki bilgileri eseri *el-Rihle*'ye eklemiştir. Dolayısıyla kendisi bu çalışma için de bir öneme sahiptir. Bu çalışmada *el-Rihle*'nin 2010'da Ramazan Şeşen tarafından yapılan *İbn Fadlân Seyahatnamesi* adlı Türkçe çevirinin 2015 yılı baskısından istifade edilmiştir.

İbn Havkal (?/987 sonrası): Abbasiler döneminde Nusaybin'de doğan İbn Havkal'ın hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bir dönem askerlik de yapan müellif Bizans'a karşı gerçekleştirilen bir sefer esnasında Kayseri'ye kadar gelmiştir. Bunun haricinde ticaretle uğraştığı için pek çok yeri gezip görme fırsatı da yakalamıştır. Bizzat kendisi de eseri *Sûrat el-Arz*'da çocukluğundan beri ülkeler hakkında bilgi edinmeyi sevdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla o, Bağdat'ta siyasi otoritenin olmadığı bir ortamda, hem ticaret yapmak hem de yazacağı esere bilgi toplamak için 943-987 yılları arasında bir seyahate çıktı. Bu süre zarfında Sicilya ve Endülüs de dâhil İslam dünyasının her yerini dolaşan İbn Havkal, bizzat kendi gözlemlerine dayanan eseri *Sûrat el-Arz*'ı tamamladı. Eser, el-Makdisi'nin eseri ile birlikte İslam medeniyetinde üretilen ilk tam coğrafya eseridir. Zira *Sûrat el-Arz*, uzun seyahatler ve gözlemler neticesinde vücuda getirilmiştir. *Sûrat el-Arz*, coğrafya tekniklerinden yoksun olsa da anlatılan bölgelerin şehirlerinden, yollarından, limanlarından, köylerinden ayrıntılı bir şekilde bahseder.⁴⁰ İslam dünyası dışındaki bölgeler eserin ilgi alanı dışında olsa da Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Ruslar gibi bazı topluluklar hakkında bir takım bilgiler içerir. Bu çalışmada *Sûrat el-Arz*'ın Ramazan Şeşen tarafından yapılan *10. Asırda İslam Coğrafyası (Sûrat el-Arz)* adlı Türkçe çevirinin 2014 yılı baskısından istifade edilmiştir.

Hudûdü'l-Âlem (X. Asır): Yazarı bilinmeyen Hudûdü'l-Âlem'in 982-983 yılında yazıldığı tahmin edilmektedir. Dolayısıyla yazar hakkında hiçbir bilgi yoktur. Bir Seyahatname özelliği de taşıyan *Hudûdü'l-Âlem*'deki bilgiler, müellifin bizzat görüp duyduklarına dayanmaktadır. Yazar, kullandığı başka kaynakların isimlerini zikretmese de kuvvetle muhtemel, Ptolemaios, İbn Hurdazbih, Cehâni, İstahrî ve Mesudî gibi coğrafyacıların eserlerinden de faydalanmıştır. *Hudûdü'l-Âlem*'de dünyanın özellikleri, tarım arazileri ve yerleşik alanları ile alakalı bilgiler bulunmaktadır. Dünyanın bir küre şeklinde olduğunu izah eden eserde Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının ayrıntılı bilgisi verilir. Müellifin Büyük Asya olarak adlandırdığı kısımda, en doğuda Çin'den batıda Bizans hâkimiyetinde olan Haliç'e kadar olan bölgeler ile beraber bu alanda yaşayan Müslüman ülke ve halklardan bahsedilir. Afrika kısmında ise Mısır'dan başlayıp kıtanın en batısına, güneyde ise Sudan ve Mağrib beldelerine değinilir. Avrupa kısmında ise Haliç'ten başlayıp Avrupa'nın en batısı ve en kuzeyine kadar olan bölgeler anlatılır.⁴¹ Erken Ruslar da bu kısmın içinde yer almaktadırlar. Bu çalışmada

⁴⁰ İbn Havkal, *10. Asırda İslam Coğrafyası (Sûrat el-Arz)*, (Çev. Ramazan Şeşen), Yeditepe Yay., İstanbul, 2014, s. 7-11.

⁴¹ Anonim, *Hudûdü'l-Âlem Min'l-Meşrik İle'l-Magrib*, (Çev. A. Duman ve M. Ağarı), Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2020, s. XIII-XVI.

Hudûdü'l-Âlem'in 2020'de A. Duman ve M. Ağarı tarafından yapılan *Hudûdü'l-Âlem Min'l-Meşrik İle'l-Magrib* adlı Türkçe tercümeden istifade edilmiştir.

İbnü'l-Esîr (1160-1233): 1160'ta Cizre'de doğan İbnü'l-Esîr İslam coğrafyasının önemli bilim merkezlerini gezerek kendisini hem tarih, siyer, edebiyat hem de İslami bilimlerde geliştirmiştir. 1233'te Musul'da ölen İbnü'l-Esîr'in arkasında bıraktığı en önemli tarih eseri *el-Kâmil fi't-târih*'tir. Özaydın'a göre yüksek devlet mevkilerinde hiç gözü olmayan müellif, eserinde önemli devlet adamlarının düştüğü perişan durumları aktarmaktan çekinmemiştir. İbnü'l-Esîr, eserinde anlattığı hadiseleri değerlendirirken ihtiyatlı davranması ile bilinmektedir. Ayrıca o anlattığı hadiseleri tahlil ve tenkit sürecinden geçirmiş ve güvenilir kaynaklara atıfta bulunmuştur. Tarihini yazmasındaki amacı insanların geçmiş hadiselerden ders almasını ve ahiretleri için de birikim yapmalarını tavsiye etmek istemesidir. Ayrıca ona göre tarih kitaplarında bazı önemli hadiseler yer almamakta ancak önemsiz hadiseler ise ayrıntısı ile birlikte anlatılmaktadır. Dolayısıyla onun bir başka amacı da genel olayları kapsayan bir eser hazırlayıp okuyucuyu binlerce tarih kitabı araştırması yapmaktan kurtarmaktır. Kronolojik bir eser olan *el-Kâmil*, kâinatın yaratılışı ile başlar ve 1231 yılı olayları ile son bulur.⁴² Eserin bu çalışma açısından önemi ise Malazgirt savaşına katılan Vareg/Rus askerlerinden doğrudan bahseden tek kaynak olmasıdır. Bu çalışmada *el-Kâmil fi't-târih*'in 1991'de Mertol Tulum redaktörlüğünde hazırlanan *İslâm Tarihi, İbnü'l-Esîr el-Kâmil fi't-târih Tercümesi* adlı Türkçe çeviriden istifade edilmiştir.

Araştırma Eserleri

Vareglerin Bizans tarihine olan katkıları ile en yakından ilgili olan eser İzlandalı dilbilimci Sigfus Blöndal'ın eseri olan *The Varangians of Byzantium*'tur. Eser, kendisinden sonra bu alanda yapılan araştırmaların hem ana kaynağı hem de öncüsü durumundadır. Varegler ve onların Bizans'a katkıları hakkında batı literatüründe şu ana kadar Blöndal'ın mezkûr eserinden daha kapsamlı bir eser meydana getirilmemiştir. Dolayısıyla mezkûr eser bu çalışmada da yoğun olarak kullanılmıştır. Blöndal'ın mezkûr eseri haricinde Vareglerle doğrudan alakalı eserlerin sayısı sınırlıdır. Dolayısıyla burada araştırmacılara düşen devrin kaynaklarını iyi analiz edip Blöndal'ın eksik bıraktığı noktaları tespit etmektir. Bu çalışmada Blöndal'ın eserinde bulunmayan Bizans kroniklerindeki Varegler ile alakalı bilgiler aktarılmaya çalışılmıştır. Blöndal'ın eseri haricinde Rafaela D'amato'nun 2010'da Osprey için hazırladığı *The Varangian Guard 988-1453* adlı bir eser daha bulunmaktadır. Ancak bu eser Blöndal'ın eserinin özeti olmasının ötesine geçememiştir. Varegler ile alakalı kitapların sayısının az olmasına rağmen bu konuda hatırı sayılır derecede makale bulunmaktadır.

⁴² Abdülkerim Özaydın, "İzzeddin İbnü'l-Esîr", **TDVİA**, içinde 21 (26-27), TDV Yay., İstanbul, 2000, s. 26-27.

Blöndal her ne kadar bir Varg uzmanı olsa da Varglerin ve Rusların etnik kökenleri ile alakalı ayrıntılı bilgiler vermemiştir. Rusların kökeni meselesine ise çok az değinmiştir. Bu nedenle bu çalışmada Varglerin kökeninin daha iyi anlaşılabilmesi için Rusların kökeni meselesine detaylıca değinilmeye çalışılmıştır. Konuyla alakalı hem Rus hem de Batılı araştırmacıların eserlerinden azami derecede istifade edilmiştir. Bu bağlamda Rus tarihi ve Rusların kökenleri ile alakalı en önemli araştırmacılardan olan George Vernadsky'nin *Political and Diplomatic History of Russia, Ancient Russia, The Origins of Russia* ve Türkçe *Rusya Tarihi* adlı eserlerine sıkça başvurulmuştur. *Harvard Ukrainian Studies*'in kurucusu ve aynı zamanda önemli bir Türkolog da olan Omeljan Pritsak'ın *The Origin of Rus, The Invitation of the Varangians* ve *The Slavs and the Avars* adlı makalelerinden faydalanılmıştır. Samuel H. Cross'un ise *Medieval Russia Contacts with the West* ve *The Scandinavian Infiltration into Early Russia* adlı makaleleri bu çalışmada Rusların kökeni ile alakalı kullanılan önemli makaleler arasındadır. Thomas S. Noonan'ın *The Dnieper Trade Route in Kievan Russia (900-1240 A.D.)* adlı doktora tezi ile *European Russia, c. 500-c. 1050* adlı makalesinden de istifade edilmiştir. Geoffrey Hosking'in *Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla* adlı Türkçe çevirisi ile A. N. Kurat'ın *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar* adlı Türkçe eserleri Rusların kökenine dair önemli bilgilerin bulunduğu ve bu çalışmada da kullanılan eserler arasındadır.

Rusların kökeni tartışmalarına değinen çağdaş araştırmacılardan Peter Golden'ın *The Question of the Rus' Qaghanate* ile Osman Karatay'ın *Karadeniz'de İlk Ruslar ve Şarkel'in İnşası* adlı makalelerinden istifade edilmiştir. Yine bunlarla beraber çağdaş araştırmacılardan Simon Franklin ve Jonathan Shepard'ın *The Emergence of Rus, 750-1200* ve Paul R. Magocsi'nin *A History of Ukraine, The Lands and its People* adlı kitapları da faydalanılan eserler arasındadır. Slavların kökeni meselesi için ise Slav araştırmacısı olan Florin Curta'nın *The Making of the Slavs* adlı eserinin yanında Samuel H. Cross'un *Primitive Civilization of the Eastern Slavs* adlı makalesi gibi diğer başka eserlerden de yararlanılmıştır.

IX ve XII. asırlar arası Bizans tarihi araştırma eserleri, bu çalışmada azami derecede kullanılmaya çalışılan eserler arasındadır. Bu eserlerin hepsini burada sıralamak mümkün değildir. Ancak, bunların arasında Georg Ostrogorsky'nin *Bizans Devleti Tarihi*, Alexander A. Vasiliev'in *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, H. R. Ellis Davidson'ın *The Viking Road to Byzantium*, Michael J. Decker'in *Bizans Savaş Sanatı*, George T. Dennis'in *Three Byzantine Military Treatises*, John Haldon'un *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565-1204*, *Byzantium at War AD 600-1453* ve *The Byzantine Wars*, Walter E. Kaegi'nin *Some Thoughts on Byzantine Military Strategy*, Alexander P. Kazhdan'ın *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Edward N. Luttwak'ın *The Grand Strategy of the Byzantine Empire*, Paul Magdalino'nun *The Empire of Manuel I Komnenos (1143-1180)*, Dimitri Obolensky'nin *The Byzantine*

Commonwealth ve John H. Pryor ve E. M. Jeffreys'in *The Age of the ΔΡΟΜΩΝ, The Byzantine Navy ca 500-1204* adlı eserlerinden istifade edilmiştir. Bunların yanında Robert Autiy ve Dimitri Obolensky editörlüğündeki *Companion to Russian Studies, An Introduction to Russian History*, David Luscombe ve Jonathan Riley-Smith editörlüğündeki *The New Cambridge Medieval History*, K. M. Setton ve M. W. Baldwin editörlüğündeki *A History of Crusades*, John Haldon editörlüğündeki *Byzantine Warfare*, Yannis Stouraitis editörlüğündeki *A companion to the Byzantine Culture of War, ca. 300-1204*, Knut Helle editörlüğündeki *The Cambridge History of Scandinavia, Vol I* ve Maureen Perrie editörlüğünde *The Cambridge History Of Russia* adlı eser ve serilerdeki makalelerden de faydalanılmıştır.

GİRİŞ

Bizans İmparatorluğu'nu ortaçağın en etkili güçlerinden biri yapan unsurların başında askeri sistemi ve her dönemin şartlarına kolaylıkla adapte olabilen dinamik ordusu gelmektedir. Antik dönemlerden beri gelişen bu askeri sistemin belli bir standardı yoktur. İmparatorluk, yüzleştiği yeni bir askeri anlayış ya da yeni karşılaşılan ve farklı savaş taktiklerine sahip olan gruplar karşısında klasik şemasını korumamış, bunun aksine yeni düşmana karşı adapte olabilmek için kendisini sürekli geliştirmiştir. Bu doğrultuda hem imparatorlar hem de başarılı komutanlar, orduyu ve askerleri daha iyi hale getirmek için bir takım başvuru kitapları hazırlamışlardır. Genel olarak *taktikon* (Τακτικόν) olarak adlandırılan bu eserler, Roma İmparatorluğu'ndan beri kullanılagelen savaş stratejileri ve taktiklerini içermektedirler. Bu eserler, eski stratejilerden bahsettikleri gibi yeni gelişen durumlar karşısında da bir takım tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bu taktik eserlerin varlığı Bizans ordusunun ne kadar dinamik ve değişime açık olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İyi eğitilmiş askerlerin de Bizans ordusunun vurucu gücünü arttırdığı bir gerçektir. Ancak, bu askerler bazı durum ve dönemlerde tek başlarında yetersiz kalmaktadırlar. Bu nedenle Bizans İmparatorluğu, oluşan asker açıklarını kiraladığı paralı askerlerle kapatma yoluna sıklıkla başvurmuştur. Bizans; IX, X ve XI. asırlarda, imparatorluğun en önemli askere alma bölgeleri olan Ermenistan ve Doğu Anadolu'nun Arap ve Türk istilaları altında olmasından dolayı istediği anda istediği kadar askeri çıkartamıyordu. Bu durum da imparatorlukta paralı askerleri orduya almak için acil bir ihtiyacın doğmasına neden oluyordu. Zikredilen dönemler Bizans'ın doğuda Araplara ve Türklere karşı yoğun savaşlar yaptığı dönemdir. Dolayısıyla Bizans, acil askere ihtiyaç duymaktadır. IX. asrın sonunda Kiev'de yeni kurulan Kiev Rus Prenslığı de Bizans'a karşı saldırgan bir siyaset izlemeye başlamıştı ve İstanbul'a akınlar düzenlemekteydi. Aslında Bizans ve Ruslar arasında eskiden beri yoğun bir ticaret yaşanmaktaydı. Vareg/Rus tüccarları, Bizans'ta bulunmayan başta kürkler ve köleler olmak üzere pek çok malı Bizans'a satıyorlar, karşılığında Bizans'tan baharat ve hammadde gibi ürünler alıyorlardı. Bu ticaret, Vareg/Rusların gözünde İstanbul ve Bizans'ı oldukça büyütüyordu.

Yeni kurulan Kiev Rus Prenslığı, Bizans üzerine 860-1043 yılları arasında büyüklü küçüklü toplamda yedi sefer düzenlemiştir. Vareg/Ruslar, bu seferlerin hiç birinden siyasi ve askeri olarak galip ayrılamamışlardır. Ancak, söz konusu seferler sonunda yapılan anlaşmalara gelince, bu anlaşmalardan karlı çıkan taraf kesinlikle Ruslar olmuştur. Zira 911 ve 944 anlaşmalarında Bizans topraklarında vergisiz ticaret yapma hakkı elde etmişlerdir. Bizans ise her ne kadar imparatorluğa çok ağır gelecek ticari imtiyazları Ruslara verse de Rusların askeri yeteneklerine şahit olma fırsatını da yakalamıştır. Bu sayede sadık ve çok iyi savaşçılar olarak bilinen Vareg/Ruslar, ticaret anlaşmalarına koyulan asker gönderme maddeleri ile Bizans ordusunda paralı askerler olarak yer

almaya başlamışlardır. Böylece Bizans imparatorluğu, Vareg/Ruslar sayesinde aradığı kiralık asker kaynağını bulmuştur.

İstanbul ve Bizans, Vareg/Ruslar için çok önemli bir cazibe merkezidir. İstanbul, büyüklüğü ve güzelliğinin yanında zengin ticaret hayatıyla da kuzeylileri sürekli kendisine hayran bırakmaktadır. Dolayısıyla hem İskandinav ülkelerinde hem de Kiev’de, İstanbul’a gidip Bizans’ın paralı askeri olmak, kuzeyliler için bir statü meselesi haline gelmiştir. Bizans, durum böyle olunca istediği miktarda paralı askeri Vareg/Ruslar sayesinde bulabilmiştir. Varegleri ilk olarak 988’de resmi olarak Bizans ordusuna alan İmparator II. Basileios, onlardan Pardas Phokas’ın isyanının bastırılmasında faydalanmak istemiştir. İstanbul önlerine kadar gelen asi Phokas, imparatorluğu o kadar zor bir duruma düşürmüştür ki imparatorluk kendi ordusu ile onu durduramamıştır. İşte tam bu noktada II. Basileios, Kiev Prensi I. Vladimir (980-1015) ile bir anlaşma yapmış, bu anlaşmadan sonra Vladimir tarafından gönderilen 6,000 Vareg askeri ilk defa resmi olarak Bizans ordusunda yer almıştır. Yeni gelen Vareg/Rus askerleri hemen etkilerini göstermişler ve imparatorluk ordusunun bastıramadığı Bardas Phokas isyanını bastırmışlardır.

Vareg/Rus askerlerinin diğer paralı askerler arasında özel bir konumları bulunmaktadır ki o da onların sadık savaşçılar olmaları sayesinde imparatorun özel muhafızları olarak seçilmeleridir. Bizans’ın kendi unsurları arasından seçilen muhafızlar, gaspçı imparator adayları tarafından rüşvet ya da başka etmenlerle kandırılabilir ve bu muhafızlar meşru imparatoru arkadan vurabiliyorlardı. Vareg muhafızları ve askerleri, hizmet ettikleri kişiye olan aşırı sadakatleri ile de tanınmaktadırlar. Vareglerin bu özelliklerini gören II. Basileios, hiç tereddüt etmeden onları özel muhafızları yapmıştır. Zira Basileios, Bizans kronik yazarlarına göre, kendi yerli unsurlarının başkaları tarafından kolaylıkla satın alınabildiklerinin farkındadır. Dolayısıyla Vareg askerleri onun için tahtın ve imparatorun güvenliği için biçilmiş kaftan gibi durmaktadırlar. Varegleri kendi kişisel muhafızları yapan II. Basileios, 50 yıla yakın saltanatı boyunca bir daha hiç isyan ile karşılaşmadı. Bunda kuşkusuz Vareg muhafızlarının payı büyüktür. Vareg muhafızları II. Basileios’tan sonra gelen imparatorlar devrinde de, birkaç istisna hariç, imparatorların en sadık muhafızları oldular. Muhafız yapılmayıp *thema* ordularına gönderilen Varegler da imparatorluk ordusunun vurucu gücünü arttırarak Bizans’ın pek çok savaştan galip ayrılmasında önemli roller üstlendiler. Hem saraydaki Vareg muhafızları hem de *thema* ordularında savaşan Vareg askerleri, 1204’teki Latin istilasına kadar imparatorluğun en güvenilir yabancı birlikleri olmaya devam ettiler.

Bu çalışma konusunun seçilmesindeki amaç, kuzey kökenli Vareg/Rus askerlerinin nasıl bir tarihi süreçten sonra Bizans’ın paralı askerleri olduklarını ve en nihayetinde imparatorların en gözde muhafızları konumuna yükseldiklerini açıklamaya çalışmaktır. Hem Bizans kurumları tarihi, hem Bizans savaş stratejileri ve savaş sanatı alanları, Batı dünyası da dâhil, çok kapsamlı çalışılmış alanlar değildir. Türkçe literatürde Bizans savaş sanatı ile alakalı Malcolm Decker’in *Bizans Savaş*

Sanatı ve İmparator Mavrikios'un *Strategikon*'unun Türkçe çevirileri ile beraber, İş Bankası Yayınlarının Osprey'den çıkan *Bizans Ordusu* serilerinin dilimize çevirileri haricinde pek fazla Türkçe eser bulunmamaktadır. G. Ostrogorsky ve A. Vasiliev gibi ünlü isimlerin eserleri içerisinde bu türden bilgiler kısa da olsa mevcuttur. Dolayısıyla Bizans Savaş stratejileri ve taktikleri hakkında da bilgiler içeren bu çalışma, ana amacının dışında Bizans savaş sanatı alanında Türkçe literatüre bir katkı sunmayı da amaçlamaktadır. Varegler konusunda ise Türkçe bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda tezin Türkçe literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın konusu araştırılırken klasik kaynak tahlili, karşılaştırılması, eleştirilmesi ve elde edilen bilgilerin metne aktarılması yöntemi tercih edilmiştir. Modern literatürden de azami derece istifade edilmiş ve gerekli yerlerde bu literatür eleştiri süzgecinden geçirilmiştir. Çalışma konusu belirlendikten sonra yaklaşık bir yıl boyunca literatür taraması yapılmış ve elde edilen veriler notlandırılmıştır. Literatür okuması süreci, konuyu ilgilendiren kaynak ve araştırma eserlerinin neredeyse tamamının başka dillerde olması sebebiyle olması gerekenden uzun sürmüştür. Elde fazla Türkçe eserin olmaması, çalışmanın yükünün artmasına neden olan faktörler arasında en önemlisidir. Ancak, çalışma konusunu yakından ilgilendiren X, XI ve XII. asır Bizans kaynaklarının çok büyük bir kısmı Türkçeye çevrilmiş durumdadır. Bu da işimizi kolaylaştıran unsurlar arasındadır. Fakat Skylitzes, Diyakoz Leo ve *Ana Rus Kroniği* gibi eserler henüz Türkçeye çevrilmemişlerdir. Dolayısıyla bu çalışmada mezkûr eserlerin İngilizce tercümelerinden istifade edilmiştir. 2018'de Prof. Dr. Murat KEÇİŞ'in teşvikiyle İrlanda'da Trinity College'de düzenlenen Bizans Grekçesi Yaz Okuluna kursiyer olarak dâhil olunmuştur. Burada edinilen Bizans Grekçesi ile Theophanes'in kroniği ile İmparator VII. Konstantinos'un *de Cerimoniis* adlı eserlerinin İngilizce basımları Grekçe asılları ile karşılaştırılarak kullanılmaya çalışılmıştır.

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın *Birinci Bölümünde* Vareglerin Kökeni ve İlk Varegler başlığı altında Vareg kelimesinin ve bu kelimeye bağlantılı olan Viking, Norman ve Frank kelimelerinin tanımları verilmektedir. Rusların kim oldukları ve Rus adının nereden geldiği konuları günümüzde hâlâ canlı bir şekilde tartışılan meselelerdir. Rus ya da kuzey kökenli oldukları artık su götürmez bir gerçek olan Vareglerin kökenlerinin tam olarak anlaşılabilmesi için Rusların kökenlerinin de iyi bilinmesi gerekmektedir. Dolayısıyla *Birinci Bölümde* tartışılan konulardan birisi de Slav ve Rusların kökenleri meselesidir. Bu meseleler Slavların ve Rusların Kökenleri alt başlığı altında tartışılmıştır. *Birinci Bölümde* bahsedilen bir başka konu da Arap ve Fars kaynaklarının erken Rusları nasıl tanımladıklarıdır. IX ve X. Asır Müslüman Kaynaklarında Erken Ruslar adını taşıyan alt başlıkta bu mesele üzerinde durulmaktadır. Zira mezkûr kaynaklar erken Ruslar hakkında Batı kaynaklarında bulunmayan mühim bilgileri ihtiva etmektedirler. Vareg/Rus tacir ve paralı askerleri Bizans topraklarına getiren en önemli araçlar ticaret ve bu ticaretin yapıldığı ticaret yollarıdır. Vareg/Rusların Kullandığı Ticaret Yolları alt başlığında bu yolların

Vareg/Rusları ne şekilde etkilediğinden ve onları nasıl bir sürecin sonunda Bizans'ın en çok aranan paralı askerleri haline getirdiğinden bahsedilmiştir. *Birinci Bölüm*ün son alt başlığı olan Novgorod ve Kiev Rus Devletlerinin Kurulması'nda ise Vareg/Rusların nasıl bir tarihi süreç sonrasında devletleştikleri anlatılmıştır. X. Asrın İlk Yarısında Bizans ve İlk Vareg/Rus-Bizans İlişkileri başlığını taşıyan *İkinci Bölüm*de ise, ilk olarak imparatorluğun Vareg/Rusları ilk askere aldığı dönem olan X. asrın ilk yarısında Bizans İmparatorluğu'nun siyasi durumu üzerinde durulmuştur. Sonraki başlıklarda ise Kiev Rusya'sının din değiştirerek Bizans'ın bir uydu devletine haline dönüşmesinden, Vareglerin Bizans ordusuna resmi olarak girdikleri tarih olan X. asırdaki Bizans ordusu ve ordunun kullandığı taktik ve stratejilerden, son olarak da Vareglerin organizasyonel yapılarından bahsedilmiştir. *Üçüncü Bölüm* Bizans Hizmetinde Varegler adını taşımaktadır. Bu bölümde ilk alt başlık olan Bizans Paralı Askerlik Kurumu başlığında mezkûr kurum hakkında bilgi verilmiştir. Sonraki başlıklarda ise 988 Anlaşması öncesi Vareg/Rus askerlerinin imparatorluk ordusundaki faaliyetlerinden, 988 yılında yapılan Bizans-Rus antlaşmasından, 988-1204 yılları arası Vareg muhafız ve askerlerinin faaliyetlerinden, 1204 Latin istilasının Varegleri nasıl etkilediğinden ve son olarak da mezkûr istila sonrasında Varegelerin durumundan bahsedilmiştir.

Bu çalışma bir Bizans tarihi çalışması olduğu için muhtevasında ortaçağ Grekçesine ait pek çok terim ve ifade barındırmaktadır. Dolayısıyla metin içerisinde açıklaması yapılmayan Grekçe terimler için *Ekler* kısmına bir *Sözlük* ilave edilmiştir. Ayrıca *Ekler* kısmına Bizans İmparatorları ve Rus Prensleri listeleriyle beraber konuyu ilgilendiren haritalar verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VAREGLERİN KÖKENİ VE İLK VAREGLER

1.1. Vareg, Viking, Norman ve Frank Adları ve Anlamları

Vareglerin kökeni tartışmalarında, araştırmacılara onların kökenleri ve kim oldukları hakkında en faydalı bilgileri, Vareg adının anlamı hakkında yapılan dilbilimsel araştırmalar ve yorumlar vermektedir. İskandinav yarımadasında ve onu çevreleyen bölgede Vareg adında ayrı bir kavim ya da ırk adı bulunmamaktadır. Bu doğrultuda araştırmacıların ortak kanaati Vareg adının belli bir grubu adlandırmak için yerli ya da komşu halklar tarafından ortaya atıldığı yönündedir.

Vareg ve Viking adları birbirleri ile ilişki iki addır. İskandinav halkları nüfus ve baskıların arttığı bir dönemde yeni geçimlikler aramak için Avrupa’da pek çok bölgeye yayılmışlar ve böylece batıda Viking doğuda da Vareg/Rus çağını başlatmışlardır.⁴³ Viking Çağı olarak adlandırılan geç VIII. asır ve XI. asırlar arasında, Avrupa’nın pek çok bölgesine baskın, sefer, yağma ve keşif düzenleyen İskandinavlılar Elbe nehrinin batısında Viking olarak adlandırılmışlardır. Aynı nehrin doğusuna seferler düzenleyen İskandinavlılar ise Vareg/Rus olarak adlandırılmışlardır. Dolayısıyla Vareg adının ne manaya geldiğini açıklamadan önce Viking adının açıklamasını yapmak uygun olacaktır. Viking adının tam olarak ne manaya geldiği henüz belirlenememesine rağmen konuyla alakalı pek çok görüş ortaya atılmıştır. Burada bu görüşlerin en yaygınları üzerinde durulacaktır. J. Brøndsted, İskandinavya dışında kullanılmamasından yola çıkarak Viking adının kuzey kökenli olduğu görüşünü savunmaktadır.⁴⁴ Viking çağında doğu ve batı yönünde seferler düzenleyen İskandinavlar Viking olarak adlandırılmamışlardır. Onlara Fransa topraklarında *Dan* ya da *Kuzeyli* denilirken İngiltere’de ise *Dan* ya da *Pagan* denilmiştir. Günümüz Rus topraklarına girdiklerinde ise Vareg adını almışlardır.⁴⁵

Helen Nicholson’a göre Eski Norsça⁴⁶ dilinde dişil bir isim olan *Viking*, deniz aşırı seferi ya da korsanlığı ifade etmektedir.⁴⁷ İskandinavya’da bulunan bazı dikili taşlarda ve Skaldik Şiir’de

⁴³ Osman Karatay, “Karadeniz’de İlk Ruslar ve Şarkel’in İnşası”, *Belleken*, LXXIV/269, 2010, s. 87-88.

⁴⁴ Johannes Brøndsted, *The Vikings*, Penguin Books, Londra, 1976, s. 36.

⁴⁵ Stefan Brink, “Vikinger Kimlerdir”, Stefan Brink ve Neil Price (Ed.), *Viking Dünyası, içinde*, (Çev. Ebru Kılıç), Alfa Yay, İstanbul, 2015, s. 18.

⁴⁶ İskandinavya ve onu çevreleyen bazı bölgelerde IX. ve XIII. asırlar arasında yerli İskandinav halkları tarafından konuşulan Kuzey Cermen kökenli bir dil.

kullanılan eski Norveççe *Vikingr* dişil ismi de *korsan* ve *İskandinavyalı* ile eş anlamdadır. Eski İskandinav dilindeki *Vikanın*, benzer şekilde eski İzlanda dilinde *Vikjanın*, *geri çekilmek*, *bir tarafa çevirmek* ve *küreklerle asılmak* anlamları vardır. Kelimenin ana anlamı ise yorulan kürekçinin dinlenmiş bir kürekçi ile yer değiştirmesi, yani *dönüşüm* ve *bir işi nöbetleşe yapmaktır*.⁴⁸ J. Brøndsted'e göre Viking adı, anlamı savaş olan *Vigden* gelmektedir. Dolayısıyla ona göre Viking adı da koylarda ya da körfezlerde geçen gemilere saldırı düzenleyen kişilere verilen bir addır. İsveçli dil bilimci Sophus Bugge ise kelimenin kamp anlamına gelen *wicden* türediğini iddia etmiştir. Ona göre Viking kelimesi *kamp halkı* anlamına gelmektedir.⁴⁹

Viking adı Türk ya da Arap adı gibi belli bir ırkı nitelemek için kullanılmamıştır. Dolayısıyla bu ad Viking Çağı denilen dönemde keşif, yağma, baskın ve ticari faaliyetlere katılan İskandinavları tanımlamak için türetilmiştir. Türkçeye İngilizceden geçmiştir. Modern İngilizceye ise Vikinglerin *Barbar Savaşçılar* olarak adlandırıldıkları XVIII. asırda girmiştir. Viking adının anlamı XX. asırda genişlemeye uğramış ve Viking çağında İskandinavya'da yaşayan tüm halklar için kullanılmıştır. Bunun yanında Viking adı; Viking kültürü, Viking dini ve Viking gemileri gibi sıfat, ifade ve olguları da içererek zaman içerisinde genişlemiştir.⁵⁰

Vareg adının ne manaya geldiği tıpkı Viking adının araştırılmasında olduğu gibi hâlâ tartışmalı ve kesin bir sonuca bağlanamamış bir konudur. En genel manada Vareg adı, günümüz Rusya ve Ukrayna topraklarına Viking çağında yağma ya da ticaret seferleriyle gelen ya da sonraki süreçte buralara yerleşen İskandinavlara verilen addır. Viking adında olduğu gibi Vareg adı da, belli bir grubun icra ettiği faaliyetleri belirtmek için türetilmiş bir addır. Viking adı genel kabule göre ortaklaşa ya da nöbetleşe kürek çeken kuzeyli yağmacı ya da tacirleri ifade ederken Vareg adı da, yine genel kabule göre, bir yemin ya da söz altında bir lordun emrine giren kişileri adlandırmak için türetilmiştir. Ancak Vikinglere kendi çağlarında Viking denmezken Varegler, Rusya ve Ukrayna'ya geldiklerinde Slav ya da Grek halkları tarafından Vareg olarak adlandırılmışlardır.

Modern batılı araştırmacılar, Varegleri ilk olarak Bizans'ın paralı askerleri olarak tanımlasalar da bu tanım yeterli değildir. Vareglerin Bizans hizmetine paralı askerler olarak girdikleri tarihi bir gerçektir ancak kelimenin manası tam anlamıyla Bizans'ın paralı askerleri değildir. Vareg kelimesinin en detaylı incelemesini yapan kişi İzlandalı dilci Sigfus Blöndal'dır (1874-1950). Ona göre Vareg kelimesinin kökeni Eski Norsça bir kelime olan *güvenmek*, *inanç* ve

⁴⁷ Helen Nicholson, **Medieval Warfare: Theory and Practise of war in Europe, 300-1500**, Palgrave Macmillan, Gordonsville, 2004, s. 75.

⁴⁸ Clare Downham, **Viking Kings of Britain and Ireland: The Dynasty of Ivarr, to AD 1014**, Dunedin Academic Press, Edinburg, 2008, s. XV.

⁴⁹ Brøndsted, a.g.e, s. 37.

⁵⁰ Ian Heath ve Agnus McBride, **The Vikings**, Osprey Publishing, Londra, 1995, s. 4; Katherine Holman, **Historical Dictionary of the Vikings**, The Scarecrow Press, Londra, 2003, s. 278.

sadakat yemini anlamına gelen *várdan* (çoğulu *várar*) gelmektedir. Kelime Proto-Norsçaya *váringr*, *váringi* ve *væringi* olarak geçmiştir. Kelime aynı dönemde diğer Cermen dillerinde ise; eski İngilizcede *værgenga*, Lombardcada *waregang*, eski Fransızcada *wargengus* olarak kullanılmıştır ve Blöndal’a göre bunların hepsi Cermence kökenli olan *wāregangadan* türemiştir. Manası da *yeni bir lordun hizmetine sadakat antlaşması ile giren yabancısıdır*. Ayrıca kelime Rusçada *varyag*, eski Rusçada ise *varegu* olarak kullanılmıştır.⁵¹ Vareg kelimesinin İskandinav kökenli olduğu kesindir. Bu konuda anti-Normanistler de dâhil bir fikir birliği mevcuttur. Örneğin B. Grekov kelimenin İskandinav kökenli olduğu su götürmez bir gerçektir yorumunu yapmaktadır.⁵²

Vareg kelimesi çok eski bir kelime değildir ve X. asrın öncesine kadar da kullanılmamıştır. Kuzeyliler her ne kadar Viking çağının başlangıcı olan VIII. asrın sonunda Doğu Avrupa’da⁵³ ve Baltık Denizi’nin Rusya kıyılarında görülseler de kendilerine bu ismin verilmesi o kadar eski değildir.⁵⁴ Wilhelm Thomsen’e (1842-1927) göre kelime *var* kökünden gelmektedir ve ticaret ya da paralı askerlik amacıyla Rus yöneticilerinin korumasına giren kuzeyli tüccar ve paralı askerler için kullanılmıştır.⁵⁵ Sigfus Blöndal’a göre Adolph Stender-Petersen (1893-1963) doğruluğu daha muhtemel bir açıklama yapmıştır. Stender-Petersen’a göre kelimenin manası *birbirine bağlılık sözü veren, kardeşlik bağına giren erkek* şeklindedir. Günümüz Rusya topraklarının Baltık Denizi’ne yakın olan bölgelerinde yaşayan yerli halklar, kuzeyliler için Vareg kelimesini kullanmaktadırlar. Güney Rusya’da yaşayanlar için ise Vareg kelimesi *savaşçılar* anlamına gelmiştir. Daha sonra kelime, Viking adında olduğu gibi, kuzeylileri tanımlamak için anlam genişlemesine uğramıştır. Rus bilgin J. D. Bruckus, *Væringi* kelimesinin Türkçe *varan* kökündeki *varmak* ya da *barmak* kelimesinden geldiğini, manasının da *yürümek, yayan seyahat etmek* olduğunu iddia etmiş ancak Blöndal bu açıklamayı doğru bulmamıştır. Blöndal’a göre Stender-Petersen’ın açıklaması yeterlidir.⁵⁶ P. Ludwig Brent ise kelimenin *yemin* ve *söz* anlamına gelen *várardan* geldiğini, ondan

⁵¹ Sigfus Blöndal, *The Varangians of Byzantium*, (Çev. Ve Rev. Benedikt S. Benedikz), CUP, Cambridge, 1981, s. 4.

⁵² Paszkiewicz, a.g.e, s. 140.

⁵³ Doğu Avrupa terimi Sovyet ortaçağcılar tarafından Avrupa Rusya’sını ve ona bitişik bölgeleri tanımlamak için kullanılmıştır. Amerikan merkezli araştırmacılar ise Almanya’dan başlayıp Ural Dağları’na kadar olan bölgeyi tanımlamak için Avrupa Rusya’sı terimini kullanmışlardır. Thomas S. Noonan, “When Did Dirhams First Reached the Ukraine?”, *HUS*, 2(1), 1978, s.26, dn. 1.

⁵⁴ John Lind, “The Importance of Varangian Traditions for East-West Collaboration and Confrontation in the 12th-13th Centuries”, Birgitte Fløe Jensen ve Dorthe Wille-Jørgensen (Ed), *Expansion - Integration? Danish-Baltic contacts 1147-1410 AD*, içinde (27-37), Vordingborg, 2009, s. 27.

⁵⁵ Wilhelm Thomsen, *The Relations Between Russia and Scandinavia and the Origin of Russian State*, James Parker and co., Londra, 1877, s. 111-119.

⁵⁶ Blöndal, a.g.e., s. 5-7.

türeyen *væringin*in de *yeminli kardeşlik* anlamına geldiğini belirtmiştir.⁵⁷ Geoffrey Hosking ise Vareg adının kuzeylileri nitelediğini ve manasının da *korsan* olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸

Araştırmayı yakından ilgilendiren bir başka kelime de dilimize *Norman* olarak geçen ve batıda da ilk olarak *Northman-Normanni*⁵⁹ olarak doğan kelimedir. Kelimenin tam manası *kuzeyli-kuzey adamı* demektir ve Viking adı ile yakından ilişkilidir. Bahsi geçen üç kelime de, Viking, Vareg ve Norman, kuzeylilerin Avrupa’da yayılmacı bir siyaset izledikleri VIII ve XI. asırlarda ortaya çıkmıştır. Kuzeyliler, IX ve X. asırlarda Avrupa’da yaptıkları baskınların sonunda Avrupa’nın pek çok yerinde İskandinav yerleşimleri kurmuşlardır. Bu bölgelerden birisi Kuzey Fransa’da yer alan Normandiya bölgesidir. Bu doğrultuda Normanların Fransız kökenli oldukları görüşü doğru değildir. Normanlar ile Kuzey Fransa’ya baskınlar sonrasında yerleşen Vikingler aynı topluluklardır. Fransa topraklarına kuzeyden geldikleri için kendilerine yerli Franklar tarafından *kuzey adamı* manasına gelen *Normands* denmiştir. Ancak sonraki süreçte Normandiya’ya yerleşen bu Vikingler, özellikle Hristiyanlaşmanın da etkisiyle Frank kültürü içerisine girmişler ve bu kültür içerisinde asimile olarak Franklaşmışlardır. Frankların ve Vikinglerin ayrı etnik kökenlerden geldikleri tarihi bir gerçektir. Salian ve Ripurian olarak iki ana gruba ayrılan Franklar, VI. asrın ilk yarısında Ren nehrini geçmişler ve Galya topraklarına yerleşmişlerdir.⁶⁰ Vikingler ise yukarıda belirtildiği gibi ayrı bir etnik grup değildir. Viking adı, Viking Çağındaki seferlere katılan İsveç, İzlanda ve Danimarkalı gibi İskandinav halklarını tanımlamak için oluşturulmuş bir addır. Fransa’ya gelen bütün yağmacı ve istilacılara kuzeyli manasındaki *Normands* adını verenler yine Franklardır. Daha sonradan bu isim bütün Fransa kıyılarını işgal eden İskandinavlar için de kullanılarak genişletilmiştir.⁶¹ Bizans ve İslam kaynaklarında ise Normanlar için *Frank* adı kullanılmıştır. Örneğin İbnü’l-Esir, hacimli eserinde Normanlardan Franklar olarak bahseder. Işın Demirkent’e göre bunun sebebi İslam dünyasına o dönemde saldırıda bulunan kuzeylilerin Frank olarak anılıyor olmalarıdır. Katolik İspanyollar ve Ortodokslar bu Frank tanımının dışında tutulmuş, kelime Türkçeye *Frenk* ve Arapçaya da *Efrenk* olarak geçmiştir.⁶²

Vareg adından ilk kez bahseden Bizans kaynağı Ioannes Skylitzes’tir (1040-1101).⁶³ Kelime Bizans’ta paralı askerler olarak görev yapan kuzeyli/Vikingleri, özellikle de Rus kökenlileri

⁵⁷ Peter Ludwig Brent, *The Viking Saga*, G. P. Putnam’s Sons, New York, 1975, s. 28.

⁵⁸ Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, (Çev. Kezban Acar), İletişim Yay., İstanbul, 2015, s.52.

⁵⁹ Lat.: Nortmanni/Normanni, Fr.: Normands, Eski Norsca: Norðmaðr, Normanca: Normands.

⁶⁰ Özlem Genç, *Birleşik Avrupa’nın Mimarı Şarlman (Charlemagne) ve Karolenj Rönesansı*, Lotus Yay., Ankara, 2013, s. 24-25.

⁶¹ Nick Webber, *The Evolution of Norman Identity, 911-1154*, The Boydell Press, Woodbridge, 2005, s. 40-41.

⁶² Işın Demirkent, “Franklar”, *TDVİA, içinde* 13 (173-176), TDV Yay., İstanbul, 1996, s. 173.

⁶³ Skylitzes, a.g.e., s. 449; Sverrir Jakobsson, *The Varangian Legend: Testimony From the Old Norse Sources*, Fedir Androschuc vd. (Ed), *Byzantium and the Viking World, içinde* (345-362), Uppsala University Press, Uppsala, 2016, s. 345.

adlandırmak için kullanılmıştır. Kelime Grekçe kökenli değildir ve Grekçeye büyük ihtimalle kuzey dillerinden devşirilmiştir. Kuzeylilerin Bizans ordusuna paralı askerler olarak girmeleri VIII. asra kadar inmektedir. Bizans ordusunda ayrı bir birlik olarak görülmeleri ise II. Basileios devrindedir. II. Basileios, Kiev Prensi I. Vladimir'den askeri bir antlaşmanın karşılığı olarak 6,000 Vareg askerini almış, onlardan *Varangoi* (Βάρανγοι) adında ayrı bir birlik oluşturmuş ve Bardas Pokhas'ın isyanının bastırılmasında onlardan oldukça faydalanmıştır. Varegler sonraki süreçte II. Basileios'un ordusunun en önemli birliklerinden biri haline gelmişlerdir.⁶⁴ Bu olayla birlikte Varegler resmi bir birlik olarak ilk kez Bizans ordusunda yer almışlardır. Vareg adının Grekçedeki karşılığı olan *Varangoi*, Bizans kaynaklarında ilk olarak kuzeylileri adlandırmak için kullanılmıştır. Ancak Vareglerin Bizans'ta askeri bir birlik olarak görülmelerinden sonra kelimenin manası değişmiş ve kuzey kökenli paralı asker şeklini almıştır. Kelimenin Grekçedeki bir başka anlam değişimi ise Komnenoslar devrinde (1081-1185) yaşanmıştır. Vareg kelimesi bu dönemde Vareg birliğinin etnik yapısının değişimine paralel olarak genellikle Cermen kökenli İngiliz ve Danimarkalı paralı askerler için kullanılmıştır.

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşıldığı üzere Vareg kelimesinin tam olarak ne manaya geldiği hususunda bir ittifak oluşturulamamıştır. Kelimenin anlamı ve kökeni hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Ancak Vareglerin Kuzey kökenli bir halk oldukları konusunda araştırmacılar arasında bir fikir birliği mevcuttur. Vareg paralı askerlerinin Rus, dolayısıyla da kuzey kökenli olduğuna dair iddialar bu araştırmada Rusların ve Slavların kim oldukları sorularının cevaplanmasını mecbur kılmaktadır. Slav ve Rusların kökenlerinin tam olarak anlaşılmasının Vareg kimliğini açıklamada yardımcı olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla Slavların ve Rusların kökenlerinin ne oldukları sorusu ayrı bir başlık adı altında tartışılacaktır.

1.2. Slavların ve Rusların Kökeni

1.2.1. Slavların Kökeni

Slavların kökeni diğer pek çok Doğu Avrupa ulusunda olduğu gibi tam olarak belirlenememektedir. Florin Curta'ya göre Miladi VI ve VII. asırlarda Slavlar hakkında bilinenler çağdaş Grek yazarlarının eserlerinde verdikleri bilgilere dayanmaktadır ve bu bilgiler de Grekleri ilgilendirdiği ölçüdedir. Dolayısıyla verilen bilgiler azdır.⁶⁵ Slav adının ne manaya geldiğine dair tartışmalar hâlâ bir sonuca ulaşamamış, Slav adı üzerinde kesin bir ittifak oluşamamıştır. Antik dönem yazarları olan Tacitus⁶⁶, Ptolemaios⁶⁷ ve VI. asır yazarı Jordanes,⁶⁸ Slavları *Venethi/Vinidi*

⁶⁴ Kazhdan, a.g.e., s. 2152.

⁶⁵ Florin Curta, *The Making of the Slavs*, CUP, Cambridge, 2001, s. 36.

⁶⁶ Tacitus, *Germania Halklarının Kökeni ve Yerleşim Yeri*, (Çev. Mine Hatapkapulu), Kabalcı Yay., İstanbul, 2006, s. 90-91. Yine de Tacitus eserinde Venethilerin Cermen ya da Sarmat kökenli olup olmadıklarını bilmediğini de eklemektedir.

olarak adlandırmışlardır. Slav adının menşei hakkında bir kısım açıklama yapan araştırmacılar mevcuttur. Bugün Slav olarak bilinen topluluklar bu adla ilk olarak Procopius'ta *Σκλαβινών/Sklavinon*⁶⁹ şeklinde geçerler. Bazı araştırmacılar Slav adının *-slovo,-slovi*'den geldiğini belirtmektedir ve bu kelime *açık bir şekilde kelimeleri kullanıp, konuşup dinleyenler* manasına gelmektedir. Bir başka görüş de kelimenin *şan-şeref* manasına gelen *sláva*'dan geldiği yönündedir. Slav adının *kendi halkları-halklarının kendisi* manasına gelen dönüşlü zamir *-slov*'dan, *ünlü/şanlı olmak-zaferin tadını çıkarmak* manasına gelen *sluti-slovq* fiilinden geldiği de ileri sürülmektedir.⁷⁰ Omeljan Pritsak ve onu takiben Lujo Margetić ise Slav adının *korumak-denetlemek* manasına gelen Türkçe fiil *saqladan* geldiğini ileri sürmüşlerdir.⁷¹ *Ana Rus Kroniği*, Slavları ayrı bir etnik grup olarak gösteren ilk eserdir. Tuna nehri havzasında yaşayan Slavlar ve onlara bağlı kollar zamanla çevrelerine doğru göç ederek yerleştikleri bölgelerin isimlerini almışlardır.⁷² Her ne kadar Slavlar ayrı bir etnik unsur olsalar da *Ana Rus Kroniği* bu noktada ihtiyatla değerlendirilmelidir. Vareglerin Slavlar arasına yerleşimlerini meşrulaştırmak için yazılan mezkûr kronik bu bağlamda Slav ve Varegleri ayrı gruplar olarak gösterip Varegleri teşkilatçı ve devlet yönetmeyi bilen bir topluluk olarak göstermek istemiş olabilir. Hal böyle olunca da Slavların Varegleri kendilerini yönetmeleri için çağırımları, kroniğin yazarı adına Slavlar için yapılabilecek en mantıklı durum olarak gösterilmiş olur. Yani bu noktada kroniği derleyen Nestor ve sonradan ekleme yapan rahiplerin Slavların kökeni hakkında bilgiye sahip olup olmadıkları şüpheli görünmektedir.

Ptolemaios, *Coğrafya* adlı eserinde Slavlardan *Venethi*⁷³ adı altında bahsetmiş bu da Pavel Dolukhanov gibi bazı araştırmacılar tarafından ilk Slavlar olarak yorumlanmıştır.⁷⁴ Ancak Ptolemaios bir II. asır yazarıdır. Onun bu yazdıklarından sonra Slavlar bir daha VI. asırda batı kaynaklarında görünmeye başlamışlardır. VI. asır ve sonraki kaynaklar onlara ilk kez Slav ve benzeri şeklinde isimler vermişlerdir. Dolayısıyla Ptolemaios'un verdiği *Venethi* isminin erken Slavlara ait olup olmadığı belirsiz görünmektedir. Zira Slav uzmanı Florin Curta da Slav kimliğinin en erken VI. asırda oluşmaya başladığını belirtmektedir.⁷⁵ VI. asır yazarları Slavlar hakkında bir

⁶⁷ Ptolemy, **Geography**, (Çev. J. L. Berrgren ve A. Jones), Princeton University Press, Princeton, 2000, s. 99-100.

⁶⁸ Jordanes, **The Gothic History of Jordanes**, (Çev. C. C. Mierow), Princeton University Press, Princeton, 1915, s. 84-85.

⁶⁹ Procopius of Caesarea, **History of the Wars: Book VII, The Gothic War**, (Çev. H. B. Dewing), HUP, Massachusetts, 1962, s. 20-21.

⁷⁰ Adam Mesiarkin, "The Name of the Slavs: Etymology and Meaning", **SSBP**, 1(21), 2007, s. 7-11.

⁷¹ Omeljan Pritsak, "The Slavs and the Avars", **Settimane di studio del centro italiano di studi sull'alto medioevo**, 30, 1983, s. 406.

⁷² Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 51.

⁷³ Ptolemy, **Geography**, s. 99-100.

⁷⁴ Pavel Dolukhanov, **The Early Slavs: Eastern Europe from the Initial Settlement to the Kievan Rus**, Routledge, Londra, 2014, s. 137.

⁷⁵ Curta, **The Making of the Slavs**, s. 71.

takım bilgileri vermektedirler. Örneğin Jordanes Slavları; Venethi, Anta ve Selaveni olarak üç guruba ayırmaktadır ve bunlar kral Ermanaric'e bağlıdır.⁷⁶ Bunların arasında Slav tarihi açısından en önemli olanı Antalardır. Antalar, Ukrayna coğrafyasında yaşamış Alanların bir kolu durumundadır. Miladi ilk dört asırda Prut ve Aşağı Dinyester nehirleri bölgelerine yerleşen Antaların gücü kuzeye doğru devamlı olarak ilerlemiş ve zamanla Dinyeper'e kadar ulaşmıştır. Kuzeye ulaştıklarında daha çok Slavla karşılaşmışlar ve kendileri için kullanılan Anta adı Slavlar için de kullanılmıştır. George Vernadsky, başta VI. asırda Antalar, VII. asırda Çekler ve sonraki süreçte de Sırpolar olmak üzere Slavların bir kısım siyasi teşekküller kurdukları görüşündedir.⁷⁷

Ana Rus Kroniğine göre Slavların ana yurdu Macarlar ve Bulgarların yan yana yaşadığı Tuna Nehri havzasıdır.⁷⁸ Uzun yıllar boyunca kabul gören bu görüş sonradan *Sarmat Teorisi* ile yer değiştirmiştir. Bu teoriye göre ilk Slavlar, Don Nehri'nin kenarlarında yaşamışlar ve bu sayede İskit ve Sarmatlarla ilişkiler içerisine girmişlerdir. Fakat yine de XIX. asırdan beri süre gelen araştırmalar neticesinde Slavların ana vatanı konusunda bir fikir birliği sağlanamamış⁷⁹ ve ortaya farklı görüşler atılmıştır. Bir görüşe göre Slav anavatanı Kuzeybatı Ukrayna'dır ki bu bölge güneyde Karpatların tepelerine, doğuda da Vistül ve Buh vadilerine kadar uzanır. Başka bir görüşe göre Slav anavatanı daha doğuda, Desna Nehri'nin Dinyeper ile kesiştiği yer olan Kuzey Merkezi Ukrayna'dadır. Arkeolojik verilere dayandırılan bir başka görüşe göre Elbe Nehri, batıda Buh Nehri ve Baltık Denizi'ne kadar uzanan ve *Lusatian Kültür Bölgesi* olarak bilinen bölge Slavların ana vatanıdır. Diğer bir görüşe göre ise *Lusatian Kültür Bölgesi* Slav anavatanının sadece bir kısmını oluşturur ve bu görüş sınırları doğuya doğru Aşağı Desna ve Seim nehirlerine kadar genişletir.⁸⁰ Modern araştırmacılar Paul Robert Magocsi ise Slav anavatanını Ukrayna'nın merkezi ile Kuzey Merkezi Ukrayna olarak göstermektedir.⁸¹

Slavlar, kendi anavatanlarından ayrılarak, antik çağlardan başlayıp miladi 1000 yılının sonlarına kadar devam eden süreçte, çeşitli yönlerde doğru göç etmişlerdir. Bu göçler özellikle VI. asırda Avarların baskısı sonucunda Tuna Nehri havzasından kuzey, güney ve batıya doğru gerçekleşmiş, kuzeydoğuya göç eden Slavlar günümüzde Ukrayna, Belarus ve Rusya'da yaşayanların atalarını oluşturmuşlardır. Günümüz Polonya topraklarına göç edenler ise doğuya

⁷⁶ Jordanes, , **The Gothic History**, s. 85.

⁷⁷ George Vernadsky, "The Beginnings of the Czech State", **Byzantion**, 17, 1944-1945, s. 316.

⁷⁸ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 52-53.

⁷⁹ A. D. Stokes, "Kievan Russia", Robert Autiy ve Dimitri Obolensky (Ed.), **Companion to Russian Studies, An Introduction to Russian History**, içinde (49-77), CUP, New York, 1991, s. 49.

⁸⁰ Tudeusz Sulimirski, "The Problem of the Origin of the Slavs", **IRAI**, 75(1/2), 1945, s. 52-57.

⁸¹ Paul Robert Magocsi, **A History of Ukraine, The Lands and its People**, University of Toronto Press, Toronto ve Londra, 2010, s. 41.

giderek Doğu Slavları ile komşu olmuşlar ve zamanla onların arasında asimile olmuşlardır. Doğu Slavları daha sonra en baskın Slav grubunu oluşturmuşlardır.⁸²

Modern araştırmacıların Slavların kökenlerine dair ittifak ettikleri husus Slavların Doğu, Batı ve Orta Slavları olarak üçe ayrıldıklarıdır. Batı Slavlarının yayıldıkları bölge orta ve yukarı Vistula nehri bölgeleriye, Orta Slavları bozkırın kuzeyinde, aşağı Don bölgesinde yaşamışlardır.⁸³ A. Shakhmatov'a göre bu ayrım VI. asırda Slavcanın üçe ayrılmasına paralel olarak gerçekleşmiştir. Bu ayrımla birlikte Batı Slavcasından Lehçe, Çekçe ve Slovakça; Güney Slavcasından Bulgarca, Makedonca ve Sırp-Hırvatça; Doğu Slavcasından da Ukraynaca, Rusça ve Belarusça türemiştir.⁸⁴ Doğu ve Batı Slavları arasındaki fark da dil farklılıklarından kaynaklanmaktadır. IX. asrın sonu ve X. asrın başlarında Bizans, Hazar ve Büyük Moravya gibi çeşitli güçlerin etkileri, Doğu ve Batı Slavları arasındaki kültürel farklılıkları daha açık hale getirmiştir. XI. asrın başında Doğu ve Batı Slavları arasındaki sınırlar kesinleşirken Doğu Slavları Bizans ile sıkı ilişkiler içerisine girmişlerdir.⁸⁵ Bu noktada Doğu Slavları IX. asır öncesinde Türkler ve Finler arasına karıştıysalar da karakteristik özelliklerini korumayı başarmışlardır.⁸⁶ Slav grupları arasında Rus kimliği ve tarihini en çok etkileyen grup VII. asırda Dinyeper Nehri'nin sağ kıyısında yaşayan Doğu Slavlarıdır. Sovyet araştırmacılara göre Doğu Slavları ya da onların ataları olarak kabul edilen Antalar bahsedilen bölgenin yerlileriydiler. Batılılar ise bu görüşün aksine Slavların buraya sonradan göç ettikleri görüşündedirler. Zamanla günümüz Ukrayna, Belarus ve Rusya topraklarına yayılan Slavlar on dört, Riasanovsky ve Steinberg'e göre on iki,⁸⁷ büyük kabile federasyonu şeklini almışlardır. Aralarında en güçlü ve etkili olanı Polyanlardı. Diğerleri ise kuzeybatıda Derevliyanlar, Severyanlar, Vlychian, Tivertsyanlar, Volhynianlar ve Dulibianlardı.

Bizans imparatoru Mavrikios (582-602), VI. asırda yazdığı strateji eseri *Strategikon*'da Slavları ve onların ataları olarak kabul edilen Antaları disiplinsiz ve düzensiz halklar olarak tasvir eder.⁸⁸ Erken Slavların ilk dönemlerindeki sosyal örgütlenmeleri ilkel gruplar şeklindeydi ve eski ataerkil ve akraba ilişkileri muhafaza ediliyordu.⁸⁹ Erken Slavların en önemli geçim kaynağı ticaretti. Ekili biçili topraklara ve tarım mülkiyetine nadir rastlanmaktaydı. Yaptıkları ticaretin

⁸² Thomas S. Noonan, "European Russia, c. 500-c. 1050", Timothy Reuter (Ed.), *NCMH, c. 900-c. 1024, Vol III, içinde* (485-213), CUP, New York, 2008, s. 494.

⁸³ Kezban Acar, *Ortaçağdan Sovyet Devrimine Rusya*, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s. 16.

⁸⁴ Orest Subtenly, *Ukraine: A History*, University of Toronto Press, Toronto, 2000, s. 21.

⁸⁵ Mats Roslund, *Guests in the House: Cultural Transmission Between Slavs and Scandinavians 900 to 1300 A. D.*, Brill Publishing, Boston, 2007, s. 19-20.

⁸⁶ Nicholas N. Oboukhoff, "Racial Origins of the Russian People", *The Southwestern Social Science Quarterly*, 22(2), 1941, s. 122.

⁸⁷ Nicholas V. Riasanovsky ve Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi, Başlangıçtan Günümüze*, (Çev. Figen Dereli), İnkılâp Yay., İstanbul, 2016, s. 17.

⁸⁸ Dennis, *Strategikon*, s. 132.

⁸⁹ Samuel H. Cross, "Primitive Civilization of the Eastern Slavs", *ASEER*, 5(1/2), 1946, s. 57.

vergilerini bazen Bizans'a bazen de Hazarlara vermekteydiler. Slavların nehir ticaret yolları sayesinde Bağdat'a ve İstanbul'a kadar uzanan geniş ticaret ağları vardı. Doğuya satılan mallar arasında köleler başta gelirken, onu bal mumu ve kürk gibi mamuller takip ediyordu. Sosyal hayatları da yarı göçebe tarzda örgütlenmişti. Ancak köle ticaretinde önemli bir yere sahip olan Slavlarda toplumsal sınıflanmaya dayanan kölelik anlayışı yoktu.⁹⁰ Erken Slavlar arasında siyasi bir birlik kabile federasyonları haricinde görülüyordu. Varegler ilk kez Slav yurtlarında görüldüklerinde Doğu Slavları dışarıya kapalı küçük kabile grupları şeklinde yaşıyorlardı. Ayrıca her kabile ya seçilmiş bir lider ya da kabilenin en kıdemlileri tarafından yönetiliyordu.⁹¹ Slavların siyasi bir birlik oluşturmaları kuzeyli Vareglerin davet edilmesinden sonra meydana gelebilmiştir.

1.2.2. Rusların Kökeni

Rusların kökeni meselesi hâlâ canlılığını koruyan bir tartışmadır. Vareglerin kökeninin iyi anlaşılabilmesi için Rusların kim oldukları ve kökenlerinin nereden geldiği konularının iyi bilinmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda Rusların kökeni ile alakalı iki görüş mevcuttur. İlki Rusların Kuzey kökenli olduğunu iddia eden Normanist, diğer bir adıyla İskandinav görüşüdür. Bu görüşe karşı geliştirilen ve daha çok Rus imparatorluğu tarafından desteklenen görüş ise Rusların Slav kökenli bir topluluk olduğunu iddia eden Anti-Normanist ya da Slavist görüştür.

1.2.2.1. Normanist Görüş

Rusların kökeni meselesi XVIII. asırdan beri kuzey tarihi ile ilgilenen araştırmacılar arasında en tartışmalı konulardan birini teşkil etmektedir. Rusların kim oldukları, nereden geldikleri ve Kiev Rus Devleti'ni kuran Rusların Kuzeyli/İskandinav olup olmadıkları tartışmaları hâlâ canlılığını korumaktadır. Rusların kökeni ve ilk Rusların kim oldukları meselesine geçmeden önce Rus adının nereden geldiği ve anlamının ne olduğu sorularına yanıt aramak daha doğru olacaktır. Burada ilk olarak Rusların kim oldukları sorusuna Normanist görüş ele alınarak cevap verilmeye çalışılacaktır. Ancak bunun öncesinde Rus isminden ilk kez bahseden batılı kaynağa da değinmek gerekmektedir. Rus ismine bir tarihi kaynakta ilk kez *Annales Bertiniani*'de⁹² rastlanılmaktadır. *Annales Bertiniani*'ye göre bu yıl Bizans imparatoru Theophilos (829-842), Kutsal Roma-Germen imparatoru Sofu Louis'ye (813-840) Müslümanlara karşı yardım istemek için bir elçilik heyeti göndermiştir.⁹³ Bu elçilik içerisinde kendilerini Rus olarak tanıtan kişiler de vardır. Heyet

⁹⁰ Acar, a.g.e., s. 20-21.

⁹¹ Cross, "Primitive Civilization of the Eastern Slavs", s. 52.

⁹² *The Annals of St-Bertin*, s. 44.

⁹³ Peter B. Golden, "Rûs", *The Encyclopaedia of Islam*, 2nd. Edition, C. VIII, C.E. Bosworth vd. (Ed.), Brill Publishing, Leiden, 1995, s. 619; Vladyslaw Duczko, *Viking Rus, Studies on the Presence of Scandinavians in Eastern Europe*, Brill Publishing, Leiden, 2004, s. 11.

Ingelheim’de Louis ile buluşmuştur. *Anneles Bertiniani* heyetten ve içerisindeki Ruslardan şöyle bahseder:

İmparator onları 18 Mayıs’ta Ingelheim’de törenle karşıladı. Onların amacı iki imparatorluk ve onların bağlıları arasında barış antlaşması yapmak ve daimi dostluk ve sevgi bağı kurmaktır.... O [Theophilos], ayrıca içlerinden bazılarının ve tüm halklarının Rhos [Rus] olduğunu söyleyen bazı elçiler gönderdi ve bu elçiler Khagan [Kağan] olarak isimlendirilen kralları tarafından dostluk kurmak için gönderilmişti.⁹⁴

Hikâyenin devamında imparator Louis kendilerini Rus olarak tanıtan kişilerden şüphelenerek onların kim olduklarını araştırtmış ve en nihayetinde İsveçli olduklarını öğrenmiştir. İsveçlilerin ajan olabileceklerinden şüphelenen Louis onları alıkoymuş, Bizans imparatoruna bunların aslında kim olduklarını soran bir mektup göndermiştir.⁹⁵ Bu noktada G. Jones, heyetteki Rusların aslen İsveçli olmadıklarını ama İsveç soyundan geldiklerini iddia etmektedir.⁹⁶ *Anneles Bertiniani* bu Rusların sonraki akıbetleri hakkında bilgi vermez. Görüldüğü üzere Rus adının batı kaynaklarında ilk kez görünmesi 839 gibi geç bir tarihtir.

Normanist görüşü ilk ortaya atanlar G. S. Bayer (1694-1738) ve G. F. Müller’dir (1705-1783). Müller, katıldığı bir konferansta Rusların kökeninin kuzeylilerden geldiğini iddia edince buna karşılık imparatorluk Rusya’sında onun görüşlerinin doğru olup olmadığının araştırılması için bir komisyon kurduruldu. Pritsak’a göre bu komisyonun amacı Müller’in iddialarının Rus İmparatorluğu’nun şanına gölge düşürüp düşürmeyeceğinin araştırılmasıydı. Çünkü onlara göre eğer Ruslar kuzey kökenliyse bu durum Rusların devlet kuracak kapasitede olmadıkları anlamına gelir ve böylece şanlarına gölge düşer.⁹⁷ Her iki gurup da bu noktadan sonra kendi iddialarını savunmak için doğu ve batı kaynakları, arkeolojik ve linguistik kanıtlar gibi bir takım olgular geliştirmişlerdir. Normanistlere göre ilk Rus devletini kuranların Kuzeyliler olmalarının yanında yine ilk Rus devletinin ana özellikleri, sanatı, siyaset ve hukuki yapısı da Kuzey kökenlidir.⁹⁸ *Annales Bertiniani*’de *Rhos/Rus* kelimesinin kullanılması Normanistlerin Rusların ayrı bir millet oldukları görüşünü ortaya atmalarına neden olan kanıtlardan biridir. Ancak Normanistlere asıl ilham veren olay *Ana Rus Kroniği*’nde geçen yerli Slav ve Fin kabilelerinin deniz ötesine giderek kendilerini yönetmeleri için Varegları davet etmeleri hikâyesidir. *Ana Rus Kroniği* Rusların davet edilmeleri hadisesini şu şekilde aktarır:

⁹⁴ *The Annals of St-Bertin*, s. 44.

⁹⁵ *The Annals of St-Bertin*, s. 44-45.

⁹⁶ Gwyn Jones, *A History of the Vikings*, OUP, New York ve Toronto, 1969, s. 250.

⁹⁷ Omeljan Pritsak, “The Origin of Rus”, *Russ. Rev.*, 36(3), 1977, s. 249; Makalenin Türkçesi için bkz: Omeljan Pritsak, “Rusların Kökeni”, (Çev. M. Bilal Çelik), *Omeljan Pritsak Armağanı*, içinde, M. Alpargu ve Y. Öztürk (Ed.), Sakarya Üniversitesi Yay., Sakarya, 2007, s. 41-66.

⁹⁸ Magocsi, a.g.e., s. 56.

Vareglerin bağılıları [onlara vergi verenler] daha fazla haraç vermeyi reddederek onları [Varegleri] denizin ötesine geri sürdüler ve kendilerini yönetmeye başladılar. Şimdi aralarında düzen vardı. Fakat kabileler kabilelere karşı ayaklandılar. Böylece aralarında anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başladı ve birbirlerine karşı savaşmaya başladılar. Kendilerine şunu söylediler: ‘Bizi yönetecek ve hukuka göre yargılayacak bir prens arayalım’. Bu nedenle deniz aşırı Vareg Ruslarına gittiler: Bazıları İsveçli, diğerleri Norman, İngiliz ve Gotlandlılar olarak bilindiği gibi bu Varegler Ruslar olarak bilinmekteydi. Çudlar, Slavlar, Kriviçler ve Ves’ler Rus halkına şunu söylediler: ‘Topraklarımız geniş ve zengin fakat içinde düzen yok. Bizi yönetmeye ve bize hüküm sürmeye gelin’. Daha sonra üç kardeşi seçtiler, onlar akrabalarıyla birlikte bütün Rusları aldılar ve göç ettiler. En yaşlıları olan Rurik Novgorod’a yerleşti, ikincisi Sineus Beloozero’ya, üçüncüsü Truvor Izborsk’a yerleşti. Bu Varegler nedeniyle Novgorod Rus’ toprakları olarak bilindi. Novgorod’un şu anki sakinleri Vareg ırkından türemişlerdir, fakat bir zamanlar onlar Slav idiler.⁹⁹

Yukarıdaki alıntıdan yola çıkan Normanistler Rus isminin Kuzeyliler ile birlikte gelen bir isim olduğunu iddia etmişlerdir. Böylece onlar Rus isminin manasını kuzey ile bağlantılı olarak açıklamaya çalışırlar. Onlara göre Rus adı IX. asrın ortasında Finlandiyalıların İsveçlileri tanımlamak için kullandıkları *Ruotsiden* gelmektedir. Bu kelime de Uppland’da İsveç denizcilik bölgesi olan *Roslagen* (Rodslagen) ve oranın yerlileri olan *Rodskarlar* ile ilişkilidir. Bu görüşü geliştiren R. Ekblom ve Ad. Stender-Petersen’e göre Rus kelimesi *adalar arasındaki boğazda yaşayan halk* anlamına gelen *roder* kelimesinden gelmektedir.¹⁰⁰ Wilhelm Thomsen ise *Annales Bertiniani*’de geçen mektuptaki *Rhos*’un (‘Põç’) İsveçlilerin Grekçe’deki adı olduğu iddiasındadır. Ona göre ‘Põç, bahsi geçen dönemde batı dünyası tarafından bilinmiyordu. Dolayısıyla İsveçliler İstanbul’da *Rhos* olarak bilinmekteydiler.¹⁰¹ G. Vernadsky, *Rus/Rhos* ismini bir Alan kavmi olan Rukhs As’a dayandırır. Ona göre Slavlar, Alanları hâkimiyet altına alınca Rus ismini de onlardan almışlar, aynı şekilde İsveçli savaşçılar güneye indiklerinde Rus ismini bu Slavlardan almışlardır.¹⁰² Thomas S. Noonan ise Rusları tacirler ve paralı askerlerden oluşan çok uluslu bir gruba benzetmekte ve bu grupta İskandinavların sayıca üstün oldukları görüşünü savunmaktadır.¹⁰³ Henryk Paszkiewicz, Rus’un aslında coğrafi bir terim olduğu iddiasındadır ve ona göre Rus Coğrafyasının merkezi de Kiev bölgesidir.¹⁰⁴ Osman Karatay ise Rusları Doğu İsveç kabilelerinden biri olarak görmektedir.¹⁰⁵

Annales Beritiniani’nin haricinde Cremonalı Liudprand *Antopodosis* adlı eserinde Bizans’ın kuzeyinde yaşayan halklardan bahsederken Rusları Bizans’ın kuzey komşusu olarak gösterir:

⁹⁹ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 59-60.

¹⁰⁰ Pritsak, “The Origin of Rus”, s. 250; Pritsak, “Rusların Kökeni”, s. 43.

¹⁰¹ Thomsen, a.g.e., s. 40-41.

¹⁰² George Vernadsky, **Ancient Russia**, Yale University Press, New Haven, 1946, s. 107.

¹⁰³ Thomas S. Noonan, “European Russia, c.500-c.1050”, **NCMH Vol. III, c.900-c.1024**, içinde (485-513), Timothy Reuter (Ed.), CUP, New York, 2008, s. 505-506.

¹⁰⁴ Henryk Paszkiewicz, **The Origin of Russia**, Philosophical Library, New York, 1954, s. 6.

¹⁰⁵ Karatay, a.g.m., s. 87.

Kuzeyde Greklerin tenlerinin renginden dolayı Rusii “les Roux” olarak adlandırdıkları bir halk yaşamaktadır, yaşadıkları yöreden dolayı onları biz Nordmanni [Kuzeyli] olarak adlandırmaktayız. [...] Bu insanların yüzlerce ya da daha fazlası miktarında gemi toplayıp İstanbul’a yelken açan Igor adında bir kralları vardır.¹⁰⁶

Kronikte geçen *Rusii* adı başta Wilhelm Thomsen olmak üzere Normanistler tarafından Ruslar olarak yorumlanmıştır.¹⁰⁷ Jonathan Shepard, Rus adının Aland adasında yaşayan ve İsveç hukukunda *Rodhen* ya da *Rodhs* olarak geçen kişilerden geldiğini ileri sürmüştür. Ona göre bu kişiler Baltık denizinin karşısına geçince yerli Fin kabileleri ve Slavlar tarafından *Rus* ve *Rōtsi* olarak adlandırılmışlardır.¹⁰⁸ Ancak Franklin ve Shepard, her ne kadar Normanist tarafta yer alsalar da, *Ruotsi* kelimesinin hangi suretle *Rus* şeklini alarak değiştiğinin bilinmediğini eklemektedirler. Kuzeyliler bu isimle Baltık Denizi’nin karşısına geçince yerli Slav ve Fin kabileleri tarafından¹⁰⁹ bu isimle anılır olmuşlardır. Subtenly’e göre kelime köken itibarıyla eski bir İsveççe kelime olan ve manası *kürek çekmek-sıralamak*¹¹⁰ olan *Rodr*dan gelmektedir. Franklin ve Shepard, *Rus/Rhos* adlarının Bizans ve Müslüman kaynakları tarafından İskandinavları tanımlamak için kullanıldığı görüşündedirler.¹¹¹ Mikhail N. Tichomirov ise *Ana Rus Kroniği*’nde geçen Polyanların gerçek Ruslar olduğu görüşündedir. Ancak J. Lind onun bu görüşünü doğru bulmamaktadır.¹¹² Bütün bu açıklamalara rağmen Rus adının nereden geldiği konusunda hâlâ bir fikir birliği sağlanamamıştır. Normanistlere göre en genel manada Rus ismi Finlandiyalıların uzun süredir tanıdıkları İsveçlileri tanımlamak için kullandıkları Ruotsiden gelmiştir.

Normanistlerin Rusların Kuzey kökenli olduklarına dair bir başka kanıtları da *Ana Rus Kroniği*’nin Rusları; İsveç, Norveç, İngiliz ve Gotlar gibi deniz ötesindeki Vareg halkları arasında göstermesidir. Kronikteki ifadeye göre “...Bu nedenle deniz aşırı Vareg Ruslarına gittiler: Bazıları İsveçli, diğerleri Norman, İngiliz ve Gotlandlılar olarak bilindiği gibi bu Varegler Ruslar olarak bilinmekteydi.”¹¹³ Bu gruptan yola çıkan Normanistler Rusları Kuzey milletleri arasında göstermişlerdir. Bir başka Normanist kanıt da Vareglerin Bizans’a gönderdikleri elçilerin isimleridir. Bu isimler; Karly, Inegeld, Farlof ve Veremud gibi, Kuzey kökenlidir.¹¹⁴ Dolayısıyla

¹⁰⁶ Liudprand of Cremona, *Antopodosis (The Works of Liudprand of Cremona)*, (Çev. F. A. Wright), George Routledge & Sons Ltd, Londra, 1930, s. 185.

¹⁰⁷ Thomsen, a.g.e., s. 47.

¹⁰⁸ Jonathan Shepard, “The Origins of Rus’ (c.900-1015)”, *The Cambridge History of Russia, c. I, From Early Rus’ to 1689*, içinde, Maureen Perrie (Ed.), CUP, New York, 2006, s. 54.

¹⁰⁹ Simon Franklin ve Jonathan Shepard, *The Emergence of Rus, 750-1200*, Longman, Londra, 1996, s. 30.

¹¹⁰ Subtenly, a.g.e., s. 23; Magocsi, a.g.e., s. 56-57.

¹¹¹ Franklin ve Shepard, a.g.e., s. 29.

¹¹² John Lind, “The ‘Brotherhood’ of Rus’. A pseudo-Problem Concerning the Origin of Rus’”, *Slavica Othiniensia*, 5, 1982, s. 68.

¹¹³ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 59-60.

¹¹⁴ Mark Whittow, *The Making of Byzantium*, University of California Press, Berkeley, 1996, s. 244.

Normanistlere göre bu durum onların Kuzey kökenli olduklarını göstermektedir. Bizans imparatoru VII. Konstantinos, *De Administrando Imperio*'da Dinyeper çağlayanlarının¹¹⁵ isimlerini hem Rusça hem de Slavca vermesi Normanistler tarafından Rusların Kuzey kökenli olduklarına yorumlanmıştır. Zira eserde VII. Konstantinos'un verdiği çağlayan isimleri eski Norsça kökenlidir. Yine Normanistlere göre IX ve X. asır Müslüman coğrafyacıları eserlerinde Rusları ve Slavları ayrı ayrı değerlendirmişler,¹¹⁶ bu da Normanistler tarafından Rusların Slavlardan ayrı bir topluluk olduklarının yorumlanmasını doğurmuştur. W. Thomsen, Rusların kendilerini bu şekilde, *Rhos* ve türevleri gibi, adlandırmadıklarından kesin olarak emin gözükmektedir. Ona göre bu isimde anılan başka bir İskandinav topluluğu da bulunmamaktadır. İskandinavlar Baltık Denizi'ni geçtiklerinde ilk olarak Finliler ile karşılaşmışlar, Slavlar da onları Finliler aracılığı ile tanımışlardır. Dolayısıyla Rus ismi Slavlara Finliler sayesinde ulaşmıştır. Yine Thomsen kelimenin İskandinav kökenli olduğunu kabul etse de *Ruotsi* ve *Roslagen* ile olan bağlantısını kabul etmez.¹¹⁷

Normanistlere göre yapılan arkeolojik kazılar IX. ve erken X. asırlarda Slav nüfusu ile Kuzeyli nüfusun iç içe yaşadıklarını göstermiştir.¹¹⁸ Onlara göre kazılar, Kuzeylilerin Ladoga çevresindeki varlıklarını VIII. asra kadar geri götürmektedir. Buna göre Staraya Ladoga ve Rurikovo Gorodişçe, kuzeyli Rusların ilk yerleşim yeridir.¹¹⁹ Volkhov ve Yukarı Volga havzasındaki varlıkları ise IX. asra kadar inmektedir. Dinyeper havzasındaki varlıkları ise geç IX. asır ile X. asırda başlamaktadır.¹²⁰ Dolayısıyla Baltık Denizi'nin karşısına geçen Varegler Slav ve Fin kabilelerini denetim altına almışlardır. Zamanla siyasi bütünlük meydana getiren Varegler Kiev'de ilk Rus devletini kurmuşlardır. Normanistlere göre meydana getirilen bu devletin kurucu unsurları kuzeylilerdir. Slavlar da bu devlet içerisinde kuzeyliler ile birlikte yaşamışlardır. Kurucu unsur olmakla yetinmeyen Vareg/Ruslar İskandinavya'ya has yönetim biçimi, hukuk, edebiyat, din vs. gibi unsurları da Rusya topraklarına taşımışlardır. Dolayısıyla onlara göre ilk Rus devletini şekillendiren hâkim siyasi ve kültürel unsur da kuzey kökenlidir.

1.2.2.2. Anti-Normanist/Slavist Görüş

Anti-Normanist akımın başını G. F. Müller'in görüşlerini araştıran ekipte yer alan M. Lomonosov ve takipçileri çekmektedir. Onlara göre ilk Rus devletini kuranlar Varegler değil aslında bir Slav topluluğu olan ve Güney Rusya'da yaşayan Ruslardır. Anti-Normanistler her ne

¹¹⁵ Konstantin, *de Administrando*, s. 37.

¹¹⁶ Pritsak, "The Origin of Rus", s. 250-251; Pritsak, "Rusların Kökeni", s. 43.

¹¹⁷ Thomsen, a.g.e., s. 91-96.

¹¹⁸ Whittow, a.g.e., s. 244-245.

¹¹⁹ Karatay, a.g.m., s. 91.

¹²⁰ Petr S. Stefanoviç, "The Political Organization of Rus' in the 10th Century", *JGO*, Neue Folge, Bd. 64, H. 4, 2016, s. 530.

kadar Rusya topraklarında İskandinav varlığını kabul etseler de onlara göre İskandinavların etkileri kısa süreli olmuştur ve bahsi geçen bölgelerde hâkim unsur Slavlardır.

M. Lomonosov, Rusların kökenlerinin İskandinavlardan ziyade Slavlardan geldiğini ileri sürmüştür. Onlara göre Rus isminin kökeninin kuzeyde aranması yanlıştır. Kelime daha çok Kiev'in güneyinde Dinyeper bölgesinde ya da Azov Denizi'nin doğusunda yaşayan topluluklarla ilgilidir.¹²¹ M. Hrushevsky (1866-1934), Rus kelimesinin Finlilerin İsveçlileri adlandırdıkları kelime olan *Ruotsi*'den değil Kiev bölgesinde yaşayan Slavlardan geldiğini ileri sürmektedir.¹²² Anti-Normanistlere göre Ruslar çok eski zamanlardan beri Kiev'de yaşamaktadırlar. Rus ismi de bölgede bulunan Ros isimli bir nehirden gelmektedir.¹²³ Ros nehri vadisinde yaşayan bu Slav kökenli Roslar (Rosy/Rodi), VI. asırda çevrelerindeki diğer Slav kabilelerini birleştirmiş ve bir kabile ittifakı kurmuşlardır. Bu birlik Kiev'de Polyanlar ve Çernigiv'de Severyanlarla birleşerek büyümüş ve güçlenmiştir. En sonunda Orta Dinyeper'de yeni ve büyük bir kabile birliği kurulmuş ve bu birliğe *Rus* denmiştir.¹²⁴ VI. asır kaynağı Pseudo-Zacharias Rhetor, Kiev'in güneyinde yaşayan Kuzey Kafkasya kökenli bazı halklardan bahsederken onların ismini *Hros* ve *Rus* olarak verir.¹²⁵ Dolayısıyla Anti-Normanistlere göre Ruslar, uzun zamandan beri Güney Rusya'da yaşayan Slav kökenli bir topluluktur. Ancak J. Markwart'ın 1903 yılında bahsi geçen *Hros*ların Ruslarla ilişkisinin olmadığını kanıtladığını buraya eklemekte fayda vardır. Anti-Normanistlere göre İskandinavya'da Rus isminde bir topluluğa tarihin hiçbir döneminde rastlanılmamıştır. Yine Anti-Normanistlere göre *Annales Bertiniani*'de geçen İmparator Louis'yi ziyaret eden Bizans elçilik heyetindeki İsveçlilerin kendilerini Rus olarak tanıtmaları Rusların kuzey kökenli olduklarını kanıtlamaz. Hatta Alexander V. Riasanovsky, Bizans imparatorunun gönderdiği heyetteki Rhosların *kağan* unvanlı liderlerinin Kiev prensi tarafından gönderildiği görüşündedir.¹²⁶ Dolayısıyla onlara göre elçilik heyetindeki kişiler Slav yöneticilerinin diplomatik ve ticari ilişkilerde uzmanlaşmış hizmetkârlarıdır. Normanist görüş taraftarları *Annales Bertiniani*'de geçen *Rusların kağanı* unvanının kullanılmasını bu unvanın bütün İskandinav liderler tarafından kullanıldığına dair bir kanıt olarak yorumlasalar da şimdiye kadar İskandinavya'da hüküm süren hiçbir yönetici kağan unvanını kullanmamıştır.¹²⁷ Rybakov, Rusları Doğu Slav kabilelerinden biri olarak görür ve İsveç'te böyle bir kabilenin bulunmadığını söyler. Daha ileri giderek İsveç'ten gelen tüccarların zamanla bu Slav kabilesine nispetle Rus adını benimsediğini öne sürer.¹²⁸ Benzer

¹²¹ Magocsi, a.g.e., s. 57.

¹²² Paul Kubicek, *The History of Ukraine*, Greenwood Publishing, Londra, 2008, s. 21.

¹²³ Golden, "Rûs", s. 620; Subtenly, a.g.e., s. 23.

¹²⁴ Magocsi, a.g.e., s. 57.

¹²⁵ Pritsak, "The Origin of Rus", s. 251; Pritsak, "Rusların Kökeni", s. 44.

¹²⁶ Alexander V. Riasanovsky, "The Embassy of 838 Revisited: Some Comments in Connection with a "Normanist" Source on Early Russian History", *JGO*, Neue Folge, Bd. 10, H. 1, 1962, s. 2-5.

¹²⁷ Riasanovsky, "The Embassy of 838 Revisited", s. 12.

¹²⁸ Boris Rybakov, *Early Centuries of Russian History*, Progress Publishers, Moskova, 1965, s. 12-15.

şekilde George Vernadsky de 750 yılı civarında Güney Rusya'ya inen İsveçlilerin burada Ruslarla karşılaştığını ve Rus ismini onlardan aldıklarını iddia eder.¹²⁹

Anti-Normanistlere göre Rus isminde bir topluluk 862 yılı öncesinde Güney Rusya'da görülmektedir.¹³⁰ Riasanovsky'e göre, arkeolojik veriler göz önüne alındığında, bu tarihlerde Güney Rusya'da İskandinavların varlığından söz etmek zor gözükmemektedir.¹³¹ Vareglerin gelişinden önce bölgede bir Doğu Slav Devleti mevcuttur. Bu devlet yukarıda bahsettiğimiz Rus kabile ittifakı ve Volhinya'da bulunan Dulibian kabile ittifaklarını içine alıyordu. Bu iki birliğin önceki Anta Slav Devleti'nin devamı olduğu yönünde görüşler mevcuttur. Dolayısıyla Anti-Normanistlere göre Rus ismi bölgede kuzeylilerin gelişinden beş asır öncesinde kullanılmaktadır. Grekov, VI. asırda Doğu Slavlarının Volhinya'da bir devlet kurduklarını ve bu tarihten sonra Rus tarihinin başladığını iddia eder.¹³² Ancak Grekov'un eleştirisini yapan Vucinich'e göre şu ana kadar hiçbir tarihi vesika VI. asırda bir Slav devletinin varlığını kanıtlayamamıştır.¹³³

Normanistler, IX. asır Müslüman coğrafyacılarının Rusları ve Slavları ayrı milletler olarak telakki ettiklerini kabul ederek onların bu görüşlerini kendi iddialarına bir delil olarak görmüşlerdir. Ancak bu görüşü reddeden Anti-Normanistler, İbn Hurdazbih'in Rusları Slavların bir cinsi-kolu¹³⁴ olarak göstermesini hem kendi görüşlerine bir kanıt olarak değerlendirmişlerdir. Fakat aynı Anti-Normanistler Hurdazbih'in görüşünü kabul ederlerken diğer Arap kaynaklarının Ruslar hakkında yazdıklarını kabul etmezler. Dolayısıyla Paszkiewicz'e göre bu noktada sorulması gereken soru Hurdazbih'in Anti-Normanistler tarafından neden doğru kabul edildiğidir. Aynı şekilde İbn Fadlan, Volga Bulgarlarını ve Mesudî de Macarları Slav olarak tanıtırken neden onların görüşleri kabul edilmemiş de sadece Hurdazbih'in görüşleri kabul edilmiştir.¹³⁵ Ayrıca P. Golden, Hurdazbih'te geçen cins (جنس) kelimesinin yanlış yorumlandığı görüşündedir. Ona göre buradaki جنس kelimesi *cins* olarak değil de *tip* ya da *tür* manasında kullanılmıştır ve dolayısıyla Ruslar kürk ticareti yapan Kuzeyliler arasında bir türdür.¹³⁶ Yine İbrahim İbn Yakûb Prag'dan bahsederken buraya Rusların ve Slavların mallarıyla birlikte geldiklerinden bahseder.¹³⁷

¹²⁹ George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, (Çev. D. Mızrak, E. Mızrak), Selenge Yay., İstanbul, 2015, s. 48.

¹³⁰ Paszkiewicz, a.g.e., s. 130; Magocsi, a.g.e., s. 57.

¹³¹ Riasanovsky, "The Embassy of 838 Revisited", s. 8.

¹³² Boris Grekov, **Borba Rusi za sozdanie svoego gosudarstva**, Moskova, 1945, s. 25'ten aktaran: Alexander Vucinich, "The First Russian State: An Appraisal of the Soviet Theory", **Speculum** 28(2), 1953, s. 327; Paszkiewicz, a.g.e., s. 156.

¹³³ Vucinich, a.g.m., s. 156.

¹³⁴ İbn Hurdazbih, a.g.e., s. 130-131.

¹³⁵ Paszkiewicz, a.g.e., s. 118.

¹³⁶ Peter Golden, "The Question of the Rus' Qaghanate", P. B. Golden vd. (Ed.), **Archivum Eurasiae Medii Aevi II**, içinde, Archivum Eurasiae Aevi, Wiesbaden, 1982, s. 89-90.

¹³⁷ Semen Rapoport, "On the Early Slavs. The Narrative of Ibrahim-Ibn-Yakub", **SEER**, 8(23), 1929, s. 335.

G. Vernadsky, Rusları büyük Slav ailesinin bir parçası olarak görür. Bölgedeki Vareg varlığını kabul eden Vernadsky, sayıca az oldukları için Vareglerin yerli Slavlar arasında eridiklerini ve bölgedeki Vareg etkisinin Slav karakterini etkilemediğini de ekler.¹³⁸ Akdes Nimet Kurat ise Vareg ve Rus isimlerinin anlamlarının birbirine karıştırıldığı görüşündedir. Ona göre, iki ismin de anlamının tam olarak bilinmemesine rağmen, Varegler ücretli kıtalar halinde hareket eden kuzeylileri ifade ederken, Rus adı da bu Vareglerden olup Slavlar arasına yerleşerek hâkimiyet kuran zümrenin adıdır.¹³⁹ Anti-Normanistler, *Ana Rus Kroniği*nde anlatılan başka milletlerden yönetici davet edilmesi hikâyesini tamamen efsanevi bulmaktadırlar. Onlara göre bu davet hadisesi uydurma olduğu için Normanistlerin görüşleri en başından beri asılsızdır. Çünkü kronikte geçen olaylar meydana geliş tarihinden bir buçuk asır sonra kaleme alınmışlardır. Üstelik kroniğin çevirisini yapan S. Cross'a göre kroniğe sonraki rahipler tarafından pek çok ekleme ve çıkartma yapılmıştır ve bu nedenle hatalarla doludur.¹⁴⁰ Anti-Normanistler kronikte Rusların kökeninin İskandinavlara bağlanmasının sebebinin siyasi olduğu görüşündedirler. Onlara göre kuzeyden gelen Vareg/Rus yöneticileri kendi yönetimlerini meşrulaştırmak istemişler, bu meşrulaştırma işini de davet hikâyesini uydurarak yapmışlardır.¹⁴¹ Bu sayede onlar bölgeye gelen işgalciler olmaktan çıkmışlar ve yerli halkın daveti ile gelen meşru yöneticiler sınıfına yükselmişlerdir. Bu bağlamda Anti-Normanistlerin davet hadisesi ile ilgili görüşleri akla daha mantıklı gelmektedir. Zira kronikteki asıl davet sebebi olarak adaletin ve düzenin olmayışı karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Rurik ve beraberinde gelen Vareg/Ruslar da adaletin ve düzenin temsilcileri olmuşlar ve böylece meşruluk kazanmışlardır.

N. Riasanovsky'e göre Rus kültüründe İskandinav etkisi önemsizdir. Ona göre Rus tarih yazımının gelişmesiyle Normanist görüş savunulamaz hale gelmiştir. Slavlar ilkel orman sakinleri olmalarının ötesinde Güney Rusya'da asırlar boyu süre gelen kültürel gelişimin de sahibidirler. Güney Rusya'daki İskandinav yerleşimleri IX. asrın öncesine inmemektedir. Bölgeye gelen Kuzeyliler İsveç kökenlidir ve Riasanovsky'e göre İsveçliler mezkûr dönemde en ilkel İskandinav toplumdurlar. Kiev Rus Devleti, Avrupa'da önemli bir güç haline geldiğinde siyasi ve kültürel olarak İskandavya'nın değil Bizans'ın bir alt kültürünü andırmaktadır. Riasanovsky, Rus dili üzerindeki İskandinav etkisini de reddeder. Ona göre Normanist görüşün mimarlarından olan G. Bayer, Rusça bilmediği halde Rus dilinde hatırı sayılır bir İskandinav dili etkisi olduğunu iddia etmiştir. Oysa XIX. asrın ortasında 50 adet Rusça kelimenin İskandinav kökenli olduğu kabul edilirken bu sayı sonraki yapılan çalışmalarla altıya kadar düşmüştür. Denizcilikte mahir olan Kuzeylilerin denizcilik terimlerini Slavcaya aktarmaları beklenirken Slavcadaki denizcilik terimleri

¹³⁸ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, TTK Yay., Ankara, 2014, s. 19.

¹³⁹ Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 17.

¹⁴⁰ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 12.

¹⁴¹ Nicholas Riasanovsky, "The Norman Theory of the Origin of the Russian State", **Russ. Rev.**, 7(1), 1947, s. 108; Magocsi, a.g.e., s. 58.

yine Slav kökenlidir. Riasanovsky'e göre Normanistlerin Rus hukukunun İskandinav kökenli olduğuna dair görüşleri asılsızdır.¹⁴² Normanist ve Anti-Normanist görüşten farklı olarak Rusların kökeni hakkında Omeljan Pritsak ve Serhii Shelukhyn tarafından iki farklı görüş daha geliştirilmiştir. Shelukhyn'e göre ilk Ruslar, *Ruthen* adıyla Fransa topraklarında yaşayan Kelt kökenli bir topluluktur. Ruthenler Fransa'nın güneyinde Narbonne'da yaşamışlardır. Ruthenler Hun baskısından sonra doğuya göç ederek Ukrayna'nın doğusunda Kuzeydoğu Karpatya bölgesine yerleşmişler ve buraya onlardan dolayı Ruthenya denmiştir. Daha büyük bir grup ise güneybatıya doğru hareket ederek Hazar Denizi'nin doğusuna özellikle Taman Yarımadası'na yerleşmiş ve burada Tmutarakan'da kendi Rutheni/Rus merkezlerini kurmuşlardır. Burada yaşayan Ruslar Kiev'e giderek Doğu Slavları ile karşılaşmışlar ve kendileri için kullanılan Rus ismini onlara da vermişlerdir.¹⁴³ O. Pritsak ise Rusların kökenini Akdeniz ve Kuzey milletleri arasında ticaret aracılığı yapan bir kısım ticaret şirketleri ile açıklar. Ona göre iki taraf arasında aracılık yapan biri Yahudi *Radhaniye* diğeri de Yahudi olmayan *Rus* adında iki şirket vardır. *Radhaniye* şirketinin 930'dan sonra Doğu Avrupa'daki varlığı son bulunca onun yerini uluslararası ticarete mahir olan *Rus* şirketi almıştır. Zamanla Baltık Denizi ticaretine hâkim olan bu şirket Rusya topraklarına uzanan yeni ticaret yolları keşfetmiş ve bu yollar üzerinde yerleşim yerleri kurmuştur. Bu yerleşim yerleri kendilerini şehir devletleri şeklinde yönetmişlerdir. Dolayısıyla Rus devletinin oluşumunu hazırlayan tarihi olaylar *Rus* şirketinin günümüz Rus topraklarına inmesi ve buralarda şehir devletleri şeklinde örgütlenmesiyle gerçekleşmiştir.¹⁴⁴ Fakat hem Pritsak hem de Shelukhyn'in yukarıda özetlenen bu görüşleri araştırmacılar tarafından destek görmemiştir. Yine O. Pritsak, Normanist görüşe farklı bir noktadan daha eleştiriler getirmiştir. Vareglerin davet edilmesi hikâyesinin sadece *Ana Rus Kroniği*nde geçtiğini yineleyen Pritsak'a göre davet olayını gerçekleştirenler *Ana Rus Kroniği*nde adı verilen Slav ve Fin kabileleri değil Eski Ladoga, Belozersk ve Izborsk şehirlerinin sakinleridir. Novgorod'un davet ile bir alakası yoktur çünkü o tarihte Novgorod henüz kurulmamıştır. Dolayısıyla daveti yapan asıl şehir Novgorod değil Eski Ladoga'dır. Davetin yapıldığı tarih olan 862 yılı hayali bir tarihtir. Davet muhtemelen 910 yılı öncesinde gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁵

Sovyet dönemi Rus araştırmacıları ilk Rus devletinin kurulmasındaki dış etkiyi genel olarak inkâr etmeseler de bu devletin gelişimindeki Kuzeyli etkisini hafife alırlar. Yine onlara göre IX. asır öncesinde bir Slav devletinin varlığından bahsetmek zordur.¹⁴⁶ Ancak yine onlara göre Rus devletinin kurulması bölgedeki siyasi ve ekonomik gelişmelerin bir sonucudur¹⁴⁷ ve bu devlet

¹⁴² Riasanovsky, "The Norman Theory", s. 98-102.

¹⁴³ Magocsi, a.g.e., s. 58.

¹⁴⁴ Pritsak, "The Origin of Rus", s. 263-272; Pritsak, "Rusların Kökeni", s. 56-64.

¹⁴⁵ Omeljan Pritsak, "The Invitation of the Varangians", *HUS*, 1(1), 1977, s. 16-22.

¹⁴⁶ Vucinich, a.g.m., s. 325.

¹⁴⁷ Paszkiewicz, a.g.e., s. 165.

oluşumunda Kuzeyliler çok küçük bir paya sahiptir. İki karşıt görüşün iki buçuk asrı aşkındır ortaya koydukları delil ve tartışmalara rağmen Rusların kökeni meselesi hâlâ çözüme kavuşturulabilmiş bir durum değildir ve tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Günümüzde Rusların kökenini araştıran araştırmacılara göre artık Rusların kökenini araştırmak ve onları Slavlara ya da İskandinavlara bağlamaya çalışmak beyhude gözükmektedir. Zira eldeki veriler ve arkeolojik kazıların ortaya çıkardığı malzemeler hâlâ Rusların kökeni tartışmalarına tatmin edici bir cevap verememektedir. Dolayısıyla günümüz araştırmacılarına göre Ruslar ve ortaya koydukları ilk siyasi oluşum olan erken Kiev Rus Devleti, Slavların ve Kuzeylilerin ortak girişimleri sayesinde meydana getirilmiştir. Kiev Rus Devleti'ni kuranlar ve geliştirenler hem Slavlar hem de Kuzeylilerdir. Ancak bu oluşum içerisinde her ne kadar Varegler kurucu unsur olsalar da sayıları az olduğu için baskın Doğu Slavları arasında zamanla asimile olmuşlar ve Slavlaşmışlardır. Anti-Normanist görüşünün siyasi temelli ortaya atıldığı akıldan çıkarılmamalıdır. Tıpkı Elizaveta Petrovna döneminde olduğu gibi 1947 yılının Sovyet Rusya'sında da Normanist görüş Slavların devlet kurabilecek kabiliyette olmadıklarını ima ettiği için tehlikeli bulunmuştur. B. Grekov 1940 yılında Sovyet-Alman ittifakı henüz bozulmamış iken Normanist görüşü ortadan kaldırmanın zor olduğunu ve hiçbir zaman da ortadan kaldırılamayacağını söylemişti. Ancak aynı Grekov 1942 yılında ittifak bozulduktan sonra Normanist görüşü faşist tarih düzenbazlarının işi olarak yorumlamıştır.¹⁴⁸ Bu örnek Anti-Normanist görüşün siyasi ve vatansever duygularla savunulduğunu göstermesi bakımından kayda değerdir.

1.3. IX ve X. Asır İslam Kaynaklarında Vareg/Ruslar

İslam coğrafyacılığının en parlak dönemini yaşadığı IX ve X. asırlarda hazırlanan pek çok coğrafya ve seyahatname kitapları, Müslümanlarla ya da Müslümanlarla temasta olan komşu toplumlarla ticaret ilişkilerinde bulunan Ruslar hakkında bir takım bilgilere yer vermişlerdir. Ancak bu bilgiler ayrıntılı değildir. Bu bilgi azlığının sebebi İslam coğrafyacılarının uzun bir dönem boyunca sadece halifelik topraklarıyla ilgilenmeleridir. IX ve X. asır İslam kaynakları Rusları kuzey ve kuzeybatıda yaşayan ve Hazarlar, Volga Bulgarları, Burtaslar, Slavlar ve Macarlarla ticaret yapan bir topluluk olarak tanımlamaktadırlar. Ruslar hakkında verilen bilgiler ise Halifeliğin komşuları ya da ticaret yaptığı bölgelerden bahsedilirken geçmektedir. Müslüman coğrafyacıların kuzey ve kuzey milletleri ile alakalı bilgileri diğer milletlerde olduğu gibi kendi hayat görüşleri çerçevesinde geliştirmiştir. Onlara göre kuzeyliler ve yaşantıları uygarlık dışıdır. Kuzeylilerin İslam dünyasına uzak olmaları, daha da önemlisi pagan olmaları İslam coğrafyacılarının onlar hakkında bu türden yorumlar yapmalarına neden olmuştur. Ayrıca bu eserlerin bazılarında deniz, nehir ya da bölge isimleri yanlış verilmektedir. Müslüman toprakları İslam coğrafyacıları tarafından iyi bilinirken kuzeye doğru ilerledikçe bilgilerin doğruluğu şüpheli olmaya başlar. Örneğin İbn

¹⁴⁸ B. Grekov, "Drevneishie sudby slavyanstva v prikarpatyakh", VAN (11-12), 1940, s. 36'dan aktaran: Paszkiewicz, a.g.e., s. 111.

Hurdazbih, Azak Denizi ile Hazar Denizi'nin birbirleri ile bağlantılı olduğunu yazmaktadır. Ancak Mesudi bu hatayı kendi eserinde düzeltmiştir.¹⁴⁹ Azak Denizi Ptolemaios'un¹⁵⁰ eserinde de bir göl olarak geçmektedir. Hurdazbih'in Ptolemaios'un Coğrafya adlı eserinin çevirisini yaptığı düşünüldüğünde onun bu hatası Ptolemaios'un hatasından kaynaklanmış gözükmektedir. Genel çerçeve böyle olsa da İslam coğrafyacılarının kuzey ile alakalı verdikleri bilgiler hâlâ kıymetini korumaktadır ki Ruslarla alakalı batılı kaynaklarda bulunmayan pek çok bilgi Müslüman coğrafyacıların eserleri sayesinde bilinebilmektedir. Hatta, H. Paszkiewicz'e göre Müslüman coğrafyacıların Ruslar hakkında yazdıkları onlar hakkındaki en değerli bilgilerdir.¹⁵¹ Dolayısıyla Müslüman coğrafyacıların eserlerinde bazı hataların olması onların eserlerinin kıymetsiz olduğu anlamına gelmemelidir. Unutulmamalıdır ki batıda vücuda getirilen Latince kaynaklar ya da Bizans kronikleri, İslam coğrafyacılarının yaptıkları hataların aynıları ile doludur.

Müslüman coğrafyacıların kuzey ile temasları, Rusların güney ile ilk temaslarında olduğu gibi ticaret ve ticaret yolları ile doğrudan alakalıdır. Bu bağlamda Ruslardan en erken bahseden Müslüman coğrafya eseri İbn Hurdazbih'in *Yollar ve Ülkeler Kitabı* adlı eserdir. Hurdazbih posta teşkilatında çalıştığı için pek çok yeri gezip görme fırsatı yakalamış, eserinde Müslümanların kullandığı ana ticaret yollarının bir haritasını çıkarmaya çalışmıştır.¹⁵² O, Rusları Sakâlibe yani Slavların bir kolu olarak gösterir. Devamında Rusların ticari faaliyetlerinden şöyle bahseder:

Bunlar [Ruslar] işlenmiş deri, siyah tilki derisi ve Slav ülkelerinin uzak kesimlerinden kılıç getirmektedirler. Bunları Rum Denizi [Karadeniz] kıyılarına kadar getirirler ve bunların 1/10'luk kısmını vergi olarak Rumların sahibine verirler. Daha sonra Sakâlibe bölgesinin bir nehri olan Tennîs nehrine inerler ve Hazar bölgesinin bir şehri olan Hamlic'e varırlar ve buranın melikine 1/10'u oranında vergi verirler. Buradan Cercân Denizi'ne varırlar ve bunun kıyısında bulunan Ahabbu'ya çıkarlar. Bu denizin çapı 500 fersahtır. Cercân'dan ticaret eşyalarını develer üzerinde Bağdat'a taşırlar. Buralardan beraberlerinde Slav köleler de götürmektedirler. Bu kölelerin Hristiyan oldukları söylenmektedir. Bunlar için de cizye ödemektedirler.¹⁵³

X. asır İslam kaynakları önceki asrın İslam kaynaklarıyla kıyaslandıklarında Ruslar hakkında daha ayrıntılı verilere sahiptirler. Bunda Rusların kendi bölgelerinde siyasi oluşumlar kurmalarının ve güneye gerçekleştirdikleri ticaret ve yağma faaliyetlerini daha organize hale getirmelerinin etkisi olduğunu düşünmekteyiz. Bu asrın önemli isimlerinden biri olan İbn Rüsteh, *el-A'lâku'n-Nefîse* adlı eserinde Rusların yaşadığı coğrafyadan şöyle bahseder:

¹⁴⁹ Mesudi, a.g.e., s. 94; Thorir Jonsson Hraundal, **The Rus in Arabic Sources: Cultural Contacts and Identity**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Bergen, Bergen, 2013, s. 50-52.

¹⁵⁰ Ptolemy, **Geography**, s. 109.

¹⁵¹ Paszkiewicz, a.g.e., s. 112.

¹⁵² Sayyid Maqbul Ahmad (1999), "İbn Hurdazbih", **TDVİA**, içinde 20, İstanbul, s. 79.

¹⁵³ İbn Hurdazbih, a.g.e., s. 130-131.

Rusya'ya gelince onun etrafı göllerle çevrilidir. Rusların içinde yaşadıkları ada ise üç gün süren yolculuk mesafesi kadardır. Ormanlık ve çalılarla kaplıdır. Çok gevşek ve nemli bir toprağı vardır. Kişi ayağını toprağa bastığında nemli oluşundan ve gevşekliğinden dolayı toprak kayar.¹⁵⁴

İbn Rüsteh, Rusların yaşadığı bölgeyi yanlış bir şekilde bir ada olarak göstermektedir. Bu bilgilerin haricinde Rusların yaşadıkları bölgenin konumu hakkında fazla bilgi vermez. İbn Rüsteh devamında Rusların Hakan-ı Rus denen bir liderlerinin olduğundan, Slavlarla savaşp onlardan esir alarak Hazar ve Bulgarlara sattıklarından bahseder. Görüldüğü gibi X. asırda Ruslar hakkında oluşan bilgi bolluğu İbn Rüsteh'in eserinde de görülmektedir. Öyle ki İbn Rüsteh, Rus günlük hayatı hakkında ayrıntılı bilgi veren ilk İslam coğrafyacıları arasındadır.¹⁵⁵

X. asır coğrafyacılarından olan el-Mesudî *Murûc ez-Zeheb*'de (Altın Bozkırlar) adlı eserinde Ruslara oldukça fazla yer vermiştir. O, ilk olarak Ruslar, Slavlar ve Bulgarların Hz. Nuh'un büyük dedesi olan Metuşelah'tan geldiklerini nakleder.¹⁵⁶ Bir başka yerde de Ruslar ve Saklabların (Slavların) Hazar melikinın ordusu ve kulları olduğundan¹⁵⁷ bahseder ki bu durum Slavların ve Rusların bir dönem Hazarların tabisi oldukları anlamına gelmektedir. Ayrıca onun Rusları ve Slavları ayrı ayrı anlatması iki topluluğunun birbirinden ayrı milletler olarak değerlendirilmesinin yolunu açabilir. Ancak yine de kendisinin bu türden bir bilgiye sahip olup olmadığı yazdıklarından anlaşılamamaktadır. Yine Mesudî, Rusların yaşadığı coğrafya olarak Baltık Denizi kıyılarını göstermektedir.¹⁵⁸ Mesudî, Rusların en büyükleri Luzâne adında olmak üzere çeşitli kollara ayrılan kalabalık bir halk olduklarından bahseder. Yine onun yazdıklarına göre Ruslar Endülüs, Roma, İstanbul ve Hazarlar gibi devrin önemli ticaret merkezlerine ticaret yapmak için seyahatler düzenlemişlerdir.¹⁵⁹ Mesudî'nin Ruslar hakkındaki en geniş malumatı başka bir başlık altında değinilmiş olan Hicri 300 yılındaki Hazar bölgesi seferidir (Bkz.: s. 40).

İbn Fadlan'ın seyahatnamesi *er-Rihle* (950 yılı sonrası) hem Türk hem de Rus tarihi açısından önemli bilgiler sunmaktadır. İbn Fadlan, Ruslarla ilk olarak Etil nehri kenarına ticaret amaçlı geldiklerinde karşılaşmıştır. Eser hem Rus kültürü, hem Rus dini hem de Rus ticaret hayatı hakkında canlı bilgiler sunmaktadır.¹⁶⁰ İbn Fadlan ölen bir Rus şefinin cenaze merasimini tafsilatlı anlattıktan sonra Ruslar ve savaşçı özellikleri hakkında bilgiler vererek Rus bahsini kapatır. Onun Ruslar hakkındaki son açıklayıcı cümleleri şu şekildedir:

¹⁵⁴ İbn Rüsteh, a.g.e., s. 163.

¹⁵⁵ Bkz.: İbn Rüsteh, *el-A'lâku'n-Nefise*, s. 164.

¹⁵⁶ Mesudî, *Murûc ez-Zeheb*, s. 41.

¹⁵⁷ Mesudî, *Murûc ez-Zeheb*, s. 139.

¹⁵⁸ Mesudî, *Murûc ez-Zeheb*, s. 141.

¹⁵⁹ Mesudî, *Murûc ez-Zeheb*, s. 143.

¹⁶⁰ İbn Fadlan, a.g.e., s. 38.

Rus hükümdarlarının geleneklerinden biri sarayında askerlerinin en kahramanlarından, en güvenilirlerinden 400 kişi bulundurmaktır. Onlar onu korumak uğruna canlarını feda ederler...Bu 400 kişi hükümdarın tahtının yanında bulunurlar. Onun tahtı büyük, kıymetli mücevherlerle süslüdür.¹⁶¹

İbn Fadlan'ın sözünü ettiği Rus hükümdarının yanındaki 400 muhafızın varlığı Rusların yetenekli ve sadık savaşçılar olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Zira onların bu özelliklerinden haberdar olan Bizans imparatoru II. Basileios'un Kiev prensi I. Vladimir'in gönderdiği Vareg askerlerini kendine özel korumalar olarak seçmesi bir tesadüf değildir. Kendi Bizans unsurlarına güvenmeyen imparatorlar, II. Basileios'un başlattığı bu uygulamayı sürdürmede tereddüt etmemişlerdir. Onların sadık birer koruma ve iyi savaşçı olmaları hem imparatorlara can güvenliği sağlamış hem de onlar savaşlarda bazen belirleyici roller üstlenmişlerdir.

Ruslardan bahseden başka bir Müslüman coğrafyacı da el-İstahrî'dir. İstahrî eseri *Mesâlikü'l-Memâlik*'te Rusları coğrafi olarak Volga Bulgarları ve Slavlar arasında bir bölgeye yerleştirir.¹⁶² Rusların farklı gruplara ayrıldığından da bahseden İstahrî, Kiev adından bahseden ilk Müslüman coğrafyacıdır.¹⁶³ İbn Havkal da *Sûrat el-Arz* adlı eserinde Ruslar hakkında bir takım bilgilere yer vermiştir. O ilk olarak Hazar Denizi'nden bahsederken bu denize dökülen Etil nehrinin Rus topraklarından geldiğini belirtir.¹⁶⁴ Hazar ülkesine ulaşan bal, mum, kürk ve yünün Ruslardan ve Bulgarlardan elde edildiğini ekler. Yine kunduz derilerinin Ruslar sayesinde geldiğinden bahsederek, Rusların Hazar ticaretinde önemli bir yere sahip olduklarını göstermiş olur. Ona göre Rus ticaret gemileri sürekli olarak Hazar ülkesine ulaşır ve belli bir miktarda vergi öderler.¹⁶⁵ Ayrıca İbn Havkal, Rusların 969 yılında Cürcan'a yaptıkları baskını ayrıntılı şekilde anlatır (Bkz.: s. 41). İbn Havkal Rusların kökenleri ya da nereden geldikleri hakkında bilgi vermez, aksine "Burtas, bir bölgenin adıdır. Nitekim, Rus, Hazar, Serir de bölge, ülke adıdır. Bir kavmin, kabilenin adı değildir"¹⁶⁶ diyerek Rus adının Hazar ve Serir gibi bir bölge adı olduğu söyler. Ancak bunun haricinde Rus adının anlamı hakkında açıklama yapmaz. Rusların kim oldukları hakkında yazdıkları ise şu şekildedir:

Ruslar üç sınıftır, bir sınıfı Bulgarlara yakındır. Bunların hükümdarı Kiev'de oturur. ...İkinci sınıf daha üstündür, bunlara Slâviye denir. Hükümdarları Selâ'da oturur. Üçüncü sınıfa Ersâniye denir, bunların hükümdarı Ersâ şehrinde oturur. Müslümanlar ticaret için Kiev ve civarına varırlar. Fakat, Ersâ'ya yabancıların vardığını duymadım. Bu şehir halkı ülkelerine ayak basan yabancıları öldürürler. Deniz yoluyla güneye inerler ticaret yaparlar. Ülkeleri, ticaret yerleri hakkında

¹⁶¹ İbn Fadlan, a.g.e., s. 44.

¹⁶² İstahrî, *Ülkelerin Yolları*, (Çev. Murat Ağarı), Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2019, s. 9.

¹⁶³ Hraundal, a.g.e., s. 69.

¹⁶⁴ İbn Havkal, a.g.e., s. 298.

¹⁶⁵ İbn Havkal, a.g.e., s. 301.

¹⁶⁶ İbn Havkal, a.g.e., s. 303.

bilgi vermezler....Ruslar ölümlerini yakarlar. Hindliler, Ganalılar, Küğa vs. yerliler gibi, zenginleri ölünce cariyeleri isteyerek efendileriyle yanarlar. Rusların bir kısmı sakallarını tıraş eder, bazıları hayvanların yelesi yolduğı gibi yolar, yahud da sakalını yolar. Elbiseleri kısa gömlek [tunik] şeklindedir. Hazarların, Bulgarların, Peçeneklerin elbiseleri tam gömlek şeklindedir. Ruslar devamlı Hazarlara, Rumlara ticaret için gelirler.¹⁶⁷

Rus karakteri ve coğrafyası hakkında önemli bilgiler veren bir başka eser de anonim *Hudûdü'l-Âlem*'dir. *Hudûdü'l-Âlem*'e göre Rus ülkesinin toprakları; doğuda Peçenek dağlarını, güneyde Ruta nehrini, batıda Slav topraklarını kuzeyde de kuzeyin meskûn olmayan topraklarını kapsayan geniş bir ülkedir.¹⁶⁸ Eserin devamında Ruslar ve Rus ülkesi hakkında şu bilgiler bulunur:

Halkı kötü huylu, inatçı, kibirli, kavgacı ve cengâverdir. Çevrelerinde yaşayan ve kendi dinlerinden olmayan herkesle savaş içindedirler. [Savaşıkları insanlara] galip gelirler. Padişahları Rus Hâkan olarak isimlendirilir. Burası yaşamak için gerekli olan doğasıyla son derece güzel bir yerdir. Onlardan bir grup askerlik talimi yapar. Tabirlere büyük bir saygı gösterirler. Onlar ganimetlerinden ve ticari kârlarından merkezi hükümete yıllık vergi verirler. Aralarında kendilerine hizmet eden Saklâblılardan [Slav] bir grup yaşamaktadır. Aşağı yukarı yüz *gez* (dirsekten orta parmak ucuna kadar uzanan mesafe) uzunluğunda pamuklu kumaş üretirler. Kuyruğunu boyunlarının arkasından uzattıkları yün başlık takarlar. Ölümlerini bütün eşyaları, elbiseleri ve mücevherleriyle gömerler. Aynı zamanda ölü ile birlikte yiyecek ve içecek koyarlar.

Kûyâbe (Kûbâbe?), İslam ülkelerine en yakın Rus şehridir. Nimeti olan bir yerdir. Kralın ikamet yeridir. Burada çeşit-çeşit kürkler ve değerli kılıçlar üretilir.¹⁶⁹

İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-Ümem* adlı eserinde XI. asırda Ruslar hakkında bir takım bilgiler veren Müslüman yazarlar arasındadır. Ona göre Ruslar:

Onlar büyük bir millet olup iri vücutlu ve güçlü kuvvetlidirler. Mağlubiyet nedir bilmezler. Bunların hiç biri kaçmaz, ya öldürülür ya ölür. Onların adetleri şöyledir: Her biri kendi silahlarının yanında balta (keser), testere, çekiç (tokmak) ve benzeri gibi el aletlerinin ekserisini de üzerinde taşırdı. Kargı ve kalkanla harp eder ve kılıç kuşanırdı. Yanına sırık ve hançer gibi bir alet de alırdı. Bunlar yaya (Piyade) olarak harp ederlerdi. Özellikle Berze'a'ya gelenler bunlardandı. Zira bunlar memleketlerine yakın olan yerden gemiye binmişler ve o denizi katedip (geçip) Azerbaycan ve Ermeniye dağlarından çıkarak denize dökülen Kürr diye adlandırılan büyük nehre gelmişlerdi.¹⁷⁰

Miskeveyh X ve XI. asır Müslüman kaynaklarında Ruslar hakkındaki geçen bilgilerden haberdar gözükmektedir. Zira söz konusu dönemin Müslüman müelliflerinin gözünde Ruslar çok

¹⁶⁷ İbn Havkal, a.g.e., s. 305.

¹⁶⁸ *Hudûdü'l-Âlem*, s. 120.

¹⁶⁹ *Hudûdü'l-Âlem*, s. 120.

¹⁷⁰ Miskeveyh, *Tecâribü'l-Ümem*, (Çev. Kıvameddin Burslan), TTK Yay., Ankara, 2016, s. 464-465.

iyi savaşan, balta ve mızrak gibi savaş aletleri kullanan bir topluluktur. Miskeveyh, Rusların özelliklerini anlattıktan sonra onların Hicri 323 yılında (942/943) Berze'a'ya yaptıkları saldırıyı ayrıntılı şekilde anlatmaktadır. Onun anlatılarına göre Rusları "Ermeniler ve Rumlar gibi sanan Müslümanlar" onlara karşı fazla mukavemet gösterememişler ve en nihayetinde Rusların hükmü altına girmişlerdir. Merzuban B. Muhammed Rusların zulmü neticesinde Müslümanları örgütlemiş, ancak başarılı olamayınca hileye başvurarak Rusları def edebilmiştir.¹⁷¹ Merzuban, Müslümanların korkup kaçması üzerine kendi ve has adamları ile savaşıp kaçanları cesaretlendirince olayın seyri değişmiş ve Müslümanlar Rusları şehirdeki kalelerine hapsedmiş, yedi yüz adamlarını da öldürmüşlerdir. En nihayetinde tutunamayacaklarını anlayan Ruslar taşıyabildikleri kadar ganimet ile birlikte gemilerine binerek kaçmışlardır. Miskeveyh, Rusların ne kadar iyi savaşılar olduklarını ve silah yapımında ne kadar mahir olduklarını da şu sözlerle belirtir:

...Bunlar olup biterken Merzuban'ın askerleri, Ruslarla muharebeye ve onları muhasara etmeye devam ediyorlardı. Nihayet Ruslar usandılar. Aralarında veba salgını da arttı. Bunlardan birisi ölürse, adetleri gereği onu silahı, elbisesi, aletleri, karısı veya başka bir kadınla ve eğer onu seviyorsa, uşağı ile birlikte defnederlerdi. Bunlar gittikten sonra Müslümanlar, bunların kabirlerini açıp oradan, sağlam, kaliteli ve ısıltılı yapılarından dolayı bu gün bile onları ele geçirmek için herkesin yarıştığı bir takım kılıçlar çıkardılar.

Bu Rusları görenlerden, onların kuvvetli ve başlarına toplanan Müslümanlara ehemmiyet vermemeleri ile ilgili garip garip birçok hikâye işittim. Pek çok kişiden işittiğim ve bölgede şayi olan hikâyelerden birisi şu idi: Berze'a'da bir bahçede beş Rus toplanmışlardır. İçlerinde, reislerinin oğullarından parlak yüzlü, sakalı çıkmamış bir delikanlı ve esir kadınlar vardı. Müslümanlar bunu haber alınca, bahçeyi sardılar. Deylemlilerden ve başkalarından birçok kimse, bu beş kişi ile harp etmek için toplandılar. Onlar, bunlardan birini dahi esir alabilmek için çok uğraştılar, lakin bu bile mümkün olmadı. Zira onlardan hiç biri teslim olmuyorlardı. Müslümanlardan birkaç mislini öldürmedikçe, onları öldürmek de mümkün olmadı. Sonunda bu beş Rus'tan, sadece sakalı çıkmamış delikanlı kalmıştı. Bu delikanlı esir edileceğini anlayınca, yakınında olan bir ağaca çıktı ve ölü olarak yere düşünceye kadar, yanında bulunan bir hançerle durmadan kendisini yaralamaya başladı.¹⁷²

XI. asırdan sonra İslam medeniyetinin üretkenliğinin azalmasına paralel olarak Müslüman coğrafyacıların verdikleri eserlerin tutarlılıkları da düşmeye başlamıştır. Bundan sonraki süreçte verilen eserler, bazı istisnalar dışında, genellikle klasik dönemde verilen eserlerin kopyası niteliğindedir.¹⁷³ Görüldüğü üzere Müslüman coğrafyacıların eserlerinde Rusların kökeni hakkında malumat bulunmaz. Genel olarak onların uzak kuzeyde yaşadıklarından, ticaret ile uğraştıklarından bazen de yağma seferleriyle Müslüman topraklarına baskınlar düzenlediklerinden bahsedilir. Rusların İslam coğrafyacılarının eserlerinde ayrıntılı olarak anlatılmalarının sebebi onların

¹⁷¹ Miskeveyh, a.g.e., s. 467.

¹⁷² Miskeveyh, a.g.e., s. 468-469.

¹⁷³ Hraundal, a.g.e., s. 87-88.

Hazarlarla yapmış oldukları yoğun ticaret ve Halifelik topraklarına kadar getirdikleri başta köle ve kürk olmak üzere ticaret malları olabilir. Yukarıda da görüldüğü gibi pek çok eserde zaten onlar genellikle tacirler olarak tanıtılmaktadırlar.

1.4. Vareg/Rusların Kullandığı Ticaret Yolları

Vareglerin Rusya topraklarında kolayca seyahat edebilmelerini sağlayan en önemli coğrafi faktörler, bölgede sıklıkla rastlanan nehirler ve bu nehirler boyunca devam eden ticaret yollarıdır. Doğu Avrupa toprakları görece düz olduğu için neredeyse bütün nehirler taşımacılığa elverişlidir. Debisi düşük olan Doğu Avrupa nehirleri bazı bölgelerde birbirlerine oldukça fazla yaklaşmaktadırlar. Her büyük nehrin onlarca kolu bulunmakta, bu kollar da bazı bölgelerde başka nehirlerin kollarına yaklaşmaktadırlar. Bu nehir yolları; Hazar Denizi, Kara Deniz ve Baltık denizlerini birbirine bağlayan sistemli bir kara yolu ağı şeklinde yayılmaktadırlar.¹⁷⁴ Franklin ve Shepard, Rus coğrafyasında nehirlerin sınırlardan daha önemli olduğunu söyleyerek yerinde bir tespit yapar. Çünkü onlara göre bu coğrafyada asıl belirleyici sınırlar nehir güzergâhlarıdır.¹⁷⁵ Nehirlerin bu özelliği sayesinde ticaret gemileri ya da askeri gemiler kolaylıkla yol kat edebilmektedirler. Ticaret kervanları nehirlerin birbirlerine yaklaştıkları bölgelerde kıyıya inmekte, kısa bir kara yolculuğundan sonra da diğer nehre geçerek yolculuklarına oradan devam etmekteydiler. Kış aylarında ise pek çok nehir donmakta ve karşıdan karşıya geçiş daha kolay hale gelmektedir. Özellikle Ladoga Gölü ve çevresi, Baltık Denizi'ne ve Rusya nehirlerine yakınlığı bakımından canlı bir ticaret merkeziydi. Vareglerin Güney Ladoga bölgesinde görünmelerinin en büyük sebebi onların ticaret yapma istekleridir. Bu ticaret ağı içerisinde Varegleri buraya çeken en önemli ticaret malı ise kürktür.¹⁷⁶

Slavlar, Finliler ve kuzeyli topluluklar *İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yolu* ve *Volga Ticaret Yolu* gibi ticaret yollarını kullanmışlardır. Bahsi geçen bölgedeki mevcut nehirler ve ticaret yolları, Vareglerin hem Rus hem de Bizans tarihinde etkin olmalarında önemli roller üstlenmiştir. Bu yollar sayesinde sürekli güneye inen Varegler ileriki sayfalarda bahsedilecek olan sürecin sonunda Bizans'ın önemli bir askeri gücü olmuşlardır. Bunun yanında ilk Rus devletinin kurulması hadisesinde de kurucu unsur rolünü üstlenmişlerdir. Vareglerin kullandığı ticaret yolları arasında en önemli olanı *İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yolu*'dur. Bu yolu kullanan Varegler başta İstanbul

¹⁷⁴ Evgenij Nosov, "The River Systems of Eastern Europe and their Role in the Formation of Towns and Russian State", G. P. Brogiolo (Ed.), **Early Medieval Towns in West Mediterranean**, içinde, Mantova, 1996, s. 175.

¹⁷⁵ Franklin ve Shepard, a.g.e., s. 4.

¹⁷⁶ O. I. Boguslavskii, "International Trade and the Southern Ladoga Region", **Russian History**, (32/3-4), 2005, s. 322.

olmak üzere devrin önemli ticaret noktalarına ulaşmışlardır. *İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yolu*'ndan ilk bahseden eser *Ana Rus Kroniği*'dir.¹⁷⁷ Kronikte yoldan şöyle bahsedilir:

Polyanlar kendi başlarına tepeler arasında yaşarlarken bir ticaret yolu Varegleri Grekler ile birbirine bağladı. Grek ülkesinden başlayan bu yol Dinyeper boyunca ilerler, bir nakliye yoluyla Lovat'a ulaşır. Lovat takip edilerek büyük İl'men gölüne ulaşılır. Volkhov Nehri bu gölden doğar ve büyük Nevo [Ladoga] Gölü'ne dökülür. Bu gölün ağzı Vareg Denizi'ne [Baltık Denizi] açılır. Yol bu deniz üzerinden Roma'ya, Roma'dan da Tsar'drad'a [İstanbul] ulaşır. Dinyeper Nehrinin içine döküldüğü Pontus'a [Karadeniz] bu noktadan ulaşılabilir. Dinyeper yüksek [bölgedeki] ormanlara uzanır ve güneye doğru akar. Dvina aynı ormandan kaynağını bulur ancak kuzeye doğru akar ve Vareg Denizi'ne [Baltık Denizi] boşalır. Volga aynı ormandan çıkar ancak doğuya doğru akar ve yetmiş ağızdan Hazar Denizi'ne boşalır. Bu yol sayesinde doğuda Bulgarlara [Volga Bulgarları] ve Hazarlara ve dolayısıyla da Shem'e [Ortadoğu ülkeleri] ulaşmak mümkündür. Dvina Nehri boyunca Vareg yolundan Roma'ya ulaşılabilir ve buradan da Ham ırkına gidilebilir. Ancak, Dinyeper çeşitli ağızlardan Pontus'a [Karadeniz] akar. Bu deniz [...] Rus Denizi olarak adlandırılır.¹⁷⁸

Kronikten anlaşılacağı üzere Varegler bahsi geçen ticaret yolu ile Roma ve İstanbul'a kadar ulaşarak ticaret yapmışlardır. Ancak kronik yolun gidiş güzergâhını açıklasa da burada ne türden malların ticaretinin yapıldığına değinmez. *İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yolu*'nu Bizans imparatoru VII. Constantinos *de Ddministrando Imperio* adlı eserinde şöyle açıklar:

Dış Rusya'dan Konstantinopolis'e kanıyla gelen Rusya prensi, İgor'un oğlu Sviatoslav'ın oturağının olduğu Novgorod'dan ve diğerleri de Smolensk şehrinde ve Teliutza'dan ve Çernigov'dan ve Vyshegrad'dandır. Tüm bunlar Dinyeper ırmağına iner ve hep birlikte Sambatas da denen Kiev şehrinde toplanır...Ve Haziran ayında Dinyeper ırmağına aşağı hareket edip Ruslar'a vergi veren bir şehir olan Vitiçev'e gelirler ve orda iki üç günlüğüne toplanırlar; ve tüm kanolar bir raya getirildiğinde, onlara binip adı geçen Dinyeper ırmağına inerler.¹⁷⁹

Bu yolu kullanan Varegler, Dinyeper üzerinde nehrin hızlı aktığı yedi noktada yolculuklarına kara yolundan devam etmişlerdir. Bu yedi nokta onları Peçeneklerin saldırılarına açık hale getirmektedir. Nehrin hızlı aktığı yerlerin sonunda dar bir kayalık geçit bulunmaktadır ki burası da Peçenek saldırılarına uğradıkları başka bir yerdir.¹⁸⁰ VII. Konstantinos, onların özellikle botlarını ellerinde taşırlarken Peçeneklerin saldırılarına uğradıklarından bahseder.¹⁸¹ Varegler el ile karada taşınması kolay olan *monoxyla* denen ve 13 ya da 14 kişiyi taşıyabilen el oyması tekneleri ile seyahat etmişlerdi ki bu tekneler nehir ve kıyı taşımacılığında elverişliydi. Vareglerin mezkûr

¹⁷⁷ Petrukhin, a.g.e., s. 252.

¹⁷⁸ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 53.

¹⁷⁹ Konstantin, **de Administrando**, s. 36-37.

¹⁸⁰ Thomas S. Noonan, **The Dnieper Trade Route in Kievan Russia (900-1240 A.D.)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Indiana University, 1965, s. 25.

¹⁸¹ Konstantin, **de Administarando**, s. 31.

ticaret yolunu kullanarak Hazarlara ve Bağdat'a sattıkları mallar arasında kürk, bal, bal mumu ve köleler önemli yekûnu oluşturmuştur. Arkeolojik kazılara göre Vareg ticaret malları arasında ceviz ve şimşir kerestesi de bulunmaktadır. Vareg/Rus yapımı kılıçlar da Vareglerin ticaretini yaptıkları mallar arasındadır.¹⁸² Vareglerin kılıç yapımındaki ustalıkları ve kaliteli Vareg kılıçları Müslüman ülkelerde de çok iyi bilinmekteydi. Onların bu meziyetleri pek çok İslam coğrafyacısının eserlerinde yerini almıştır.¹⁸³ Vareglerin ticaretini yaptıkları kürkleri hem doğuda hem de batıda en çok aranan ürünler arasındaydı. Vareglerin kuzeyde avladıkları hayvanların kürkleri ilk olarak Kiev'e getiriliyor ve buradan önce Bizans'a sonra da Batı Avrupa'ya pazarlanıyordu.¹⁸⁴ Dönüş yolunda kuzeyde bulunmayan kehribar, şarap, zeytinyağı, şimşir, işlenmiş metaller, ipek, çeşitli baharatlar, ceviz ve badem¹⁸⁵ gibi malları getirerek bunları hem kuzeyde hem de Batı Avrupa'da pazarlıyorlardı. Ayrıca VII. Konstantinos, Rusların kendilerinde bulunmayan boynuzlu sığır, at ve koyun gibi hayvanları da Peçeneklerden tedarik ettiklerini yazar.¹⁸⁶

Bazı araştırmacılar *Ana Rus Kroniği*nde geçen bu ticaret yolunun aslında ticari amaçlarla kullanılan bir yol olduğunu izah etmekten ziyade daha çok bir yol güzergâhı tavsiyesi mahiyetinde olduğunu ileri sürmektedirler.¹⁸⁷ Bir başka görüş de kronikte çizilen yolun Aziz Andrew'in Sinop'tan Roma'ya yaptığı efsanevi seyahat güzergâhının kopyası olduğudur.¹⁸⁸ Efsaneye göre Sinop'tan yola çıkan Aziz Andrew, Bizans'a bağlı Herson'da konaklamış buradan Dinyeper rotasını takip ederek Kiev'e oradan da Novgorod'a varmıştır. Burada konaklayan Andrew önce Vareglere sonrasında da Roma'ya ulaşmıştır.¹⁸⁹ Görüldüğü üzere Andrew'in çizdiği rota ile *İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yolu*'nun rotası birbirlerine çok benzerdir. İki bilginin de aynı kronikte geçtiği düşünüldüğünde Imre Boba haklı gözükmemektedir. Dennis Ward ise kronik yazarlarının aslında *İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yolu* ifadesini kullanırlarken bunun bir ticaret güzergâhı olduğunun farkında olmadıklarını söyler.¹⁹⁰ Yine Imre Boba'ya göre güzergâhın asıl çevriliş şekli *Baltık'tan Bizans'a Ticaret Yolu* olmalıdır. Çünkü ona göre kronikte geçen Vareg

¹⁸² Noonan, *The Dnieper Trade Route*, s. 175.

¹⁸³ Bkz: *Hudûdü'l-âlem*, s. 120; İbn Hurdazbih, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, s. 130-131.

¹⁸⁴ Noonan, *The Dnieper Trade Route*, s. 186.

¹⁸⁵ Noonan, *The Dnieper Trade Route*, s. 200-210.

¹⁸⁶ Konstantin, *de Administrando*, s. 30.

¹⁸⁷ Dennis Ward, "From the Varangians to the Greeks and other matters", L. R. Levitter ve A. P. Vlasto (Ed.), *A Garland of Essays Offered to Professor Elizabeth Mary Hill*, içinde, W. S. Maney & Son Limited, Cambridge, 1970, s. 303.

¹⁸⁸ Imre Boba, *Nomads, Northmen and Slavs, Eastern Europe in the Ninth Century*, Otto Harrassowitz, Weisbaden, 1967, s. 20-21; Ines Garcia de la Puente, "What Route Does the Povest' vremennykh let Really Describe?", *Russ. Rev.*, 69(3), 2010, s. 380-381.

¹⁸⁹ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 54.

¹⁹⁰ Ward, a.g.e., s. 304.

kelimesi Baltık, Grek kelimesi de Bizans olarak çevrilmelidir. Ona göre bu şekilde çeviri yapılınca güzergâhın gerçek adı ortaya çıkmaktadır.¹⁹¹

Kuzeylilerin kullandığı *Volga Ticaret Yolu* da Rusları Bağdat Halifeliğine bağlayan diğer bir önemli ticaret yoludur. P. Golden bu yolun varlığını VIII. asra ve belki de muhtemelen daha öncesine dayandırmaktadır.¹⁹² Vareg ve Slavlar bu yolu kullanarak Müslüman devletler ile ticaret yapmışlardır. Bu yolun Rusya düzlüklerinde yaşayan halklar için en önemli özelliği X. asrın sonunda bölge için tek gümüş sikke kaynağı olmasıdır. Bağdat'ta basılan gümüş sikkeler bu yol ile kuzey topraklarına ulaşmıştır. Nosov'a göre *Volga Ticaret Yolu* güzergâhı, Slavların gümüş ihtiyacı ve Hazarların sunduğu barışçıl ticaret ortamı sayesinde oluşturulmuştur.¹⁹³ Bazı araştırmacılar bu yolun hacminin daha büyük olduğu iddiasındadır. Örneğin T. J. Arne'ye göre Dinyeper (*İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yolu*) yolu İskandinavya ve Almanya'nın doğu pazarlarıyla olan bağlantısından yoksundur. Yine V. L. Ianin'e göre *İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yolu* IX. asra kadar aktif bir yol değildir.¹⁹⁴ *Volga Ticaret Yolu*'nu kullanarak Novgorod, İlmen Gölü ve Lovat Nehri üzerinden Volga Nehri'nin kaynağına ulaşan kuzeyliler buradan Hazar topraklarına ve Hazar Denizi'ne oradan da Bağdat'a kadar ulaşıyorlardı. İbn Hurdazbih'e göre taşıdıkları ticaret malları arasında bal, kürk ve en önemlisi de köleler bulunmaktaydı.¹⁹⁵ Tüm bu nehir yolları arasında *İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yolu* bu çalışma açısından ayrı bir öneme sahiptir ki Varegler bu yolu takip ederek Bizans topraklarına ulaşmışlardır. Bu yolun bir başka önemi de Kuzey dünyasını Bizans'a yakınlaştırmasıdır.¹⁹⁶ Ayrıca H. Paszkiewicz, Rus devletinin kuruluşunu *İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yoluna* ve bu yolun gelişimine bağlamaktadır.¹⁹⁷

1.5. Rus Topraklarında İlk Vareg Yerleşimleri

Günümüz Rusya topraklarında Varegler olarak bilinen kuzeylilerin ilk kez görünmelerinin sebebi onların ticaret ve yağma isteğidir. Kuzeylilerin Avrupa Rusya'sı olarak bilinen coğrafyaya yaptıkları seferlerin Viking Çağı öncesindeki sıklıkları ve muhtevası kaynaklardaki yetersiz bilgiler nedeniyle tam olarak bilinmiyor. Araştırmacıların Viking Çağı öncesinde Kuzeyliler ve Rusya topraklarında yaşayan Erken Slavlar gibi yerli topluluklar arasındaki ilişkiler hakkında ittifak ettikleri en önemli husus iki bölge arasındaki canlı ticaret trafiğidir. Bu noktada T. S. Noonan,

¹⁹¹ Boba, a.g.e., s. 23.

¹⁹² Golden, "The Question of the Rus' Qaghanate", s. 93.

¹⁹³ Nosov, a.g.e., s. 177.

¹⁹⁴ de la Puente, a.g.m., s. 375.

¹⁹⁵ İbn Hurdazbih, a.g.e., s. 131.

¹⁹⁶ Nosov, a.g.e., s. 176.

¹⁹⁷ Paszkiewicz, a.g.e., s. 138.

Vikinglerin ilk olarak Kuzey Rusya topraklarına gelmelerinin sebebini Viking Çağının başlangıcında Kuzey Rusya'nın İngiltere ve Fransa'ya benzer zenginliklerine bağlamaktadır.¹⁹⁸

Kuzeyliler İlmen Gölü çevresine geldiklerinde Divina ve Dnieper nehirleri bölgesine yayılan Slavlar, dağınık halde ve kabile grupları şeklinde yaşamaktaydılar. Genel olarak aralarında siyasi bir birlik yoktu. Bazı gruplar dış saldırılar durumunda bir takım birliktelikler meydana getiriyorlardı.¹⁹⁹ Rusya topraklarına gelen Vareglerin İsveç, özellikle de Gotland'dan geldikleri kabul edilmektedir. Ancak onların Baltık Denizi'nin karşısına ilk olarak ne zaman geçtikleri bilinmemektedir.²⁰⁰ Picková'ya göre Finlandiya Körfezi kıyılarına ilk olarak VII. asırda indikleri düşünülen Varegler, buradan Doğu Avrupa'nın içlerine nüfuz etmeye başlamışlardır.²⁰¹ Stefanovich, onların Ladoga gölü çevresindeki varlıklarını VIII. asra, Dinyeper havzasındaki varlıklarını ise geç IX. asır ve X. asra kadar inmektedir.²⁰² H. R. E. Davidson, her ne kadar fazla arkeolojik kanıt bulunmasa da Baltık Denizi ve kıyılarında İsveç merkezli kuzeylilerin ticari faaliyetlerini miladi 675 yılına kadar geri götürmektedir.²⁰³ S. H. Cross ise 750-800 yılları arasındaki kuzeylilerin ticaret faaliyetlerinin bir kısmının, İsveçlilerin Baltık Denizi'ne hâkim oldukları dönemde gerçekleştiğinden bahseder.²⁰⁴ Shepard ve Franklin de İsveçlilerin VI. asırda Ladoga Gölü çevresine düzenli seferler düzenledikleri görüşündedirler. Bu noktada kuzeylilerin öncelikli amaçları bölgenin kürklerine ulaşmaktı. Yine Franklin ve Shepard'a göre İsveçliler buraya geldiklerinde bölgede yerleşim yeri yoktu ve VII. asra gelindiğinde ilk yerleşim yerlerini kuranlar yine İsveçlilerdi.²⁰⁵ Davidson ise İsveçliler önderliğindeki kuzeylilerin Dinyeper nehrini kullanarak 838 gibi erken bir tarihte İstanbul'a kadar indikleri görüşündedir.²⁰⁶ G. Vernadsky ise yukarıda sayılan isimlerin aksine 862 yılı öncesinde Rusya topraklarında herhangi bir kuzeyli faaliyetinin bulunmadığını söyler, ayrıca ona göre mezkûr tarihten önceki iddialar Normanistlerin hayali uydurmalarıdır.²⁰⁷ S. H. Cross, kuzeyli tacir ve savaşçıların Rusya topraklarına gelmelerindeki en önemli sebebini ticaret olduğunu yazmaktadır. Aynı şekilde "Rusya'nın merkezi Avrupa ile olan ilişkilerini de ticaret belirlemekteydi" diyerek ekler.²⁰⁸ A. D. Stokes, Slav topraklarına IX. asır öncesinde gelen kuzeylilerin Slav topluluklarını etkilemediklerini, onların asıl

¹⁹⁸ Thomas S. Noonan, "Why The Vikings First Came to Russia", *JGO*, Bd. 34, H. 3, 1986, s. 321.

¹⁹⁹ Paszkiewicz, a.g.e., s. 155-156.

²⁰⁰ Jones, a.g.e., s. 241.

²⁰¹ Dana Picková, "Were the Varangians Really the Founders of the Rus'ian State?", Aleš Skřivan ve Arnold Suppan (Ed.), *Prague Papers on the History of International Trade*, içinde, Institute of World History, Prag, 2008, s. 18.

²⁰² Stefanovich, a.g.m., s. 531.

²⁰³ H. R. Ellis Davidson, *The Viking Road to Byzantium*, George Allen&Unwin Ltd., Londra, 1976, s. 21-26.

²⁰⁴ Samuel H. Cross, "The Scandinavian Infiltration into Early Russia", *Speculum* 21(4), 1946, s. 505.

²⁰⁵ Franklin ve Shepard, a.g.e., s. 8-9.

²⁰⁶ Davidson, a.g.e., s. 26.

²⁰⁷ George Vernadsky, "The Problem of the Early Russian Campaigns in the Black Sea Area", *ASEER*, 8(1), 1949, s. 1.

²⁰⁸ Samuel H. Cross, "Medieval Russian Contacts with the West", *Speculum*, 21(2), 1935, s. 141.

amaçlarının daha güneye inerek ticaret yapmak olduğunu yazar. Yine ona göre kuzeylilerin Bizans'tan etkilenip İstanbul'a indikleri asır IX. asırdır.²⁰⁹

Varegler kesin olmamakla beraber VIII. asrın başından itibaren Volga ve Dinyeper nehirlerini kullanarak Baltık Denizi'nin karşısına geçip Ladoga, Yukarı Volga ve Kiev üçgenine gelerek buralarda stratejik noktalara kaleler inşa etmişlerdir. Kuzeylilerin buradaki amaçları kalıcı yerleşimciler olmaktan ziyade ticaret ve yağma yapmaktır.²¹⁰ J. Shepard, mevcut iç dinamikleri sebebiyle Bizans'ın kuzeyliler için bir cazibe merkezi olmaktan çıktığını, dolayısıyla da ilgilerinin Baltık Denizi'nin doğusuna kaydığını belirtir. Onlar için önemli olan yakın bölgelerde ticaret yapmaktır.²¹¹ Ancak bu noktada kuzeylilerin uzun yıllardan beri güneyin zengin Bizans ile Halifelik ticaretinden pay alma ve gümüş sikkelere ulaşma istekleri göz önüne alındığında Shepard'ın bu görüşü pek olası görünmemektedir. Kuzeylilerin Baltık Denizi'nin diğer tarafına geçme isteklerinin bir diğer sebebi de geniş bir ticaret ağı kuran Abbasi İmparatorluğu'nun Karadeniz'in kuzeyine kadar ulaşan gümüş sikkelerine ulaşma isteğidir.²¹² V. Duczko, Karadeniz'in kuzeyinde kazanılan bu sikkelerin Vareglerin kendi memleketlerindeki sosyal statülerini arttırdığını belirtmektedir.²¹³ Bu sikkelerin kuzeye ne zaman ulaştıkları tam olarak bilinmemektedir. A. I. Cheperin geç VII. asır ya da erken VIII. asrı verirken, R. R. Fasmer VIII. asrı, V. L. Ianin de VIII. asrın sonunu vermektedir.²¹⁴ Kuzeyliler savaşçı topluluklar oldukları için savaş aleti yapımında da mahirlerdi. İbn Hurdazbih onların ürettikleri kılıçları ve hayvan kürklerini Slav ülkesinin uzak kısımlarından getirerek Karadeniz kıyısında sattıklarını, karşılığında da Rumlara 1/10 oranında vergi verdiklerini kaydeder. Devamında da yine bu mallarla birlikte Hazar ülkesine girdiklerini ve aynı oranda vergi vererek mallarını pazarladıklarını, sonraki seyahatlerinin deve üstünde devam ederek Bağdat'a kadar vardıklarını da ekler. Bağdat'a getirdikleri değerli eşyaların arasında Slav köleler de vardır.²¹⁵ Kuzeylilerin ticaret malları arasında en önemli yekûnu bal, bal mumu, kürk ve köleler oluşturmaktaydı. Bu ürünler ve köleler Hazarlara, Bizans'a, Macarlara ve en uzak nokta olarak da Abbasi Halifeliğine satılmaktaydı. Bunun karşılığında lüks mallar, baharat, süs eşyası, ipek ve ham madde almaktaydılar.²¹⁶

²⁰⁹ Stokes, a.g.e., s. 52.

²¹⁰ Eric Christiansen, **The Norseman in the Viking Age**, Blackwell Publishing, Cornwall, 2006, s. 215.

²¹¹ Jonathan Shepard, "Viking Rus ve Bizans", Stefan Brink ve Neil Price (Ed.), **Viking Dünyası, içinde**, (Çev. Ebru Kılıç), Alfa Yay., İstanbul, 2015, s. 626.

²¹² Noonan, "European Russia", s. 506.

²¹³ Vladyslaw Duczko, **Viking Rus, Studies on the Presence of Scandinavians in Eastern Europe**, Brill, Leiden, 2004, s. 13.

²¹⁴ Noonan, "When Did Dirhams", s. 28-30.

²¹⁵ İbn Hurdazbih, a.g.e., s. 130-131.

²¹⁶ Hosking, a.g.e., s. 54.

Varegler, Rusya nehirleri olan Neva, Batı Dvina ve Nieman gibi nehir bölgelerine VIII. asrın ilk yarısında geldiklerinde amaçları yine ticaret ya da yağmaydı. Burada avcılık ve balıkçılık ile uğraşan bir takım Slav ve Fin kabileleri ile karşılaşmışlardır.²¹⁷ *Ana Rus Kroniği* bu karşılaşmadan sonra Vareglerin bölgedeki Slav ve Fin kabilelerine hâkim olduklarını kaydetmektedir:

Denizin ötesindeki Varegler; Çudlar, Slavlar, Meryalar, Vanlar ve Kriviçler üzerinden haraç toplamaktaydılar. Fakat Hazarlar bu haracı Polyanlar, Severyanlar ve Vyatiçler üzerinde uygulamakta ve onlardan her ocak için bir sincap kürkü ve bir kunduz kürkü toplamaktaydı.²¹⁸

*Ana Rus Kroniği*nde verilen bu bilgiden anlaşılacağı üzere, Varegler Baltık Denizi'nden karşıya geçmelerinin hemen akabinde yerli Slav ve Fin halkları üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. Vareglerin yerleştikleri bu topraklar tarıma çok az elverişli topraklardır. Bu toprakları Saklebiyye (Slav) toprakları olarak tanımlayan İbn Rüsteh, bölge halkının üzüm bağı ve tarım arazileri olmadan yaşadığından bahseder. Rusların tarımla uğraşmadıklarından ve yiyeceklerini Slav topraklarından elde ettiklerini de ekler.²¹⁹ Ancak Hosking'e göre modern arkeolojik araştırmalar Slavların Roma'nın saban, gübreleme ve tarım tekniklerine adapte olduklarını göstermiş hatta bu faaliyetler onların kışlık çavdar üretebilmelerine dahi olanak vermiştir.²²⁰

Erken ortaçağın sonlarına doğru Rusya steplerinde ana ekonomik uğraşı avcılıktı. Tarıma iklim ve arazi şartları nedeniyle fazla rastlanılmıyordu. Bu nedenle en önemli geçim kaynağı kürk avcılığıydı. Elde oluşan fazla kürkler ise nehir ticaret yolları sayesinde başka bölgelere satılıyordu.²²¹ İlmen ve Ladoga gölü çevreleri avcılıkla uğraşan topluluklar için oldukça fazla kaynak sunmuştur. Bahsi geçen bölge nehir ağlarının kesişim noktalarından biriydi, dolayısıyla çevreden buraya pek çok tacir ve zanaatkârı çekiyordu.²²² Bütün bu etkenler birleşince ortaya canlı bir ticaret hayatı çıkıyordu. İşte kuzeylileri günümüz Rusya topraklarına çeken ana etmen bu canlı ticari hayattan paylarına düşeni almaktı. Bu durum karşımıza bazen karşılıklı mal alıp verme bazen de yağma amaçlı baskınlar olarak çıkmaktadır. Vareglerin Baltık Denizi'ni geçip Rusya topraklarındaki yerleşim süreçleri bu ticari ilişkilerin bir sonucudur.

Novgorod'daki Rus Devleti ya da Prenslüğünün kurucusu olan Rurik'in 800 yılı dolaylarında doğduğu tahmin edilmektedir. Kendisi Danimarka Krallığı'na bağlı Frizya'da bir prensti. IX. asrın

²¹⁷ Norman Tobias, *Basil I (867-886), The Founder of the Macedonian Dynasty: A Study of the Political and Military History of the Byzantine Empire in the Ninth Century*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Rutgers University, 1970, s. 412.

²¹⁸ Cross, *The Russian Primary Chronicle*, s. 59.

²¹⁹ İbn Rüsteh, a.g.e., s. 161-163.

²²⁰ Hosking, a.g.e., s. 52.

²²¹ Whittow, a.g.e., s. 242.

²²² Shepard, "The Origins of Rus'", s. 51; Franklin ve Shepard, a.g.e., s. 20.

ortalarında askeri kariyeri hareketlenen Rurik hem Güney Frizya hem de Kuzey Fransa kıyılarına saldırılarda bulunmuş, bir ara Danimarka kralı olmak için uğraştıysa da başarılı olamamıştır. Sonraki süreçte bir dönem Kutsal Roma-Germen imparatoru II. Charles'in (840-877) vasalı olurken bir dönem de II. Louis'ye (843-876) bağlılık yemini etmiştir. 867 yılında Frizya'dan sürülen Rurik kendi bölgesine 870 yılında geri dönmüştür. Bu üç yıllık zaman zarfında kendisinin sözde davet hadisesiyle birlikte Rusya topraklarına gittiği düşünülmektedir. Zira bu dönemden sonra kendisi Batı kaynaklarında bir daha gözükmezken *Ana Rus Kroniği*nde görülmeye başlar.²²³

Vareglerin Novgorod ve çevresine yerleşmelerinin iki yıl sonrasında sözde davet edilen kardeşlerden Sineus ve Truvor ölmüş ve hayatta kalan Rurik geldikleri bölgenin tek hâkimi olmuştur. Rurik daha sonra Polotsk, Rostov ve Beloozero gibi şehirleri yoldaşları arasında paylaştırmıştır. *Ana Rus Kroniği* bu şehirlere Vareg kolonistlerinin yerleştiğini, ancak onların öncesinde Novgorod'da Slavların, Polotsk'da Kriviçlerin, Beloozero, Ves' ve Rostov'da Meryalar ve Murom'da Muromların yaşadığından, sonradan da hepsinin Rurik'in hâkimiyetine girdiğinden bahseder.²²⁴ Bahsi geçen bölgeye yerleşen Vareglerin içerisinde en kuvvetli olanı Rurik'tir. Askold ve Dir adında iki Vareg de kendisinden izin isteyerek Kiev'e gitmişlerdir.²²⁵ Rurik kendine rakip diğer Varegleri ortadan kaldırdıktan sonra zamanla kuzeydeki bütün Slav ve Fin kabilelerinin hâkimi haline gelmiştir.²²⁶ Ancak *Ana Rus Kroniği*, Vareg/Rusların bölgeye nasıl geldiklerinden ve bölgede nasıl hâkimiyet kurduklarından bahsetse de Kiev Rus Devleti'nin kuruluşundan önce bölgedeki siyasi durum hakkında çok az bilgi verir. T. S. Noonan bunun sebebinin *Ana Rus Kroniği*nin Vareglerin gelişinden önce Rus topraklarını yönetenleri bilerek gizlemesine bağlar. Dolayısıyla bölgede var olan Slav ve Fin kabilelerinin ne zaman ortaya çıktıkları ve toplumsal yapıları bilinmemektedir.²²⁷

Rurik'in Novgorod'a hâkim olması geleneksel olarak Kiev Rus Devleti'nin temellerinin ilk kez atılması olarak kabul edilir. Zira Rurik burada belli bir otoritesi olan, atamalar yapabilen ve çevreye askeri seferler düzenleyen bir yönetici gibi davranmaktadır. Onun bu siyasi faaliyetleri erken bir Rus devletin kurulduğunun ve yönetilmeye başlandığının yorumlanmasını sağlamıştır. Ancak pek çok modern araştırmacı, kroniğin 1050 yılı öncesinde verdiği olayları tartışmalı bulmaktadır. Onlara göre Vareglerin denizin ötesinden davet edilmesi hikâyesi kroniğin yazarı Nestor tarafından Rurik'in faaliyetlerine haklılık payı vermek ve onun yönetimini meşrulaştırmak için uydurulmuştur. G. Hosking de kroniğin Rurik hanedanını övgü amacıyla yazıldığını ve bir

²²³ Alexander A. Vasiliev, *The Russian Attack on Constantinople*, The Medieval Academy of America, Massachusetts, 1946, s. 234-235.

²²⁴ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 60.

²²⁵ Mualla Uydu Yücel, "Kiev Knezliği Döneminde Rus Kaynaklarında İstanbul", Feridun M. Emecen (Ed.), *İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul*, içinde, Kitap Yay., İstanbul, s. 179.

²²⁶ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 21.

²²⁷ Noonan, "European Russia", s. 506.

kurgudan ibaret olduğunu belirtir.²²⁸ Akdes Nimet Kurat da “Deniz aşırı bir memleketten ‘bey davet etmek’ hikâyesi ise tamamıyla epik (efsanevi) bir karakter taşımaktadır”²²⁹ diyerek kroniğin eleştirisini yapar. Dahası, eser bahsi geçen olaylardan bir buçuk asrı geçen bir süre sonra yazılmıştır. Günümüze kadar ulaşan kopyaları ise diğer rahiplerin ekleme ve çıkarmalarıyla doludur. Ancak dönemin aydınlatılmasında araştırmacılara bilgi verecek başka bir kaynak eser de şimdilik bulunmamaktadır. Bu da araştırmacıları *Ana Rus Kroniği*ni kullanırken her zamankinden daha fazla ihtiyatlı olmaya itmektedir. Burada şahsi kanaatimiz Rurik’in Rus topraklarına davet ile geldiğinden ziyade baskın amaçlı geldiği ve uzun mücadeleler sonucunda zamanla Slav ve Fin kabileleri üzerinde hâkimiyet kurarak kalıcı olmayı seçtiği yönündedir.

1.6. Novgorod ve Kiev Rus Devletlerinin Kurulması

İlmen ve Ladoga²³⁰ gölleri arasındaki bölgeye yerleşen Vareglar, ilk devletleşme teşebbüslerini burada IX. asrın ortalarında gerçekleştirmişlerdir. Bu devletleşme süreci uzun bir süreç sonucunda değil karizmatik bir liderin ve takipçilerinin teşebbüsleri sonucunda birden bire meydana gelmiştir. Hazarlarla kurdukları temaslar onlara devletleşme sürecinde yardımcı olmuştur.²³¹ IX. asırda zaten Rusların Hazarlar ile yoğun ticari ilişkileri mevcuttu. Bunun yanında Müslümanlar tarafından da tanınan Rusların Bulgar Kağanlığı ile de yoğun ilişkileri vardı.²³² Rurik, *Ana Rus Kroniği*nin yazdıklarına göre, Novgorod’a yerleşirken Rurik ile akrabalık bağı bulunmayan iki Vareg şefi Askold ve Dir ondan izin alarak İstanbul’a gitmek için yola koyulmuşlardır. İstanbul’a ilerlerken Kiev’de duraklamışlar ve buranın yönetim boşluğundan faydalanarak Kiev’de ayrı bir yönetim oluşturmuşlardır. *Ana Rus Kroniği* bu olayı şöyle anlatır:

Rurik’in yanında akrabası olmayan ama Boyarlardan olan iki kişi daha vardı. Onlar aileleri ile birlikte Tsar'grad'a [İstanbul] gitmek için izin aldılar. Böylece onlar Dinyeper boyunca seyahat ettiler ve yolculukları sırasında bir tepe üzerinde kurulmuş küçük bir şehir gördüler. Kasaba ile ilgili yaptıkları soruşturmanın sonucunda üç kardeş Kiy, Shchek ve Khoriv’in bir zamanlar bu şehri kurduklarını öğrendiler, fakat onların ölümünden sonra onların soyundan gelenler de burada Hazarların bağlıları olarak yaşamaktaydılar. Askold ve Dir şehirde kaldılar ve pek çok Varegi topladıktan sonra Rurik Novgorod'a hükmederken onlar da Polyanlar ülkesi üzerinde kendi hâkimiyetlerini kurdular.²³³

Görüldüğü üzere Rurik Novgorod’da hüküm sürerken Askold ve Dir de Kiev’e hâkim olmuşlardır. İki grubun ayrı yerlerde yönetim sergilemeleri iki farklı Rus devletinin aynı anda farklı

²²⁸ Hosking, a.g.e., s. 54.

²²⁹ Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 22.

²³⁰ Günümüz St. Petersburg şehrinin kuzey doğusunda bulunan bir göl.

²³¹ Karatay, a.g.m., s. 91.

²³² Jones, a.g.e., s. 253.

²³³ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 60.

bölgelerde kuruldukları görüşünün araştırmacılar tarafından ortaya atılmasına neden olmuştur. Askold'un Kiev'deki ilk Vareg/Rus prensi ve Dinyeper'deki ilk Viking devletinin kurucusu olduğu kabul edilir. Hatta Shakmatov, Askold ve Dir'in Vareglerden önce Kiev'e gelip yerleştikleri iddiasındadır. Yine A. P. Novosel'tsev'e göre Orta Dnieper yöresinde Rus Kağanlığı olarak varlığı iddia edilen siyasi oluşumu ilk olarak Askold ve Dir kurmuştur.²³⁴ Askold ve Dir'in siyasi kariyerlerinin en önemli olayı 860 yılında düzenledikleri İstanbul seferidir. Bu seferden başka bir başlık altında bahsedileceği için burada ayrıntıya girilmeyecektir. Rurik öldüğünde oğlu Igor (914-945) küçük yaşta olduğu için Oleg (879-912) yönetimi Igor'un adına devralmıştır. Oleg yaptığı fetihler ile Rus devletinin genişlemesinde kilit rol üstlendi. Oleg, *Ana Rus Kroniği*'ne göre Vareglerden ve yerli Slav kabilelerinden oluşturduğu kuvvetleri ile Kriviçlerin şehri olan Smolensk'i almış, sonrasında Lyubeck'i ele geçirip mezkûr yerlerde karargâhlar kurmuştur. Yaptığı askeri harekâtların sonunda Dinyeper bölgesindeki şehirlere hâkim olarak sınırlarını Askold ve Dir'in hüküm sürdüğü Kiev'e kadar genişletmiştir. Bu noktadan sonra gözünü Kiev'e diken Oleg kuvvetleriyle birlikte Kiev'e gelmiş ve Askold ve Dir'i öldürerek Kiev'i almıştır. *Ana Rus Kroniği*, Oleg'in Kiev'i almasını ve Askold ve Dir'i öldürmesini şu şekilde anlatır:

O [Oleg] böylece Macar tepesinin eteklerine geldi ve askerlerini sakladıktan sonra kendisini Oleg ve prensin oğlu Igor'un ayak işlerini yapan birisi ve Grek ülkesine giden bir yabancı olarak tanıtip Askold ve Dir'e soylarından birileri olarak öne çıkmalarını ve onları selamlamalarını belirten bir haberci gönderdi. Askold ve Dir hemen geldiler. Sonra [saklanan] bütün askerler botlarından indiler ve Oleg, Askold ve Dir'e şunu söyledi: "Sizler Prens değilsiniz ne de prens soyundansınız, ama ben doğuştan prens soyundanım". Daha sonra Igor öne çıkartıldı ve Oleg onun Rurik'in oğlu olduğunu açıkladı. Askold ve Dir'i öldürdüler ve sonra onları tepeye taşıdıktan sonra şimdi Ol'ma kalesinin bulunduğu Macar tepesi olarak bilinen yere gömdüler...Oleg, kendisini Kiev prensi yaptı ve onun [Kiev'in] bütün Rus şehirlerinin anası olması gerektiğini ilan etti. Varegler, Slavlar ve ona eşlik eden diğerleri Rus olarak adlandırıldı.²³⁵

Oleg'in Kiev'i almasıyla birlikte Novgorod ve Kiev Rus toprakları birleştirilmiş, Rus devleti kurulmuş ve Rusya tarihindeki Kiev Devri başlamıştır. Onun Kiev'i fethetmesi ilk Rus Devleti'nin kurucusu unvanını almasını da sağlamıştır.²³⁶ Bununla birlikte başlangıçta Rusya'nın kuzeyine olan Vareg ilgisi, Kiev'in merkez yapılmasından sonra Güney Rusya'ya doğru kaymaya başlamıştır.²³⁷ Kroniğe göre Kiev'in alınışından sonra, Vareg ya da Slav kökenli olsun, Oleg ile beraber olan herkes Rus olarak anılmaya başlamıştır. Oleg, 883-885 yılları arasında Kiev çevresine seferler düzenleyerek pek çok yerli kabileyle birlikte Drevliyan ülkesini alarak onları yıllık bir

²³⁴ Vladimir Ja. Petrukhin, "Khazaria and Rus": An Examination of their Historical Relations", P. Golden vd. (Ed.), **The World of the Khazars, New Perspectives Selected Papers from the Jarusselam 1999 International Khazar Colloquium**, içinde, Brill Publishing, Leiden, 2007, s. 246.

²³⁵ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 61.

²³⁶ Picková, a.g.e., s. 22.

²³⁷ Shepard, "The Origins of Rus", s. 55.

kuzgun derisi karşılığı haraca bağlamıştır. Daha sonra Hazarlara vergi veren Severyanlar ve Radimiçlerin topraklarını zapt ederek Hazarlara verilen vergiyi kendisine bağlamıştır. Böylece o Kiev Rus Devleti'nin otoritesini Polyanlar, Drevliyanlar, Severyanlar ve Radimiçler üzerinde sağlamlaştırmıştır.²³⁸

Oleg'in 912 yılında ölümünün ardından Igor, Kiev Rus Devletinin yeni Knezi oldu. Taht değişikliğinden faydalanmak isteyen Drevliyanlar haraç vermeyi reddedip başkaldırınca Igor ilk seferini onların üzerine gerçekleştirmiştir. *Ana Rus Kroniği* Igor'un Drevliyanları yendiğini ve onları Oleg'in aldığından daha fazla haraca bağladığını yazar.²³⁹ Kiev Rus Devleti'nin kuruluşunda ve öncesinde bölgede iki hâkim güç vardı ki bunlardan birisi ticaret antlaşması ile güvence altına aldıkları Bizans İmparatorluğu'du. Diğerisi ise steplerin büyük bir kısmına hâkim olan ve bölgede huzurlu bir siyasi ve ticari ortam oluşturan Hazarlardı. Hazar toprakları sağlanan barış ortamı sayesinde dönemin en büyük ticaret merkezlerinden birisi haline gelmişti ve başkent İtil bölgenin en önemli ticaret merkeziydi.²⁴⁰ Dağınık pek çok Slav kabilesinin Oleg tarafından birleştirilmesinin ardından ticaretle uğraşan bu iki topluluğun çıkarlarının çatışması kaçınılmaz hale gelmiştir. Rusların Bizans ile ittifak haline gelmeleri onları Karadeniz'in kuzeyindeki steplerde Hazarların en önemli rakibi haline getirmiş ve iki topluluk arasında askeri çatışmalar başlamıştır. Rus devletinin ilk kurulduğu dönemde ve öncesinde Hazarların kültürel etkisinde olduğu kabul edilmektedir.²⁴¹ Örneğin ilk dönem Ruslarının liderleri *kağan* olarak anılmaktadır. *Bertinian Yıllıklarında* Batı imparatoru Louis'i başkenti Ingelheim'de ziyaret eden Rus elçilik heyetinin liderlerinden *kağan* unvanına sahip olduğundan yukarıda bahsedilmişti. Burada araştırmacıların ortak kanaati, bu unvanın Hazarlardan ödünç alındığı yönündedir. Karatay, bu unvanın Ruslara Bizans tarafından verildiği ihtimalini doğru bulmamaktadır. Ona göre Ruslar bu unvanı savaş halinde oldukları Hazarlara meydan okumak amacıyla kullanmışlardır.²⁴² A. Koestler ise bu unvanın kuzeyliler tarafından kullanılmasını kuzeylilerin yeni şeyler öğrenme ve uygulama heveslerine bağlamaktadır.²⁴³ Bizans'ın kuzeyinde kağan unvanını kullanan tek devlet Hazarlardır. Aynı dönemde Bizans'ta hem Bulgar hem de Rus yöneticileri için *kağan* değil *arkhon* (ἄρχων) unvanı kullanılmıştır.²⁴⁴

Igor tahta oturduğunda Rus Devleti ve Hazarlar arasında canlı bir ticaretin varlığı da göze çarpmaktadır ki Ruslar Hazarlardan ülkelerinden transit geçiş için izin istemişler, Hazarlar da elde

²³⁸ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 61.

²³⁹ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 71.

²⁴⁰ Peter B. Golden, **Hazar Çalışmaları**, (Çev. E. Çağrı Mızrak), Selenge Yay., İstanbul, 2006, s. 25-26.

²⁴¹ Douglas M. Dunlop, **Hazar Yahudi Tarihi**, (Çev. Zahide Ay), Selenge Yay., İstanbul, 2008, s. 255-256.

²⁴² Karatay, a.g.m., s. 92.

²⁴³ Arthur Koestler, **On İkinci Kabile**, (Çev. Belkıs Dışbudak), Alfa Yay., İstanbul, 2015, s. 108.

²⁴⁴ Petrukhin, a.g.e., s. 255.

ettikleri ganimetin yarısını almak şartıyla onlara izin vermişlerdir. Mesudî bu ticaret ve yağma seferini şu şekilde anlatır:

Rus gemileri, körfez girişindeki Hazar askerlerine yaklaşıncâ, Hazar melikine adam göndererek ele geçirilecek ganimetin yarısını vermek şartıyla topraklarından geçip gitmelerine ve nehir yoluyla Hazar [İtil] nehrine geçmelerine ve yukarıda belirttiğimiz gibi Curcân, Taberistan ve diğer Acem ülkelerinin denizi sayılan Hazar Denizi'ne girmelerine izin vermesi talebinde bulundular. Melik onlara istedikleri izni verdi. Böylece Ruslar körfeze girdiler....Rus gemileri denize açılarak, savaşçı birlikler Gîl, Deylem, Taberistan, Curcân sahilindeki Abeskun, Naffata [Bakü civarı] ve Azerbaycan taraflarına dağıldılar.

Ruslar, oluk gibi kan döktüler; kadınlara ve çocuklara tecavüz ettiler, ganimet aldılar, akınlar düzenlediler; yaktılar, yıktılar. Sahillerde yaşayan halklar eskiden beri oradan kendilerine hiçbir saldırı olmadığı için dehşete kapıldılar. Çünkü Hazar Denizi'ne ancak ticaret ve balıkçı gemileri gelirdi.²⁴⁵

Hazarlardan gerekli izni alan Ruslar mezkûr şehirlerde kıyımlarda bulununca yerli Müslüman halk Ruslara karşı direnişe geçmiş, pek çok Rus'u öldürerek onların geri çekilmelerini sağlamışlardır.²⁴⁶ Mesudî'nin kaydından anlaşılacağı üzere Hazar Meliki Rusların Müslümanlar üzerine saldırmalarına ve onlardan ganimet elde etmelerine ses çıkarmamıştır. D. M. Dunlop, Hazar melikinin böyle davranmasını saldırının Hazar vatandaşlarına değil de topraklarındaki Müslüman vatandaşlarına yapılmasına ve dolayısıyla Hazar yöneticilerinin Müslümanlara sempati duymamasına bağlar.²⁴⁷ Ancak ortaçağ kaynaklarında Dunlop'un bu görüşünü destekleyecek bir bilgiye rastlayamadık. Hazarların hükmettikleri nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu düşünüldüğünde Dunlop'un yazdıkları şüpheye düşmektedir. Burada Hazarların Müslüman bölgelere yapılacak bir Rus seferine izin vermelerinin sebebinin elde edilecek ticari gelir ile açıklanabileceği kanaatini taşımaktayız.

Igor, 946 yılında Drevliyanlardan aldığı haracı arttırıp vergiyi zorla toplayınca onların direnişiyle karşılaşmış, en nihayetinde de Drevliyanlar tarafından öldürülmüştür.²⁴⁸ Igor'un oğlu Svyatoslav henüz çocuk olduğu için Igor'dan boşalan koltuğu eşi Olga devralmış ve devleti 945-960 yılları arasında yönetmiştir. Svyatoslav 960-962 yılında ülkesini tek başına yönetecek olgunluğa eriştiğinde saldırgan bir dış politika izlemiştir. X. asrın ikinci yarısında Karadeniz'in kuzeyindeki steplerde hâkim güç Hazarlardır. Müslüman ülkelerden bölgeye ulaşan sikkeler ve bu sikkelerin geçtiği güzergâhlar Hazarların denetimindeydi. Ayrıca bazı Slav kabileleri hâlâ Hazarlara haraç ödemektedirler.²⁴⁹ Svyatoslav bu nedenle kendisine ilk hedef olarak Hazarları

²⁴⁵ Mesudî, **Murûc ez-Zeheb**, s. 144-145.

²⁴⁶ Mesudî, **Murûc ez-Zeheb**, s. 146-147.

²⁴⁷ Dunlop, a.g.e., s. 257.

²⁴⁸ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 78.

²⁴⁹ Shepard, "Viking Rus ve Bizans", s. 626.

belirlemiş, arkasını sağlama almak için Bizans ile iyi ilişkiler kurmuş ve pek çok askerini Bizans'a hizmetine göndermiştir. *Ana Rus Kroniği*, Svyatoslav'ın 965 yılında Hazarlara saldırdığını ve Bela Veja kasabasını ele geçirdiğini aktarır.²⁵⁰ Bela Veja'nın Şarkel olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında bahsi geçen yerin Hazar başkenti olduğunu düşünen araştırmacılar da vardır. Örneğin D. M. Dunlop, yukarıda *Ana Rus Kroniği*nde verilen yerin aslında Hazar başkenti İtil olduğunu söylemektedir.²⁵¹ Bu doğrultuda İbn Havkal da Hazar ülkesinden bahsederken buraya yapılan bir Rus saldırısından bahseder ve İtil ve çevresine yapılan saldırıyı şu sözlerle anlatır:

358/969 yılında bu konuyu Cürcan'dayken sordum. "Burada bostan ve bağ vardı. Eğer bir asma üzerinde yaprak kaldıysa verecek sadakası yoktur. Ruslar hepsini mahvettiler. Şehirde ne üzüm ne de kuru üzüm kaldı." Dediler...Ruslar bu sefer Etil nehri üzerinde bulunan Hazarların, Bulgarların, Burtasların ülkelerini istila ettiler. İtil halkı Bab el-Ebvab adasına sığındı, orada kendilerini müdafaa ettiler.²⁵²

Svyatoslav, Hazar seferinden sonra Hazarlara vergi ödeyen Vyatiçleri boyunduruk altına almış ve Volga Bulgarlarına saldırmış ancak bu esnada Bizans kendisinden Tuna Bulgarlarına karşı yardım isteyince Balkanlara inmek zorunda kalmıştır. Çünkü Ruslar önceki ticari antlaşmalara göre Bizans askeri yardım istediğinde bu yardımı göndermek zorundaydılar. Bizans'ın isteğiyle Balkanlara inen Svyatoslav, 967 yılında Tuna deltasını hâkimiyet altına almıştır. Fakat Bulgarlar bu esnada Ruslara karşı Peçeneklerden yardım isteyince de Peçenekler Kiev'e saldırmışlardır. Kiev'e gelip Peçenek tehlikesini bertaraf eden Svyatoslav Balkanlara geri dönerken topraklarını üç oğlu Yarapolk, Vladimir ve Oleg arasında paylaştırdı.²⁵³ Kiev yöneticileri ülkenin güvenliğini sağlamak ve bütünlüğünü korumak için toprakları oğulları ya da güvenilir takipçileri arasında paylaşıyorlardı.²⁵⁴ Bu paylaşıma göre Yarapolk Kiev Knezi olurken Vladimir Novgorod ve Oleg de Drevliyan knezi olmuştur. Svyatoslav Balkanlara geri döndüğünde Bulgarlar Bizans ile antlaşma imzalamışlardı. Bu nedenle o Balkanlarda kendi hesabına hareket etmeye karar vermiş ve hem Bulgarlara hem de Bizans'a karşı savaşmıştır. Ancak bu mücadelelerden başarısızlıkla ayrılan Svyatoslav 971 yılında Bizans imparatoru I. Ioannis Çimiskes (969-976) ile bir daha Balkan topraklarına saldırı yapmamak vaadiyle²⁵⁵ birlikte antlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Balkanlarda umduğunu bulamayan Svyatoslav, Kiev'e geri dönüş yolunda Peçeneklerin kurduğu bir tuzakla 972 yılında öldürülmüştür. A. N. Kurat, Svyatoslav'ı Vareg-Rus devrinin en ihtişamlı şahsiyetlerinden biri olarak gösterir. Moskova Rusya'sına kadar Rusların fütuhatçı bir siyaset izlemelerinin mimarı Svyatoslav'dır. Zira Rusların Balkanlar, Kafkaslar ve Hazar topraklarında yayılmaya başlamaları onun devrinde gerçekleşmiştir. Kurat, bütün bunlarla birlikte Svyatoslav'ın en nihayetinde macera

²⁵⁰ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 84.

²⁵¹ Dunlop, a.g.e., s. 259-26.

²⁵² İbn Havkal, *Sûrat el-Arz*, s. 302.

²⁵³ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 84-87.

²⁵⁴ Paszkiewicz, a.g.e., s. 160.

²⁵⁵ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 89-90.

arayan bir Vareg başbuğu olduğunu, kuzey geleneğine bağlı kaldığını ve yerli Slavları ezdiğini de ekler. Dolayısıyla kendisi tipik bir Vareg knezidir. Ona göre bu tip knezler Yaroslav'ın devrine kadar devam etmiştir.²⁵⁶

Svyatoslav'ın topraklarını oğulları arasında paylaşması, üç oğul arasında hâkimiyet mücadelesinin çıkmasına ve Kiev Rusya'sının bir duraklama devrine girmesine neden olmuştur. Devletin oğullar arasında paylaşılması durumu Rus devletinin oluşum aşamasında olduğunu ve merkezi anlayıştan henüz yoksun olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Üç kardeş ilk başta iyi ilişkiler içerisindeyken zamanla aralarında hâkimiyet mücadelesi yaşandı. Eski Drevliyan voyvodası Sveneld'in eski topraklarına yeniden hâkim olmak isteyip Yarapolk'u Oleg'e karşı kışkırtması üzerine kardeşler arasında ilk mücadele başladı. Yapılan savaşta Yarapolk üstün gelmiş ve Oleg kaçarken öldürülmüştür. Vladimir ise Novgorod'u terk edip kuzeye Vareglerden asker toplamaya gitmiştir.²⁵⁷ Vladimir, Vareg, Slav, Çud ve Kriviçlerden büyük bir ordu meydana getirerek 980 yılında Kiev önlerinde görününce Yarapolk da Kiev'i terk ederek Rodnya'ya sığınmıştır. Adamları ona Vladimir ile anlaşma yapmasını tavsiye edince bunu kabul eden Yarapolk kardeşi Vladimir'in yanına gitmiş ancak Vladimir'in bulunduğu yere girer girmez Vareg askerleri tarafından öldürülmüştür.²⁵⁸ Kardeşler arasındaki bu mücadeleden sonra Vladimir Kiev Ruslarının yeni lideri olmuştur.

Vladimir'in kardeşinden gelecek saldırıya karşı kuzeydeki Vareglerden yardım istemesi Vareg/Rusların kuzey ile olan bağlarının canlı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ancak, yeni bir coğrafya ve kültür iklimine yerleşen Vladimir önderliğindeki Varegler, kuzey ile olan bağlarını yavaş yavaş azaltmaya da başlamışlardır. Örneğin *Ana Rus Kroniğine* göre Vladimir'in yardımına gelen Varegler ondan Kiev'in haracının kendilerine verilmesini istemişler, Vladimir de onları kandırarak istediklerini vermemiştir. Sonrasında ise İstanbul'a gitmek için izin isteyen Vareglere bu izni vermiştir.²⁵⁹

Vladimir, yardımına gelen Vareglerden iyilerini kendisine ayırmış ve onları step sınırlarındaki kalelere yerleştirmiş, bir kısmını da keşif amaçlı kullandığı ordusunda görevlendirmiştir. Kiev tahtına oturduktan sonra bu Vareg birlikleri Vladimir'in ordusu için hayati önem taşımaya devam etmiştir.²⁶⁰ Kroniğin yazdıklarından anlaşılacağı üzere Vladimir kuzeyli soydaşlarının yardımından faydalansa da onlara fazla güvenmemektedir. Kendi ülkesinde kuzeyli

²⁵⁶ Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 28.

²⁵⁷ Vernadsky, **History of Russia**, s. 46.

²⁵⁸ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 91-93.

²⁵⁹ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 93.

²⁶⁰ Serhii Polkhy, **Avrupa'nın Kapıları: Ukrayna Tarihi**, (Çev. Gözde Erdoğan vd.), Feylesof Yay., İstanbul, 2017, s. 41.

alışkanlıklarına göre hareket edeceklerinden emin olmuş olmalı ki onların İstanbul'a gitme isteklerini hemen kabul etmiş, hatta Bizans'ı da Vareglerin yapabileceği huzursuzluklar konusunda uyarmıştır.

Vladimir 981 yılında Çeklerin iç işlerine karıştıkları için Vistül havzasına yerleşmiş olan Polonyalılar üzerine bir sefer düzenleyerek Przemyśl ve Cherven'i topraklarına katmış ve bu fetihler ile Rus toprakları Lehistan'a doğru yayılmıştır. 983 yılında ise Letonyalılar üzerine sefer düzenleyerek Nieman ve Bug nehirleri arasındaki topraklara sahip olmuş ve böylece Baltık Denizi'ne doğrudan ulaşma ve ticaret yapma fırsatını yakalamıştır. 984 yılında ise Radimiçler denetim altına alınmıştır.²⁶¹ A. N. Kurat, Slav kabilelerine karşı yapılan bu saldırgan siyaseti, Svyatoslav'ın ölümünün ardından Rus boyunduruğundan kurtulmak isteyip isyan eden Slavları denetim altına alma arzusuna bağlamaktadır. Yine ona göre bu durum "Ruslarla yerli Slav ahalisi arasındaki kaynaşmanın henüz sona ermediğini belirtmekte, Rus knezlerinin Slavlar tarafından hâlâ yabancı bir efendi olarak telakki edildiklerini göstermektedir".²⁶² Vladimir, 986 yılında İdil Bulgarlarının üzerine bir sefer düzenledi. *Ana Rus Kroniği*nde seferin hangi Bulgarlar üzerine yapıldığı belirtilmemektedir. Ancak A. N. Kurat seferin İdil Bulgarları üzerine yapıldığını düşünmektedir. Vladimir'in Bulgarları yendiği mücadeleyi *Ana Rus Kroniği* şu şekilde anlatır:

[Vladimir] Amcası Dobryna'nın eşliğinde Bulgarlara saldırmak için yola koyuldu....Bulgarları yendi. Dobryna Vladimir'e şunu söyledi: "Esirleri gördüm hepsi bot giyiyor. Bunlar bize haraç ödemezler. En iyisi çarık giyen düşman arayalım." Bu yüzden Vladimir Bulgarlar ile barış yaptı ve onlar da bunu yeminle onayladılar. Bulgarlar taş yüzene ve şerbetçi otu batana kadar [sonsuz dek] barış aramızda hüküm sürecektir dediler. Sonra Vladimir Kiev'e geri döndü.²⁶³

Vladimir'in Rusya tarihi açısından en büyük önemi Hristiyanlığı kabul etmesi ve bu dini kendi topraklarında yaymasıdır. Bu konu başka bir başlık altında anlatıldığı için burada ayrıntıya girilmeyecektir. Hristiyanlığı kabulü ile birlikte Karadeniz'in kuzeyi ve Akdeniz coğrafyasında önemli bir figür haline gelen Vladimir, topraklarını genişletmeye devam etmiştir. Bozkırdan gelen göçebe kavimlerin baskıları Kiev Rusya'sının en önemli sorunları arasındaydı. Bu nedenle Vladimir, önceden Desna, Vostr, Trubej, Sula ve Stugna gibi yerlere müstahkem mevkiiler inşa edilmişti ki bunların neredeyse tamamı A. N. Kurat'a göre Peçeneklerin saldırılarını durdurmak için yapılmıştı.²⁶⁴ Peçeneklerin bu mevkilere yaptıkları akınlar Vladimir'in 988 yılında onlarla savaşmasına neden olmuş, savaş sonucunda Peçenekler mağlup edilmiştir. Ancak 992 yılında bir başka Peçenek dalgası Kiev'e kadar gelmiş ve Peçeneklerin Kiev'e girmelerine engel

²⁶¹ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 96.

²⁶² Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 32.

²⁶³ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 96.

²⁶⁴ Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 37-38.

olunamamıştır. Rusların Peçenekler ile mücadeleleri Yaroslav devrinin sonuna kadar devam etmiştir.²⁶⁵

²⁶⁵ Acar, a.g.e., s. 38-39.

İKİNCİ BÖLÜM

2. X. ASRIN İKİNCİ YARISINDA BİZANS VE İLK VAREG-BİZANS İLİŞKİLERİ

2.1. X. Asrın İkinci Yarısında Bizans İmparatorluğu

Bizans İmparatorluğu 864-1025 yılları arasında Makedon Hanedanı döneminde tarihinin en parlak dönemlerinden birisini yaşamıştır. Arap fetihlerinin başlamasından beri kademeli bir şekilde devam eden toprak kaybı bu hanedan döneminde durmuş ve karşı fetih hareketleri ile Bizans toprakları en geniş sınırlarına ulaşmıştır. İmparatorluk, Theodora'nın (842-855) ikona kırıncı dönemi sona erdirmesinin ardından hem siyasi hem de kültürel olarak bir atılım içerisine girdi. I. Basileios'un 867'de tahtı ele geçirmesinin ardından başlayan Makedon hanedanı döneminde siyasi ve askeri gücün artmasına paralel olarak Bizans sanat, edebiyat ve mimarisi de gelişti ve bu dönem Makedon Rönesans'ı olarak adlandırıldı. Doğuda Abbasi İmparatorluğu batıda da Charles'ın imparatorluğu parçalanmakta idi. İmparatorluğun kuzeydeki diğer barbar komşuları da Hristiyanlığı kabul etmişler ve Bizans'ın uydusu haline gelmişlerdi.

Balkanlarda Bulgarlarla yapılan mücadeleler ve Müslümanların 904'teki Selanik baskını VI. Leo'nun (886-912) saltanatının en önemli hadiseleri olmuştur. Bulgar Çarı I. Symeon (893-927), Bulgar tüccarlarının ödediği vergilerin fahiş oranda arttırılmasının tetiklemesiyle²⁶⁶ bütün Trakya'yı istila etmiş ve Makedonya'yı da tahrip etmiştir.²⁶⁷ Skylitzes, aldığı başarılar sayesinde Symeon'un Bizans'ın imparatoru olmak istediğini yazar.²⁶⁸ VI. Leon, Bulgarlara karşı Macarlardan yardım alınca, I. Symeon da Macarlara karşı Peçenekleri kışkırtmıştır. Sonuçta Peçenekler tarafından ezilen Macarlar, bu gün hâlâ yaşadıkları Pannonia ovasına kaçmışlardır.²⁶⁹ 896'da yapılan savaşta Bulgarlar Bizans ordusunu dağıtınca savaş sonunda Bulgarlar lehine barış antlaşması imzalanmıştır. 902'de Sicilya'daki son Bizans noktası olan Taormina Arapların eline geçmiş, sonraki süreçte baskılarını İtalya Yarımadası'na doğru arttıran Araplar, Roma Başpiskoposunu vergi vermeye dahi zorlamışlardır.²⁷⁰ 904'te Marmara denizine açılan bir

²⁶⁶ Michael J. Decker, **Bizans Savaş Sanatı**, (Çev. A. T. Büyükonat), Doruk Yay., İstanbul, 2016, s. 48.

²⁶⁷ Gregory Abû'l-Farac, **Abû'l-Farac Tarihi, C. I**, (Çev. Ö. Rıza Doğrul), TTK Yay., Ankara, 1999, s. 255.

²⁶⁸ Skylitzes, a.g.e., s. 253.

²⁶⁹ John Julius Norwich, **Bizans II, Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)**, (Çev. S. H. Riegel), Kabalcı Yay., İstanbul, 2013, s. 98; Koestler, a.g.e., s. 120.

²⁷⁰ Franco Cardini, **Avrupa ve İslam**, (Çev. Gürol Koca), Literatür Yay., İstanbul, 2004, s. 24.

Müslüman donanması geri çekilmek zorunda bırakılınca, dönüş yolundayken Selanik'i kuşatıp yağmalamıştır. Bizans ise bunun intikamını Tarsus'u yerle bir ederek almıştır. 911'de Girit'e büyük bir donanma gönderildiyse de sonuç alınamamıştır.

İmparator Aleksandros'un (912-913) Bizans'ın Bulgarlara ödediği vergiyi göndermemesi üzerine, I. Symeon yeniden saldırıya geçmiş ancak Aleksandros başlattığı bu savaşın sonunu göremeden ölmüştür. Ostrogorsky, Symeon'un 913'teki bu saldırısındaki asıl amacının Bizans tahtını ele geçirmek olduğunu yazar.²⁷¹ Ancak bu yorum değerlendirilirken kuzey ve Balkan milletlerinin Bizans'ın ticari potansiyelinden faydalanmak için bu tür seferler tertipledikleri akıldan çıkartılmamalıdır. Dolayısıyla Symeon'un böyle bir amacının olup olmadığı kanaatimizce kesin gözükmemektedir. Mezkûr mücadeleler içerisinde İstanbul'u ele geçiremeyen Symeon, Edirne'yi almış, Selanik ve Dıraç'ı tahrip ederek²⁷² 918'de Balkan yarımadasına hâkim olmuştur. 927'de yeni Bulgar çarı I. Peter (927-969) İstanbul'u kuşatmış, başarısız olunca da barış antlaşması yapmak zorunda kalmıştır. Bu barış, Svyatoslav'ın Balkan işgaline kadar devam etmiştir. Yine I. Romanos (920-944) döneminde başta Ermenistan olmak üzere doğu sınırlarında hâkimiyet sağlanmış ve Abbasiler ile mücadeleler içerisinde 934'te Malatya geri alınmıştır. Malatya'nın alınmasını 944'te Urfa takip etmiştir.²⁷³

I. Romanos 944'te sürgüne gönderildiğinde Bizans tahtına VII. Konstantinos oturdu. Konstantinos'u Makedon hanedanı imparatorlarından ayıran bir özelliği vardır ki o da babası imparator iken erguvan odada doğmuş olmasıdır. Bu da ona meşhur *Erguvan Odada Doğan* anlamına gelen *Porphyrogennētos* (Πορφυρογέννητος) unvanını verdirmiştir. Bu ayrıcalıklı unvan sadece babaları imparator iken erguvan odada doğan²⁷⁴ imparator çocuklarını onurlandırmak için verilen bir unvandır.²⁷⁵ Konstantinos'u diğer imparatorlardan ayıran başka bir özelliği de onun entelektüel kişiliğidir. Konstantinos'un saray geleneklerini anlattığı *de Ceremoniis Aulae Byzantinae*, oğlu Romanos için yazdığı siyasetname tarzında *de Administrando Imperio*²⁷⁶ ve *de Thematibus* adlarında üç önemli eseri bulunmaktadır. Türk tarihini de yakından ilgilendiren *De Administrando*'da Konstantinos, oğluna Bizans'ın komşuları hakkında malumatlar ve diplomasi ilmi hakkında tavsiyeler vermektedir.²⁷⁷ Bilim insanlarını himayesine alan ve bizzat kendisi de

²⁷¹ Ostrogorsky, a.g.e., s. 244.

²⁷² Yücel, "Rus Kaynaklarında İstanbul", s. 192.

²⁷³ Alexander A. Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, (Çev. Tevabil Alkaç), Alfa Yay., İstanbul, 2016, s. 354.

²⁷⁴ Luidprand, **Antopodosis**, s. 124.

²⁷⁵ Alexander P. Kazhdan, **The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol I-III**, OUP, New York, 1991, s. 1701; Obolensky, **The Byzantine Commonwealth**, s. 196.

²⁷⁶ Eserin özgün adı *Konstantinos'tan Oğlu Romanos'a* şeklindedir. Bilim dünyasında ise eser Latince şekliyle *De Administrando Imperio* (İmparatorluk Yönetimi Üzerine) olarak bilinmektedir. Eserin Türkçe tercümesi için Bkz.: Konstantin Porphyrogenitus, **De Administrando Imperio**, (Çev. İlhan Aslan), Post Yay., 2020, İstanbul.

²⁷⁷ George L. Huxley, "The Scholarship of Constantine Porphyrogenitus", **RIA**, 80C, 1980, s. 33.

eserler veren imparator, X. asırdaki *Makedon Rönesansı*'nın öncüsü olarak kabul edilir.²⁷⁸ Konstantinos her ne kadar tek imparator olarak görünse de devleti asıl yöneten güç Lakepanos sülalesinden olan eşi Helene olmuştur. Konstantinos, Lakepanosları imparatorluk memuriyetlerinden uzaklaştırdıktan sonra yerlerini Pokhas ailesinin üyeleri ile doldurmuş, Pardas Pokhas *domestikos* (δομέστικός) unvanıyla ordu başkumandanı olmuştur. Konstantinos'un yaptığı bu değişiklikler, kayınpederi Romanos Lakepanos'a duyduğu nefrete bağlansa da Ostrogorsky'e göre Lakepanos'un iç ve dış siyasi hedefleri Konstantinos devrinde de devam ettirilmiştir.²⁷⁹ Konstantinos, 949'da büyük bir donanma hazırlayarak Girit'e göndermiş ancak başarısızlıkla sonuçlanan seferin sonunda gemilerin büyük bir kısmı kaybedilmiştir.²⁸⁰ Doğuda Hâmdanî emiri Seyfü'd-devle (ö. 967) ile yapılan mücadeleler ise daha başarılı geçmiştir. Seyfü'd-devle, 940'ta Şebinkarahisar'ı tahrip ederek ilk kez Bizans topraklarına girmiş²⁸¹ ve 950 yılında 30bin asker ile Bizans topraklarında ganimet toplamıştır.²⁸² Bizans ordusu 952'de Maraş'ı alıp Fırat'ın karşısına geçmiş ve 954'te Seyfü'd-devle'yi Bizans'ın yeni ordu komutanı Nikephoros Phokas durdurmuştur. Sonraki süreçte 957'de Hadas, 958'de de Samsat, Ioannes Çimiskes tarafından alınmıştır.²⁸³ Balkanlarda ise Macarlarla saldırmazlık antlaşması yapılmış, dahası Macarlar gönderdikleri elçiler vasıtasıyla Hristiyan olmak istediklerini dile getirmişlerdir.²⁸⁴ VII. Konstantinos devri köklü yapısal değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Romanos Lakepanos devrinde küçük arazi sahiplerinin haklarını korumak için başlatılan çalışmalar ve çıkartılan kanunlar onun devrinde de devam etmiştir. 947 tarihli bir kanun Konstantinos'un tek başına hüküm sürmeye başladığı dönemden sonra, önceden köylülerin ellerinden alınan topraklarının tazminatsız şekilde yeniden köylülere verilmesini sağlamıştır. Sonraki süreçte ise emlak satışlarında köylüler satın alma hakkına öncelikli sahip olmuşlardır.²⁸⁵ Konstantinos'un yaptığı bunun gibi toprak reformları sayesinde hem aristokratların köylü üzerindeki baskısı azaltılmış hem de uzun yıllardır dar boğazda olan köylüler rahat bir nefes almıştır. Konstantinos imparatorluğu süresince yetenekli komutanları sayesinde özellikle doğuda Araplara karşı Bizans'a yeniden toprak kazandırmış ve entelektüel kişiliğiyle Bizans'a erken bir Rönesans yaşatmıştır.

II. Romanos devrinde komutan Nikephoros Phokas, Girit'i 961'de yaklaşık 150 yıl aradan sonra Araplardan geri almıştır. Ostrogorsky, Pokhas'ın bu başarısını onun imparatorluğa doğru

²⁷⁸ Norwich, a.g.e., s. 140.

²⁷⁹ Ostrogorsky, , a.g.e., s. 260.

²⁸⁰ Jean-Claude Cheynet, **Bizans Dünyası, Bizans İmparatorluğu (641-1204), C. II**, (Çev. Aslı Bilge), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2018, 49; Ostrogorsky, , a.g.e., s. 262; Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, s. 355.

²⁸¹ Abdülkerim Özeydin, "Seyfûddevle el-Hamdânî", **TDVİA**, içinde 37, TDV Yay., İstanbul, 2009, s. 35.

²⁸² Abû'l-Farac, a.g.e., s. 258.

²⁸³ Özeydin, a.g.m., s. 36; Ostrogorsky, a.g.e., s. 263.

²⁸⁴ Norwich, a.g.e., s. 145.

²⁸⁵ Ostrogorsky, a.g.e., s. 261-262.

giden yolda bir geçiş evresi olarak yorumlar.²⁸⁶ İmparatorluk ordusunun Girit'te bulunmasından istifade eden Seyfü'd-devle yeniden Bizans topraklarına saldırmış ve pek çok ganimet elde etmiştir.²⁸⁷ Girit'ten sonra doğuya Seyfü'd-devle ile mücadele için gönderilen Pokhas, Halep'i yerle bir ederek Seyfü'd-devle'yi saf dışı bırakmıştır. Yaklaşık 30 yıldır Bizans'ı doğuda meşgul eden Hamdânî tehlikesinin ortadan kalkması hem Bizans'a rahat bir nefes aldırılmış hem de imparatorluğun doğudaki hareket alanını genişletmiştir. 963 yılında elde ettiğİ ganimetlerle İstanbul'a dönen Pokhos dönüş yolunda imparator II. Romanos'un öldüğÜ haberini alınca Kayseri'de imparator ilan edilmiştir. Nikephoros Phokas (963-969) ve Ioannes Çimiskes (969-976) devirleri Bizans tarihinde fütuhat devri olarak da anılmaktadır. Pokhas'ın devri Ostrogorsky'nin deyimiyle ortaçağ Bizans tarihinin askeri bakımdan en parlak devrini teşkil eder.²⁸⁸ 965 yılında Tarsus ve Misis'in²⁸⁹ ele geçirilmesi Torosları güvence altına almış, aynı yıl içinde Kıbrıs'ın da alınması ile Doğu Akdeniz'deki Bizans gücünü pekiştirilmiştir. Doğudaki en parlak zafer ise 968'de Antakya'nın fethi ile gerçekleşmiştir. Antakya'nın fethini bir kaç ay sonra Halep takip etmiştir.²⁹⁰ 967 yılında Sicilya'da Arap ilerleyişine karşı bir ordu gönderildiyse de yapılan mücadeleler neticesinde adadaki son Bizans noktası olan Rometta kaybedilmiş ve ada tamamen Arapların eline geçmiştir.²⁹¹ Balkanlarda ise Bulgarlar 927 antlaşmasından beri ödenen verginin gönderilmesi için bir elçilik heyetini İstanbul'a göndermişlerdi. Ancak Phokas, bu verginin eski Bulgar hükümdarı Peter'in Bizans kökenli eşi Maria'nın bakımı için gönderildiğini, Maria öldüğÜ için de bu verginin artık ödenmeyeceğini bildirmiş, hatta Diyakoz Leo'ya göre de Bulgar elçilerini dövdürmüştür.²⁹² Yine de Phokas, Bulgar imparatoru Peter'den Macar akınlarını durdurmasını istemiş²⁹³ ancak Peter bunu yapmakta pek istekli davranmamıştır.²⁹⁴ Sonrasında ordusunun başında Balkanlara geçen imparator, Balkan topraklarının aşılmazlığını görünce ordusu ile birlikte geri dönmüş²⁹⁵ ve Bulgar meselesinin hallini Rus hükümdarı Svyatoslav'a bırakmıştır.

I. Otto'nun Roma'nın mirasını üstlenmek için Güney İtalya'da giriştiğİ teşebbüsler iki gücü karşı karşıya getirdi. Bu doğrultuda Otto, 4 Haziran 968 ve 2 Ekim 968 tarihleri arasında²⁹⁶ Cremonalı Liutprand önderliğinde bir elçi heyetini Otto ile bir Bizans prensesinin evlendirilmesi ve

²⁸⁶ Ostrogorsky, a.g.e., s. 265.

²⁸⁷ Leo The Deacon, a.g.e., s. 70-71.

²⁸⁸ Ostrogorsky, a.g.e., s. 268.

²⁸⁹ Skylitzes, a.g.e., s. 257-259.

²⁹⁰ Skylitzes, a.g.e., s. 262.

²⁹¹ Leo The Deacon, a.g.e., s. 115-117.

²⁹² Leo The Deacon, a.g.e., s. 109-110.

²⁹³ Skylitzes, a.g.e., s. 265.

²⁹⁴ Törebey Günaydın, **Bizans ve Balkanlar, 976-1076**, Post yay., İstanbul, 2020, s. 33.

²⁹⁵ Leo The Deacon, a.g.e., s. 111.

²⁹⁶ Birsal Küçüksipahioğlu, "Bizans'a Elçi Olarak Gelen Cremona Piskoposu Liutprand'ın İzlenimlerine Bir Bakış", **Osmanlı Araştırmaları**, XXXIV, 2009, s. 166.

dostluk ilişkilerinin kurulması amacıyla İstanbul'a göndermiş, ancak heyetin bu isteği Bizans'ta alaycı bir şekilde karşılanmıştır. Zira Bizans devlet anlayışına göre erguvan odada doğan bir prenses bir barbar ile evlendirilemez.²⁹⁷ Bu olay kendisini Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak gören I. Otto'ya karşı Bizans'ın tutumunu göstermesi açısından önemlidir.

Phokas, Anadolu aristokrasisi içerisinde güçlü bir aileden geldiği için başkentte fazla sevilmiyordu. Ordunun iâşesi için vergileri arttırması onun başkentteki popülaritesini iyice düşürmüştü. Köylülerin lehine çıkarılan kanunların değiştirilip büyük toprak sahiplerinin korunması halk nazarında hoş karşılanmamıştı. Koyu dindar olan Phokas'ın kişiliğinin aksine kiliseyle de arası iyi değildi. Kendisinin onayı olmadan hiçbir piskoposun görevlendirilemeyeceğini kanunlaştırması, din adamları tarafından kilise işlerine müdahale olarak yorumlanmıştır. 967 yılında Ermeni muhafızları ve Trakyalı denizciler arasında çıkan kavga bir isyana dönüşmüş ve bütün bunların sonucunda İmparatoriçe Theophano, Ioannes Çimiskes ile birlikte bir komplo kurarak Phokas'ı Aralık 969'da²⁹⁸ öldürmüşlerdir.

Patrik Polyuktos, Phokas'ın katillerinin cezalandırılması ve Theophano'nun saraydan uzaklaştırılması kaydıyla Ioannes Çimiskes'ı imparatoru ilan etti.²⁹⁹ Çimiskes'e ilk başkaldırı Phokas ailesinin merkezi Kayseri'den gelmiştir. Önceki imparator Nikephoros Phokas'ın yeğeni Bardas Phokas'a Kayseri'de imparatorluk tacı giydirilmiş, ancak Çimiskes'in yeğeni Bardas Skleros'a mağlup olan Phokas³⁰⁰, Khios adasına sürgüne gönderilmiştir.³⁰¹ Çimiskes için bir diğer tehdit ise Balkanları istila eden Svyatoslav'dan gelmiş, ancak 971'de imparatorluk Bulgistan'da Svyatoslav'a karşı kesin bir zafer kazanmıştır. Nikephoros Phokas, I. Otto'nun bir Bizans prensesi ile evlilik teklifini reddetmiş, bu da iki imparatorluk arasındaki ilişkileri bozmuştu. Çimiskes selefinin aksine hanedan üyesi olmasa da Theophano'yu evlilik için II. Otto'ya (973-983) göndermiş ve iki imparatorluk arasındaki ilişkiler bir süre rayına oturmuştur. İmparatorluğu asıl tehdit eden tehlike ise Fatımi kaynaklıydı. Fâtımiler 969'da başlayan yayımları ile Nil Nehrini geçerek Kuzey Suriye'ye kadar ilerlemişler, 971'de Antakya'ya saldırmışlar ve 973'te de Diyarbakır'da Bizans ordusunu mağlup etmişlerdir. 975 yılında güçlü bir ordu meydana getiren Çimiskes bu orduyla son seferine çıkmış ve yılsonuna kadar Filistin'in büyük bir bölümüyle beraber Suriye ve Lübnan³⁰² Bizans hâkimiyetine almıştır. İmparator Anadolu'da iken gördüğü pek çok verimli toprağın sahibinin *Parakōimomenos* (παρακοιμώμενος) unvanlı Basileios olduğunu öğrenince sinirlenmiş ve bu olaydan haberdar olan Basileios imparatoru gizlice zehirlemiş ve

²⁹⁷ Luidprand, a.g.e., s. 244.

²⁹⁸ Leo The Deacon, a.g.e., s. 143; Küçüksipahioğlu, "Bizans'a Elçi Olarak Gelen...", s. 166.

²⁹⁹ Zonaras, a.g.e., s. 14; Leo The Deacon, a.g.e., s. 148.

³⁰⁰ Leo The Deacon, a.g.e., s. 170.

³⁰¹ Skylitzes, a.g.e., s. 281.

³⁰² Leo The Deacon, a.g.e., s. 206-208.

ölümüne neden olmuştur.³⁰³ Onun ölümünden sonra gerçek bir Makedon hanedanı üyesi olan II. Basileios, kardeşi VIII. Konstantinos ile birlikte tahta çıkmış ancak imparatorluğu asıl yöneten kişi II. Basileios olmuştur.³⁰⁴

II. Basileios döneminde 976'da Bardas Skleros imparatorluğunu ilan etmiş ancak Bardas Phokas'a 979'da yenilerek bu iddiasından vaz geçmiştir³⁰⁵ ve Abbasi Halifeliğine sığınmıştır.³⁰⁶ II. Basileios 986'da Balkanlarda Makedonya'da vali olan Nikolaos'un oğullarının başlattığı isyan üzerine bir sefer gerçekleştirdi. Samuel ise mezkûr isyan devam ederken Balkanlarda pek çok yeri fethetti. Samuel'e karşı ordusunun başında sefere çıkan imparator, 986'da ağır bir mağlubiyete uğradı.³⁰⁷ Skleros da o esnada Bağdat'tan Anadolu'ya döndü ve yeniden isyan etti. Uzun süren isyanı bastıramayan imparator *kuropalatēs* (κουροπαλάτης) unvanının verilmesi şartıyla barış antlaşması yaparak Skleros'u durdurmayı başardı.³⁰⁸ Bunun öncesinde Skleros'u durdurması için Anadolu'ya gönderilen Pardas Phokas da isyan edip imparatorluğunu ilan etti. II. Basileios, Phokas'ın isyanını ancak Rus prensi Vladimir'den aldığı 6,000 Varg/Rus askerinin yardımıyla bastırabildi.³⁰⁹ Balkanlarda ilerleyişini sürdüren Samuel ise Dıraç'ı topraklarına kattı. II. Basileios 1001'de Balkanlara döndü ve 1004'te Samuel'i yenerek Üsküp'ü ele geçirdi. 1005 yılında Dıraç yeniden Bizans'ın eline geçti. II. Basileios ayrıntıları fazla bilinmeyen uzun savaşlardan sonra 1014'te Samuel'e ağır bir darbe indirerek Bulgar sorununu Bizans lehine halletti. Son savaşın sonunda binlerce Bulgar askerinin gözlerini kör eden Basileios, *Bulgaroktonos* (Βουλγαροκτόνος) *Bulgarkıran* lakabını aldı.³¹⁰ İmparatorluğa kesin şekilde bağlanan Bulgaristan ayrı bir *thema* (θέμα) şeklinde örgütlendirildi. Doğuda ise 1021'de Gürcistan'ın bir kısmı ile Vaspurakan Ermeni bölgesi Bizans hâkimiyetine girdi. Ani Ermeni kralı Smbat da ölmeden önce topraklarını Bizans'a devretmeyi vasiyet etti.³¹¹ II. Basileios 1023'te başkente döndüğünde ülkesine sekiz yeni *thema* katmış ve ülkesinin sınırlarını Adriyatik'ten Azerbaycan'a kadar genişletmiştir. II. Basileios, yaklaşık 50 yıllık saltanatının sonunda Sicilya seferi hazırlıklarını yaparken 6 Aralık 1025'te öldü. Onun ölümünün ardından kardeşi VIII. Konstantinos yeni imparator oldu, ancak imparatorluk Komnenoslar devrinde bir toparlanma yaşadıysa da bir daha II. Basileios devrinin ihtişamını yakalayamadı.

³⁰³ Psellos, a.g.e., s. 24-25.

³⁰⁴ Skylitzes, a.g.e., s. 298.

³⁰⁵ Zonaras, a.g.e., s. 28-31; Leo The Deacon, a.g.e., s. 211-212.

³⁰⁶ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 37.

³⁰⁷ Zonaras, a.g.e., s. 32; Skylitzes, a.g.e., s. 313-315.

³⁰⁸ Psellos, a.g.e., s. 17.

³⁰⁹ Zonaras, a.g.e., s. 35-36; Skylitzes, a.g.e., s. 319; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 41.

³¹⁰ Zonaras, a.g.e., s. 42; Skylitzes, a.g.e., s. 331.

³¹¹ Catherine Holmes, **Basil II and the Governance of Empire (976-1025)**, OUP, New York, 2005, s. 312.

2.2. Kiev Rusya'sının Din Değiştirmesi ve Bizans Etkisine Girmesi

Bizans İmparatorluğu kendisini daima Roma İmparatorluğu'nun bir devamı ve evrensel bir imparatorluk olarak kabul etmiştir. Bu düşünceye göre Bizans imparatorları hem bütün Romalıların hem de bütün Hristiyanların imparatorlarıdır ve diğer bütün yöneticilerin üstündedirler. Yine Bizans'a göre onlar yeryüzünün en medeni devletidirler ve diğer barbar halklar onların yönetimine girmelidirler. Bu doğrultuda çevre milletleri sıkı bir izlemeye alan Bizans, onları kendi sistemi içerisine almaya çalışmış ve Ihor Sevcenko'nun deyimiyle tüm dünyayı kapsayan bir hükümdar ve devlet hiyerarşisi sistemi geliştirmiştir.³¹² Vareg/Rus-Bizans ilişkileri Bizans'ın bu dünya görüşü çerçevesinde değerlendirildiğinde, Bizans'ın yeni kurulan Kiev Rus Devleti'ni kendi uydusu haline getirmeye çalışmasının altında Bizans'ın mezkûr dünya görüşünün yatmakta olduğu söylenebilir.

Yeni kurulan Kiev Rus Devleti ve Bizans arasındaki ilişkiler ilk olarak kuzey toplumlarının güney toplumları ile olan ticari ilişkileri neticesinde başlamıştır. Bizans, Hazarlar ve Abbasiler arasındaki canlı ticaret ağının varlığından yukarıda bahsedilmişti. Ticaret yollarını kullanarak İstanbul'a kadar gelen Vareg/Ruslar hem Bizans idaresine paralı askerler olarak girmişler hem de Bizans ile ticaret yapmışlardır. Bu ilişkiler neticesinde Kiev Rus Devleti kuruluşunun ardından Bizans'ın bir uydusu haline gelmiştir. Rusların, Bizans'ın ve İstanbul'un cazibesine kapıldıkları bir gerçektir. Şehrin zenginliği, surları, özellikle *Grek Ateşi* ve Haliç'teki zincir gibi değişik aletleri kuzeylileri oldukça fazla etkilemiştir.³¹³ Ancak Rusların Bizans kültür dairesine girmelerini sağlayan en büyük faktör Hristiyanlığı seçmeleridir. Rusya'nın Bizans kültür çevresine girmesi ya da Ortodokslaşması savaşlarla değil kültür alışverişi ve din değişimi ile birlikte gerçekleşmiştir. Ruslar için Bizans'ın en önemli özelliği Hristiyanlığı onlar arasında yayan unsurun Bizans olmasıdır. Ancak Rus kültürü üzerinde Bizans etkisi sadece din ile sınırlı değildir. Uzun bir tarihi süreç boyunca, Rus dili, kültürü, edebiyatı, mimarisi, müziği ve heykeltiriliği Bizans etkisi altında gelişmiştir. Bu noktada ilk Rus devletini kuranların İskandinavlar olduğu düşünüldüğünde, İskandinav dini ve kültürünün Rus kültürünü şekillendirdiği yorumu yapılabilir. Ancak, sanılanın aksine Slav kültürü içerisine giren İskandinavlar, Birinci Bölümde de aktarıldığı gibi, hâkim Slav kültürü içerisinde erimişlerdir. Dolayısıyla daha hâkim unsur olan Bizans ve Hristiyanlık hem Slavları hem de İskandinavları derinden etkileyip değiştirmiştir.

A. Poppe'ye göre Karadeniz kıyısındaki bölgelere yapılan baskınların, oluşturulan ticari bağlantıların ve Bizans diplomatik misyonlarının kurulmasının etkileri, Rusların Hristiyanlık ile tanışmasına yardımcı olan etkenlerin başında yer almaktadır.³¹⁴ Rusların din değiştirmelerinin

³¹² Ihor Sevcenko, "Byzantium and the Slavs", *HUS*, 8(3/4), 1984, s. 289-303.

³¹³ George Vernadsky, *Political and Diplomatic History of Russia*, Little Brown and Company, Boston, 1936, s. 37; Jonathan Shepard, "Some Problems of Russo-Byzantine Relations c. 860-c.1050", *SEER*, 52(126), 1974, s. 15.

³¹⁴ Andrzej Poppe, "The Christianization and Ecclesiastical Structure of Kyivan Rus' to 1300", *HUS*, 21(3/4), 1997, s. 312.

öncesinde, Rus topraklarında bir kısım bireysel misyonerlik faaliyetleri de gerçekleştirilmiştir. İstanbul'a paralı askerler olarak gidip, burada Hristiyan olup Rusya'ya geri dönen Varg askerleri, kendi memleketlerinde bir bakıma misyonerlik faaliyetleri yürütmüşlerdir. *Ana Rus Kroniğinin* verdiği bilgiye göre bu şekilde İstanbul'da Hristiyan olan bir Varg, ülkesine döndüğünde oğlunu da Hristiyan yapmaya çalışmış, oğlu kabul etmeyince oğluna şu cevabı vermiştir:

Bunlar tanrı değil sadece ağaçtan yapılmış putlar. Bugün öyleler, yarın çürüyecekler. Bu tanrılar yemek yemez, içmez ya da konuşmaz; onlar el ile odundan yapılmışlar. Fakat Greklerin taptığı ve hizmet ettiği tanrı ise tektir; cenneti ve yeryüzünü, yıldızları, güneşi yapandır...³¹⁵

Photios'a göre 860 yılındaki İstanbul kuşatmasından sonra İstanbul'a 865 yılında görüşme yapmak için gönderilen heyet Hristiyanlığı kabul etmiş, dahası onlara yeni dinlerini öğrenmeleri için bir de piskopos verilmiştir. Theohanes Continatus da bir heyetin Rusları Hristiyanlaştırmak için gönderildiğini kaydetmektedir.³¹⁶ Ancak bu din değiştirme olayı, eğer Photios haklıysa, sadece heyetle sınırlı kalmıştır. Zira Photios'un dini karakteri göz önüne alındığında yazdıklarının ihtiyatla karşılanması gerekmektedir. Ayrıca 911 antlaşmasına gelen heyet içerisinde hiç Hristiyan yoktur. Bu da Hristiyanlığın Ruslar arasında yayılmadığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak, 944 yılında Kiev'de Hristiyan Ruslar için bir kilisenin varlığı bilinmektedir ki bu da yeni dinin Ruslar arasında Vladimir devrinden önce de var olduğunun bir göstergesidir.

Rusların din değiştirme hadiseleri birden bire meydana gelen bir olgu değildir. X. asırda başlayan din değiştirme hadiseleri başlangıçta sadece yönetici elit sınıfla sınırlı kalmıştır. Hristiyanlığın kırsal ve bağlı vasal bölgelere nüfuzu XI. asırda, Rus topraklarının tamamen bir Hristiyan ülkeye dönüşmesi ise ancak XIII. asırda gerçekleşebilmiştir.³¹⁷ Olga'dan itibaren Rus yöneticileri Hristiyanlığı ülkelerinin resmi dini yapmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda Olga'nın ülkesini sağlam temellere oturtma çabalarının dışında, Rus tarihi açısından en önemli girişimi Rusları ve boyunduruğu altındaki toplulukları Hristiyanlaştırma çabalarıdır. Olga ilk olarak Kutsal Roma-Germen İmparatoru Otto'ya elçiler göndererek ondan din adamları istemiş, ancak sonradan gelen papaz ve rahipleri kabul etmemiştir.³¹⁸ 955 yılında ise İstanbul'a bir seyahat düzenlemiş ve İmparator VII. Konstantinos'u sarayında ziyaret etmiştir. Olga için sarayda Magnaura'da iki kez yemek tertip edilmiş,³¹⁹ Olga'yı bizzat imparator vaftiz etmiş, sonrasında da onunla evlenmek istemişse de Olga bu teklifi reddetmiştir. Olga vaftiz olduktan sonra da Helena ismini almıştır.³²⁰

³¹⁵ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 95.

³¹⁶ Athanasios Kambylis (Çev. Ve Ed.), *Theophanes Continatus, Libri I-IV*, De Gruyter, Berlin, 2015, s. 279.

³¹⁷ Poppe, "The Christianization", s. 311-312.

³¹⁸ Stokes, a.g.e., s. 59.

³¹⁹ Bırsel Küçüksipahioğlu, "IX-X. Yüzyıllarda Bizans-Rus İlişkileri ve Kiev Prensesi Olga'nın Hristiyanlığı Kabulüne Dair Bazı Görüşler", Ali Ahmetbeyoğlu vd. (Ed.), *Kafkas Dünyası, içinde*, Tatav Yay., İstanbul, 2006, s. 2.

³²⁰ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 82.

Olga Hristiyan olduktan sonra bu dini kendi ülkesinde yaymaya çalışmıştır. Ancak başta kendi oğlu olmak üzere Ruslar bu yeni dine pek yanaşmamış ve pagan inanışlarına devam etmişlerdir.³²¹ Bu nedenle Olga'nın kendi kilisesini kurma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Olga'nın İstanbul'a gelip Hristiyan olması kendi ülkesinde toplu bir din değişimine neden olmamıştır. *Ana Rus Kroniğine* göre Olga oğlu Svyatoslav'ı "Oğlum, tanrıyı tanımayı öğrendim ve bundan memnunun. Eğer sen de onu tanırsan sen de sevineceksin" diyerek yeni dine davet emiş ancak oğlu ona "Başka bir inancı nasıl tek başıma kabul edeyim? Yoldaşlarım bunun için bana gülecektir"³²² cevabını vererek yeni dini kabul etmemiştir. Yine de Olga'nın yeni dini yayma konusunda başarısız olduğu söylenemez, zira onun döneminde bazı soylular ve köylüler Hristiyanlığı kabul etmişlerdir.³²³ Her ne kadar kendisi sonradan Azize unvanını alsa da Olga'nın Hristiyanlığı seçmesinin bir takım nedenleri olmalıdır. Vareg/Ruslar Baltık Denizi'ni geçip günümüz Rusya topraklarına indiklerinden beri en önemli ticaret ortaklarından biri Bizans'tır. Olga bu cihetle Bizans ile olan ilişkilerini güçlendirmek için onların dinine geçmek istemiş ya da henüz küçük olan oğlunu ve yeni kurulan devletini din siyaseti kullanarak koruma altına almak istemiş olabilir. Yine de Olga'nın Rusları ve Ruslara bağlı toplulukları Hristiyan yapma çabaları sonuçsuz kalmış, bu dini Ruslar arasında ve Rusya topraklarında yayma ve kabul ettirme işini Vladimir başarmıştır.

Kiev Rusya'sında Hristiyanlığı asıl yayan kişi Vladimir'dir. Ancak Vladimir'in vaftiz olmasından önce Rus topraklarında kiliseler mevcuttu. Örneğin, Igor'un devrinde ve Svytoslav'ın devrinin ilk dönemlerinde Hristiyan olan bütün Rus askerleri sadakat yeminlerini Kiev'deki Aziz Elijah kilisesinde yapmaktaydılar.³²⁴ Yine bu doğrultuda *Ana Rus Kroniği* Grek ülkesinden geri dönen ve Grek dininin ritüellerini takip eden Vareglerden bahsetmektedir.³²⁵ Buradan anlaşılabileceği üzere İstanbul'a tüccar ya da paralı asker olarak giden pek çok Vareg/Rus, Greklerin dinine geçiyordu. Vareg/Rusların ülkelerinde Hristiyanlığın yayılışına engel olup olmadıkları bilinmemektedir. Vladimir'in döneminde Rus toprakları pek çok din tarafından çevrilmişti. Doğuda halkı Müslüman yöneticileri Musevi olan Hazarlar, Hazarların güneyinde Müslümanlar, Volga bölgesinde Müslüman Bulgarlar, güneyde ticari bağlantılarının bulunduğu Ortodoks Bizans ve batıda Katolikler bulunmaktaydı. Hangi dine girerse onların uydusu olacağının farkında olan Vladimir geçmişten beri bağlarının bulunduğu Bizans Ortodoksluğuna girmeye karar vermiştir. Onun bu kararını vermesinde Bizans kültürünün Rus topraklarında yayılıyor olmasının etkisi büyüktür. *Ana Rus Kroniği* Vladimir'in Hristiyanlığı seçmesini belli bir araştırmanın sonucunda gerçekleştiğini aktarır. Kroniğe göre Volga Bulgarlarından Müslüman, Almanya'dan Katolik, Hazar ülkesinden Musevi ve Bizans'tan da Ortodoks din adamları gelerek ona kendi dinlerini

³²¹ Dimitri Obolensky, *The Byzantine Commonwealth*, Preager Publisher, New York, 1971, s. 189.

³²² Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 83-84.

³²³ Poppe, "The Christianization", s. 319.

³²⁴ Nonna Ryan (2006), "Byzantine Influence on Russia Through the Ages", *Culture & Memory, Special Issue of Modern Greek Studies (Australia and New Zealand)*, içinde, Sydney, 2006, s. 282.

³²⁵ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 95.

anlatmışlardır. Müslüman, Katolik ve Musevi din adamlarından sonra Ortodoks bilgin Vladimir'e kendi dinini anlatmıştır. *Ana Rus Kroniğine* göre Vladimir'in aklına yatan din Bizans'ın Ortodoksluğudur. Ancak Vladimir Bizans'tan gelen ekibe hemen inanmamış, vaftiz olmak için süre istemiş, *boyarlarını* ve yaşlıları toplayarak onların da görüşlerini almak istemiştir. Rus ileri gelenleri en nihayetinde İstanbul'a giderek Ortodoksluğu yerinde görmek isteyince imparator da onlara Ortodoksluğu öğretmeleri için din adamları göndermiştir.³²⁶

Kroniğe göre Vladimir'in aklına yatan din Ortodoksluk olduğu için o bu dini seçmiştir. Ancak kronikte anlatılan din adamlarının Vladimir'i ziyareti ve kendi dinlerini anlatma hikâyesine şüpheyile yaklaşılmalıdır. Her ne kadar G. Vernadsky bu hikâyeyi gerçek bir tarihi vakıa³²⁷ olarak görse de benzer münazaralar sonucu din değiştirme olgusu pek çok milletin tarihinde yer almaktadır. Örneğin, Hazarların Museviliği ya da Uygur Türklerinin Manihaizm'i seçmeleri benzer hikâyeler sonucunda meydana gelmiştir. Dolayısıyla kronikteki hikâye ihtiyatla karşılanmalıdır. Zaten Vladimir de bahsi geçen olaydan hemen sonra Hristiyan olmamış, Bizans İmparatoru II. Basileios ile yaptığı bir antlaşmadan sonra vaftiz olmuştur. Vladimir ve II. Basileios arasında 988'de yapılan bu antlaşma hem Rusların Hristiyanlaşması hem de Vareglerin Bizans ordusunda resmi olarak yerlerini almaya başlamaları açısından önemlidir. Ancak Vareglerin Bizans ordusuna resmi olarak girmelerinden ayrı bir başlık altında değineceğimiz için şimdilik burayı geçiyoruz. Vladimir'in din değiştirme sebebinin siyasi ve ekonomik nedenlere dayanması kuvvetle muhtemeldir. O, Ryan'a göre hem gücünü sağlamlaştırmak hem de topraklarını din birliği altında birleştirmek için bu dini seçmiş olabilir. Zira bu sayede genç devletini eski uygulamalardan kurtarabilecek, yeni kanunlar ve düzenlemeler yapabilecek ve eski toplum düzenini ortadan kaldırıp yeni bir düzen kurabilecektir.³²⁸

Vaftiz olduktan sonra Kiev'e dönen Vladimir, ilk iş olarak bütün putların kırılıp yakılmasını emrederken ana tanrı Perun'un putunun da nehre atılmasını emretmiştir.³²⁹ Bundan sonraki süreçte de enerjisinin büyük bir kısmını ülkesini kiliselerle donatmaya ve kendi bağlılarını Hristiyan yapmaya harcamıştır. Vladimir kendi kilisesini kurduktan sonra onun dilini Grekçe ya da kuzey dillerinde değil de Slavca yapmayı denemiştir. Ancak ülkesinde din, eğitim, kültür ve askeri kanallar üzerinden ithal edilen Bizans etkisi oldukça fazlaydı ve bu etki gittikçe artmaktaydı.³³⁰ Dolayısıyla Vladimir'in kurduğu bu kilise Bizans kilisesini model aldı ve bu yönde gelişti.³³¹

³²⁶ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 110-111.

³²⁷ Vernadsky, **Rusya Tarihi**, s. 58.

³²⁸ Ryan, a.g.e., s. 283.

³²⁹ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 116.

³³⁰ Jones, a.g.e., s. 262-263.

³³¹ Steven Runciman, "Byzantium, Russia and Caesaropapism", **CSP**, 2(2), 1970, s. 2.

Kiev Rus Devleti'nin Bizans'ın Ortodoksluğunu kabulü, onun Bizans'ın uydusu olmaya başladığını göstermesi bakımından önemlidir. A. N. Kurat, Kiev Rusya'sının Ortodoksluğu kabulüyle birlikte Katolik batıdan ayrılıp Ortodoks Doğu kültürüne dâhil olduğunu, bunun da Rusya'nın ileriki dönemlerde Avrupa medeniyetlerinden farklı bir medeniyet meydana getirmesine vesile olduğunu söyler. Yine ona göre Ortodoksluğun Rusya'ya olan en büyük katkısı, *knezin* hâkimiyetini sağlamlaştırması olmuştur. Zira Ortodoksluk "imparatorların hâkimiyetlerini kuvvetlendiren esasları kabul etmiştir".³³² Franklin ve Shepard ise Kurat'ın izah ettiği 'Hristiyanlığın Slavları ve Rusları kaynaştırma özelliğinin' onları aynı zamanda diğer Avrupa dil ve kültürlerine girmelerini engellediğini belirtmektedirler.³³³ Hristiyanlığın kabulünün bir başka önemli etkisi de yerli Slav toplulukları ile kuzeyden gelen Varg/Ruslar arasındaki farklılıkların Ortodoksluk potasında eriyerek yavaş yavaş ortadan kaldırmasıdır. İki topluluğun birbirleriyle kaynaşmaya girmelerinde yine Hristiyanlığın büyük bir etkisi vardır. Birbirlerinden kopuk yaşayan topluluklar bir arada yaşamaya başlamış, deyim yerindeyse Rusların bir millet olarak ortaya çıkmaları hızlanmıştır. Din değiştirme hadisesi Kiev Rusya'sının ile olan ikili ilişkilerini de etkilemiş, Bizans ile savaş halini sürdürmek yerine siyasi ilişkiler geliştirilmiş, bu sayede Rusya Akdeniz dünyasının siyasi ve kültürel atmosferine girmiştir.³³⁴ Hristiyanlığın kabulü yönetici elitin Slavlaşmasını da hızlandırmıştır. Vladimir, Hristiyanlığın kabul edilmesi ile birlikte kendisini Bizans imparatoruna benzer bir statüye çıkartmıştır.³³⁵ Prenses Anna ile evlenmesi onu Bizans imparatorluk ailesinin bir üyesi de yapmıştır. Bunun yanında din değiştirme hadisesi, Rusları ve Slavları yakın komşuları olan Müslüman, Yahudi, Katolik Roma ve Paganlardan ayırmıştır. Dahası Rus adı hem bir ülke hem bir millet hem de bir dini inanış anlamına gelmeye başlamıştır.³³⁶

Din değiştirme hadisesi sadece Varg/Rusları etkilememiş, Bizans imparatorluğu da Rusların din değişiminden hem ekonomik hem de siyasi olarak faydalanmıştır. Rus kaynakları Bizans için üç açıdan önemliydi. Birincisi, Rus steplerinin kürkleri, bal, bal mumu ve kerestesi Bizans için önemli kaynaklardı. Köleler de Bizans'ın kuzeyden aldığı önemli ürünler arasındaydı. İkincisi, Rusların Hristiyan olması dini açıdan Kilisenin *ekümenikliğinin* kuzeye yayılması için Bizans'a bir avantaj sunmuştur. Son olarak, Rusların Bizans için bir başka önemi de Akdeniz, Küçük Asya ve Filistin'de kaybettiği yerleri geri almak isteyen imparatorluğa askeri destek sağlamalarıdır. Bu bağlamda 911 ve 949³³⁷ yıllarında Girit'te Araplara karşı Bizans'a yardım etmişlerdir.³³⁸ Shepard'a göre Rusların din değiştirerek Bizans etkisine girmelerinin bir takım olumsuz etkileri de olabilirdi.

³³² Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 34-35.

³³³ Franklin ve Shepard, a.g.e., s. 241.

³³⁴ Ploky, a.g.e., s. 44.

³³⁵ Shepard, "Viking Rus ve Bizans", s. 643.

³³⁶ Stokes, a.g.e., s. 64.

³³⁷ Constantine Porphyrogenetos, **The Book of Ceremonies**, (Çev. A. Moffatt ve M. Tall), Brill Publishing, Leiden ve Boston, 2012, s. 664.

³³⁸ Shepard, "Some Problems", s. 17-18.

Vladimir'in otoritesi Hristiyanların tanrısının otoritesi tarafından gölgeleniyordu. Vladimir 980'lerde Bizans ile olan ilişkilerini azaltmayı denemiş olabilir. Ancak bu ekonomik ilişkilerin yoğunluğu sebebiyle çöküntüye sebep olabilir. Vladimir Bizans ile ticaret yapmak zorundaydı, ancak bu ticaret paranın yanında bazı fikirleri de getiriyordu.³³⁹ İstanbul'dan gelenler Bizans'ın büyüsunü anlata anlata bitiremiyordu. Bu durum Bizans'ı üstün bir güç haline getiriyor, dolayısıyla Vladimir'in otoritesi gölgeleniyordu. Bu noktada *Ana Rus Kroniği* İstanbul'u ziyaret eden Rusların betimlemelerine şu şekilde yer vermektedir:

...Sonra Grek ülkesine gittik ve Grekler bizi tanrılarına ibadet ettikleri tapınaklarına götürdüler ve biz cennette miyiz yeryüzünde miyiz bilemedik. Yeryüzünde ne böyle bir ihtişam ne de bir güzellik mevcut ve biz onu nasıl tanımlayacağımızı şaşırdık [bilemedik]. Sadece orada tanrının insanların arasında yaşadığını ve onların dini törenlerinin diğer milletlerin seremonilerinden daha makul olduğunu biliyoruz. Bu güzelliği unutamayız...Bu yüzden burada uzun süre yaşayamayız.³⁴⁰

Hristiyanlık, bahsettiğimiz olumsuzluk oluşturabilecek durumunun yanında Vladimir'e bazı avantajlar da sunmuştur. Zira Runciman'a göre Bizans Hristiyanlığı Batı Avrupa Hristiyanlığından farklıydı. Çünkü o bir devlet diniydi ve bu durumda imparator hem *sezar* hem de papaydı. Vladimir de kilisenin ve dinin otoritesini kullanarak Rus Kilisesi'nin hâkimi olabilirdi.³⁴¹ Bu noktada Vladimir'in yapacak iki şeyi vardı. Ya Bizans'ın etkisine karşı kendi kültür ve dini öğeleri ile savaşıyordu ya da tam tersini yapıp Bizans'ın her alanda etkisi altına girecekti. Sonuç olarak o, Bizans ile savaşmak yerine hem Hristiyanlığı seçip hem de Bizans'ın otoritesini kullanıp onun dünya görüşünü kabul etmiştir. Böylece kozmopolit ve heterojen bir topluma hükmeden Vladimir'in otoritesi, Bizans'tan aldığı güvence ve tanınma ile daha da sağlamlaşmıştır.

2.3. X. Asrın İkinci Yarısında Bizans Ordusu

2.3.1. Bizans Kara Ordusu

X. asır Bizans ordusunun durumunu açıklamadan önce şunu belirtmekte fayda vardır ki Bizans ordusunun gelişimi, savaş stratejileri, kullandığı silah ve taktikleri apayrı ve daha kapsamlı bir çalışmanın konusudur. Bu nedenle biz de konunun uzamaması ve konu bütünlüğünün dağılmaması adına başlığımızı Varglerin Bizans ordusunda yoğun olarak göründükleri asır olan X. asır ile sınırlandırmayı uygun gördük. Bizans İmparatorluğu uzun tarihi boyunca sadece tek tip bir ordu ya da savaş stratejisine sahip olmamış, aksine çağlar boyunca edindiği tecrübelerle her yeni dönemde yeni askeri stratejiler ve taktikler geliştirerek dinamik bir ordu yapısı oluşturmuştur. Varglerin Bizans ordusunda paralı askerler olarak görülmeye başlamalarına kadar geçen süreçte,

³³⁹ Shepard, "Some Problems", s. 27.

³⁴⁰ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 111.

³⁴¹ Runciman, "Byzantium, Russia and Caesaropapism", s. 1.

yani X. asra kadar, Bizans ordusu üç önemli değişim döneminden geçmiştir. VII. asır boyunca devam eden ilk dönemde ağır süvari, ağır piyade ve yabancı kuvvetlerle desteklenen atlı okçular ile atlı mızrakçılardan oluşan, iyi teçhizatlandırılmış ve eğitilmiş saha ordusu, Bizans'ın ana gücünü oluşturmuştur. Yerel birlikler ve *limitanei* ile birlikte hareket eden bu ordular, komutanları aracılığıyla doğrudan İstanbul'dan yönetilmişlerdir. Ordular erzakları ve teçhizatları devlet tarafından karşılanan gönüllü birliklerden oluşmaktaydı ve askerlik zorunlu bir hizmetti. Buna karşılık askerler devletten vergi muafiyeti ve hem aileleri hem de kendileri için bazı hizmetlerden muaflik elde ediyorlardı. VII. asrın sonu ve VIII. asrın başında Arap, Bulgar ve Slav saldırıları ile birlikte Bizans ordusu ikinci bir değişim yaşadı. Bu dönemde başkentten yönetilen ordu merkeziliğini kaybetmiş ve yerel güçler önem kazanmıştır. Merkezi otorite tam olarak kaybolmasa da ödemeler ve askere almalar yerel düzeye indirilmiş, bunun sonucunda yerel düzeyde eğitilen ordular gerekli talimleri alamamış ve ordunun vurucu gücü azalmıştır. Silah üretim imalathaneleri de kapanmış sonuç olarak da Arap ve Bulgarlara karşı sürekli savaş veren ordu gerekli teknik desteği alamamıştır. IX. asırda Türkler vasıtasıyla tanınan okçuluğun Bizans ordusuna girişi ordu içerisinde büyük bir değişim yaşatmış ve böylelikle üçüncü değişim dönemi başlamıştır. Okçuların orduya yerleştirilmesi ve Bizans'a özellikle doğuda Araplara karşı önemli başarılar kazandırmaları taşrada merkezi otoritenin ordular üzerinde yeniden sağlanmasını beraberinde getirmiştir. Daha kalıcı başarılar ise *thema* birliklerinin öncekinden daha başarılı şekilde merkezden yönetilmeleri ile birlikte gelmiş ve bu sayede imparatorluk istediği anda yeterli sayıda taze kuvvet elde edebilmiştir.³⁴²

İmparatorluk IV. ile VII. asırlar arasında asker ihtiyacını yerli gönüllüler, mirastan gelen zorunlu hizmet, normal askere alma ve yabancı paralı asker istihdam etme yoluyla dört farklı şekilde sağlamıştır. Normal askere alınma uygulaması halkın fazla rağbet göstermediği bir olguydu, çünkü bu tür uygulamalar genellikle baskı dönemlerinde yapılmaktaydı. Iustinianos döneminde normal askere alım uygulamasından vaz geçilerek bunun yerine önceden yasak olan esirlerin orduya kabul edilmesi uygulamasına geçildi. Ancak bu esirler kısa süreli ve ihtiyaca göre göreve alınıyorlardı. Gönüllülerin görev alanlarını imparatorluk muhafız birlikleri ile seyyar ordular oluştuyordu.³⁴³ Iustinianos devri öncesine kadar ordunun en önemli taktiksel silahı ağır süvari birlikleriydi. Süvari birlikleri genel olarak uzun mızraklar, oklar ve zırhlarla birlikte teçhizatlandırılıyorlardı. IV. asırda okçular orduda taktiksel olarak daha önemli bir konuma yükseldiler. Bu birlikler erken VII. asra kadar Bizans ordusunun başarılar elde etmesinde önemli roller üstlendiler.³⁴⁴

³⁴² John Haldon, "Some Aspects of Byzantine Military Technology from the Sixth to the Tenth Centuries", **BMGS**, 1(1), 1975, s. 41-43.

³⁴³ Decker, a.g.e., s. 118-119.

³⁴⁴ Haldon, "Some Aspects", s. 11-12.

Başkent Roma'nın kaybedilişinden Iustinianos devrinin sonuna kadar Bizans'ın asıl amacı batıda kaybedilen toprakları geri almaktır. Bu bağlamda Bizans'ı motive eden en önemli faktör, kendi imparatorluklarını barbar toplulukları uygarlaştırıcı bir güç olarak görmeleri idi. Bu bağlamda Roma'dan miras alınan ve Helenistik düşünceyle şekillenen Bizans otorite anlayışına göre Roma İmparatorluğu, cennet krallığının yeryüzündeki bir taklidi (*μίμησις*/mimesis) durumundaydı. Dolayısıyla Bizans imparatoru yeryüzünde tanrıyı taklit ediyor, ya da diğer bir deyişle yeryüzünde onun adına hükmediyordu.³⁴⁵ X. asra kadar Bizans komutanları ve teorisyenleri stratejilerden savaş taktiklerine, ordu düzeninden cephanelere, lojistik örgütlenmelerden düşmanı aldatacak hilelere kadar savaş hakkında teorik ve pratik bilgileri üretip eserlerinde topladılar. Bu bilgilerden azami derecede istifade eden imparatorluğun üç önemli amacı vardı ki bunlardan ilki Hristiyan Roma ekümenikliğini (*Oikumene*/Οἰκουμένη) ya da evrenselliğini korumak, ikincisi Hristiyan inancını kâfirler arasında yaymak ve son olarak da kaybedilen eski imparatorluk topraklarını geri kazanmaktır. Bu bağlamda Bizans imparatorları kendilerini Roma topraklarının yasal varisleri ve Ortodoks inancının sapkınlara karşı koruyucuları olarak görmekteydiler.³⁴⁶ Örneğin VI. Leo *Taktika*'sında kutsal Roma (Bizans) topraklarının koruyucusunun imparator ve askerleri olduğunu belirtmektedir.³⁴⁷ Buna rağmen G. T. Dennis'e göre Bizans imparatorluğunda belirli bir *kutsal savaş* anlayışı yoktur. Zira Bizans halkı Batı Avrupa'dan kalkıp *Kutsal Topraklara* gitmek için Bizans topraklarına geçici süre yerleşen haçlıları ve amaçlarını anlayamamışlardır. Onlara göre kutsal savaşlar milattan önceki dönemlerde Apollo ve Delphi'nin mirasına sahip çıkmak için MÖ 597 ve MÖ 347 yılları arasında yaşanan üç savaştır.³⁴⁸ Ancak John Haldon'a göre Bizans İmparatorluğu Hristiyan bir devlet olduğu ve imparatoru da tanrının yeryüzündeki temsilcisi olduğu için, bir dereceye kadar düşmanlarına karşı yaptığı savaşlar birer *kutsal savaş*tır. Örneğin Pers sınırında yapılan savaşlar sınır bölgesindeki stratejik üstünlüğü ele geçirmek için yapılırsa da savaşlarda Bizans açısından dini bir unsura da rastlanılmaktadır. Dolayısıyla Hristiyanlar seçilmiş bir millet, Bizans imparatoru da tanrının yeryüzündeki temsilcisi olduğu için savaş ve Hristiyanlık arasındaki ilişki açıktır. Hatta ona göre bütün Bizans savaşları Hristiyanlık temalı yapıldığı için onlara *kutsal savaş* demek bile gereksizdir.³⁴⁹ Bu bağlamda Bizans stratejik eserleri incelendiğinde savaş başlamadan önce ayinlerin yapılması ve savaş sancağının kutsanması gibi ritüellerin yapılmasına sıkça vurgu yapılmaktadır. Hatta pek çok eserde bir savaşta alınan başarı da hezimet de tanrının bir takdiri olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Bizans nezdinde savaşların kutsal sayıldığı yorumunu yapabiliriz.

³⁴⁵ Julian Chrysostomides, *Byzantine Concepts of War and Peace*, A. V. Hartman ve B. Heuser (Ed.), **War, Peace and World Orders in European History**, içinde, Routledge, Londra ve New York, 1991, s. 91.

³⁴⁶ John Haldon, **Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565-1204**, UCL Press, Londra, 1999, s. 35; Georgios Theotokis, **Byzantine Military Tactics in Syria and Mesopotamia in the 10th Century, A Comparative Study**, Edinburg University Press, Edinburg, 2018, s. 26.

³⁴⁷ Dennis, *Taktika*, s. 443.

³⁴⁸ George T. Dennis, "Defenders of the Christian People: Holy War in Byzantium", John Haldon (Ed.), **Byzantine Warfare**, içinde, Routledge, New York, 2016, s. 73.

³⁴⁹ Haldon, **Warfare, State and Society**, s. 18-23.

Arap fetihleri Doğu Akdeniz'de imparatorluğun stratejik ve siyasi coğrafyasını köklü biçimde değiştirmiştir. İstilacıları karşılayıp açık savaşta yenerek geri sürme taktiği işe yaramayınca stratejilerde önemli değişiklikler yaşanmış ve Müslüman ordularla açık savaş yapmaktan kaçınılmıştır. Bölgedeki ordular önce Kuzey Suriye'ye ve Mezopotamya'ya sonra da Toroslara çekilmek zorunda kalmıştır. Örneğin VII. asırda Suriye, Filistin ve Mezopotamya orduları Anadolu'ya çekilmişlerdi. Daha sonra bu bölge orduları Anadolu ve Trakya'ya çekilerek *thema* (θέμα) ordularını oluşturmuşlardır.³⁵⁰ Buhran dönemlerindeki siyasi çalkantılar doğal olarak imparatorluk ordusunu da etkiliyordu. Arapların Suriye-Filistin ve Doğu Anadolu'daki hızlı ilerleyişleri bir bakıma Bizans'ın yaşadığı buhan dönemlerinin savaş sonuçlarına yansımasıdır. Ancak bu savaşlar genel olarak asker ve toprak kaybıyla sonuçlanırken imparatorluğun mevcudiyeti muhafaza edilebilmiştir. Yine de bu tür dönemlerde iyi organize olmuş ve hazırlanmış Bizans ordusu, düşmanları karşısında zaferler kazanabilmiştir. Örneğin Araplar karşısında ardı ardına yenilgilerin alındığı bir dönemde 786, 805 ve 837 yıllarında Araplara, 816 yılında da Bulgarlara karşı iyi örgütlenmiş ve organize olmuş Bizans ordusu zafer kazanabilmiştir.³⁵¹ Bizans ordusu X. asırda daha saldırgan bir strateji kullanmaya başladı. Bunun nedeni daha fazla profesyonel askere ihtiyaç duyulmasıyla beraber sezonluk uygun olabilen *thema* ordularından ziyade savaşlarda daha etkili yönetilebilen askerlere ihtiyaç duyulmasıdır. Bu değişim ilk olarak mızrak ve gürzlerle güçlendirilmiş olan ağır süvari birliklerinin orduya alınmasıyla kendini göstermiştir. Bu birlikler piyadelerin yanında oldukça uyumlu hareket etmişler ve Bizans süvarisinin gücünü arttırmışlardır. Bu birlikler beraber hareket ederek savaş hattında disiplinli diziliyorlar, düşman piyade ve süvarilerine saldırıyorlardı. Aynı zamanda ordu yönetimi de yeni savaş taktikleri geliştirmiş ve bu sayede Bizans her duruma uygun ve her ihtiyaca cevap verebilecek esnek ama aynı zamanda saldırgan bir orduya sahip olmuştur.³⁵²

Askeri birlikler, VI. asırdan Arap istilalarının başladığı döneme kadar sınırlarda eski *lejyon*lardan ve yardımcı birliklerden oluşan *limitanei* denen sınır birliklerinin arkasına konuşlandırılıyorlardı. Saha orduları ise yeni kurulan birliklerden oluşmaktaydı ve düşman saldırılarına daha kolay cevap verebilecekleri eyaletlerin çevresine konuşlandırılmışlardı. X. asırda doğu ve kuzey sınırlarında görevleri Bizans sınırlarında bir savunma hattı oluşturmak ve ileriki seferlerde orduya üs hizmeti vermek olan *douks* (δούξ) denen düklükler meydana getirilmiştir. X. asrın ikinci yarısında Bizans piyadesi, amaçları düşmanla yüzleşmek ve ağır süvari saldırılarını geri püskürtmek olan ve uzun mızrak ya da kargı kullanan askerlerdi. Daha sonra bu birliklerin kullandıkları taktikler daha da gelişmiş 400 kişilik mızrakçı, 300 okçu ve 200 hafif piyadeden oluşan birlikler şeklini almışlardır. Böylece piyadeler sayıları ve kullandıkları taktikler bakımından Bizans ordusunda yeniden önemli bir unsur haline gelmişlerdir. Birlikte hareket ederek düşmana

³⁵⁰ Haldon, *Byzantium at War*, s. 39.

³⁵¹ Warren Treadgold, *The Byzantine Revival, 780-842*, Stanford University Press, Stanford, 1988, s. 347.

³⁵² Haldon, *Byzantium at War*, s. 48-49.

pusu kuran, birlikte saldırılar ya da sahte geri çekilme taktiğini uygulayan piyadeler, artık savunma amaçlı tek bir çizgide dizilmek yerine ağır süvarilere entegre edilerek doğrudan saldırı konumuna getirilmişlerdir.³⁵³

XI. asrın ortasında ve sonrasındaki Bizans ordusu, imparatorluğun çeşitli yörelerinden gelen paralı askerler, eski *thema* askerleri ve yabancı unsurlardan oluşan bir karışımı andırmaya başlamıştır. Ordu artık Peçenekler, Kumanlar, Alanlar, Frankler, Ruslar, Cermenler ve benzeri gruplardan oluşuyordu. Haldon bu durum için, Bizans ordusunun dili artık Grekçe değildi diyerek X. asır sonrası Bizans ordusunun durumu hakkında güzel bir değerlendirme yapar.³⁵⁴

2.3.2. *Thema* ve *Tagma* Orduları

Bizans askeri varlığının asıl vurucu gücünü merkezde ve taşrada konuşlandırılan *thema* ve *tagma* orduları oluşturmaktadır. VII. asırda Arapların hızlı ilerleyişi ve Suriye-Filistin ve Doğu Anadolu topraklarının büyük kısmının Araplara kaybedilişi, imparatorlukta yeni askeri önlemlerin alınmasının yolunu açmış ve bunun sonucunda *thema* sistemi ve *thema* orduları kurulmuştur. Yeni kurulan bu askeri ve idari sistem XI. asrın ortalarına kadar uygulanmış ve imparatorluğun askeri, idari ve sosyoekonomik yapısını şekillendirmiştir.³⁵⁵ *Themalar* ilk başta istilalardan uzak kalmış Anadolu coğrafyasında kurulmuştur. Böylece Ostrogorsky'nin deyiimiyle “düşman harekâtından masûn kalmış olan Anadolu arazisi askeri bölgelere, *themalara*, taksim edilir ve bu suretle ortaçağ Bizans Devleti'nin eyalet idaresine yüzyıllar boyunca damgasını vuracak olan sistemin temeli atılır.”³⁵⁶ *Themalar*, *bandon* (βάνδον), *kleisoura* (Κλεισοῦρα) ve *tourma* (τούρμα) olmak üzere üç alt kısma ayrılmaktadır. *Bandonlar* genellikle 50 ile 100 arası süvariyle birlikte 200 ile 400 arası piyadeden müteşekkildi. *Tourmalar* ise 2000 ila 3000 askerden oluşmaktaydı ve *themaların* bir alt kolu hüviyetindeydiler. Kurulan bütün *themalar* askeri bölgelerdir ve bunların başında *strategoslar* (στρατηγός) bulunur. *Strategoslar* hem askeri hem de sivil yönetici konumundadırlar. A. Vasiliev buradan hareketle *themaların* askeri ve idari yapısının tek elde toplanmasının Bizans İmparatorluğunu militer bir devlete dönüştürdüğü yorumunu yapmaktadır.³⁵⁷ *Thema* kelimesinin tam olarak ne manaya geldiği hâlâ tartışılmaktadır. Kelime *yerleştirmek-koymak* anlamına gelen *tithemi* (τίθημι) fiilinden türemiştir.³⁵⁸ *Thema* ordularını kalıtsal hizmet karşılığında devletten toprak alan ve vilayetlere çiftçi asker olarak yerleştirilen yerli askerler oluşturmuştur. Bu askerler genelde yaşadıkları vilayetin kalesini çevreleyen topraklara, ordugâh yakınlarına ya da önemli

³⁵³ Haldon, *Byzantium at War*, s. 54-55.

³⁵⁴ Haldon, *Byzantium at War*, s. 51.

³⁵⁵ Murat Keçiş ve Cüneyt Güneş, “Bizans’ın Anadolu’daki Yeni Düzeni: Thema Sistemi’nin Ortaya Çıkışı ve Problemler”, *SOBBİAD*, 19(43), 2018, s. 96.

³⁵⁶ Ostrogorsky, a.g.e., s. 89.

³⁵⁷ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 265.

³⁵⁸ Keçiş ve Güneş, a.g.m., s. 98.

yerleşim yerlerine konuşlandırılmıştır. Yerleştirildikleri toprakları işleyerek kendilerinin ve ailelerinin geçimlerini sağlamışlardır. *Thema* askerlerinin seçimini bölgelerdeki birliklerin komutanı olan *strategos* yapmaktaydı.³⁵⁹ *Thema* bölgelerinin çiftçi askerleri devletten askeri hizmet karşılığında bir kısım çiftlikler ya da tarım arazileri alıyorlar, hem bunları işletip geçimlerini sağlıyorlar ve hem de askeri teçhizatlarını bu yolla temin ediyorlardı. Karşılığında da bir kısım vergilerden muaf tutuluyorlardı.³⁶⁰ *Thema* bölgeleri ilk kurulduklarında sadece Küçük Asya'yı kapsamaktaydılar, ancak imparatorluğun sınırlarının genişlemesine ve siyaset değişimine paralel olarak *themaların* sayısı ve yayılış bölgeleri de artmıştır.

Thema orduları önceden sürekli ihanet eden ve yeterli sayılara ulaşamayan paralı askerlerin yerlerini almışlardır. *Thema* ordularının donanımı toprağa bağlı asker köylülerden elde edildiği için devlet maddi bir külfetten kurtarılmış oldu. Toprağa bağlı bu askerler çağırıldıklarında hemen orduya katılmak mecburiyetindeydiler ki bu durum devlete her an taze kuvvet bulma imkânı sağlamıştır. *Themaların* Bizans ordu ve devlet yapısını derinden etkileyip olumlu yönde geliştirdiği tarihi bir gerçektir. Ostrogorsky, “Herakleios’un temelini attığı *Thema*’lar ortaçağ Bizans devletinin bel kemiğidir”,³⁶¹ diyerek *thema* sisteminin önem ve faydasına vurgu yapar. O, bu bağlamda *themalarla* birlikte yapılan değişikliklerin Bizans’a olan faydasını şu yorumlarıyla dile getirir:

Ordu ve idare düzeninin yeniden teşkilatlandırılmasının önemi bunu izleyen olaylarla belirmektedir. İran-Bizans mücadelesinde 7. yüzyılın yirminci yıllarında tam bir değişiklik vuku buldu. Bundan önceki devrede uğranılan bozgunların yerini akla hayale sığmaz başarılar alır. Yere serilmiş olan devlet belini doğrultur ve o zamana kadar üstün olan düşmana karşı muazzam bir zafer kazanır.³⁶²

Herakleios devrinde kurulan *themalar* başlangıçta sadece Anadolu’da bulunuyorlarken IV. Konstantinos’un Trakya *themasını* kurmasıyla Anadolu’nun dışında da oluşturulmaya başlanmıştır. Asırlar boyunca değişen sınırlar ve demografik yapı nedeniyle *themalardaki* askerlerin sayısını net bir şekilde tespit etmek zordur. Yine de bazı taktik eserlerde bir kısım bilgiler verilmektedir. Örneğin İmparator VI. Leo, *Taktika*’da X. asrın hemen başında bir *thema* birliğindeki asker sayısını 4.000 olarak vermektedir.³⁶³ *Themalardaki* süvari sayıları genel sayının dörtte biri şeklindeydi.³⁶⁴ Bu bağlamda W. Treadgold’a göre asker sayıları ya da askerlere yapılan ödeme miktarları aslında

³⁵⁹ Georgios Theotokis, **The Norman Campaigns in the Balkans 1081-1108 AD**, The Boydell Press, Woodbridge, 2014, s. 59-60.

³⁶⁰ John Haldon, **The Empire that Would not Die, The Paradox of Eastern Roman Survival, 640-740**, HUP, Massachusetts, 2016, s. 267.

³⁶¹ Ostrogorsky, a.g.e., s. 99.

³⁶² Ostrogorsky, a.g.e., s. 93.

³⁶³ Dennis, **Taktika**, s. 499.

³⁶⁴ Warren Treadgold, “The Army in the Works of Constantine Porphyrogenitus”, **RSBN**, 29, 1993, s. 91.

yuvarlama rakamlardan oluşmaktadır. Yine o, taktik eser yazarlarının asker sayılarına dair verdikleri rakamların uydurma bile olabileceğini de ekler.³⁶⁵ Eğer Treadgold bu iddiasında haklı ise kaynakların verdiği birlik askerleri sayıları ve ordu toplamı sayıları ihtiyatla karşılanmalıdır.

Thema birlikleri, sınırları korumak adına iyi bir çözüm gibi görünse de düşman kuvvetlerin sınırı geçip Bizans topraklarına girmelerini önleme konusunda başarılı olamamışlardır. Onlar Treadgold'un deyimiyle düşman fetihlerini durdurma konusunda kayda değer bir başarı gösterememişlerdir. Arap sınırlarındaki *thema* birlikleri kendi yaşadıkları bölgenin korunması söz konusu olduğunda iyi savaşmışlar ancak düşman ihlallerini önceden önleme konusunda faydalı olamamışlardır.³⁶⁶ *Themaların* sadakatleri de bazı dönemlerde sorgulanmıştır. Örneğin 790'da Küçük Asya'daki bütün *themalar* imparatoriçe Irene'ye, 792'de Armeniakon *themasının* askerleri hem *strategoslarına* hem de imparator VI. Konstantinos'a isyan etmişlerdi. Yine 813 yılında Anadolu *themaları* isyan ederek V. Leo'yu tahta oturtmuşlardır.

V. Konstantinos'un (741-775) VIII. asırda kurduğu *tagma* (τάγμα) birlikleri Malazgirt öncesine kadar Bizans ordusunun çekirdeğini oluşturmuştur. *Tagmalar* genel olarak 6000 asker ve bir o kadar da yardımcıdan oluşmaktadır. İbn Hurdâzbih de Bizans imparatorunun birliklerinden bahsederken "her bir ekibin/taburun adedi 12.000 idi ve bu sayının 6000 adedi ücretli çalışan geriye kalan 6000 adedi ise er statüsündeydi"³⁶⁷ diyerek *tagmaların* sayısı hakkında bilgiler vermektedir. X. asır taktik eseri *Sylloge Tacticorum*'a göre bir *tagma* birliği her biri 4096 askerden oluşan 4 farklı birlikten oluşur ve dolayısıyla birliğin toplam sayısı da 16.384'tür.³⁶⁸ *Tagmalar* hem bölge askerlerinden daha iyi ücret alıyorlardı ve hem de teçhizatları onlardan daha iyiydi.³⁶⁹ *Tagma* birliklerine hem yerli askerler hem de yabancı paralı askerler alınmıştır. IX. ve X. asırda imparatorluğun doğu topraklarının yeniden kazanılmasında *tagma* birliklerinin önemli bir payı vardır. *Tagma* birliklerinin *thema* birliklerinden farkı *tagma* askerlerinin başkente yakın bölgelerden askere alınmaları ve iyi eğitilip daha iyi teçhizata sahip olmalarıdır. *Thema* askerleri savaş teçhizatlarını kendileri karşılarken *tagma* askerlerinin teçhizatları devlet tarafından karşılanıyordu. *Tagmaların* başında *Arithmos* ya da *Vigla* birlikleri hariç,³⁷⁰ *domestikos* (δομέστικος) ünvanlı bir komutan ve bir de *topoteretes* (τοποτηρητής) ünvanlı komutan yardımcısı bulunuyordu. VII. asırda *domestikos* ünvanlı komutan sadece imparatora karşı sorumluydu.³⁷¹

³⁶⁵ Warren Treadgold, "Standardized Numbers in the Byzantine Army", *War in History*, 12(1), 2005, s. 3.

³⁶⁶ Treadgold, *The Byzantine Revival*, s. 348.

³⁶⁷ İbn Hurdazbih, a.g.e., s. 94.

³⁶⁸ *A Tenth-Century Byzantine Military Manual: The Sylloge Tacticorum*, G. Chatzelis ve J. Harris (Çev.), Routledge, Londra ve New York, 2017, s. 48.

³⁶⁹ Haldon, *Warfare, State and Society*, s. 78.

³⁷⁰ Ian Heath ve Agnus McBride, *Bizans Orduları 900-1461*, (Çev. Buket Ayırı), İş Bankası Yay., İstanbul, 2010, s. 11.

³⁷¹ John Haldon, *An Administrative, Institutional and Social Survey of the Opsikion and Tagmata, c. 580-900*, Habelt, Bonn, 1984, s. 230.

Tagma birliklerinin sayısı imparatorların dönemlerine göre değişmekteydi. V. Konstantinos sekiz *tagma* birliği kurmuşken takip eden imparatorlar da çeşitli eklemeler ve çıkartmalar yapmışlardır. *Tagma* birlikleri X. asrın ortalarından önce başkenti çevreleyen bölgelerde konuşlandırılıyorlardı. Ancak II. Romanos devrinde birlikler doğu ve batı olmak üzere iki birliğe ayrılmışlardır. Bununla birlikte bazı *tagma* birlikleri Makedonya, İliya, Ermenistan ve Bakanlarda bazı önemli sınır noktalarına da gönderilmişlerdir. Sınırlara gönderilen bu *tagma* birlikleri *thema* birlikleri içinde yer alıyor ve savaş esnasında *strategosun* emri altına giriyorlardı.³⁷² III. Mikhail döneminde Anatolikon *themasının* *domestikosu* hariç, *Skholai* (Σχολαί) birliğinin *domestikosu* en üst subay konumuna yükseltilmiştir. Hatta kendisi X. asırda imparatorun yokluğunda orduyu da komuta etmiştir. *Skholaiden* sonra ise *ekskubitoi* gelmektedir. *Vigla*, *ikanatoi*, *numeri* ve *etairia* gibi birlikler de Bizans'ın diğer *tagma* birlikleri arasındadır. *Tagma* birlikleri IX ve X. asırda en önemli saha ordusu olarak hizmet etmişler ve X. asrın başında genel olarak Trakya ve Makedonya gibi başkent dışındaki bölgelerde konuşlandırılmışlardır. Saha ordularının komutanlığını *domestikos ton skholon* (δομέστικος τῶν σχολῶν) üstlenirken, IX. asır sonrasında bu görevi *vigla* birliğinin *drungariosu* (δρουγγάριος) üstlenmiştir.³⁷³

Tagma birliklerinin sadakatleri *thema* birliklerinde olduğu gibi sorgulanmıştır. Örneğin 809'da I. Nikephoros devrinde askeri bir sefer esnasında isyan etmişlerdi. Aynı şekilde 812'de I. Mikhail devrinde yeniden isyan etmişler ve Trakya'nın büyük bir bölümünün kaybedilmesinde pay sahibi olmuşlardı.³⁷⁴ Haldon'a göre *tagma* birliklerinin VII. asırdan beri devam eden siyasi militanlıkları bu tür isyanların yaşanmasına neden olmuştur. Birliğin askerleri yöneticilerinin kışkırtmalarına çok kolay kapılabiliyor ve liderleri ile birlikte isyan edebiliyorlardı.³⁷⁵ *Tagma* askerleri *thema* askerlerinden daha iyi savaşçılardı. Zira *thema* askerleri yarı zamanlı asker çiftçiler oldukları için hem kendi teçhizatlarını kendileri kazanıyor hem de düzenli bir askeri eğitim alamıyorlardı. Savaş zamanı haricinde de çiftçilikle uğraşıyorlardı. Aksine *tagma* birlikleri ise düzenli olarak talim gören, teçhizatları devlet tarafından karşılanan, iyi ödemeler alan ve bizzat imparatorun arkasında savaşa giden daha profesyonel birliklerdi. Ayrıca olumsuz bir yönleri olarak başkent yakınlarında konuşlandırıldıkları için kendi isteklerini devlete zorlayabiliyor ya da gaspçı imparator adayları tarafından kullanılabiliyorlardı.³⁷⁶ *Tagma* askerlerinin sayısı *thema* askerlerinin sayısından daha azdı. 775-1025 yılları arasındaki nüfus artışına paralel olarak *tagmaların* sayısı da

³⁷² Theotokis, *The Norman Campaigns*, s. 61-62.

³⁷³ Haldon, *An Administrative*, s. 234.

³⁷⁴ Treadgold, *The Byzantine Revival*, s. 349.

³⁷⁵ Haldon, *An Administrative*, s. 244.

³⁷⁶ Treadgold, *The Byzantine Revival*, s. 351.

artmıştır. Aynı dönemde *thema* bölgelerinin sayısı da artarak tarihi zirvesine ulaşmış fakat yeni *themalar* kurulurken eski *themaların* işleyişleri bozulmuştur.³⁷⁷

2.3.3. X. Asır Bizans Savaş Stratejileri ve Taktikleri

Grekçede strateji (στρατηγεία ya da στρατηγική) kelimesi *strategos* (στρατηγός) isminden türemiştir ve anlamı da bir komutanın savaş esnasında orduya yönelik görev ve becerileridir. Bu bağlamda İmparator VI. Leo, stratejinin önemine vurgu yapmak için düşmanı yenen asıl kuvvetin uygulanan stratejik planlar, cesaret ve savaş sanatına yönelik beceriler olduğuna vurgu yapmıştır. Yine ona göre düşmana karşı üstün gelmenin yolu savaş ile ilgili pratik bilgiye bağlıdır.³⁷⁸ Theotokis'e göre imparatorluğun konumu ve muhteviyatı bakımından Bizans stratejik düşüncesini üç ana unsur belirlemiştir. O, bu unsurları ilk olarak imparatorluğun Balkanlardan Ortadoğu'ya kadar uzanan geniş toprakları, ikincisi savaş olgusu ile ilişkili ekonomik güç ve insan gücü ve son olarak da savaş olgusuna etki eden Bizans bünyesindeki çeşitli kültürel yaklaşımlar olarak sıralamıştır. Bunların arasında imparatorluğun stratejik konumu, savaş stratejilerinin belirlenmesinde en önemli olanıdır.³⁷⁹ Başkentinin stratejik konumu ve özellikle verimli Anadolu toprakları buraların korunmasını bir elzem haline getirmiş ve imparatorluk da bu doğrultuda dinamik ve değişken bir savaş stratejisi geliştirmiştir. Geniş topraklar aynı zamanda imparatorluğun komşu sayısını arttırmış bu durum da her komşuya karşı ayrı stratejik hamlelerin geliştirilmesinin yolunu açmıştır. Bu doğrultuda imparatorlar Mavrikios³⁸⁰ ve VII. Konstantinos³⁸¹ yazdıkları stratejik eserlerinde Bizans'ın komşularını ayrı ayrı değerlendirmişler ve her komşuya göre ayrı stratejiler belirlemişlerdir.

Bizans dünya görüşüne göre savaş en son başvurulacak çaredir. Bu bağlamda Bizans kilisesi savaşlara kötülüğü sona erdirmek için başvurulacak en son çare olarak bakmaktadır. Yine kiliseye göre savaşlar yürütülürken insanlık sevgisi (φιλανθρωπία/philanthropia) ve ılımlılık (οἰκονομία/oikonomia) uygulanması zorunlu olan politikalar. Bu anlayış içerisinde VI. Leo *Taktika*'sında kişinin barışı benimsemesi ve hemcinslerine yardım etmesi gerektiğini vurgular. Fakat şeytan onu doğasına karşı hareket ettirerek kötülüğe karşı kıskırtır ve hemcinslerine kastetmesine neden olur. Bu tür bir duruma karşı tek çare ise barışı kurtarmak ve sürdürmektir.³⁸² Bu nedenle savaş sadece kişinin yaşadığı toprakların savunması söz konusu olduğunda adil bir

³⁷⁷ Warren Treadgold, *Byzantium and its Army 284-1081*, Stanford University Press, Stanford, 1995, s. 166.

³⁷⁸ Dennis, *Taktika*, s. 219.

³⁷⁹ Theotokis, *Byzantine Military Tactics*, s. 27.

³⁸⁰ Bkz.: George T. Dennis (Ed.), *Strategikon, Bizans Kültüründe Strateji Sanatı*, (Çev. Volkan Atmaca), Kırmızıkeçi Yay., İstanbul, 2011.

³⁸¹ Bkz.: Konstantin Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, (Çev. İlhan Aslan), Post Yay., İstanbul, 2020.

³⁸² Dennis, *Taktika*, s. 5.

şekilde yapılmalıdır ve komşu milletlerin topraklarını yağmalamak için yapılmamalıdır.³⁸³ Savaş başvurulacak son çare olarak değerlendirildiği için imparatorluğun mevcut durumunu koruyacak diplomasi, rüşvet ve hile gibi her türlü yol bu bağlamda askeri harekâtlardan daha az maliyetli ve riskli olarak görülmüştür.³⁸⁴ Savaş olgusu Roma İmparatorluğunun başlangıcından beri kişisel ve ulusal başarı için en önemli unsurlardan biridir. Zira askeri başarılar Roma'ya müttefikleri ve düşmanları karşısında üstünlük sağlamaktaydı. İmparatorun otoritesi de benzer şekilde orduyu iyi idare edebilmesine ve askerleri tarafından sevilmesine bağlıydı. Dolayısıyla imparatorlar askerleri ile iyi geçinme amacındaydılar.³⁸⁵ Bizans'ın tarihi boyunca gaspçı imparatorlara en fazla desteği verenlerin ordu komutanları ve askerler olduğu göz önüne alındığında imparatorların böyle bir siyaset gütmeleri makul karşılanmalıdır. Ordusu ve askerleri ile arasını iyi tutan bir imparator tahtını da sağlama almış oluyordu.

Bizans savaş taktikleri birden bire ortaya çıkan olgular değil aksine belli tarihi geçmişi olan bir savaş geleneğinin yıllara yayılmış bir tezahürüdür. Bizans savaş stratejileri ve taktikleri Roma İmparatorluğu'ndan beri kullanılmış ve geliştirilmiştir. Bu geleneğin oluşmasında antik strateji yazarlarının ve komutanların önemli payları vardır. Aeneas Tacticus (MÖ IV. Asır), Asklepiodotus (MÖ I. Asır), Onasander (MS I. Asır) ve Arrianus (MS 86-160) Bizans'ın faydalandığı önemli stratejistlerdir. Ayrıca bazı imparatorlar da kendi edindikleri tecrübeler ile strateji eserleri meydana getirmişlerdir. Bunların arasında Mavrikios'un Strategikon'u, VI. Leo'nun Taktika'sı ve VII. Konstantinos'un de Administrando Imperio'su örnek olarak gösterilebilir. Bizans ordusunun vurucu gücü onun bir manada taktiksel becerileri ile doğru orantılıdır. Bu taktiksel becerilerin büyük bir kısmı taktik eserlerinden gelmektedir. Bu türden eserler savaş öncesinde, savaş sırasında ve savaş sonrasında neler yapılacağına, askerlerin silahlarından ordu dizilimlerine kadar ayrıntılı bilgiler içermektedirler. Taktik eser yazarları galibiyete gidecek yolu en ince ayrıntılarına kadar eserlerinde incelemişlerdir. Öyle ki VI. Leo *Taktika*'da askerlerin saç uzunluklarının nasıl olması gerektiğini dahi açıklamıştır. Ona göre askerlerin saçları kısa kesilmelidir ve uzatılmamalıdır.³⁸⁶ Bu taktik eserler imparatorlara ve komutanlara disiplin, savaş düzeni ve yararlı taktikler gibi savaş sanatı hakkında önemli bilgiler sunmuşlardır. Bu eserler sadece Bizans'ın askeri tarih eserleri olarak değerlendirilmemelidir. E.N. Luttwak'ın da belirttiği gibi onları önemli kılan bir başka özellikleri ordunun kullandığı silahlardan gündelik hayata kadar pek çok bilgiyi muhtevalarında barındırmalarıdır.³⁸⁷ Bizans taktik eserleri savaşlarda asıl önemli olan olguların, komutanın ve ordunun kullandığı strateji ve taktikler olduğuna dair sürekli vurgu yaparlar. Dolayısıyla bu türden

³⁸³ Chrysostomides, a.g.e., s. 92-93.

³⁸⁴ George T. Dennis, "The Byzantines in Battle", John Haldon (Ed.), **Byzantine Warfare içinde**, Routledge, New York, 2016, s. 223; Theotokis, **Byzantine Military Tactics**, s. 40.

³⁸⁵ Michael Whitby, "Recruitment in Roman Armies from Justinian to Heraclius (ca. 565-615)", Averil Cameron (Ed.), **Late Antiquity on the Eve of Islam içinde**, Routledge, Londra ve New York, 2016, s. 279.

³⁸⁶ Dennis, **Taktika**, s. 93.

³⁸⁷ Edward N. Luttwak, **The Grand Strategy of the Byzantine Empire**, HUP, Cambridge, 2009, s. 338.

tavsiyeler sayesinde savaş stratejileri ve taktikler Bizans ordusunun asıl vurucu gücü haline gelmiştir. Bu bağlamda imparator Mavrikios *Strategikon*'da “bir gemi serdümen olmadan denizleri aşamaz, keza bir düşman da taktik ve strateji olmadan yenilgiye uğratılamaz”³⁸⁸ diyerek taktik ve stratejinin önemine vurgu yapmıştır. X. asır *Anonim* taktik eseri ise taktiği bir bilim disiplini olarak algılamış ve onu şu şekilde tanımlamıştır:

Taktik, silahlı adamlardan oluşan bir grubun düzenli bir şekilde organize olmasını ve manevra yapmasını sağlayan bir bilimdir. Taktik dört kısma ayrılabilir: kişilerin savaş için uygun organizasyonu, herkesin ihtiyacına göre silahlarının dağıtılması, silahlı birliklerin duruma uygun şekilde hareketi, savaşın yönetilmesi...³⁸⁹

Savaşlar ortaçağ devletlerinin en önemli giderleri arasındadır. Dolayısıyla ana gelir kaynağı tarımsal üretimden elde edilen ve hem doğal felaketlere hem de istila gibi insan kaynaklı felaketlere karşı oldukça duyarlı olan Bizans için savaş, kaçınılması gereken bir durumdur. Askeri harcamalar Bizans bütçesinin yarısına mal olmaktaydı ve bu harcamalar içerisinde de askerlerin maaşları en fazla yüzdeyi oluşturmuyordu. Tipik bir Bizans seferi IX ve X. asırlarda yaklaşık 200bin *nomisma* tutmaktaydı³⁹⁰ ki bu imparatorluk için oldukça yüksek bir harcamaydı. Ordu ve askerlerin ekonomideki payları da önemliydi. Askerler aileleri ve çocukları ile birlikte düşünüldüğünde önemli bir nüfusu oluşturmuyorlardı. Bu durum maaşlarının ödenmesi konusunda devlete fazladan yük bindiriyordu. Bizans'ın ekonomisi büyük oranda tarımsal üretime ve bu üretimden gelen vergiye bağlıydı. Dolayısıyla büyük miktardaki orduları beslemek hem ekonomiye yük oluyor hem vergilerin artmasına neden oluyor hem de çiftçinin üzerindeki vergi yükünü arttırıyordu. Bununla birlikte askerlerin ve ailelerinin kalabalık olması ekonomik canlanmayı da beraberinde getiriyor özellikle kırsal bölgelerde tarım ürünleri ve diğer ürünler kendilerine kolaylıkla alıcı bulabiliyordu.³⁹¹

Bizans ordusunun lojistik desteği genel olarak iyi sağlanmış bu sayede ordu zor durumlarda bile savaş alanında gerekli desteği alabilmiştir. Ancak sınır bölgelerinde ve özellikle de gerilla saldırılarında lojistiğin işe yaramadığı da olmuştur. Bu durumlarda Bizans ordusunun asıl başarısızlık sebebi, ordunun iyi yönetilememesi, moral ya da disiplinin bozulmasıydı. Ordunun lojistik yönetimi, hem ordunun güçlü kalması hem de imparatorluğun ömrünün uzaması bakımından önemli bir etken olmuştur. Mali sistem de ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde oluşturulmuştu. Kaynaklar ya para ya da aynı olarak toplanmış ve aynı ödemeler ordunun ihtiyacına göre belirlenmiştir. Ordunun geçeceği topraklar ve orada yaşayan halk üzerindeki etkisi

³⁸⁸ Dennis, *Strategikon*, s. 93.

³⁸⁹ George T. Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, Dumbarton Oaks, Washington, 1985, s. 45.

³⁹⁰ Treadgold, *Byzantium and its Army*, s. 167-189.

³⁹¹ Treadgold, *Byzantium and its Army*, s. 158-159.

de hesaba katılmış, komutanlara ve ordulara Bizans topraklarında fazla oylanmama talimatı verilmiştir. Bir sefer planlandığında yerel mali yöneticiler İstanbul'daki merkezi yönetim ile irtibata geçer, böylece gerekli miktardaki mali ve her türden destek ordunun ihtiyacına göre karşılanırdı. Ancak harcamalar oldukça ağır olurdu. İmparator ve maiyeti sefere katıldığında ise masraflar daha da artardı. Ordunun geçtiği bütün bölgeler ordunun ihtiyacı kadar olan tahıl, et, yağ ve şarabı karşılamak durumundaydı.³⁹² Ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için ya yeterli kaynaklar bulunamıyor ya da masraflar ucu ucuna karşılanabiliyordu. Ayrıca devletin ödeme yapması gereken başka kalemler de vardı ve bu durum da orduya yeterli ödeneğin aktarılamamasına neden oluyordu.³⁹³ Büyük orduların sayısı 20bin ile 30bin arasında değişirken *thema* birliklerinin sayısı 3 ile 4 bin arasındaydı. Bu türden büyük orduların ihtiyaçlarını karşılamak sıkı bir organizasyonu gerektiriyordu. Gıdanın yanında at ve yük hayvanlarına da ihtiyaç vardı ki bunlar genelde mühimmat naklinde kullanılıyorlardı. Gıda ordunun geçtiği bölgelerden sağlanıyorken silah ve diğer ekipmanlar ise uzak yerlerden tedarik edilmekteydi. Örneğin X. asırda bir deniz seferi için Selanik bölgesinden 200bin ok, 300 piyade mızrağı ve sağlayabildikleri kadar kalkan göndermeleri istenmişti.³⁹⁴

Bizans strateji anlayışına göre meydan savaşları kaçınılması gereken bir durumdur. Bu bağlamda İmparator Mavrikios *Strategikon*'da meydan savaşlarından kaçınılması gerektiğini vurgulamıştır.³⁹⁵ Meydan savaşı yerine düşmanı bertaraf etmek için ani baskın, aç bırakma ve aldatma gibi hilelere başvurulması, paralı yabancı birliklerin Bizans ordusu hakkında malumat elde edip bunu düşmanlara bildirmesini önlemek amacıyla Bizans'ın kendi askerlerinin içine yerleştirilmemesi, bunun yerine onların ayrı birlikler halinde savaştırılması uygulanan stratejiler arasındadır.³⁹⁶ Bu taktikleri kullanan Bizans bazı durumlarda meydan savaşlarından kaçınmamış 1071 Malazgirt ya da 1176 Miryakefalon gibi savaşlarda ağır yenilgiler almıştır. Düşmana ya da istilacıya haraç ödemek, muhtemel bir savaşı ya da istilayı önlemek için kullanılan yöntemler arasındaydı. Ayrıca bu haraç büyük devletlere ödendiği gibi küçük savaşçı topluluklara dahi ödenebiliyordu. Bu sayede barış belli miktarda para ya da hediyeler karşılığında sağlanabiliyordu. Bunun karşılığında hem şehirler tahribattan kurutuluyor hem de insan kaybının önüne geçiliyordu.³⁹⁷ Bu bağlamda strateji eserleri de Bizans'ın kendi menfaati için barış yapılması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. X. asır *Anonim* strateji eseri de bu doğrultuda şu tavsiyeleri vermektedir:

³⁹² Haldon, *Byzantium at War*, s. 55-56.

³⁹³ Treadgold, *Byzantium and its Army*, s. 188.

³⁹⁴ Haldon, *Byzantium at War*, s. 57.

³⁹⁵ Dennis, *Strategikon*, s. 94.

³⁹⁶ Walter E. Kaegi, *Some Thoughts on Byzantine Military Strategy*, Hellenic College Press, Massachusetts, 1983, s. 8.

³⁹⁷ Chrysostomides, a.g.e., s. 94.

Beşinci yol ise savaşmaya devam etmekten başka çaremizin olmadığıda uygulanmalıdır bu durumda bize bazı dezavantajlara neden olsa da barış yapmayı seçmeliyiz. İki kötülükle karşılaştığımızda daha az kötü olanı seçmeliyiz. Kendi çıkarlarımız için en iyi olasılığı sunacağı için diğer seçeneklerden önce barış görüşmeleri seçilebilir.³⁹⁸

Sınır bölgelerinin düzenli ve sıkı korunması muhtemel istilaların önüne geçilmesi için uygulanan stratejik bir yöntemdi. Bu tür bölgelerde ani baskınları izleyip orduya bunu en yakın zamanda haber etmek için dağların yüksek noktalarına, özellikle de dağ geçitlerini rahat görebilen noktalara gözetleme kuleleri kurulurdu. Burada sınır ihlalini tespit eden nöbetçiler birkaç kilometre ötede kurulan diğer nöbetçi kulesine haber verirdi.³⁹⁹ Böylece baskın ya da sınır ihlali haberi askeri birliğin olduğu bölgeye hızlıca iletilirdi. Bir saldırı yaşandığında ordu istilacı orduyu caydırmak için ilk olarak geçitleri tutar ya da birleşik kuvvetlerle düşmana saldırırdı. Bunu yaparken başka bir birlik de ana kuvvetin arkasında durur, düşmanın orduyu arkadan vurmasını engellemek için o yöne çıkan bütün geçit ve yolları tutardı.⁴⁰⁰ VI. Leo da Bizans ordusunun dağ geçitlerinden geçeceği esnada önceden gözcülerin gönderilmesini ve yine önceden gönderilen birliklerin geçit çevrelerine güvenliğin sağlanması için yerleştirilmelerini önermiştir.⁴⁰¹ E. N. Luttwak'a göre sınır birlikleri aileleri ile birlikte sınırdaki yaşayan çiftçi askerler ve sınırlı sayıda ve yerleri kolay dolmayacak askerlerden oluştuğundan Bizans için kaybedilemeyecek derecede önemliydiler. Yine ona göre savaşta ölen askerin yerini yarın devam eden savaşta doldurmak zordur. Çünkü hazır yetişmiş askerin hem eğitimi hem de sevkiyatı kolay değildir. Ancak durum doğuda farklıdır. Seyfû'd-devle örneğini veren Luttwak onun cihatçı duygulara sahip yeni askerler bulmasının daha kolay olduğunu söyler. Dolayısıyla Bizans'ın kayıplarını taze kuvvetlerle doldurması sınırlarda daha zordur.⁴⁰² Taktik eserler sınırların korunamaması ve istilacıların sınırı geçmesi durumunda ise Bizans topraklarını işgal eden ordulara ihlal anında değil de istilacılar geri dönüş yolunda iken saldırıda bulunulmasını tavsiye eder. Bu bağlamda Nikhephoros Phokas dönüş yolundaki istilacı ordunun daha fazla yükü olacağı ve savaşmaktan yorulmuş olacağı için ona o esnada saldırılmasını tavsiye eder.⁴⁰³

Doğrudan yıpratma savaşları, tıpkı meydan savaşlarında olduğu gibi taktik eserler tarafından tavsiye edilmezler. Örneğin X. asır eseri *de Velitatione*, doğrudan yıpratma savaşı yerine düşman ordusunu yerinden etmek ya da düzenini bozmak için bazı manevralar yapmayı önerir. Birbiriyle ilişkili bu manevralar zayıflıkları belirgin olan belirli birliklere yapılmalıdır. Örneğin süvari birlikleri yağma için ayrıldığında yaya birlikleri savunmasız kalacağı için burada yaya birlikleri

³⁹⁸ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 23.

³⁹⁹ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 151.

⁴⁰⁰ Luttwak, a.g.e., s. 341-342.

⁴⁰¹ Dennis, *Taktika*, s. 163.

⁴⁰² Luttwak, a.g.e., s. 348.

⁴⁰³ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 159.

hedef alınmalıdır. *De Velitatione* sayıca üstün olan ordulara karşı ise doğrudan saldırıyı ya da açık savaşı önermez. Bunun yerine dağ geçitlerinden geçmek zorunda olan düşman ordusuna bu geçiş esnasında pusu kurup saldırmayı önerir.⁴⁰⁴ Düşman asker sayısının fazla olduğu durumlarda da yine açık savaş ya da doğrudan saldırı önerilmez. Bu tür durumlarda düşmana uygulanacak en iyi taktik düşman kuvvetlerini savaş hileleri ile pusuya düşürüp onlara olabildiğince zarar vermektir. *Praecepta Militaria* da bu yönde tavsiyeler vermektedir.⁴⁰⁵ Eğer düşman tarafı görece Bizans'tan daha güçlü ise her türlü diplomatik iletişim yolları açık tutulur, bu sayede olası bir felaket önlenmiş olurdu. Ancak Bizans'ın kesin olarak üstün olduğu durumlarda ise diplomasiye pek başvurulmazdı.⁴⁰⁶

Bir kuşatma öncesinde Bizans ordusu muhtemel bir savaşı ve zahmeti önlemek için karşı tarafa teslim olmaları için teklif gönderirdi. X. asır kaynağı Nikephoros Ouranos bu teklifi şöyle izah etmektedir:

...Daha sonra kale içerisindekilere şu ilk duyuruyu yapmalısın: "Kaleyi bize kendi isteğinizle teslim ederseniz mal varlığınız sizde kalacaktır. İlk yapanınız bizden hediyeler alacaktır. Eğer bunu şimdi yapmazsanız ve sonradan yapmaya istekli olursanız isteğiniz kabul olmayacaktır ve Roma [Bizans] ordusu mallarınızı ve sizi köle olarak kabul edecektir." Aynı zamanda şu duyuruyu da yapmalısın: "Bu kale içerisindeki bütün *Magaritai* [Müslüman savaşçılar], Ermeni ve Suriyeliler kale alınmadan bizim tarafımıza geçmezlerse başları vurulacaktır."⁴⁰⁷

Savaşın artık kaçınılmaz olduğu durumlarda ise yine taktik eserleri komutanlara bu konuda tavsiyeler sunmaktadırlar. Örneğin Nikephoros Ouranos, bir komutanın saldırıya karar vermeden önce bazı önemli hususlar hakkında bilgi edinmesi gerektiğini belirtir. Ona göre:

Ordu komutanı önce casuslar, mahkûmlar ve savaş kaçakları vasıtasıyla araştırmalar yapmalı her bir düşman bölgesinin, köylerinin ve kalelerinin durumunu ve savaş kuvvetlerinin büyüklüğünü ve yapısını öğrenmelidir. Bütün bu konular hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunda yılın hangi zamanında olduğunu da dikkate almalı ve mevsime ve bölgenin erişilebilirliğine uygun olarak akın ve baskınlar yapmalıdır.⁴⁰⁸

Taktik eserler savaşın kaçınılmaz olduğu durumlarda ordu kampının dağlara, sık ormanlıkların yakınına ya da içinden yolların geçtiği yüksek yerlere kurulmaması tavsiyesinde

⁴⁰⁴ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 231; Luttwak, a.g.e., s. 349.

⁴⁰⁵ Eric McGeer, *Showing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century*, Dumbarton Oaks Research, Washington, 1995, s. 51.

⁴⁰⁶ Kaegi, a.g.e., s. 7.

⁴⁰⁷ McGeer, *Showing the Dragon's Teeth*, s. 157-158.

⁴⁰⁸ McGeer, *Showing the Dragon's Teeth*, s. 143.

bulunurlar. Böyle bir durumda düşman piyadeleri çevreden çok kolay bir şekilde saldırabilir ve Bizans ordusuna zarar verebilir. Bunun yerine çevresi geçmesi zor bir nehir, göl, uçurum ile korunan ya da bir ya da iki taraftan doğal koruma sağlayan dağ geçitlerine kamp kurulmalıdır. İmparatorun çadırı ise kampın ortasına kurulmalıdır.⁴⁰⁹ VI. Leo da *Taktika*'sında savaşın hemen öncesinde gözcüler ve casuslar vasıtasıyla düşmanın hareketleri, birliklerinin sayısı ve mevkileri hakkında istihbarat toplanmasını önermektedir. Bu sayede gerekli hazırlıklar yapılarak düşman hazırlıksız şekilde yakalanabilir. Yine Leo'ya göre savaş öncesinde askerleri motive etmek için geçmiş başarıları ve şu anki durumlarına atıfta bulunularak cesaretlendirici konuşmalar yapılmalıdır.⁴¹⁰ Bir savaş başlamadan önce komutanlara savaş öncesinde yapılacaklara dair bir liste verilir ve tecrübeli komutan ve memurlar çeşitli birlikler içerisinde görevlendirilirdi. Savaş sancağının kutsanması⁴¹¹ ve dini ritüellerin yapılması da savaş öncesi hazırlıklar arasındaydı. Askerlerin kıtlık yaşamamaları için yeterli miktarda su ve yiyecek stoku yapılır, benzer şekilde aynı akıbetin atların başına gelmemesi için atlar için de su ve yem stoku yapılırdı. Komutanlar savaş öncesinde casuslar, kaçaklar ya da tutsaklar vasıtasıyla düşman ordusunun durumu hakkında bilgi toplardı.⁴¹² Savaşın yapılacağı yerin coğrafi özellikleri de düşmana karşı uygulanacak taktiklerin belirlenmesinde önemliydi. Bununla birlikte düşman ile karşılaşıldığında ordunun daha büyük gözükmesi için görece daha yüksek noktalarda savaş dizilimi yapılırdı.⁴¹³ Strateji eserleri ordu içerisindeki moralin yüksek tutulmasına da ayrı bir önem vermektedir. Moralin yüksek tutulabilmesi ve disiplinin sağlanabilmesi için miskinlik, gevşeklik ve sarhoşluk gibi olgular bastırılmalı, bununla birlikte alışılmışın fazla miktarda hediyeler ve ikramiyeler verilmelidir. Bu sayede verilen ikramlarla askerler en iyi atlara ve ekipmanlara sahip olarak daha iyi hizmet ederlerdi.⁴¹⁴

Bizans strateji eserlerinin tavsiyeleriyle genel olarak savaş esnasında Bizans ordusunun savaş dizilimi şu şekilde olurdu: İlk hat sağ, sol ve merkez olarak üç eşit birimden oluşur ve bu dizilimde ilk hattın ordu komutanı da ortada yer alırdı. Bu birliklerin yaklaşık bir ok atımı mesafesi kadar arkasında ikinci bir birlik ya da destek hattı bulunur ve bu hat aralarında boşluklar bulunan dört birliğe ayrılırdı. Orta boşlukta ordu komutanı, maiyeti ve sancak taşıyıcılarla birlikte trampetçiler bulunurdu. Yine boşlukların içerisine bir ya da iki *tagma* birliği ince bir hat şeklinde yerleştirilir, bu ince hat kolayca yerinden oynatılarak olası bir yenilgi durumunda düşman takibinden dolayı geri çekilen birinci hatta geçiş yolu açılırdı. Bu sayede takipteki düşman ordusu karşısında taze Bizans kuvvetleri ile karşılaşırdı. Bu ince hat aynı zamanda ordudaki firarları da önlerdi. Bu ikinci

⁴⁰⁹ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 249.

⁴¹⁰ Dennis, *Taktika*, s. 279.

⁴¹¹ Dennis, *Strategikon*, s. 95.

⁴¹² *The Sylloge Tacticorum*, s. 61.

⁴¹³ Dennis, "The Byzantines in Battle", s. 225-227.

⁴¹⁴ Luttwak, a.g.e., s. 352.

hattın arkasında ise ordunun yükünü taşıyan arabalar ve yedek atlar bulunurdu. Bunların arkasında da ordunun arkasını koruyan muhafızlar vardı. Tuzaklar kurmak için ayrılan birlikler ise kanatların dışında konuşlandırılırdı. Sağ tarafta düşmanın sol kanadını çevreleyecek olan birlikler bulunurken, solda da düşmanın aynı taktiği uygulamasını engelleyecek kenar muhafızları bulunurdu.⁴¹⁵ İmparator VI. Leo da *Taktika*'sında ordunun tek bir hat halinde dizilmesini hatalı bulur. Ona göre büyük bir orduya sahip olunması durumunda ana savaş birliği hattının arkasında ikinci bazen de üçüncü bir hat oluşturulmalıdır. Bu sayede istenildiği kadar saldırıda bulunulabilir.⁴¹⁶ Bununla birlikte taktik eserler bir saldırı ya da savaş başladığında ordunun yükünü taşıyan yük arabalarının yakınlarda bulunan müstahkem mevkilere ya da surlarla korunan yerlere gönderilmesini tavsiye ederler.⁴¹⁷

Bizans taktik eserleri, casusları başarıya giden yolda önemli unsurlar olarak görürler. Onlara göre casuslar düşman topraklarına gönderilerek düşman hakkındaki her türlü bilgiyi Bizans tarafına rapor edebilirler. Bu türden casuslar sadece savaş halinde olunan topluluklara değil Rus, Türk ve Peçenek gibi komşu topluluklara da her zaman gönderilmelidirler.⁴¹⁸ *Sylloge Tacticorum*'a göre Casuslar en az 30 yaşında, çocuklu, aileli ya da kardeşli olmalıdır ki bu sayede karşı tarafa iltica edip Bizans hakkında bilgi vermesinler.⁴¹⁹ Savaş ve sefer esnasında casusların yanında iz sürücülerin de önemli katkıları bulunmaktadır. Bu iz sürücüler atlıların yaptığı baskınlarda toynak izlerinden ve ezilmiş otlardan atlıların sayısını ve nereye doğru gittiklerini tahmin edebiliyorlardı. Bu bilgiler hareket halindeki düşman birliğine ani saldırılar planlandığı zaman oldukça önemli bilgiler olabiliyordu.⁴²⁰ Müttefik yardımları da düşman saldırılarını durdurma konusunda faydalı olabilmekteydi. Bu tür durumlarda eğer bir düşman saldırısı gerçekleşirse ve Bizans bu saldırıyı o an durdurabilecek durumda değilse müttefiklerden yardım alınır ve istilacıların bu şekilde geri çekilmeleri sağlanırdı. Savaşlarda ve savaş öncesi durumlarda istihbarat ağının da başarıya giden yolda büyük bir önemi vardı.⁴²¹ Bizans ordusu her ne kadar savaşlara iyi hazırlansa da bazı durumlarda pusuya düşürülebiliyordu. Örneğin 811'de ordu Bulgaristan kırsalını yağmalarken ani bir pusuya düşmüştü. Aynı şekilde Girit'te Araplar 828'de erken kutlama yapıp sarhoş olan Bizans ordusunu pusuya düşürmüşlerdi. Bazen de ordu içerisindeki huzursuzluklar pahalıya mal

⁴¹⁵ Dennis, "The Byzantines in Battle", s. 227-228.

⁴¹⁶ Dennis, *Taktika*, s. 219.

⁴¹⁷ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 201.

⁴¹⁸ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 293.

⁴¹⁹ *The Sylloge Tacticorum*, s. 44.

⁴²⁰ Luttwak, a.g.e., s. 346.

⁴²¹ Kaegi, a.g.e., s. 5-6.

olabiliyordu. Askerlerin sadakat eksikliği çoğunlukla ordu içi düzenin bozulmasına ve yenilgilerin yaşanmasına neden oluyordu.⁴²²

Düşmanın kullanabileceği muhtemel bütün kaynakların yok edilmesi ve Bizans ordusu hakkında yanlış bilgilerin bilerek karşı tarafa sızdırılması ordunun kullandığı diğer taktikler arasındadır. Bizans savaş stratejilerinin en önemlilerinden biri olan savaştan kaçınma durumu, bazen düşman ordusunun Bizans'ın saldırısını beklerken hastalık, susuzluk ve erzakların tükenmesi gibi etmenlerden dolayı telef olmasını da sağlıyordu. Bizans diplomasisinin askeri yönü de vardır. Balkan ve Kafkas halkları ile iyi geçinmek Bizans'ın güvenliği için önemlidir. Zira Bizans'ın sürekli askere aldığı bu güçler Bizans'a karşı dönebilirdi. Bu sınır komşularından gelen istihbarat da imparatorluk için ayrı bir öneme sahipti ki bu sayede başka bir göçebe saldırısından önceden haberdar olunabiliyordu.⁴²³ Yeterli teçhizat ve eğitim de Bizans ordusunu başarıya götüren önemli unsurlar arasındadır. Yine de bunlar zafer için yegâne şartlar değildir. Düşmana başka yollarla verilecek zararlar da Bizans ordusunun kullandığı önemli taktikler arasındadır. Örneğin düşman için önemli olan kasaba ve şehirlere saldırmak ya da düşman halkı arasında olumsuz propagandalar yaymak sıklıkla kullanılan taktiklerdi. Bu doğrultuda savaşlar, düşman ekonomisine ve maddi altyapısına maksimum zarar verilmesi, nüfusun köleleştirilmesi veya öldürülmesi, surların ve kentsel üslerin tahrip edilmesi ve kırsal bölgelerin yıkılması temelinde gerçekleştirilirdi.⁴²⁴ Bu taktik doğrultusunda Nikephoros Ouranos ordunun stratejik üstünlük kazanması için düşman bölgelerden geçerken ekili dikili alanların tahrip edilmesini önerir. Dönüş yolundaki bölgelerin ise dönüştürme işe yarayacağı için tahrip edilmesini önermez. O bu taktiği şöyle açıklar:

Düşman topraklarından geçerken bölgeleri ve yerleşim yerlerini ateşe vermeli ve meskenleri, ekinleri ve otlakları yakmalısınız. Ancak, geri dönüp orduyu dinlendirmeyi düşündüğünüz yerde ordunun kendisi ve atlar için yiyecek bulabilmesi için otlakları ve tahılları yakmayın, bunları çok yakından koruyun.⁴²⁵

Ouranos'a benzer şekilde VI. Leo *Taktika*'da ordulara Bizans topraklarından geçerken kırsal kesime zarar vermemelerini ve yağma yapmamalarını önerir. Çünkü aksi halde böyle bir durum kendi vatandaşlarını devlete düşman hale getirebilir. Aynı şekilde *Taktika* ordulara Bizans topraklarında sefer esnasında uzun süreli konaklamayı önermez. Böyle bir durum hasadın azalmasına neden olur ki bu da düşmandan ziyade Bizans'a zarar verir. VI. Leo, bu sebeple orduya Bizans topraklarından hızlıca geçmesi tavsiyesinde bulunur.⁴²⁶ Düşman topraklarından geçerken de aksine çevreyi yakıp yıkmayı önerir. Çünkü bunun sonucunda yaşanan mahsul kıtlığı düşmanın

⁴²² Treadgold, *The Byzantine Revival*, s. 349.

⁴²³ Haldon, *Byzantium at War*, s. 35.

⁴²⁴ Haldon, *Byzantium at War*, s. 38.

⁴²⁵ McGeer, *Showing the Dragon's Teeth*, s. 147.

⁴²⁶ Dennis, *Taktika*, s. 155.

gücünü kırar ve savaşma kabiliyetini azaltır.⁴²⁷ Bir düşman ordusu birkaç kilometre uzakta görüldüğünde ayrı seçilmiş bir birlik düşmanın çevreden yiyecek ve su tedariki yapmasını önlemek için ani saldırı düzenlemelidir ki düşman ordusu erzak kıtlığından dolayı geri çekilmek zorunda kalsın. Eğer düşman ilerlemeye devam ederse çeşitli tuzaklarla durdurulmaya çalışılmalıdır. Bu noktada özellikle çevreye erzak bulmak için dağılan ve diğerlerine göre daha yavaş olan düşman birlikleri hedef alınmalıdır. Bazı birlikler sivil çiftçiler gibi giyindirilmeli sonra kaçıyormuş gibi yapıp düşmanı pusuya düşürmelidir.⁴²⁸

Şartların aleyhte görüldüğü durumlarda komutanlar sefere gönderilmezlerdi. Böyle durumlarda ordu taktik değiştirmek, keskin manevralar yapmak, ya da tuzak kurmak gibi yöntemlere başvururdu. Zira savaş şartlarının değişmesi pek çok can ve mal kaybına neden olabilirdi. Ancak yine de böyle durumlarda taktikleri geciktirme, düşman zayıflıklarının akıllıca kullanılması, savaş alanının özellikleri, mevsimsel faktörler ve diplomasının koordineli şekilde kullanılmasıyla zafer kazanılabiliyordu.⁴²⁹ X. asır taktik eseri *Sylloge Tacticorum* komutanlara gizli planların ne üst düzey askerlerle ne de diğer askerlerle paylaşılması gerektiğini tavsiye eder. Zira böyle bir durumda düşmana iltica edenler bilgileri hediyeler karşılığında satabilirler. Yine *Sylloge Tacticorum* orduda karşı taraf ile ilgili yayılan dedikoduların dikkatle incelenmesini söyler. Ona göre bu tür söylentiler ya da dedikodular genellikle doğru çıkmaktadır. Söylentileri dikkate almayan ordu ani bir baskınla düşmanla yüz yüze kalabilir. Ordu komutanı düşman birliklerinin gücünü öğrenmeden bir saldırıya kalkışmamalıdır. Düşman birliklerinin gücünü öğrenmek için de casuslar gönderilmelidir.⁴³⁰

Savaş esnasında çıkartılan yüksek sesler ve savaş nidaları Bizans ordusunun kullandığı taktikler arasındadır. Bu doğrultuda II. Nikephoros Phokas'a atfedilen *Praecepta Militaria*'da sessizliğin düşmanı korkutmak için bir taktik olarak kullanılması tavsiye edilmektedir.⁴³¹ *Sylloge Tacticorum* ise gece savaşlarında ordunun ilerlemeye başladığı anda gürültü yapılmamasını tavsiye eder. Ordu düşman kampına yaklaştığında ise aksine trampetçilere yüksek sesler çıkartmalarını söyler. Yine *Sylloge Tacticorum*'a göre gece savaşları için en uygun vakit şafak vaktinin iki ya da üç saat öncesi, yıldızların ve ayın tam görüldüğü vakittir. Bu sayede ordu kendi kendisine zarar vermez ve düşmana da daha heybetli görünebilir.⁴³² VI. Leo ise trampetçilerin kafa karışıklığı ve rahatsızlığa sebep olacakları için savaş anında gürültü yapmamalarını tavsiye eder. Zira gürültülü

⁴²⁷ Dennis, *Taktika*, s. 161-163.

⁴²⁸ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 211-213.

⁴²⁹ John Haldon, *Byzantium at War AD 600-1453*, Routledge, Oxford, 2003, s. 35; Haldon, *Warfare, State and Society*, s. 36.

⁴³⁰ *The Sylloge Tacticorum*, s. 29.

⁴³¹ McGeer, *Showing the Dragon's Teeth*, s. 45.

⁴³² *The Sylloge Tacticorum*, s. 81.

bir anda komutanların emirleri duyulmayabilir.⁴³³ Taktik eserler gece yapılan bir savaş ya da baskın başarı ile sonuçlanırsa kaçan düşman birliklerinin takip edilmesini tavsiye etmezler.⁴³⁴

Taktik eserlerinin bir başka tavsiyesi de savaş başladığında bütün ordunun aynı anda kullanılmamasıdır. Buna göre gece ve gündüz farklı anlarda hamlelerini yapacak birlikler ayrılmalıdır. Gece gündüz demeden düşman birlikleri taciz edilmelidir. Eğer ordu geceleyin kuşatma yapabilecek kadar büyükse bazı birliklerin uyuyup dinlenmesine müsaade edilmelidir.⁴³⁵ Heron'a göre bir şehir zahmetsiz fethedilmek isteniyorsa hasat ya da festival zamanlarında baskınlar düzenlenmelidir. Festival surların dışında yapılıyorsa şehir kolaylıkla alınabilir ve sur dışındaki halk da esir edilebilir. Eğer şehir geceleyin gizlice alınmak isteniyorsa kış vaktinde insanlar evlerinde ve savaş için hazırlıksızken ya da şehir içinde bir festival yapılırken insanlar sarhoşken saldırı düzenlenmelidir.⁴³⁶ Bizans taktik eserlerinin tavsiyelerine göre en heybetli görünen ve en donanımlı askerler bir sur ya da kale kuşatmasında ordunun ve askerlerin güçlü gözükmesini sağlamak için kuşatılan yerden görünecek şekilde sur ya da kale önünde dolaşmalıdır. Yine bu aldatma taktiği dâhilinde asıl birlikler mümkün olduğunca uzağa konuşlandırılmalıdır ki kuşatılanlar hem ordunun gerçek gücünü göremesin hem de ordudaki hayvan ve yük arabalarını da asker zannetsin.⁴³⁷ Yine bu bağlamda X. asır taktik eserlerine göre ordu kampını kuşatılacak şehrin yaklaşık 10 kilometre kadar uzağına kurulması tavsiye edilmektedir.⁴³⁸ Heron'un tavsiyelerine göre eğer kuşatılacak şehir yüksek bir tepede ya da geçilemez bir kayalıkta bulunuyorsa düşman tarafından yuvarlatılarak atılan büyük kaya parçaları gibi nesnelere dikkat etmek gerekmektedir. Buna karşı önlem olarak yere 5 *pechy*⁴³⁹ (πῆχυς) uzunluğunda kazıklar çakılmalı, derin hendekler kazılmalı ya da taş duvar örülmelidir.⁴⁴⁰

Surların altına tüneller kazarak surların çökmesini sağlamak da Bizans ordusunun kullandığı teknikler arasındadır. Bu işlem esnasında önemli olan husus tünelin karşı taraftan kazılan düşman tüneli ile çakışmaması için yeterince derin kazılmasıdır. Tüneldeki amaç saldırının en uygun anında tünelin patlatılarak surların çökmesini sağlamaktır.⁴⁴¹ *Sylloge Tacticorum*, eğer savaşçı bir millet ve büyük bir ordu ile savaşılıyorsa onlarla korkusuzca ve isteklice karşılaşılması tavsiyesinde bulunur.

⁴³³ Dennis, *Taktika*, s. 247.

⁴³⁴ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 283.

⁴³⁵ Dennis Sullivan, Tenth "Century Byzantine Offensive Siege Warfare: Instructional Prescriptions and Historical Practise", John Haldon (Ed.), *Byzantine Warfare*, içinde, Routledge, New York, 2016, s. 506.

⁴³⁶ Denis Sullivan, *Siegecraft, Two Tenth-Century Instructional Manuals by "Heron of Byzantium"*, Dumbarton Oaks, Washington, 2000, s. 45.

⁴³⁷ Sullivan, "Byzantine Offensive Siege Warfare", s. 504-505.

⁴³⁸ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 305.

⁴³⁹ 262.3 mm uzunluğa denk gelen Bizans ölçü birimi.

⁴⁴⁰ Sullivan, *Heron of Byzantium*, s. 37-39.

⁴⁴¹ Eric McGeer, "Byzantine Siege Warfare in Theory and Practice", John Haldon (Ed.), *Byzantine Warfare*, içinde, Routledge, New York, 2016, s. 524; Luttwak, a.g.e., s. 385.

Ancak ordu karşılaşmaya girecek durumda değilse mümkün olduğunca karşılaşma ertelenmelidir. Yine *Sylloge Tacticorum*'a göre ordu düzeni düşmanın hazırladığı düzen gibi olmalıdır. Eğer düşman ordusu uzunlamasına dizilim yaptıysa Bizans ordusu da o şekilde dizilmelidir ki kuşatılmanın önüne geçilebilsin. Eğer düşman ordusu çok büyük birliklere ayrıldıysa Bizans ordusu da aynısını yapmalıdır. Piyadeler piyadelere karşı süvariler de süvarilere karşı dizilmelidir.⁴⁴² *Sylloge Tacticorum* kuşatma altında kalan komutanlara da bir takım tavsiyelerde bulunur. Ona göre:

Eğer komutan bir düşman tarafından kuşatılacağından şüpheleniyorsa her şeyden önce uzun bir kuşatma için yetecek kadar erzak toplamalıdır. Eğer gıda stoku yeterli derecede değilse hasta, yaşlı, kadın ve çocukları düşman saldırısı öncesinde güvenli ve müstahkem bir yere göndermelidir. Bunun öncesinde şüpheli şahıslara ayrı bir dikkat kesilmelidir. Daha sonra en güvenilir adamlarını şehrin kapılarında görevlendirmelidir. Aynı kişileri sürekli aynı yeri korumayla görevlendirmemelidir, ancak eğer mümkünse her gün ya da en fazla her iki ya da üç günde bir ihanet tehlikesine karşı onların yerlerini değiştirmelidir.⁴⁴³

VI. Leo, düşman sürpriz bir saldırı başlattığında şartlar savaş için uygun değilse yani arazinin engebeli ve sık ağaçlık olması ya da şiddetli fırtınalar ve kavurucu sıcaklar gibi durumlarla karşılaşıldığında Bizans ordusunun savaşa girmesini önermez. Bunun yerine orduyu daha müsait bir yerde toplamayı ve savaş için uygun bir zaman kollamayı önerir. O, bu şekilde davranmak düşmandan kaçıyor olduğunuz anlamına gelmez, aksine "uygunsuz ve dezavantajlı bir durumdan kaçındığınız anlamına gelir" der.⁴⁴⁴ Yardımcı kuvvetler bazen savaşlarda sonradan orduya eklenerek savaşın gidişatını değiştirebiliyorlardı. Bu taktikte savaş devam ederken alana gelen yardımcı birlikler hem Bizans ordusunun moralini yükseltiyor hem de düşman birliklerinin yeni gelen taze birlikler nedeniyle moral olarak çökmelerine neden olabiliyorlardı. Bu taktik bağlamında Nikephoros Ouranos yardımcı birliklerin herhangi bir nedenle orduya katılmamaları durumunda ordu komutanına savaştan bir birliği gizlice ayırmasını, onları uzağa gönderip yeniden orduya katarak karşı tarafa yardımcı birliklerin geldiği havasını verdirmesini tavsiye eder. Böylece düşman ordusunun morali bozulacaktır ya da yeni gelen birlikler karşısında geri çekilmeyi düşünecektir.⁴⁴⁵

Taktik eserler savaş sonrasında yapılacaklara dair bir kısım bilgiler de sunmaktadırlar. Örneğin, *Sylloge Tacticorum* komutanlara teslim olan şehirlere karşı insancıl davranılmasını tavsiye eder. Bu sayede diğer şehirler daha kolay teslim olurlar. Aksi şekilde davranıldığında ise yerlilerin nefretinin kazanılmasına ve diğer yerlerin kolaylıkla teslim olmamasına yol açılır. Bu tür bir durum savaş zora sokar ve zafer umudunu azaltır. Çünkü zalim bir ordu karşısındaki şehir daha

⁴⁴² *The Sylloge Tacticorum*, s. 35-36.

⁴⁴³ *The Sylloge Tacticorum*, s. 86-87.

⁴⁴⁴ Dennis, *Taktika*, s. 285.

⁴⁴⁵ Luttwak, a.g.e., s. 386.

fazla canla başla mücadele eder. Yine *Sylloge Tacticorum*, yenilgi anında komutanlara durumu kendi lehlerine düzeltmek adına orduyu bir meydan savaşına çekmemelerini tavsiye eder ve komutanlar meydan savaşından kaçınarak hile ve stratejik taktiklerle düşmanı alt etmeye çalışmalıdır diye ekler.⁴⁴⁶

Bizans strateji eserleri sadece askerlerin taktik ya da stratejilerine yönelik değildir. Kimi eserler istila ya da baskın durumlarında sivillerin neler yapması gerektiğine dair bir kısım tavsiyeler de vermektedir. Örneğin X. asır eseri *de Velitatione*, bir istila zamanında köylülere hayvanları ile birlikte güvenli bir sığınak bulup burada saklanmalarını tavsiye etmektedir. Sınır bölgelerinde savaşacak olgunlukta erkeklerin bulunmadığı yerleşim yerlerinin planlarının da bir baskını önleyecek şekilde imar edilmesi *de Velitatione*'nin bir başka önerisidir. Ona göre yerleşim yerlerinin sokakları atların geçemeyeceği şekilde dar yapılmalıdır ve yapılan evlerin aralarında geçişlere müsaade edecek başka sokaklar olmamalıdır. Aynı zamanda evler daire şeklinde ve yan yana gelecek şekilde inşa edilmeli, bunların arasında geçitler bulunmamalıdır. Yerleşim yerlerinin dışı da duvarla örülmelidir.⁴⁴⁷

IX. ve X. asırda askere alma yaşı en az 18 en fazla 40'tı. Rahip ve keşişlerin orduya girmeleri yasaktı. Zina gibi yüz kızartıcı suçlar işleyenler genel olarak orduya alınmıyordu. Ancak yabancı askerler için bu sonuncusu geçerli değildi. *Thema* ya da *tagma* olsun bütün askerlere ücretleri devlet tarafından ödenirdi. Yabancı askerler de bu şekilde ödeme alırlardı. Bazen de yabancı askerlerin ödemeleri liderlerine yapılır, lider de bölüştürmeyi yapardı. Emekli olduklarında devletten ödeme almazlardı. Nikephoros Phokas'a atfedilen *Peri Paradromes* (Περὶ Παραδρομῆς) askerlerin ödemelerinin düzenli olarak verilmesini tavsiye eder. Yine ona göre askerler en iyi atlara ve teçhizatlara sahip olmalıydılar.⁴⁴⁸ Bizans ordusunda orduda yükselmeye liyakat göze çarpmaktadır. Sosyal arka plan ve eğitim önemli bir rol oynasa da herhangi yetenekli bir askerin orduda en yüksek mevkie yükselmesi mümkündü. Sosyal bağlar ve akrabalığın da yükselmeye etkisi vardı. Zira ordu komutanları çocuklarını orduya kaydedebiliyorlardı. Askerler hem bütün bir birlik olarak hem de bireysel olarak en iyi şekilde eğitilmeye çalışılır, silahları da en iyi şekilde kullanabilecek seviyeye getirilmeye çalışılırdı. Bu şekilde gerçek bir savaşta iyi eğitimli bir asker tecrübesi ile birlikte yenilmez bir hal alabilirdi. Askerler silahları ile birlikte sürekli egzersiz yapmalıydılar. Bu sayede sayıca üstün olan ordular kolaylıkla bozguna uğratılabilirdi.⁴⁴⁹

Bizans'ın erken dönemlerinde devletin birliklere yakın yerlere kurduğu üretim tesisleri ordunun her türlü silah ve üniforma ihtiyacını üretmekteydi. Ancak bu işletmelerde üniformaların

⁴⁴⁶ *The Sylloge Tacticorum*, s. 32-33.

⁴⁴⁷ Luttwak, a.g.e., s. 344.

⁴⁴⁸ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 215-217.

⁴⁴⁹ Luttwak, a.g.e., s. 361.

hepsi üretilmez bazı üniformalar halktan vergi olarak toplanırdı. Bu tür işletmeler ulaştırmanın pahalı olduğu çağlarda ulaşım masraflarını en aza indirmek için askeri birliklerin olduğu bölgelerin yakınlarına kurulurdu.⁴⁵⁰ John Haldon'a göre IX. asrın ortalarına kadar Bizans ordusunun kullandığı silah ve zırhlarda çok az yenilikler olmuştur. X. asra gelindiğinde ise orduda kayda değer bir askeri teknoloji ve silah gelişimi yaşanmıştır. En büyük değişim ise ağır birliklerde ve askeri teknolojide yaşanmıştır.⁴⁵¹ Piyadelerin kullandığı silahlar süvarilerin kullandıklarından biraz farklıydı. Piyadeler ağır ve hafif piyade olarak ikiye ayrılmaktaydı. Ağır piyadelerin ön saflarda savaşanları miğfer takardı. Demir ya da odundan yapılan dizçekler de piyadelerin ayaklarını koruması için sıklıkla kullanılan teçhizatlar arasındaydı. Bunların yanında bütün piyade askerleri mızrak, kalkan ve kılıç da taşırlardı. Tam donanımlı hafif piyadeler ise yay ve ok çantalarının yanında küçük bir kalkan, ağır ve hafif mızraklar ve sapan gibi savaş aletleri taşırlardı.⁴⁵² VI. Leo, *Taktika*'sında X. asrın başında bir Bizans askerinin kullandığı silahları ve malzemeleri şu şekilde anlatmaktadır:

Her adam şu silahlara sahip olmalıdır: Ayak bileklerine kadar uzanan taşıma kılıfları ile beraber kayış ve yüzüklerle tutturulmuş tam tekmil örgü zırh. Onların aynı zamanda parlatılmış ve tepesinde küçük tüyler bulunan demir miğferleri de olmalıdır. Herkes taşıyabileceği güçte bir yaya sahip olmalıdır...Ayrıca eyer çantalarında yedek yay ipleri, kılıfları ile birlikte yaklaşık otuz kırk ok taşıyabilen uygun ok kılıfları da olmalıdır. Kılıç kuşamlarında küçük eğeler ve tığlar bulunmalıdır. Ayrıca küçük süvari mızrakları bulunmalıdır... Ayrıca omuzlarından sarkan Roma tarzında kılıçlar, kemerlerinde hançer veya büyük bıçaklar olmalıdır.

Eğer mümkünse şu an klibania olarak adlandırılan parlatılmış ve cilalı göğüs zırhı giymelidirler. Ayrıca şu an podopsella olarak adlandırılan baldır zırhı bazen de mahmuz [takmalılar]. Ayrıca gerektiğinde zırh cübbesi giymelidirler.

Kırk yaşına kadar tüm Romalı askerler, ister uzman isterse sıradan okçular olsunlar, kesinlikle yay ve ok kılıfı taşımaları gerekmektedir. Romalılar arasında okçuluğun tamamen ihmal edilerek artık kullanılmaz hale gelmesi günümüzde çok büyük zararlara neden olmuştur.

Birincisinin ıskalanması durumunda ellerinde yedek bir tane olması için iki mızrak bulundurmaları gerekir. Deneyimsiz erkekler daha hafif yay kullanmalıdır. Yeterli zamanla, nasıl ateş edileceğini bilmeyen erkekler bile öğrenmeyi başaracaktır, çünkü bu temel bir beceridir.

⁴⁵⁰ Treadgold, *Byzantium and its Army*, s. 179-180.

⁴⁵¹ Haldon, "Some Aspects", s. 23.

⁴⁵² Haldon, "Some Aspects", s. 23.

Mümkünse, aynı zamanda en az iki cirit veya fırlatma silahı da bulundurmalarıdır, böylece uygun zamanda onları kolayca düşmana fırlatabilirler. İşte süvariye böyle silahlandıracaksınız.⁴⁵³

Taktik eserleri bir kuşatma esnasında ne tür aletlerin kullanılacağına dair bilgiler de vermektedirler. Bu aletler arasında öncelikle kuşatma kampını çevreleyen koruyucu bariyerler yer almaktadır. Kuşatma merdivenleri, içerisinde yirmi kadar asker taşıyabilen kuşatma kuleleri, gözlem kuleleri; burgu ve delici aletler ve köprüler kuşatma aletleri arasında yer almaktadır.⁴⁵⁴ X. asırda Bizans ordusunun iki tür kılıç kullanmaktaydı ki bunların ilki klasik iki ucu keskin olan *spathion* (σπαθίον) denen kılıçtır. IX. asrın ikinci yarısından itibaren de *spathion*dan farklı olarak sadece tek tarafı keskin olan *paramerion* (παράμηριον) da ordu teçhizatları arasına ikinci tür kılıç olarak eklenmiştir. Baltalar ise dört gruba ayrılmaktaydı. Askerlerin kullandığı baltalar tek tarafı keskin olan, tek tarafı keskin olan ve diğer tarafında sivri ucu olan, yuvarlak ve düz bıçaklı olan ve çift yuvarlak bıçakları olan baltalardı. Mızraklar ise üçe ayrılmaktaydı. Bunların ilki ağır süvari ve piyadeler tarafından kullanılan *kontarion* (κοντάριον) olarak adlandırılan mızraktı. İkincisi ise *riptaria/akontia* (ῥιπτάρια/ἀκόντια) olarak adlandırılan hafif mızraklardı. Son grup ise *berytta* (βερύττα) olarak adlandırılıyordu. Kalkanlar (θυρεοί/*thyreui*) ise büyük çember, küçük çember ve parlatılmış çember demir olmak üzere üçe ayrılmaktaydı. Ordunun kullandığı miğferler de çeşitlilik göstermekteydi. Tam donanımlı askerlerin miğferleri sadece gözler açıkta kalacak şekilde tasarlanırdı. Yüz korumasının olmadığı miğferler ise daha hafif birlikler tarafından kullanılırdı.⁴⁵⁵ Süvari ve piyadelerin kendilerine has zırhları bulunmaktaydı. Ancak bu noktada ordunun en ön saflarında savaşan süvarilerin atları da ayrıca zırhlıydı. Süvari atlarının boyun, göğüs ve yan tarafları demirden yapılmış zırhlarla korunmaktaydı.⁴⁵⁶

2.3.4. Bizans Deniz Gücü

I. Basileios tahta oturduğunda Bizans imparatorluğu tarihindeki en zayıf dönemlerinden birisini yaşıyordu. Denizlerde Girit ve Kıbrıs Araplara kapıtrılmış ve Kilikya yöresi Arap korsan emirlerinin eline geçmişti. Batıda ise İtalya ve Adriyatik'teki Bizans deniz gücü karadaki kayıplara paralel olarak tehlike altındaydı. II. Basileios'un tahta çıkışına kadar Bizans'ın denizlerdeki hâkimiyeti, tıpkı kara hâkimiyetinde olduğu gibi, sürekli bir gerileme yaşamaktaydı. Ancak II. Basileios'tan önce yapılan askeri reformlar sayesinde 960'ta Girit, 965'te de Kıbrıs geri alınabilmiş, Kilikya'nın büyük bir bölümü düşmandan temizlenirken, X. asrın ikinci yarısında Kuzey Suriye yeniden imparatorluğa bağlanmıştır. Bizans'ın yaşadığı bu kısa süreli toparlanmada

⁴⁵³ Dennis, *Taktika*, s. 83-85.

⁴⁵⁴ Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*, s. 317; Sullivan, *Heron of Byzantium*, s. 29; McGeer, "Byzantine Siege Warfare", s. 521.

⁴⁵⁵ Haldon, "Some Aspects", s. 31-38.

⁴⁵⁶ Dennis, *Taktika*, s. 85, 97; Haldon, "Some Aspects", s. 20.

kara ordularının başarısının yanında deniz gücünün de önemli bir payı vardır. VII. asırda denizlerde ilk defa Araplarla karşılaşılmasından beri Bizans donanmasında köklü değişiklikler yapılagelmekteydi. Yapılan askeri reformlar Doğu Akdeniz’de Araplara kaybedilen üstünlüğün X. asırda ve Makedon hanedanı döneminde yeniden geri alınmasında önemli paya sahiptir. Ancak Bizans donanması VIII. asır ile X. asır arasında standart bir başarı ya da başarısızlık düzeyine yine de ulaşamamıştır. Örneğin 827-828 yıllarında Sirakuzalı Araplar, 879’da Korint Körfez’inde Giritliler, 956’da Tarsuslular ve 963’te de Kıbrıs’ta Mısır donanması mağlubiyete uğratılırken; 790 yılında Antalya’da, 888’de Milazzo’da, ki burada donanma tamamen yok olmuştur, 901 ve 965 yıllarında Messina’da ve 975 ve 998 yıllarında da Trablus donanmalarından ağır yenilgiler alınmıştır.

Bizans 843 yılında ikona kırıcı dönemin sona ermesinin ardından ordusunda yaptığı bir kısım reformlar sayesinde askeri başarılar kazanmaya başladı. Bu bağlamda Kıbrıs ve Girit’ten gelecek korsan saldırılarını durdurmak için Ege ve Küçük Asya kıyılarında küçük denizci *themaları* oluşturulmuştur. Ancak bütün bunlara rağmen Sicilya X. asrın hemen başında tamamen kaybedilmiş bu kaybı Güney İtalya’nın neredeyse tamamı izlemiştir. İmparatorluk sadece Karadeniz’de Ruslara karşı önemli başarılar elde edebilmiştir. I. Romanos daha büyük savaş gemileri inşa edip ordunun stratejik taktiklerinde değişikliğe gitmiş, bu sayede X. asrın başında denizlerde durum Bizans için değişmeye başlamıştır. Bunun sonucunda savunma konumunda olan Bizans donanması yeni stratejilerle saldırı konumuna geçebilmiştir. II. Nikephoros devrinde daha da güçlenen Bizans donanması 963’te Girit’i, iki yıl sonra da Kıbrıs’ı Araplardan geri alabilmiştir. 972’de ise Rus donanması yenilgiye uğratılmıştır. Romanos’un donanmada yaptığı reformlar sayesinde hem Doğu Akdeniz’de hem de Karadeniz’de Bizans gücü pekiştirilmiştir.

Bizans deniz gücünün gelişimi ilki İstanbul’un kuruluşundan VII. asra, ikincisi VII. asırdan XI. asrın ortasına ve sonuncusu da XI. asrın ortasından imparatorluğun yıkılışına kadar olmak üzere üç uzun döneme ayrılmaktadır. VII. asrın ortasına kadar Bizans donanması kendine özgü yüksek askeri yetkililerden mahrumdu. Donanma genel olarak *magistri militumun* komutası altındaydı. Donanma düzeni de muhtemelen kara ordusunun düzenlenmesine benzer bir yapıya sahipti. Donanma askerleri de *numeri* ya da *bandalar* şeklinde kayıt altına alınıyorlardı.⁴⁵⁷ VII. asırdan IX. asrın ilk yarısına kadar bu idare boşluğu *droungariosların* (δρουγγάριος) deniz birliklerinin başına getirilmesiyle giderildi. VIII. asırda Bizans donanması, merkezi İstanbul’da olan ana donanmaya ek olarak Samos ve Antalya’da bulunan diğer filolarla birlikte toplamda üç ana filodan meydana gelmekteydi.⁴⁵⁸ VII. asırda ise İtalya yarımadasındaki Ravenna’da ve Kuzey Afrika’da Kartaca’da olmak üzere iki ayrı deniz üssü ve birliği bulunmaktaydı.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ Salvatore Cosentino, “Constans II and the Byzantine Navy”, *Byzantinische Zeitschrift*, 100(2), 2007, s. 580.

⁴⁵⁸ Salvatore Cosentino, “Naval Warfare: Military, Institutional and Economic Aspects”, Yannis Stouraitis (Ed.), *A companion to the Byzantine Culture of War, ca. 300-1204*, içinde, Brill Publishing, Leiden, 2018, s. 321-325.

⁴⁵⁹ A. R. Lewis ve T. J. Runyan, *European Naval and Maritime History, 300-1500*, Indiana University Press, Blumington, 1985, s. 22.

Bizans için donanmada görev alacak asker ve tayfayı temin etmek, güverte yaşamının zor olması ve donanmada görev almanın kara ordusunda görev olmaktan daha az prestijli görülmesi sebebiyle zor olmuştur. Bununla birlikte askeri liderler denizcilik bilimi uzmanlık gerektirdiği için deniz savaşlarından kaçınmışlardır.⁴⁶⁰ Bizans donanmasının tam olarak hangi tür gemilerden meydana geldiği ve uyguladığı taktik ve stratejiler hakkında ne yazık ki fazla bir bilgiye sahip değiliz. Bu konuda Bizans kaynaklarındaki bilgiler de kısıtlıdır. V. Christides kaynakların deniz savaşı taktikleri hakkında az bilgi vermelerini bu türden bilgilerin düşmanın eline geçebilme ve Bizans'a karşı kullanılma ihtimalin olmasına bağlamaktadır.⁴⁶¹ Bizans donanması ile alakalı en erken eserler Basileios Lekapenos'un denizcilik üzerine olan *Anonim* eseri, İmparator VI. Leo'nun *Taktika*'sı ve VII. Konstantinos'un *de Cremoniiis*'idir. Pryor'a göre bu eserler denizciler değil de devlet adamları tarafından hazırlandıkları için eksik ve sorunludurlar.⁴⁶² Bizans deniz gücünün en iyi bilinen savaş gemisi *dromon*lardır. *Dromon* adından ilk bahseden kişi V. asır yazarı Sardisli Eunapios'tur.⁴⁶³ C. Zuckerman'a göre *dromon*un ilk kullanımı V. Asrın sonunda Theodoric ve Odoacer arasındaki mücadelede geçmektedir ve ona göre Theodoric *dromon*larını Bizans'tan ödünç almıştır.⁴⁶⁴

Bizans için deniz seferlerinin en önemli zorluğu sürekli kürek çeken onlarca kürekçiye içme suyunun temin edilmesi idi. Ortalama bir hesaba göre kürekçiler, asker ve tayfaların günlük su ihtiyacı yaklaşık bir ton kadardı. Bu suyu her gün temin etmek ve gemide uygun yerlerde saklamak donanmanın savaş haricindeki en büyük sorunları arasındaydı. Pryor'a göre bir kürekçinin her saatte bir litre suya ihtiyacı vardı. Suyun yanında tayfalar için de çorbalık tuzlu et ve baklagillere de ihtiyaç duyuluyordu. 108 mürettebatlı bir *ousiakonun* günlük su harcaması en az 864 litre kadardı. Bir *dromon*un azami süratinin 3,5-4 *knot* olduğu tahmin edilmektedir. Yaz seferlerinde *dromon*ların günde 14 saat yol aldıkları düşünüldüğünde onların üç günlük bir seferde erzakları tükenene kadar yaklaşık 274 km yol aldıkları hesaplanmaktadır.⁴⁶⁵ Dolley, *dromon*un uzunluğunu hesaplarken Atina savaş ve şövalye gemilerinin uzunluğundan hareketle bir tahminde bulunur. Ona göre bir Atina savaş gemisinin uzunluğu 33 metre ile 40 metre arasında, şövalye gemisinin uzunluğu da 45 metre ile 50 metre arasında değişmekteydi ve *dromon*un uzunluğu da bu ikisi

⁴⁶⁰ Cosentino, "Naval Warfare", s. 309.

⁴⁶¹ Vassillios Christides, "Military Intelligence in Arabo-Byzantine Naval Warfare", K. Tsiknakis (Ed.), **Byzantium at War, 9th-12th c.**, içinde, Gouladri Horn, Atina, 1997, s. 274.

⁴⁶² John H. Pryor, "Byzantium and the Sea: Byzantine Fleets and the History of the Empire in the Age of the Macedonian Emperors, c.900-1020", J. B. Hattendorf ve R. W. Unger (Ed.), **War at Sea in the Middle Ages and Renaissance**, içinde, The Boydell Press, Woodbridge, 2003, s. 83-85.

⁴⁶³ John H. Pryor ve E. M. Jeffreys, **The Age of the ΔΡΟΜΩΝ, The Byzantine Navy ca 500-1204**, Brill Publishing, Leiden, 2006, s. 123.

⁴⁶⁴ Constantin Zuckerman, "On The Byzantine Dromon (With a Special Regard to De Cerim. II, 44-45)", **REB** (73), 2015, s. 59.

⁴⁶⁵ Pryor, "Byzantium and the Sea", s. 89-93.

arasında bir ölçüdeydi.⁴⁶⁶ Pryor ise bir *dromonun* uzunluğunu 31,25 metre, genişliğini de 4,46 metre ve ağırlığını da 25 ton olarak vermektedir.⁴⁶⁷

Bizans taktik eser yazarlarına göre bir donanma komutanının en önce bilmesi gereken şey deniz savaş taktikleri ve becerileridir. Bununla birlikte bir kumandandan mevcut hava şartlarını iyi okuması, rüzgârın hangi yönden estiğinin donanmayı nasıl etkileyeceği, yıldızlara bakarak yön tayini yapması ya da mevsimlerin özellikleri hakkında bilgi sahibi olması beklenmektedir.⁴⁶⁸ VI. Leo *Taktika*'sında bir *dromonun* hangi özelliklerde olması gerektiği hakkında bir kısım bilgiler vermektedir. Ona göre *Dromonların* malzemesi ağır olmamalıdır ki kolayca manevra yapabilsinler. Aynı şekilde dalgalarda ve düşman gemisi çarptığında kolayca parçalanmaması için çok hafif malzemeden de yapılmalıdır. Bir *dromonda* dümenler, kürekler, kürek çivileri, halatlar, makaralar ve bunların yelkenleri bulunmalıdır. Gerekli işler için bir gemi teknisyeni de bulunmalıdır. Kürekçilerin oturacağı 25 altta 25 de üstte olmak üzere toplam 50 sıra bulunmalıdır ve her sırada iki kürekçi oturmalıdır. VI. Leo bir *dromondaki* asker sayılarını 50 kürekçi ve 150 silahlı asker şeklinde toplamda 200 olarak verir. Ayrıca *dromonların* ve askerlerinin sayısının tam olarak belirlenemeyeceğini de ekler. Büyük *dromonların* yanında daha küçük ebatlarda olan ve *monoreme* olarak adlandırılan kadırgaların da bulunmasını tavsiye eder. Bu kadırgalar *dromonlardan* daha hızlıdır ve keşif amaçlı kullanılabilirler. Yine Leo'ya göre savaş teçhizatlarının ve atların taşınması için başka gemiler de inşa edilmelidir. Bu gemiler ihtiyaç durumunda silahları kolaylıkla diğer gemilere taşıyabilirler. Gemilerin tayfalarında da en azından ok ve yaylar bulunmalıdır. Ayrıca gemiler fazladan silah taşımalıdır ki ihtiyaç anında askerlere dağıtılabilsin. Güverteadaki bütün askerlerin kalkanları, kargıları, ok ve yayları, kılıçları ve mızraklarının yanında vücutlarını koruyacak zırhları, miğferleri ve eldivenleri de olmalıdır.⁴⁶⁹

912-913 yılındaki Suriye ve Girit'e düzenlenen seferde Bizans donanmasını 100 gemi ve 23,800 görevli oluştururken, 949'da yapılan Girit seferini ise 60 gemi ve 8.870 görevli meydana getirmekteydi. Filolar imparatorluğun denizci bölgelerinden oluşturuluyor, İstanbul'un da denizden korunabilmesi için donanmanın bir kısmı başkentte bırakılıyordu.⁴⁷⁰ VI. Leo, deniz savaşlarında orduları başarıya götüren amillerin gemilerin sayısı ve büyüklüğünden ziyade üzerinde savaşan askerlerin cesareti ve gücü olduğunu söyler. Yine ona göre bir deniz savaşı başlamadan önce komutanın yapılacaklara dair planının olması gerektiğini belirtir. Ayrıca bu plan bütün astlara da

⁴⁶⁶ R. H. Dolley, "The Warships of the Later Roman Empire", *JRS*, 38(1-2), 1948, s. 49.

⁴⁶⁷ Pryor, "Byzantium and the Sea", s. 87.

⁴⁶⁸ Dennis, *Taktika*, s. 503.

⁴⁶⁹ Dennis, *Taktika*, s. 505-509.

⁴⁷⁰ Cosentino, "Naval Warfare", s. 328-329.

iletilmelidir. Komutanın bulunduğu gemide ise en iyi ve seçilmiş askerler bulunmalıdır. Aynı şekilde komutanın *dromonu* da diğerlerinden daha büyük ve hızlı olmalıdır.⁴⁷¹

Bizans savaş hileleri sadece kara savaşlarında kullanılan savaş stratejileri değildir. Bu türden hile ve taktikler deniz savaşlarında da kullanılmaktadır. Örneğin, VI. Leo Taktika'sında bu bağlamda bazı taktik bilgileri vermektedir:

...hafif ve hızlı *dromon*ların onlara saldırmasını ve sonra da kaçıyormuş gibi davranmasını sağla. Düşman takip ederken yorulacak ve kaçan gemileri yakalayamayacağı için baskı hissedecektir ve bazıları da diğer gemilerden ayrı düşecektir. Mürettebatı dinlenmiş ve yorgun olmayan diğer *dromon*ların da bitkin düşmüş düşmana saldırarak ve onu alt edecektir.

Başka zamanlarda, düşman gemilerine saldırıp onu yakın mesafede belli bir vakit sen tamamen yorulana kadar meşgul ettikten sonra *dromon*larına yelken açtır ve sırayla güçlü olanları [*dromon*ları] şimdi yıpranmış ve savaş isteği azalmış olan düşmanın karşısına çıkar. Bu [durum] muhakkak ki *dromon*larının sayısının düşmandan fazla olduğu zamanlarda uygulanmalıdır.⁴⁷²

VI. Leo'nun yazdıklarına göre bir savaş gemisinde *Grek Ateşi*, borular aracılığıyla fırlatılan ateşli duman, geminin pruva ve pupasına yerleştirilmiş mancınıklar bulunmalıdır. Ayrıca yılanlar, örümcekler ve kertenkeleler gibi zehirli hayvanlar da düşman gemilerine fırlatılmak için güvertede bulundurulmalıdır. Sönmemiş halde bulunan ve düşman gemilerine fırlatıldığında karşı mürettebatın görme yetilerinin kaybolmasını sağlayan kireçler, etrafları yanıcı maddelerle sarılıp yakılarak düşman gemilerine atılan ve gemilerin yanmasını sağlayan demir dikenler ve keskin çiviler de Bizans donanmasının kullandığı silahlar arasındaydı.⁴⁷³ *Dromon*larda bulunan mahmuzlar da savaş gemilerinin en önemli silahlarındandı. Bu mahmuzların amacı düşman gemilerini parçalamak ya da batırmak değil gemilerin kürek sistemine zarar vermektir. Tıpkı kara ordularında olduğu gibi Bizans deniz filolarında da gemilerin kanat kısımlarını korumak için ihtiyatlı dizilime dikkat edilirdi ve bu dizilimi muhafaza etmek donanmanın en önemli uğraşısıydı. Dizilim korunduğu müddetçe yakın karşılaşmadan önce düşman gemilerine *Grek Ateşi* gibi silahları atmak mümkündü.⁴⁷⁴

R. H. Dolley'e göre Bizans'ın kimisi savaş kimisi ticari olmak üzere en az 20 çeşit gemisi bulunmaktadır. *Dromon*, *pamphylon* (πάμφυλον), *helandiyon* (χελάνδιον), *ousiakon* (ούσιακόν), *dromonion* (δρόμωνίον), *moneres* (μονήρης) ve *galea* (γαλέα) Bizans'ın savaş gemileri

⁴⁷¹ Dennis, *Taktika*, s. 519.

⁴⁷² Dennis, *Taktika*, s. 525.

⁴⁷³ Dennis, *Taktika*, s. 527-529.

⁴⁷⁴ Cosentino, "Naval Warfare", s. 337.

arasındadır.⁴⁷⁵ IX. asırda Grek ve Latin kaynakları *dromon*dan ayrı olarak yeni bir tip savaş gemisi olan *helandiyon*dan bahsetmektedirler. Kaynaklar bazen *dromon* ile *helandiyon*u birbirlerine karıştırırsalar da ikisi aslında farklı türden gemilerdir. *Dromon helandiyona* göre daha hafiftir. X. asırda kullanılan *pamphylon*un savaş gemisi olup olmadığı tartışmalıdır ancak onun diğer gemilere tayfaları taşıyan bir gemi olduğu düşünülmektedir. Başka bir tip gemi de 60 kişi taşıyabilen ve keşif ve ani saldırılarda kullanılan *galealar*dır.⁴⁷⁶ Pryor’a göre *ousiakon*lar da sanılanın aksine gerçek bir savaş gemisi değildir. Ancak güvertesinde tayfalardan ve askerlerden oluşan 108 kişilik bir mürettebatı taşıyabilmektedir.⁴⁷⁷ Dromonlar eski dönemlerinden beri sadece savaş amaçlı kullanılmamış, ayrıca taşımacılık ve ticari amaçlar için de bu gemilerden istifade edilmiştir.⁴⁷⁸ Bunların haricinde silah, mühimmat, tahıl, arpa, un, buğday, şarap, hayvanlar ve gemicilik malzemelerini taşıyan irili ufaklı gemiler de bulunmaktadır. XIII. asırdan sonra Bizans donanmasının iyice bozulmasına paralel olarak *dromon* gözden düşerek sadece taşımacılık amaçlı kullanılmış ve onun yerini *galealar* almıştır.⁴⁷⁹

2.3.5. Vargelerin Organizasyonları, Silahları ve Savaş Taktikleri

Bizans devlet geleneğinde Bizans imparatorunun tanrının yeryüzündeki gölgesi olarak telakki edildiğinden bahsedilmiştir. Bu anlayışa benzer şekilde kuzey geleneklerinde de yönetici bir bakıma aynı özelliklere sahiptir.⁴⁸⁰ Dolayısıyla Varg muhafız ve savaşçıların imparatorlara olan sadakatlerinin arkasında bu düşünce yatıyor olmalıdır. Zira onlar sadakatlerini her ne kadar imparatorun şahsına sunuyormuş gibi görünseler de aslında sadık oldukları olgu imparator ya da yönetici olgusudur. Onlara göre imparator, yeryüzünde tanrının temsilcisi olduğu için kendisine sadık kalınacak ve saygı duyulacak bir figürdür. Ona karşı gelmek bir bakıma tanrının yeryüzündeki düzenine karşı gelmekle aynıdır. Bu düşünce ile hizmet eden Varglerin imparatorun sadık muhafızları olarak anılmalarının sebebi aldıkları iyi ödemelerin yanında kuvvetle muhtemel bu düşünce olmalıdır. 1204’teki Latin istilasına kadar iki asrı aşkın hizmet sürelerinde, birkaç istisna hariç, her zaman imparatorun en sadık korumaları olmuşlardır. İmparator sarayda elçi kabul ederken, festivaller düzenlenirken, dini merasimler yapılırken ya da imparator at üstünde şehirde gezerken kendisine en yakın muhafızlar Vargler olmuştur. Savaş alanlarında da Varglerin çadırları imparatorun çadırına en yakın olan çadırlardır. Yine savaş alanlarında imparatorun en yakın muhafızları Varglerdir. Bu durum imparatorların onlara ne kadar güvindiklerini göstermektedir. Varglerin imparatora olan bu yakın konumları, onlara diğer muhafız birlikleri ve

⁴⁷⁵ Dolley, a.g.m., s. 48.

⁴⁷⁶ Christides, a.g.e., s. 275.

⁴⁷⁷ Pryor, a.g.e., s. 86.

⁴⁷⁸ Cosentino, “Constans II and the Byzantine Navy”, 582.

⁴⁷⁹ Cosentino, Naval Warfare, s. 333-335.

⁴⁸⁰ Blöndal, a.g.e., s. 177.

ordu yapısı içerisinde yüksek ve prestijli bir konum da kazandırmıştır. Yine onların bu hassas konumları ödemelerine de yansımış ve sıradan bir muhafız ve paralı askerden çok daha fazla ödeme, hediye ve ganimet almışlardır. Ayrıca onların bu konumları Bizans'ın kendi askerlerinin yapamayacağı bazı görevleri üstlenmeleri ile de sonuçlanmıştır. Örneğin sonraki bölümde bahsedileceği üzere Isaakios Komnenos, Vareg askerlerine İstanbul patriği Mikhail Cerularios'u kiliseden sürükleterek çıkarttırmıştır. Bir başka örnekte de, her ne kadar kesin olmasa da, V. Mikhail ve amcası yine Vareg askerleri tarafından gözleri oyularak kör edilmişlerdir.⁴⁸¹ Bu türden emirler Bizans'ın kendi askerleri için uygulanması oldukça ağır emirlerdir. Zira ilk örnek İstanbul patriğinin hor görülmesi, ikinci örnek de bir imparatorun kör edilmesi ile alakalıdır. Dolayısıyla bu türden emirleri yerine getirebilecek yegâne unsurlar imparatorluğun paralı askerleri olarak görülmektedir. Bu paralı askerler içinde de hem en güçlü hem de imparatorun emrini sorgusuz sualsiz yerine getirecek olanlar Vareglerdir. Ayrıca Vareglerin bu türden hadiselerin baş aktörü olmaları onların halk arasında sevilmemelerine ve korkulacak figürler olarak algılanmalarına da sebep olmuştur.

İmparatora olan sadakatleri ile bilinen Vareglerin bir diğer önemli özellikleri de birlik içerisindeki katı disiplin anlayışlarıdır. Skylitzes, 1034'te Batı Anadolu'da Thrakesion *themasına* yapılan bir seferde bölgede kışlayan bir Vareg askerinin yerli bir kadına tecavüze yeltenmesi hadisesinden bahseder. Bu hadise, Vareg birlikleri arasındaki disiplinin ve katı kuralların mevcudiyetini göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Skylitzes'e göre hadise şu şekilde meydana gelmiştir:

O yıl [1034] bahsini etmeye değecek bir hadise meydana geldi. Thrakesion *themasında* kış ayında konaklamaları için yayılmış Vareg askerleri vardı. İçlerinden birisi vahşi doğada bölgeden bir kadına denk geldi ve kadının iffetinin sağlamlığını denemeye çalıştı [ona sahip olmaya çalıştı]. Bu niyeti başarılı olmayınca da şiddete başvurdu [tecavüze yeltendi] fakat kadın onun Pers tarzı kılıcını ele geçirdi, onu kalbinden bıçakladı ve hemen öldürdü. Bu hadise çevrede duyulunca Varegler hemen bir toplantı yaptılar ve kendi kanunları uyarınca mütecavizin bütün mal varlığını kadına vererek ve bir kenara attıkları soydaşlarının cesedini gömmeyerek kadını taçlandırıdılar [onurlandırdılar].⁴⁸²

Bu hadise bize Varegler arasındaki katı disiplini göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Her ne kadar Blöndal Vareg askerlerinin böyle davranmalarını başlarındaki adil ve disiplinli bir lidere dayandırsa da⁴⁸³ bu gelenek muhtemelen bir Vareg geleneği olmalıdır. Ayrıca bu örnek bize Vareglerin Bizans'ın askerlik kanunlarına bağlı olmadıklarına ve kendi yargıçları tarafından yargılandıklarına dair ipuçları da vermektedir. Vareglerin komutanı, birlik içindeki gayri meşru olayların birliğin düzenini bozacağı ve şöhretlerine gölge düşüreceğinin farkında olmalıdır.

⁴⁸¹ Psellos, a.g.e., s. 90; Zonaras, a.g.e., s. 74; Attaleiates, a.g.e., s. 32.

⁴⁸² Skylitzes, a.g.e., s. 372.

⁴⁸³ Blöndal, a.g.e., s. 60.

Dolayısıyla Varegler içerisinde disiplinsiz bir birliğin ya da askerin ne imparator muhafızı ne de birlik askeri olabilmesi doğru karşılanmamaktadır. Ancak Varegler aşırı alkol tüketimleri ve sarhoş olmalarıyla da meşhurdurlar. Örneğin, sonraki bölümde görüleceği üzere sarhoş olan Vareg muhafızları imparator Nikephoros Botaneiates'e saldırmaya çalışmışlardır.⁴⁸⁴ Bu durum da birlik içerisinde disiplinin her zaman olmadığını göstermektedir. Bu doğrultuda Haldon, Vareglerin de dâhil olduğu *thema* birliklerinde disiplinin pek de önemsenen bir olgu olmadığı görüşündedir. Ona göre birliklerde disiplin olmadığı için bir grup Vareg sarhoş olup imparator Nikephoros Botaneiates'e saldırmışlardır.⁴⁸⁵ Ancak Haldon'un sadece bu örnekten yola çıkarak yaptığı bu yorumu doğru bulmamaktayız. Eğer Vareg birliklerinde Haldon'un bahsettiği gibi disiplin önemli bir olgu olmasaydı birlik kuvvetle muhtemel iki asrı aşkın bir süre varlığını sürdüremezdi. Disiplin gerçekten de Varegler içinde önemli bir olgu olduğu için birlik askerleri neredeyse iki asrı aşan görev süreleri boyunca pek çok imparator tarafından en güvenilir muhafızlar olarak algılanmışlardır.

Varegler saray yapısı içerisinde ana saray muhafızları olan *Hetaireia*'nın bir alt kolu durumundaydılar. *Hetaireia*, büyük ve küçük *Hetaireia* olarak iki kısma ayrılıyordu ve Vareg muhafızları da bu iki kısmın içinde yer alıyorlardı. *Hetaireia*'nın komutanı *Megas Hetairarchos* idi. Vareglerin komutanının adı da takip eden kişi anlamına gelen *akolouthos* idi. Zira kendisi imparator yürürken imparatorun yanında ona eşlik ettiği için bu adı almıştı.⁴⁸⁶ Muhafızların liderinin imparatorun yanında yürümesi Varegler ile uygulanmaya başlanan bir hadise değildir. Vareglerden önce bu görevi *vigla* birliğinin komutanı olan *drungarios* yapmaktaydı.⁴⁸⁷ Aynı *akolouthos* imparatorun yokluğunda şehrin anahtarını emanet alan kişidir.⁴⁸⁸ IX. asırda oluşturulan bu komutanlık payesi ilk başlarda Vareg askerlerine komuta etmiyordu. Vareglerin komutanları genel olarak kendi soylarından birisinden seçiliyordu. *Akolouthos*un ne zaman Vareglerin komutanı olduğu bilinmemektedir. Ancak *akolouthos*, Vareg birliğinin ortadan kaybolmasına kadar birliğe komutanlık yapmıştır. *Akolouthos*un Rus ya da İskandinav kökenli olması gerekmiyor olsa da kendisi genel olarak bu dilleri konuşabilen birisinden seçiliyordu. Dil bilmeyenlerin yanına ise bir tercüman veriliyordu. *Akolouthos* unvanlı Vareg komutanlarından en meşhurları Skylitzes'in⁴⁸⁹ IX. Konstantinos devrinde bahsettiği Mikhail ve Anna Komnena'nın⁴⁹⁰ Aleksios Komnenos devrinde bahsettiği Nampites'tir. Vareglerin özellikle Latin istilasından sonra gözden düşmelerine ve sayılarının azalmalarına paralel olarak *akolouthos*un da etkinliği azalmaya başlamıştır.

⁴⁸⁴ Attaleiates, a.g.e., s. 290-291.

⁴⁸⁵ Haldon, *Warfare, State and Society*, s. 265.

⁴⁸⁶ Pseudo-Kodinos, *Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies*, R. Marcides, J. A. Munitiz ve D. Angelov (Ed.), Ashgate, Surrey, 2013, s. 109.

⁴⁸⁷ Constantine, *de Cerimoniis*, s. 82.

⁴⁸⁸ Bartusis, a.g.e., s. 175.

⁴⁸⁹ Skylitzes, a.g.e., s. 440-443.

⁴⁹⁰ Komnena, a.g.e., s. 138.

Hetaireia'nın içindeki *primikerios* (πριμικήριος) olarak adlandırılan orta dereceli memurlar ise Bizans kökenlidirler. İskandinav kökenli savaşçıların yüksek rütbelere çıkmaları ise Bizans tarihinde ender rastlanan bir durumdur.⁴⁹¹ Vareglerin 988 anlaşmasından sonra resmi olarak saha ordularında görev almaya başladıkları bilinmektedir. Ancak Vareg askerlerinin tam olarak ne zaman muhafız alayına girdikleri bilinmemektedir. İmparatorlukta hizmete ilk başladıklarında hemen muhafız alaylarında yer almamışlardı. 988 anlaşmasından sonra resmi olarak hizmete girmelerine paralel olarak muhafız alaylarında da görülmeye başladılar. Dolayısıyla Vareg muhafızlarının ilk kez muhafız alaylarında yer alma tarihleri 988 yılı sonrası olarak verilebilir. Kaldı ki mezkûr anlaşmadan önce muhafızlık yaptılar bile kaynaklarda bununla alakalı herhangi bir referans bulunmamaktadır.

Vareglerin en önemli görevi sarayda bulunan imparatora göz kulak olmak ve onu her türlü muhtemel tehlikeden koruyarak onun kişisel muhafızlığını yapmaktı. Sarayda imparatorun çalışma salonu olarak bilinen *kellionun* (κελλίον) ve törenlerin yapıldığı *triklinionun* (τρικλίνιον) korunmasından da onlar sorumluydu.⁴⁹² İmparator sefere çıktığında *dibellion* (διβέλλιον) denen ve sadece imparatora has olan sancağın ve imparatorun kalkanının taşınmasından *skouterios* (σκουτέριος) birliği sorumluydu. Vareg muhafızları da bu birliğe eşlik ederdi. İmparator sefere çıktığında bu sancak ve kalkan ona eşlik ettirilirdi.⁴⁹³ Fakat zamanla Vareglerin sorumluluklarına bir kısım görevler daha eklenmiştir. Örneğin Büyük Saray'daki ana törensel giriş olan Halki kapısının güvenliğinden sorumlu hale gelmişlerdir. Hatta resmi olarak göreve alınmalarından önce de bir kısım Vareg askerleri VII. Konstantinos'a göre Halki kapısının güvenliğini baltaları ve kılıçları ile birlikte yapmaktaydı.⁴⁹⁴ Bunlarla birlikte her türlü kabul törenlerinde imparatorun tahtının etrafında durarak onun muhafızlığını yaparlardı. Ayrıca şehrin anahtarlarını teslim almalarının dışında İstanbul'un şehir içi güvenliğinden ve surların korunmasından da onlar sorumluydu. Yine onların hapisaneyi gözetlemek, korumak ve mahkûmlara işkence etmek gibi bir görevleri daha vardı.⁴⁹⁵ Sonraki örneklerde bahsedileceği üzere Aleksios Komnenos'a komplo kurup başarısız olan aristokratlar Mikhail Anemos, George Basiliakos ve Ioannes Solomon tutuklanmış ve Solomon omuzlarında balta taşıyana muhafızlar karşısında aşırı derecede korkmuştur.⁴⁹⁶ Çok korkan Solomon'ın en nihayetince suçlarını itiraf etmesinde Vareg muhafızlarının ürkütücü görüntülerinin etkisinin olduğu kanaatini taşımaktayız.

⁴⁹¹ Sidney E. Dean, "Varangian Guard and Mamluks", *Medieval Warfare*, 2(6), 2012, s. 19.

⁴⁹² Pseudo-Kodinos, a.g.e., s. 97.

⁴⁹³ Pseudo-Kodinos, a.g.e., s. 106-107.

⁴⁹⁴ Constantine, *de Cerimoniis*, s. 579.

⁴⁹⁵ Bartusis, a.g.e., s. 175.

⁴⁹⁶ Komnena, a.g.e., s. 358.

Varegler dini törenlerde imparatora oturacağı yere kadar eşlik ederlerdi. Yeni imparatorun taç giyme töreninde de bulunan Vareg muhafızları, tahta kadar gidecek olan imparatorun etrafında koruma görevi yaparlar ve sonrasında da yeni imparator kendisini soylulara takdim ederken yanında bulunurlardı. Taç giyme töreninden sonra imparatorun altın sikke hediyeleri alırlardı. Bayram ve ziyafetlerde ise aristokratlar ve yabancı misyonlarla birlikte imparatora iltifatlarını sunarlardı. Ancak onlar bu iltifatlarını, Bizans'ın kendi unsurlarının aksine, kendi dillerinde yaparlardı. Noel töreninde ise imparatorluk sancağının önünde yürürlerdi. Yabancı bir delegasyon sarayı ziyaret ettiğinde Vareg muhafızları sarayın *kellion* ve *triklinion* bölümlerinde hazır vaziyette bulunurlardı. Bu kısımlar Ana Saray'ın kabul bölümleriydi. İmparator halk arasında gezerken onun korumasını yine Vareg muhafızları yapmaktaydı. Harald Hardrada da *Şehir Dışı Vareg Birliklerinden* Vareg muhafız birliğine alındığında bu görevi üstlenen Vareg komutanları arasındaydı. İmparator halk içinden geçerken üstü mücevherlerle süslenmiş kırbaçlar ile halkı uzaklaştırırlar ve halkın imparatora yaklaşmalarını önlerlerdi.⁴⁹⁷

Vareglerin sarayın pek çok bölümünde görevlerini yaptıkları kendilerine has odaları bulunmaktaydı. İlk olarak kendilerinden önceki muhafız alayı olan *ekskubitores*lerin (ἐξκουβίτορες) saraydaki yerlerini onlar almıştı. Sonraki uzun dönemde ise sarayda pek çok oda sahibi oldular. İmparatorluğa ait diğer saraylarda da odaları bulunmaktaydı. Aleksios Komnenos devrinde Bizans İstanbul'unun en doğu noktasında bulunan Mangana'da da bir merkezleri bulunmaktaydı. Davidson'a göre Varegler, birliğin X. asırda resmi olarak kurulmasının ardından *ekskubitores*lerin bazı görevlerini devraldıkları için onlarla aynı ofisi paylaşmışlardır.⁴⁹⁸ Ancak bütün bu ofislere rağmen Vareglerin ana üslerinin nerede olduğu bilinmemektedir. B. G. Baker, Vareglerin ana üslerinin Blakhernai sarayı yanındaki Isaakios Angelos kulesinde olduğu görüşünü savunmaktadır.⁴⁹⁹ Onun bu görüşünden yola çıkan Blöndal ise eğer kule Vareglerin ana üssüyse ona bağlı olan ve siyasi tutukluların hapis yeri olan Anemas kulesi de *Şehir İçi Vareg Birliklerinin* merkezi olmalıdır yorumunu yapmaktadır.⁵⁰⁰ Vareg askerlerinin ve muhafızlarının İstanbul'da kendileri için yapılmış bir kiliseleri mevcuttu. Aziz Olaf'a atfedilen bu kilisenin yanında Kutsal Bakire Meryem kilisesi de Varegler tarafından kullanılmaktaydı. Kinnamos, Vareglerin kazandıkları zaferlerden sonra Kutsal Bakire Meryem kilisesine gelip dua ettiklerini yazmaktadır. Mezkûr kilise XIV. asırda yine Vareglerin sayısının azalmasına paralel olarak muhafızlar tarafından kullanılmamaya başlamıştır. Güney İtalya'da Taranto'da da Santa Maria dei Guaranghi adında bir kilise bulunmaktadır ve burası da Bizans'ın İtalya seferine katılan ve burada kalan Vareg askerleri tarafından kullanılmaktadır. İngilizlerin Vareg birliklerinde yer almaya başlamalarından

⁴⁹⁷ Alexandra Airinei (2015), "The Varangian Guard and its contribution to the Manifestation of the Imperial Power in Byzantium", *Revista Română de Studii Baltice și Nordice / The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies*, 7(2), s. 18-20.

⁴⁹⁸ Davidson, a.g.e., s. 183.

⁴⁹⁹ B. Granville Baker, *The Walls of Constantinople*, John Milne Publishing, Londra, 1910, s. 250.

⁵⁰⁰ Blöndal, a.g.e., s. 182.

sonra İstanbul'da Centerburyli Nikholas ve Augustine kilisesi onlar için ayrılmıştır. İngilizler ve Danimarkalıların Varegler içindeki sayısının çoğunluğa ulaşmasından sonra mezkûr kilise onların ana kilisesi olmuştur.⁵⁰¹ Görüldüğü üzere Vareglerin ibadetleri için onlara has ayrı kiliseler kurulmuştur. Bu kiliselerin kanaatimizce onlara has kurulmasının nedeni onların Bizanslaşmasının önüne geçmektir. Bu sayede ayrı ve yabancı bir birlik olarak kalıyorlar ve kendi adlarına darbe yapma ihtimallerinin önüne geçilmiş oluyordu. Onlara Grekçenin dayatılmamasının ve kendi yargıçları tarafından yargılanabilme ayrıcalığının verilmesinin nedeni de muhtemelen bu düşüncedir.

Seremoniler, festivaller ve dini törenler Varg muhafızlarının sıklıkla görev aldığı etkinlikler arasındaydı. Seremonilerde balta taşıyıcı Vargler ve 100⁵⁰² kadar soylu kişi imparatora tören alanına giriş anında eşlik ederlerdi.⁵⁰³ Vargler imparatoru törenlerde onurlandırmak için kalkanlarına vurarak ses çıkartırlardı ve bu geleneği de Gotlardan almışlardı. Pseudo-Kodinos, Varglerin yukarıda sayılan etkinliklerdeki görevleri hakkında bir kısım bilgiler vermektedir. O, bir ayın için kiliseye giden imparatorun karşılanmasından ve burada hazır bulunan Varglerden şu sözlerle bahseder:

...Daha sonra saray unvanları sahipleri [saray erkânı] de kılık kıyafetiyle gelirler ve *triklinion*larda olduğu gibi her biri rütbesine göre yerlerini alırlar. Aynı şekilde Vargler, avluda, *prokypsisin* [πρόκυψις] sütunlarının yanında, baltalarını avuçlarında tutarak pozisyon alırlar. İmparator yukarıdan, *prokypsis*ten görüldüğünde, gelenek olduğu gibi, hepsi baltalarını omuzlarına kaldırır [imparatoru selamlarlar].⁵⁰⁴

Pseudo-Kodinos burada imparatoru karşılayan ekibin içindeki Varglerden bahsetse de kuvvetle muhtemel imparatorun yanında onu koruyan ayrı bir Varg muhafız birliği de bulunmalıdır. Her ne kadar Latin istilasından sonra Varg birliklerinin sayısı azalmış olsa da Pseudo-Kodinos'tan da anlaşılacağı üzere XIV. asırda dahi imparatorun muhafızlık görevini üstlenmeye devam etmişlerdir.

Pseudo-Kodinos, 2 Şubat'ta kutlanan Hypapante ve Büyük Konstantinos bayramlarına imparatorun iştirakinden bahsederken Varglerin ona her durumda eşlik ettikleri bilgisini şu şekilde verir:

[İmparator] Hypapante bayramında kendisine eşlik eden Vargler ile birlikte Blakhernai kilisesine gider. İmparator at üstünde giderken, baltalarını omuzlarında taşıyarak Hypsela [kapısına] kadar imparatora eşlik ederler ama bu bayram gününde

⁵⁰¹ Blöndal, a.g.e., s. 186-187.

⁵⁰² Pseudo-Kodinos, a.g.e., s. 231.

⁵⁰³ Bartusis, a.g.e., s. 281.

⁵⁰⁴ Pseudo-Kodinos, a.g.e., s. 133.

kiliseye kadar da eşlik ederler. Dönüşünde ona eşlik etmezler, bunun yerine geleneklere göre Hypsela kapısında kalırlar, [imparatoru] beklerler ve pezeumaya kadar ona eşlik ederler.

[İmparator] Büyük Konstantin bayramında, kutsal mezarın bulunduğu Kutsal Havariler kilisesine gider. Kıymetli Prodromos'un doğumu için, adı ile onurlandırılan Petra'nın saygıdeğer manastırına gider, Varegler de belirtildiği gibi, Blakhernai kilisesine yaptıkları gibi [İmparatora] orada bir manastıra kadar eşlik eder.⁵⁰⁵

Yine Pseudo-Kodinos, yeni imparatorun taç giyme töreninden bahsederken yanında Vareg muhafızlarının da bulunduğunu bilgisini verir:

[İmparator] O zaman bu iki şeyi, yani haçı ve narteksi⁵⁰⁶ tutarak, tüm girişe [giriş törenine] öncülük eder. Tüm balta taşıyan Varegler ve genç silahlı soylular, yaklaşık yüz kişi, her iki tarafta da onunla birlikte takip eder. Daha önceden de söylendiği gibi her iki tarafta da imparatora eşlik ederler. Ondan hemen sonra, diğer kutsal kapıları ve ayrıca kutsal şeyleri taşıyan diyakozlar ve rahipler gelir.⁵⁰⁷

Yine devamla Pseudo-Kodinos'a göre imparator, tahta çıkma töreni sona erdikten sonra törene katılan Vareg muhafızlarına ve gençlere bizzat kendi kucağından altın bahşiş dağıtır. Sonraki gün verilen yemekte ise Vareglere bizzat imparatorun tabağından yemek verilir.⁵⁰⁸ Bu durum Vareg muhafızlarının imparatorun gözünde ne kadar değerli olduklarını göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Yine bu örnekten anlaşılacağı üzere her ne kadar sayıları azalsa da imparatorların tahtlarını sağlamlaştırmak için onlara duydukları ihtiyaç hâlâ devam etmektedir. Pseudo-Kodinos bir merasim kabulünden bahsederken, Pisalıların ve Venediklerin gelip imparatora iyi dilekler sunduklarını ardından da Vareg askerlerinin gelerek aynı dilekleri kendi dillerinde, yani İngilizce sunduklarından bahseder.⁵⁰⁹ Kendisi her ne kadar XIV. asır eseri olsa da bu bilgiyle artık Vareg birliklerinin tamamen İngilizlerden oluştuğunu göstermiş olur. Zira Komnenoslar öncesi Vareg muhafızları imparatoru kuzey dillerinde selamlamaktaydılar.

Vareg birliklere katılmak isteyenler hangi birime katılmak istiyorlarsa, şehir içi ya da şehir dışı, o birimin giriş ücretini ödemek zorundaydılar. Bu katılım ücretinin ne kadar olduğuna dair bir bilgi ne yazık ki kaynaklarda bulunmamaktadır. Ancak Vareg askerleri iyi ödemeler aldıkları için bu ücretin fazlasını çok kolay bir şekilde kazanıyorlardı. Kuzeyden gelen her asker hemen birliğe alınmıyordu, zira birliğin kalitesini yüksek tutmak için adaylar bir kısım elemelerden geçmek zorundaydılar. Muhafız alayına giremeyenler ise paralı askerler olarak saha ordularına

⁵⁰⁵ Pseudo-Kodinos, a.g.e., s. 198-199.

⁵⁰⁶ Bazı erken dönem Ortodoks kiliselerinin batı tarafındaki giriş kısımları.

⁵⁰⁷ Pseudo-Kodinos, a.g.e., s. 231.

⁵⁰⁸ Pseudo-Kodinos, a.g.e., s. 173.

⁵⁰⁹ Pseudo-Kodinos, a.g.e., s. 155.

gönderiliyordu.⁵¹⁰ Maaşlarının yanında aldıkları hediyeler, savaş ganimetleri ve imparator değişiminde aldıkları ikramiyeler onların ek gelirleri arasındaydı. Bu sayılan ödemeler arasında ganimetten elde edilen pay bazen ganimetin üçte biri kadar olabiliyordu. Örneğin Skylitzes'e göre II. Basileios, 1016'da Pelagonya'yı yağma ettirdiğinde elde edilen ganimetin üçte birini kendisi almış, üçte birini Rus askerlerine dağıtmış kalan üçte birlik kısım da diğer unsurlar arasında paylaştırılmıştı.⁵¹¹ Ödemelerini kimden aldıkları konusu da belirsizdir. Blöndal'a göre ana ödeme kuvvetle muhtemel liderlerine yapılıyor, liderleri de askerler arasında taksimatı yapıyordu. Askerlerin yıllık maaşı da Blöndal'a göre 40 altın *nomisma* civarındaydı. Bir Vareg askerinin arkasında mirasçı bırakmadan ölmesi durumunda da atı ve silahlarını ordu komutanı olan *megas domestikos* (μέγας δομέστικός) miras olarak alırdı.⁵¹² Vareg birliklerinin sahip olduğu asker sayısında bir standart yoktur. Aynı şekilde 988 anlaşması öncesinde Bizans donanmasında yardımcı birlikler olarak savaşan Vareg/Rus askerlerinin sayısında da bir standart yoktur. Örneğin 902'deki Girit seferine 700 Rus savaşçısı katılırken 949'daki sefere ise 629 Rus savaşçısı katılmıştır.⁵¹³ 988'de Basileios tarafından alınan, daha sonra kalıcı hale getirilen Vareg birliğinin sayısı 4,000 ile 6,000 arasındaydı.⁵¹⁴ Dolayısıyla X. asırda resmi olarak göreve alınmalarından kaynaklarda son olarak görüldükleri XIV. asra kadar saray muhafız birliklerinin hiç birisinin kesin sayıları bilinmemektedir.⁵¹⁵

Vareglerin savaş taktikleri ve savaştaki dizilimleri hakkında da kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Kuvvetle muhtemel onlar entegre oldukları *thema* birlikleri ile önceki bölümde bahsettiğimiz aynı taktik ve stratejileri kullanıyorlardı. Ancak, 1081'deki Dıraç savaşında bir istisna olarak ordunun sol kanadının ön cephesini oluşturup arkadaki okçu birliklerini korumuşlardı.⁵¹⁶ Buradan hareketle onların sürekli bu savaş dizilimini yaptıkları düşünülecek olsa bile bu yorumumuzu destekleyecek bir bilgi kaynaklarda yoktur. Burada Malaterra bir istisna olarak Vareg ulusunun sürekli bu şekilde savaşan güçlü bir topluluk⁵¹⁷ olduğundan bahsetse de onu destekleyecek başka bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Dolayısıyla onların *thema* birliklerinin uyguladığı taktikleri ve dizilimleri tatbik etmiş olmaları daha olasıdır. *Şehir İçi Vareg Birliklerinin* imparator ile birlikte katıldıkları operasyonlarda yerlerini belirlemek ise daha kolaydır. Onlar imparatora en yakın elit muhafızlar oldukları için imparatorun etrafında, onunla birlikte savaşmışlardır.

⁵¹⁰ Rafaela D'amato, **The Varangian Guard 988-1453**, Osprey Publishing, New York, 2010, s. 21.

⁵¹¹ Skylitzes, a.g.e., s. 337.

⁵¹² Blöndal, a.g.e., s. 178-184.

⁵¹³ Constantine, **de Cerimoniis**, s. 664.

⁵¹⁴ Haldon, **Warfare, State and Society**, s. 103-104.

⁵¹⁵ Mark Charles Bartusis (1984), **The Late Byzantine Soldier: A Social and Administrative Study**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Western Michigan University, 1984, s. 169.

⁵¹⁶ Birkenmeier, a.g.e., s. 64-65.

⁵¹⁷ Malaterra, a.g.e., s. 158.

Vareglerin en yaygın kullandığı silahları kendilerine has tek tarafı keskin olan İskandinav baltalarıdır. Bu baltalar genellikle tek tarafı olurken XIII ve XIV. asır baltaları ise çift tarafı keskin baltalardır. Bu baltaları kullanmakta oldukça mahir oldukları için onlar Bizans kaynaklarında *balta taşıyanlar* ya da *balta taşıyan barbarlar*⁵¹⁸ olarak da anılmaktadırlar. Vareg baltaları uzun ve sağlam bir mızrak üzerine yerleştirilmekteydi. Mızrağın üzerinde de tutuşu kolaylaştırmak için bir sap bulunmaktaydı. Bu sapın etrafı da eli korumak için koruyucu bir bariyerle çevriliydi. Vareg baltaları 120 ila 140 santimetre uzunluğunda olurken keskin kısımları ise 17 santimetre uzunluğundaydı.⁵¹⁹ Bu baltalar Latin istilasına kadar kullanmışlar, Latin askerleri İstanbul surlarına çıktıklarında Varegler onları baltaları ve kılıçları ile karşılaşmışlardır.⁵²⁰ 1261'de İstanbul'un geri alınışından sonra da balta taşıyıcı özelliklerini kaynaklarda son görüldükleri hadiseye kadar devam ettirmişlerdir. Bu tür baltalar Vareglerin kullandığı tek savaş aleti değildir. Baltaların yanında kılıç ve mızraklar da kullanıyorlardı. Baltalar genel olarak imparator muhafızları ile özdeşleşmişken kılıç ve mızraklar ise saha ordularında yer alan Vareg savaşçıları tarafından kullanılıyordu. Süvari sınıfında savaşan Varegler de kılıç ve mızrak kullanmaktaydılar. Hem muhafız alaylarındaki hem de saha ordusundaki Vareg askerlerinin kılıçları bazen imparatorluk tarafından tedarik ediliyor bazen de kendi getirdikleri İskandinav tarzı kılıçları kullanıyorlardı. İskandinav tarzı kılıçların ayırt edici özelliği iki tarafı keskin kılıçlar olmalarıydı. Kuzey tarzı olan Vareg kılıçları oldukça süslüydü ve yine süslü deri kınlarda muhafaza ediliyordu. Vareg muhafızları bu tarz İskandinav tarzı kılıçlarının yanında imparator muhafızlarına özgü *rhomphaia* (ῥομφαία) adlı kılıçları da kullanıyorlardı. Vareglerin kullandıkları mızraklar ise kılıç ve baltalarda olduğu gibi İskandinav tarzındaydı. Görev süreleri uzadığı için bu mızrakların arasına Bizans tarzı mızraklar da girmişti. Farklı şekil ve boyutlardaki İskandinav tarzı mızrakların mızrak başlarının uzunluğu 15 ila 31 santimetre arasında değişmekteydi.⁵²¹

Varegler genel olarak yaya savaşan askerlerdi. Bizans'a hizmet eden Rus ya da kuzey kökenli askerler genellikle piyade statüsündedir. At üstünde savaştıklarına dair bilgi kaynaklarda yok denecek kadar azdır. Nitekim onlar kuzeyden başlayan uzun yolculuklarını *monoksyla* (μονόξyla) denen kendilerine has küçük gemileriyle yapmaktaydılar. Gemilerinin boyutları düşünüldüğünde atlarını da yanlarına almaları olası görünmemektedir. Diyakoz Leo'da bu düşüncemizi doğrulayacak bilgiler bulunmaktadır. Diyakoz Leo, Svyatoslav'ın Balkanlarda Bizans'a karşı yürüttüğü mücadelelerden bahsederken Rus askerlerinin yaya olarak savaştıkları için Roma (Bizans) askerlerinin fırlattığı mızraklar karşısında tutunamadıklarını, yaya savaştıklarını ve at kullanma becerilerinin olmadığını söyler.⁵²² Yine savaşın devamından bahsederken Rusların

⁵¹⁸ Choniates, a.g.e., s. 98; Komnena, a.g.e., s. 85.

⁵¹⁹ D'amato, a.g.e., s. 32-33.

⁵²⁰ Berktay, a.g.e., s. 49.

⁵²¹ D'amato, a.g.e., s. 32-37.

⁵²² Leo The Deacon, a.g.e., s 181, 185.

aldıkları ilk yenilgiden sonra bu sefer ilk kez at üstünde çıkageldiklerini ve at kullanmayı doğru dürüst bilmedikleri için de Bizans askerleri tarafından öldürüldükleri eklemektedir.⁵²³ Ancak bu durum Vareg/Rusların at sırtında savaşmadıkları ya da onların da süvari birliği kiralamadıkları anlamına gelmemelidir. Zira ilk dönem Kiev prensleri gerek başarılı atlı savaşçılar olan Peçeneklerden gerekse kendi soydaşları olan Vareglerden asker kiralamayı ihmal etmemişlerdir. Örneğin *Ana Rus Kroniği* Vladimir'in kardeşleri ile girdiği mücadelelerden bahsederken onun kendisine asker toplamak için denizin ötesine geçip buradaki Vareglerden asker topladığını kaydetmektedir.⁵²⁴

Vareg askerleri yaya savaşan piyade askerler oldukları için bedenlerinin korunması önemli bir sorundur. Bu bağlamda neredeyse bütün vücutlarını saran zırhları vardı. Vareg askerleri Dıraç savaşında muhtemelen demir zırh giymekteydiler.⁵²⁵ Çok ağır olan bu zırhlar kuvvetle muhtemel muharebe anında giyiliyordu. Ayrıca bu savaşta Varegler düşmanı karşılayan en ön safta yer almaktaydılar. Dolayısıyla ilk darbeyi onlar alacağı için ağır şekilde zırhlanmaları gerekiyordu. İskandinav ve Rusya'dan getirdikleri zırhları, askerleri boğazdan kalçalarına kadar örtmekteydi. Bu zırhlar iki buçuk santimetre kalınlığında ve 13 kilogram ağırlığındaydı. Bu zırhlar ağırlıktan tasarruf etmek için kolları ve bacakları koruyacak şekilde yapılmıyordu. Dolayısıyla kol ve bacakları korumak için de ayrı zırhlar giyiyorlardı. Bunlar da demir bilek zırhları ve dizleri korumak için kullanılan dizçeklerdi. Hem piyade hem de yaya askerleri baş koruması için başı burun deliklerine kadar örten *spangenhelm*⁵²⁶ tarzında yapılmış miğferler kullanılmaktaydılar. Bu miğferlerde boyuna gelebilecek darbeleri önlemek için boyunları örten kısımlar bulunmaktaydı.⁵²⁷ Bryennios, Vareg askerlerinden bahsederken baltalarının yanında kalkanlar da kullandıklarından bahseder.⁵²⁸ Ancak Bizans kaynakları Vareglerin kullandıkları kalkanların ne türden kalkanlar olduklarının açıklamasını yapmazlar. Bunda muhtemelen Vareg askerlerinin diğer Bizans askerleri ile aynı kalkanları kullanmış olabileceklerinin etkisi vardır. Bizans hizmetine ilk girdiklerine kuvvetle muhtemel İskandinav tarzı 80 ila 100 santimetre çapında dairesel kalkanları kullanıyorlardı. Daha sonradan hizmet süreleri uzadıkça Bizans tarzı kalkanları da kullanmış olmalıdırlar.

Bizans askerleri kendi geleneksel kıyafetleriyle savaşırken Norman, Vareg ve Peçenek gibi paralı askerler de kendi geleneksel kıyafetleriyle savaşıyorlardı. Kıyafetler aynı zamanda farklı grupları birbirinden ayırıp ayırmadığı kesin değildir. Ancak, amblemler ve sancaklar ayırırdı ve her

⁵²³ Leo The Deacon, a.g.e., s. 188.

⁵²⁴ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 91-93.

⁵²⁵ Birkenmeier, a.g.e., s. 64.

⁵²⁶ Geç antik ve erken ortaçağ dönemlerinde Avrupa'da üretilen bir miğfer çeşidi.

⁵²⁷ D'amato, a.g.e., s. 32-33.

⁵²⁸ Bryennios, a.g.e., s. 57.

birliğin farklı bir kalkan deseni bulunmaktaydı.⁵²⁹ Vereg askerleri Avrupa’da yaygın olan T şeklinde tunikler giymektedirler ve bu tunikler ayak bileklerine kadar uzanmaktaydı. Pamuk, keten ya da yünden yapılan tunikler genel olarak kahverengi, yeşil, gri ve tuğla kırmızısı rengindeydi. Giydikleri Bizans tarzındaki tunikler ise yine Avrupa tarzının andırırken, biraz farkla botlarının üzerine kadar inmekteydi. Giydikleri pelerinler ise Bizans tarzı olan *khlamys* (χλαμῦς) denen pelerinlerdi ve bu pelerinler dikdörtgen ya da yarım daire şeklinde olup sağ omuzun üzerinde bağlanılıyordu.⁵³⁰

⁵²⁹ John Haldon, “Military Technology and Warfare”, Elizabeth Jeffreys vd. (Ed.), **The Oxford Handbook of Byzantine Studies**, içinde, OUP, New York, 2008, s. 477; Haldon, **Warfare, State and Society**, s. 259.

⁵³⁰ D’amato, a.g.e., s. 39-40.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BİZANS HİZMETİNDE VAREGLER (988-1204)

3.1. Bizans Paralı Askerlik Kurumu

Paralı askerler, devrin diğer büyük güçlerinde olduğu gibi, Geç Roma döneminden itibaren hem Roma'da hem de Bizans'ta sıklıkla başvurulmuş askeri bir önlem ve ihtiyaçtır. Bizans yönetimi, şartların gerekli olduğu durumlarda ordudaki asker açığını kapatmak ve ordunun vurucu gücünü arttırmak için sıklıkla paralı askerlere ihtiyaç duymuş ve bu askerlere ordusunda yer vermiştir. Dolayısıyla bazı dönemlerde paralı yabancı askerler, Bizans ordusunun önemli bir kısmını oluşturmuşlardır. Bakım ve yaşeleri pahalı da olsa her daim savaşa hazır olmaları ve mobilize özellikleri, onları Bizans için önemli bir güç haline getirmiştir. Paralı birlikler, kendilerini savaş alanında kanıtladıkları ve devlet yönetimi tarafından da desteklendikleri sürece, Bizans ordusunun önemli bir unsuru olmuşlardır. Bizans, paralı askerlerini genellikle onu çevreleyen devlet ya da topluluklardan bazen komşu devletlerden bazen de İstanbul ile iyi ilişkiler kuran ya da İstanbul'a vasallık bağı olan uzak devletlerden temin etmiştir. Bunların yanında Bizans ordusunda bazı durumlarda ikili devlet ilişkilerinden bağımsız, bireysel şekilde paralı asker olarak hizmete giren askerler de mevcuttu. Doğru Avrupa, yabancı asker teminin en önemli merkeziydi. Balkanlar ve imparatorluğun Asya'daki komşuları da önemli asker kaynaklarıydı. Sırp, Hırvat, Alan, Ermeni, Frank ve Latinler imparatorluğun Hristiyan yabancı paralı askerleri arasındaydı. Steplerden devşirilen paralı askerler arasında en önemli birlik ise Peçeneklerdi. Onların haricinde bir başka Türk topluluğu olan Kuman-Kıpçaklar da önemli bir asker kaynağıydı. Karadeniz'in kuzeyinde ise Varg/Ruslar, Bizans'ın paralı asker ihtiyacını karşılayan diğer topluluklar arasındaydı. İmparatorluktaki paralı askerler genelde vasallığa ve yardımcı kuvvetlere dayanan geçici hükümlerle hareket ediyorlar ve seferler esnasında sefer süresince kiralanıyorlardı.⁵³¹ Paralı askerlerin liderleri ile geçici süreliğine belirli bir sefer ya da savaş için hizmet antlaşması yapılır ve bu askerler emir komuta zincirinde genellikle kendi liderlerinden emir alırlardı.⁵³²

Geç Roma döneminde yabancı askerler *feoderati*, Bizans döneminde de *phoideratoi* (Φοιδεράτοι) olarak adlandırılmaktaydılar. Sonraki dönemlerde ise *yoldaş-arkadaş* manasına gelen *hetaireiai* (ἑταιρείαι) ismiyle anılmışlardır. *Hetaireia* (ἑταιρεία) birlikleri genel olarak imparator

⁵³¹ Paul Magdalino, *The Empire of Manuel I Komnenos (1143-1180)*, CUP, New York, 1993, s. 231.

⁵³² Savvas Kyriakidis, "Army Structure: Roman Continuity and Byzantine Change", Yannis Stouraitis (Ed.), *A companion to the Byzantine Culture of War, ca. 300-1204*, içinde, Brill Publishing, Leiden, 2018, s. 230.

muhafızları olarak kullanılan birliğin genel adı olmuştur. Paralı askerler modern araştırmacılar tarafından politik ve askeri hata olarak değerlendirilmiş, imparatorluğun yerli unsurlarından daha az sadık ve güvenilir olarak görülmüşlerdir. Onlara göre paralı askerler hizmet ettikleri devlete değil onlara ödeme yapan kişilere sadıktırlar ve sadakatleri de ödemelerini düzenli şekilde aldıklarında garantilidir. Dolayısıyla onların daha fazla ödeme yapan kişi için Bizans'ı satma ihtimalleri bulunmaktadır. Ancak güncel araştırmalar durumun hiç de böyle olmadığını ortaya koymaktadır. XI. asır imparatorlarının kendi unsurlarına güvenmeyerek yabancı unsurları paralı askerler olarak orduya almaları bunun en güzel kanıtıdır.⁵³³ Zira Bizans, paralı askerlerin imparatorluk ordusunda yoğun şekilde görülmelerinden önce, hem Anadolu ve hem de Balkanlarda savunma konumundaydı. Ancak imparatorluk; Rus, Norman ve Peçenek gibi büyük paralı asker gruplarının orduya alınmasından sonra her iki cephede de saldırı konumuna yükselebilmıştır. Örneğin, P. Magdalino'ya göre Komnenoslar devrindeki askeri canlanmanın sonraki süreçte başarısızlığa uğramasının sebebi paralı yabancı askerler değil orduların kötü yönetilmesi ve yönlendirilmeleridir.⁵³⁴ P. Charanis de benzer şekilde imparatorluğun XI. asırda yeniden toparlanmasında paralı askerlerin büyük bir payı olduğuna vurgu yapmaktadır.⁵³⁵ Bütün bu olumlu özelliklerine rağmen paralı askerlerin sadakatleri bazı durumlarda sorgulanmıştır. Ücretli çalışanlar statüsünde oldukları için daha fazla ücret teklif edildiğinde savaş esnasında bile taraf değiştirme tehlikeleri vardır. Ödemelerini zamanında almadıklarında ise isteksiz davranmakta ya da hiç savaşmamaktaydılar. XI. asırda Anadolu'nun elden çıkışıyla büyük bir maddi kayba uğrayan Bizans, genellikle bu türden ödemelerini zamanında yapamıyordu. Bu da paralı askerlerden yeterince verim alınamamasına neden oluyordu. Yine 1071 Malazgirt savaşında paralı Türk askerleri kendi soydaşlarına kılıç çekmek istemedikleri için taraf değiştirip Selçuklu ordusuna geçmişler, bu da Bizans'ın aldığı hezimetin en önemli nedenlerinden bir olmuştur.

Bizans taktik eserleri bu bağlamda paralı askerler konusunda bir takım uyarılarda ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Örneğin *Sylloge Tacticorum*, yabancı askerlerin tek bir milletten değil de değişik milletlerden oluşturulmasının daha avantajlı olduğunu yazar. Çünkü bu şekilde oluşturulmuş yabancı bir birlik, ihanet durumunda kolayca birleşemez. Ayrıca bu yabancı birlikler Bizans'ın kendi askerleri arasına yerleştirilmemeli, dizilim ve savaş anında ayrı birlikler halinde örgütlenmelidirler. Yine bu yabancı birliklerden Roma savaş taktikleri ve yönetimi mümkün olduğunca gizlenmelidir. Böylece yabancı unsurlar bu taktikleri Bizans'a karşı kullanamazlar. Dahası bu birliklere savaş öncesinde silah da verilmemelidir.⁵³⁶

⁵³³ Savvas Kyriakidis, "The Employment of Large Groups of Mercenaries in Byzantium in the Period ca. 1290-1305 as Viewed by the Sources", *Byzantion*, 79, 2009, s. 208-209.

⁵³⁴ Magdalino, a.g.e., s. 232.

⁵³⁵ Peter Charanis, "The Byzantine Empire in the Eleventh Century", K. M. Setton ve M. W. Baldwin (Ed.), *A History of Crusades, C. I, The First Hundred Years*, içinde, University of Wisconsin Press, Milwaukee, 1969, s. 204.

⁵³⁶ *The Sylloge Tacticorum*, s. 34.

Yabancı askerlerin orduya alınma olgusu Bizans tarihinde sıklıkla görünen bir durum olsa da ordunun ana gücünü yerli askerler oluşturmuş, ayrıca yerli askerlerin sayısı yabancı askerlerin sayısından fazla olmuştur. Bizans ordusu bu özelliğini geç XI. asra kadar da korumayı başarmıştır. 1071 Malazgirt ve 1081 Dıraç savaşlarına kadar da Roma'dan devralınan askeri gelenekler sürdürülmüştür.⁵³⁷ Paralı askerler XI. asır öncesine kadar orduda hatırı sayılır bir yere sahiptiler. Ancak mezkûr asırdan sonra *thema* sisteminin bozulmasıyla birlikte ordudaki yabancı paralı askerlerin sayısı önemli derecede artmıştır. Öyle ki bu askerler *tagma* orduları ile birlikte imparatorluğun en önemli vurucu gücü haline gelmişlerdir. IX ve X. asırlarda en büyük *thema* bölgeleri en fazla 4,000 kalifiye süvari çıkarabilmekteydi. Dolayısıyla oluşan asker ihtiyacı yabancı birliklerle karşılanıyordu. Örneğin, 1049 yılında 15,000 Peçenek, 1071 yılından sonra da 3,000 Norman, Bizans ordusunda hizmete alınmıştı.⁵³⁸

Bizans'ın yabancı askerleri ordusuna almasının nedeni sadece asker ihtiyacını karşılamak değildi. Zira Bizans ordusunu başlangıçta gönüllüler, yani yerli çiftçiler oluşturmaktaydı. Savaşlardaki asker kayıpları çiftçilerin azalmasına ve bu durum da vergi gelirlerinin düşmesine neden olmaktaydı. Bu durumun aksine paralı asker kayıpları, devletin insan ve vergi kaybına neden olmadığı için sıklıkla tercih edilmekteydi. Paralı askerlerin devlete olan maliyeti de yerlilerin sebep olduğu maliyetten daha azdı. Örneğin devletin bir paralı askere görev süresi dolduğunda emekli parası vermesi ya da toprak bağışında bulunması gibi bir zorunluluğu yoktu. Paralı askerlerin Bizans ordusunda sıklıkla kullanılmalarının bir başka sebebi de Bizans'a saldırı potansiyeli olan topluluklara devlet görevi verilerek onların muhtemel saldırılarının önüne geçmekti. Bazı durumlarda da askere alım antlaşması yapılan topluluklar, Bizans ile Bizans'a düşman olan topluluklar arasında tampon görevi görüyor ve imparatorluğun doğrudan saldırıya uğramasının önüne geçiyorlardı.

3.2. 988 Anlaşması Öncesi Vareg/Rus Askerleri

Vareg/Rus kökenli askerlerin Bizans ordusuna ilk olarak ne zaman alınmaya başladıkları bilinmemektedir. Bilinen ilk Rus-Bizans askeri karşılaşmasının imparator Theophilos (829-842) devrinde yaşandığından önceki bölümlerde bahsedilmişti. IX. asrın ilk yarısında ticari faaliyetlerle güçlenen Vareg/Rus grupları, Karadeniz kıyısına inebilecek kadar hem ekonomik de askeri güce ulaşmışlardır. Bu cihetle 830'da Theophilos devrinde, Bizans'ın Karadeniz'de önemli bir üssü ve Herson *themasının* da başkenti olan Herson şehri, Vareg/Rusların saldırısına uğramıştır. Saldırı üzerine şehir halkı da İstanbul'dan yardım istemiş ve bir birlik Şarkel şehrine gönderilmiştir. Bu olay her ne kadar askeri bir karşılaşma olsa da Blöndal, Bizans'ın mezkûr asker gönderme tutumunu aslında Bizans ile Vareg/Ruslar arasında yakın bir ilişki kurma fırsatı olarak

⁵³⁷ Treadgold, "Standardized Numbers", s. 1-2.

⁵³⁸ Heath ve McBride, **Bizans Orduları**, s. 37.

değerlendirmektedir. Hatırlanacağı üzere önceki bölümlerde İmparator Louis'e giden Bizans elçilik heyetinden ve bu heyetin içinde kendilerini Rhos olarak tanıtan kişilerden bahsedilmişti. Blöndal, bu heyetin İsveç kökenli Ruslar olduğunu ve amaçlarının da Bizans ile ticari antlaşmalar yapmak olduğunu ileri sürmektedir. Frank imparatoruna kuzey kökenli askerlerin gönderilmesinin sebebi de yine o dönemde Bizans'ta asker sıkıntısının yaşanıyor olmasıydı.⁵³⁹ Aynı dönemde Bizans İmparatorluğu ve Abbasi Halifeliği arasında askeri sürtüşmeler yaşanmaktaydı ve imparator Theophilos, Abbasilere karşı asker bulma sıkıntısı yaşamaktaydı. Dolayısıyla Blöndal, burada Bizans'ın asıl amacının Kuzeyliler ile iyi geçinerek onlardan taze asker elde etmek olduğu vurgusunu yapmaktadır. İmparatorluğun asker ihtiyacı yaşadığı böylesine bir dönemde Vareg/Rus askerlerinin mezkûr Herson seferinden sonra Bizans ordusuna girmeye başladıkları düşünülmektedir. Öyle ki, bu askerler Theophilos devrinden sonra da Bizans ordusunda paralı askerler olarak hizmet etmeye devam ettiler. Yine Blöndal bu suretle bir kısım Vareg askerinin III. Mikhail devrinde imparatorluk muhafız birliklerine girdiğini yazmaktadır.⁵⁴⁰ Ancak kaynaklarda onun bu görüşünü destekleyecek bir bilgi bulunmamaktadır. III. Mikhail devri, Bizans ile Rusların askeri sürtüşmeler yaşadıkları bir dönemdir. Aşağıda bahsedilecek olan Askold ve Dir'in 860 yılındaki İstanbul baskınının ardından Bizans ordusuna kuvvetle muhtemel pek çok Vareg/Rus askeri girmiştir. Ancak bunlar o dönemde muhafız birlikleri içerisine henüz alınmamışlardır.

Vareg/Rusların Bizans ordusuna girmelerini sağlayan en önemli etmenler arasında ticari ve askeri ilişkiler bulunmaktadır. Önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, İstanbul ve kuzey bölgeleri arasında yoğun bir şekilde yaşanan ticaret trafiği, Rusların Bizans'ın zenginliğinden haberdar olmalarını sağlamıştı. İstanbul'a Giden Vareg Ticaret Yolu ve Volga Ticaret Yolları sayesinde İstanbul'a kadar ulaşan kuzeyliler, bu sayede hem ticari gelirler elde ediyorlar hem de Bizans'ın zenginliği karşısında hayranlık duyuyorlardı. Bu ilişkiler sayesinde paralı askerlik kurumundan da haberdar olan Vareg/Ruslar, Bizans'ın yabancı askerlere ödediği yüksek ücretlerin de cazibesine kapılıyorlardı. Vareg/Rus askerlerinin Bizans tarafından tanınır olmalarını sağlayan en önemli olaylar ise Rusların İstanbul üzerine gerçekleştirdikleri askeri seferlerdir. Bu seferler Rus askerlerinin yeteneklerinin Bizans tarafından tanınmasına vesile olmuş, seferler sonrasında yapılan anlaşmalara askere alım maddeleri koyulmuş ve zamanla Vareg/Ruslar imparatorluğun en gözde yabancı paralı askerleri arasındaki yerlerini almışlardır. Bu doğrultuda Bizans ile Vareg/Ruslar arasındaki asker alışverişini başlatan ilk olay Askold ve Dir'in 860'ta gerçekleştirdikleri İstanbul baskınıdır.

Rurik'in Novgorod'a hâkim olduğu dönemde Vareg şefleri Askold ve Dir de Kiev'e hükmediyorlardı. Askold ve Dir'in kısa saltanatlarına damga vuran en önemli olay onların 860 yılında gerçekleştirdikleri İstanbul seferi ve kuşatmasıdır. Kuşatmanın nedeni Bizans'ın

⁵³⁹ Blöndal, a.g.e., s. 33.

⁵⁴⁰ Aynı yer.

Şarkel’de⁵⁴¹ Hazarların ticari çıkarlarına yarayacak bir kale inşa etmesi ve bu kalenin Rus çıkarlarını zedelemesidir. A. A. Vasiliev’e göreyse Bizans’ın İstanbul’a gelen Rus tüccarlarını gücendirerek bazı Rusları İstanbul’da öldürmesi ve İstanbul’un herkesi cezbeden zenginliği seferin önemli sebepleridir.⁵⁴² *Ana Rus Kroniği*, ilk Rus-Bizans savaşı olarak bilinen Askold ve Dir’in İstanbul seferinden şu şekilde bahseder:

Askold ve Dir, İmparator Mikhael'in saltanatının on dördüncü yılında Greklere saldırdılar. İmparator kâfirlere karşı sefere çıktığında ve Siyah Nehre ulaştığında piskopos ona Rusların Tsar'grad'a [İstanbul] saldırdığını bildirdi ve imparator da geri döndü. Ruslar Boğaz'ın içine girdikten sonra Hristiyanlara karşı büyük kıyım gerçekleştirdiler ve Tsar'grad'a iki yüz gemiyle saldırdılar. İmparator şehre girmekte zorlandı. Patrik Photius ile birlikte bütün gece boyunca dua ettikleri Blakhernai Meryem Ana Kilisesine doğruca gittiler. Ayrıca orada ilahiler de söylediler ve denize batırmak için Meryem'in kutsal cübbesini de taşıdılar. Hava durgun ve deniz sakindi ama bir rüzgâr fırtınası kopageldi ve dev dalgalar yükseldiğinde tanrısız Rusların gemileri şaşkına döndü, rüzgâr onları sahile kadar sürükledi ve parçaladı, öyle ki sadece çok azı böyle bir yıkımdan kurtulup kendi ülkelerine kaçabildi.⁵⁴³

Bahsi geçen bu saldırı, Bizans-Rus savaşlarının ilkinin temsil etmektedir. Patrik Photios da eserinde Rusların saldırısına yer vermiş ve bir Grekçe kaynakta Rus (Ρῶς) ismini kullanan ilk kişi olmuştur.⁵⁴⁴ Photios, Rusların birden bire ortaya çıkan yabancı bir topluluk olduğundan ve İmparatorluğu hazırlıksız yakaladıklarından bahseder.⁵⁴⁵ Rusların kadın ve çocuk demeden halkı nasıl kılıçtan geçirdiklerini açık sahnelerle betimler: “Her yerde ölü bedenler vardı; nehirlerden kan akıyordu”.⁵⁴⁶ Dönemin kaynakları Rusların neden geri çekildikleri hakkında bilgi vermezler. Ruslar, baskının gidişatı ve sonucu ne olursa olsun, İstanbul’da kalıcı olmayı düşünmemişlerdir. Zaten onların öncelikli amaçları baskın ve yağma yoluyla ganimet elde etmektir. İstedikleri ganimetleri eldeemiş olacaklar ki sefere son verip geri dönmüşlerdir. Ayrıca Rusların geri dönmelerinin sebebi, Nestor’daki ilahi müdahale ile çıkartılan fırtınadan ziyade, doğal nedenlerle oluşan fırtına ve pek çok Rus gemisinin bu fırtınada zayı olmasıdır.⁵⁴⁷ Baskının sonunda iki taraf arasında bir antlaşmanın yapıldığına dair bilgiler vardır, ancak gerçekten böyle bir antlaşmanın

⁵⁴¹ Şarkel’deki kaleyi kimin inşa ettiği konusu tartışmalı bir konudur. Osman Karatay, kalenin Bizans tarafından değil de Hazarlar tarafından diğer göçebe toplulukların akınlarına karşı inşa edildiğini söylemektedir. Bkz.: Osman Karatay, “Karadeniz’de İlk Ruslar ve Şarkel’in İnşası”, **Belleten**, LXXIV/269, 2010, s. 71-111. Arthur Koestler ise kalenin Bizans ve Hazarlar arasında bir güç birliği sonucunda yapıldığını savunmaktadır. Zira ona göre Bizans’ın kuzeyli akınlarını durdurmak için Hazarlara ihtiyacı vardır. Bkz.: Koestler, a.g.e., s. 101.

⁵⁴² Vernadsky, “Early Russian Campaigns”, s. 1.; Vasiliev, **The Russian Attack**, s. 186-187.

⁵⁴³ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 60.

⁵⁴⁴ Vasiliev, **The Russian Attack**, s. 187.

⁵⁴⁵ Photius, a.g.e., s. 98.

⁵⁴⁶ Photius, a.g.e., s. 99.

⁵⁴⁷ Yücel, “Rus Kaynaklarında İstanbul”, s. 180.

yapılıp yapılmadığı tartışmalıdır. Theophanes Confessor'a⁵⁴⁸ göre seferin hemen arkasından bir Rus elçilik heyeti Hristiyan olmak için İstanbul'a gelmiş ve bunun akabinde barışçıl bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmanın kesin yapılıp yapılmadığı bilinmese de Oleg'in (879-912) 907'deki İstanbul seferine kadar iki taraf arasında askeri bir sürtüşme yaşanmamıştır. Vernadsky'e göre bu olayın Rus tarihi açısından en önemli özelliği, seferin Rusya'da Bizans kültür ve medeniyetinin yayılmaya başlamasına vesile olmasıdır.⁵⁴⁹ 860 seferinin Bizans açısından en önemli sonuçlarından biri o zamana kadar pek dikkate alınmayan Rus tehlikesinin aslında ne kadar büyük bir tehlike olduğunu Bizans'a göstermesi olmuştur.⁵⁵⁰ Seferin bir başka önemli sonucu da Bizans'ın Vareg/Rusların askeri becerilerini tanımasına olanak vermiş olmasıdır. Sonraki süreçte I. Basileios devrine kadar kaynaklarda Vareg/Rus askerlerinin mevcudiyeti hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak yine de, III. Mikhail'in saltanatının sonuna kadar Bizans ordusunda kuvvetle muhtemel hatırı sayılır derece Vareg/Rus askeri yerini almış olmalıdır.

I. Basileios devrinde Vareg/Rusların Bizans ordusuna girme hadiseleri kuvvetle muhtemel devam etmiştir. Ancak Bizans kaynakları, I. Basileios devrinde onların varlığından doğrudan bahsetmezler. Durumun böyle olması onun devrinde Bizans ordusunda hiç kuzeyli asker bulunmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Bizans'ın asker almada öncelikli bölgeleri olan Ermenistan ve Anadolu topraklarının Arap istilaları ile boğuştuğu bir dönemde, karşılaştığı asker sıkıntısını genellikle kuzey milletlerinden gidermekteydi. Dolayısıyla böylesine bir dönemde Vareg/Ruslar, Bizans imparatorluğu için asker açığını kapatmak adına önemli bir kaynak olarak algılanmış olmalıdırlar. Girit seferinde Rusların varlığından bahsedilmesi de bunun en önemli kanıtıdır. Doğu Akdeniz ve Ege'ye hâkim bir konumda olan Girit 824'te Arapların eline geçmişti. Adayı kendilerine bir üs edinen Arap korsanlar, Girit merkezli gerçekleştirdikleri akınlarında Bizans'ın Ege kıyılarına saldırılar düzenlemekteydiler. Bu nedenle Girit Arapları, Bizans'ın Doğu Akdeniz'deki en önemli düşmanları haline gelmişti. Adayı geri almak isteyen Bizans, III. Mikhail devrinde 842-843 yılları arasında adaya yeniden hâkim olmaya çalışmış fakat başarılı olamamıştı. Bu nedenle VI. Leo, hem eski bir Bizans mülkü olan Girit'i Araplardan geri almak hem de Bizans kıyılarını korsan saldırılarından korumak için 902'de Girit'e bir sefer düzenledi. Ancak Bizans, VII. Konstantinos'a göre 700⁵⁵¹ Vareg/Rus askerlerinin de katıldığı bu seferden olumlu bir netice elde edemedi. Bu sefere katılan Vareg/Rusların nasıl savaştıklarına dair bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Buradaki Rusların varlığından bahseden tek eser olan VII. Konstantinos'un eseri dahi bu konuda sessizdir.

⁵⁴⁸ Theophanis Continuat, s. 279.

⁵⁴⁹ Vernadsky, *The Origins of Russia*, s. 220; Vernadsky, *Political and Diplomatic History of Russia*, s. 37.

⁵⁵⁰ Mualla Uydu Yücel, "Rusların İstanbul Kuşatmaları", M. Arslan ve T. Kaçar (Ed.), *Byzantion'dan Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları, içinde*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2017, s. 284; Yücel, "Rus Kaynaklarında İstanbul", s. 182.

⁵⁵¹ Constantine, *de Cerimoniis*, s. 651.

Girit seferinin sonrasında 907’de, imparatorluğa önemli miktarda Vareg/Rus paralı askerinin girişi ile sonuçlanacak olan bir başka Rus saldırısı daha gerçekleşti. Rus Knezi Oleg’in İstanbul’a yaptığı bu sefer, bir fetih hareketinden ziyade bir yağma ve baskın girişimidir. Oleg; Slavlar, Çudlar, Kriviçler, Meryanlar, Polyanlar, Severyanlar, Drevliyanlar ve Radimiçler gibi topluluklardan oluşan büyük bir kuvvet meydana getirmiş ve kısa bir süre sonra İstanbul önlerinde görünmüştür. *Ana Rus Kroniği* hadiseden şu şekilde bahseder:

Oleg, bütün bu güçle gemi ve atlarla seyahat etti ve onun gemilerinin sayısı 2,000 idi. Tsar'grad [İstanbul] önüne vardı, ancak Grekler boğaza takviye yapmış ve şehri kapatmışlardı. Oleg kıyıdan karaya çıktı ve askerlerine gemileri sahile demirlemeyi emretti. Şehrin etrafında savaştılar ve Greklere kıyım yaptılar. Onlar ayrıca pek çok yeri yıktılar ve kiliseleri yaktılar. Yakaladıkları esirlerin ise bazılarının kafasını vurdular, bazılarını işkence ettiler ve bazılarını da denize döktüler.[...] Oleg, savaşçılarına gemilere dışı bağlamalarını emretti ve rüzgâr elverişli olduğunda yelkenlileri ayırdılar ve [zinciri] kırarak şehrin önüne düştüler. Grekler bunu gördüğünde korktular ve Oleg’e elçi gönderdiler, ona şehri yok etmemesi için yalvardılar ve arzu ettiği kadar haracı vermeyi teklif ettiler. Böylece Oleg askerlerini durdurdu. [...] Oleg onlardan her gemide kırk kişi hesap edilerek iki bin gemi için adam başı 20 *grivna* haraç ödemelerini istedi. Grekler bu şartları kabul ettiler ve Oleg’e Grek topraklarını almadığı için dua ettiler. Şehirden kısa bir mesafe uzakta dinlenen Oleg, Grek imparatoru Leo ve Alexander ile bir antlaşma yaptı ve onlara Karl, Farulf, Vermund, Hrollaf ve Steinvith'i haracı alma şartlarıyla birlikte gönderdi. Grekler de istekleri yerine getirmek için söz verdiler.⁵⁵²

A. Vasiliev, “Rus kronik yazarının efsanevi öğelerle bezeli bu rivayeti gerçekten vuku bulmuş tarihi olayları temel almaktadır”⁵⁵³ diyerek hikâyenin doğruluğuna vurgu yapar. Ancak, *Ana Rus Kroniği*nde bahsi geçen bu İstanbul seferi hakkındaki bilgilere dönemin Doğu ve Batı kaynaklarında rastlanılmaz. Dolayısıyla kronikte verilen bilgiler ihtiyatla karşılanmalıdır. Hadisenin nasıl cereyan ettiği muhtemelen ağızdan ağıza dolaşıp sözlü bir gelenek haline gelmiş ve *Ana Rus Kroniği*nde yerini almıştır. Ayrıca 2,000 olarak verilen Rus gemisi sayısı da ihtiyatla karşılanması gereken bir başka husustur. Seferin Rusya tarihi açısından en önemli sonucu, Bizans’a karşı yapılan başarılı bir seferin ardından pek çok Slav kavminin Oleg’in önderliği altında birleşmeye başlamasıdır.⁵⁵⁴ Yapılan antlaşma 911’de revize edilip yeniden imzalanmıştır.⁵⁵⁵ Bizans-Rus ilişkilerinde önemli bir yer tutan bu antlaşmanın maddeleri yine *Ana Rus Kroniği*nde yer almaktadır. Kronik, maddeleri şu şekilde verir:

Buraya [İstanbul’a] gelen Ruslar ihtiyaç duydukları kadar tahıl alacaklardır. Tüccar olarak gelenler altı ay boyunca ekmek, şarap, et, balık ve meyve gibi malzemeler alacaklardır. Hamamlar istedikleri oranda kendileri için hazırlanacaktır. Ruslar

⁵⁵² Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 65.

⁵⁵³ Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu**, s. 369-370.

⁵⁵⁴ Acar, a.g.e., s. 24.

⁵⁵⁵ Yücel, “Rus Kaynaklarında İstanbul”, s. 191.

ülkelerine doğru döndüğünde imparatorunuzdan yiyecek, çapa, ip, yelken ve yolculuk için ne gerekse alacaklardır.

Grekler bu şartları kabul ettiler ve İmparator ve tüm soylular şunu ilan ettiler:

Eğer Ruslar buraya ticaret malı olmadan gelirse onlara herhangi bir hüküm uygulanmayacaktır. Prensizin buraya gelen Rusların şehirlerde ve bütün topraklarımızda hiçbir taşkınlık yapmayacağına dair bizzat ihtar verecektir. Buraya gelen Ruslar Aziz Mamas mahallesinde⁵⁵⁶ konaklayacaklardır. Devletimiz gelenlerin isimlerini almak için memurlar gönderecektir, daha sonra aylık ödeneklerini alacaklardır; ilk önce Kiev'in yerlileri sonra Chernigov, Pereyaslavl' ve diğer şehirlerden gelenler alacaktır. Şehre sadece bir kapıdan gireceklerdir, silahsız olacaklardır ve en fazla elli kişilik gruplar halinde alınacaklardır ve İmparatorun temsilcisi tarafından refakat edileceklerdir. Vergi ödemediği ihtiyaç duydukları ölçüde ticaret yapabileceklerdir.⁵⁵⁷

Antlaşmanın maddelerinden anlaşılacağı üzere Ruslar oldukça fazla ticari imtiyaz elde etmişlerdir. Bu imtiyazların arasında en önemlisi vergisiz ticaret yapma hakkıdır. Ostrogorsky'e göre, bu antlaşma ile birlikte Bizans ve Kiev Rusya'sı arasındaki ticari ilişkiler resmen başlamıştır.⁵⁵⁸ 911 yılında yapılan revize ile belirlenen maddeler arasında iki taraf arasında kötü davranışların ve suçların önlenmesine ve karşılıklı dostluğun sonsuza kadar sürdürüleceğine dair hükümler mevcuttu. Ayrıca taraflardan birinin haksızlığa uğraması durumunda hangi hükümlerin uygulanacağı, haksız tarafın suça göre orantılı cezalandırılacağı ve bir Rus bir Grek'i öldürdüğünde ya da tam tersi durumda, kisasın uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Durumu iyi olan biri cinayet işlerse ve kaçarsa, karşı tarafa katilin akrabaları tarafından ödeme yapılması, eğer suçlunun durumu kötüyse de geri dönüp idam edilene kadar bekletilmesine hüküm verilmiştir. Yine bir kişi bir başkasını kılıçla yaralar ya da birisine başka bir silahla saldırırsa, Rus hukukuna göre belli bir miktarda para ödeyecek, eğer durumu iyi değilse de ödeyebileceği miktarda ödeme yapacaktır. Eğer bir Rus bir Hristiyan'ın malını çalarsa ya da tam tersi bir durum yaşanır ve suçlu yakalanırken direnir öldürülürse ne Grekler ne de Ruslar bunda suçlu bulunacaklardır. Eğer bir Rus ya da Grek karşı taraftan kötü muameleye ya da şiddete maruz kalırsa ve malının bir kısmı zorla alınırsa ona malının değerinin üç katında geri ödeme yapılacaktır. İki milletten bir mahkûm başka bir ülkeye satıldığında, Ruslar ya da Grekler mahkûmun azat parasını ödeyecek ve mahkûm kendi ülkesine geri gönderilecektir. Eğer bir Rus bir Grek tarafından esir alınırsa o da kendi ülkesine geri gönderilecektir. Arkasında her hangi bir varis bırakmadan ölen bir Rus tüccarının malları, ana vatanındaki akrabalarına verilmek üzere Rusya'ya gönderilecektir. Suçlu bir Rus, Grek ülkesine sığırsa kendisi imparatorundan istendiğinde Rusya'ya geri gönderilecektir.⁵⁵⁹ Görüldüğü üzere

⁵⁵⁶ Aziz Mamas kilisesinin bulunduğu mahalle. Günümüz Beşiktaş semti yakınlarında ve Theodosius surlarına yakın bir bölgede yer alıyordu.

⁵⁵⁷ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 65.

⁵⁵⁸ Ostrogorsky, a.g.e., s. 421.

⁵⁵⁹ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 66-67.

antlaşmanın hükümleri iki taraf arasında oluşturulan dostluk ilişkilerini korumaya yöneliktir. Rus kaçaklarının iade edilmesi ve miraslarının ana vatanlarına gönderilmesi gibi maddeler antlaşmadan kârlı çıkan tarafının Ruslar olduğunu göstermektedir. Rusların önceki antlaşmadan elde ettiği ayrıcalıklar devam ettirilmiş, bunun yanında eğer imparator isterse Rusların asker yardımı göndereceği⁵⁶⁰ maddesi de eklenmiştir. Bu maddenin eklenişinin ardından Vareg/Rus askerleri Bizans'ın yürüttüğü savaşlarda daha fazla görünmeye başlamışlardır. Ancak yine de *Ana Rus Kroniği*nde ayrıntıları ile birlikte verilen bu antlaşmaların maddeleri bazı Anti-Normanistler tarafından kabul görmemektedir. Örneğin A. Shakhmatov, antlaşmanın metnin yazarı Nestor tarafından uydurulduğunu, maddelerinin de sonraki antlaşmalardan kopya edildiği iddia etmektedir.⁵⁶¹ Antlaşmaların neden Grek metinlerinde bulunmadığı da ayrı bir tartışma konusudur. D. Likhachev bu konuyu Rusların antlaşmalarını genel olarak sözlü yaptıklarını ve Rurik'ten beri antlaşmalarda sözlü geleneğe bağlı kaldıklarını söyleyerek açıklamaktadır.⁵⁶²

Mezkûr anlaşmaya eklenen asker gönderme maddesi taze asker sağlama konusunda Bizans'a oldukça yardımcı olmuştur. Asker sıkıntısı yaşayan imparatorluk, Vareg/Rus askerlerini hemen ordulara yerleştirdi. Etnik bir azınlığa da ulaşan Rus askerleri İstanbul'da konuşlandırıldılar. Bu askerlerin Bizans ordusu için en büyük avantajı her daim savaşıma hazır askerler olmalarıydı. Girit seferinde düşük rütbeli komutanlarıyla birlikte muhtemelen ayrı bir birlik olarak savaşmışlar, ancak ortalama bir Bizans askerinden daha iyi ücret aldılar. Bizans ordusuna alınan Vareg/Rus askerleri sıradan askerler değil donanmada yer alan elit askerler konumundaydılar ve deniz savaşlarında yardımcı birlikler olarak savaşmaktaydılar.⁵⁶³ Ruslar, Bizans topraklarında ilk görüldüklerinde devlet işlerinden bu alana barbarların karıştıramayacağı uygulaması nedeniyle uzak tutuldular.⁵⁶⁴ Vareg/Rus askerleri, yukarıda bahsettiğimiz Girit seferinde başarısız olmuşlar ve ölümler nedeniyle de sayıları azalmıştı. Ancak, onlara yapılan ödemelerin yüksek olması sayesinde kayıplarının yerleri yeni gelenlerle kolayca dolmaktaydı. Bu askerler hem Bizans topraklarında yaşayan Ruslardan hem de Kiev Prensiğinden elde edilmekteydi. Ancak asıl büyük miktar Kiev'den sağlanmaktaydı. Rusların gerçekleştirdiği bir saldırı sonrası yapılan anlaşma neticesinde Kiev'den elde edilen bu askerler, Bizans'ın asker bulmada ne kadar zorluk çektiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ruslar, antlaşmanın on birinci maddesine göre İstanbul'da Aziz Mamas kilisesinin bulunduğu mahallede ikamet ediyorlardı ve onlar burada bir koloni meydana getirmişlerdi.⁵⁶⁵ Bu mahalle başlangıçta Rus tacir ve savaşçılar için geçici bir mesken olarak kullanılıyordu. Ancak Ruslar uzun süreli paralı askerler olarak Bizans ordusunda yer almaya

⁵⁶⁰ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 68.

⁵⁶¹ Paszkiewicz, **The Origin of Russia**, s. 166.

⁵⁶² D. Likhachev, "Russkii posolskii obychai XI-XIII", 1946, s. 42-55'ten aktaran: Paszkiewicz, a.g.e., s. 167.

⁵⁶³ Küçükspahioğlu, "IX-X. Yüzyıllarda Bizans-Rus İlişkileri", s. 2.

⁵⁶⁴ Frank Edward Wozniak, **The Nature of Byzantine Foreign Policy toward Kievan Russia in the First Half of the Tenth Century, A Reassessment**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Stanford University, 1973, s. 109.

⁵⁶⁵ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 65.

başlayınca mahalle askeri bir koloni şeklini aldı. Üstelik bu koloni imparatorluğun diğer askeri kolonilerinden farklı olarak başkentin göbeğinde bulunuyordu. X. asrın ortasına kadar mahalle 3bin kadar nüfusuyla çok büyük bir mahalleyi andırırsa da 944 antlaşmasından sonra mahallenin nüfusu da arttı.⁵⁶⁶

Bizans ordusuna yeni bir Vareg/Rus askeri girişi ile sonuçlanan diğer hadise de Knez Igor'un 941'de gerçekleştirdiği İstanbul baskınıdır. Blöndal, bu saldırının sebebini İmparator VII. Konstantinos'un Oleg zamanında yapılan anlaşma ile kararlaştırılan ödemelerin Ruslara muhtemelen yapılmaması olarak yorumlar.⁵⁶⁷ Cambridge Belgesi'nin⁵⁶⁸ iddiasına göre ise mezkûr saldırının nedeni, Bizans'ın pek çok Musevi'ye zulüm etmesi sonucunda Hazarların Rusları böyle bir saldırıya kıskırtmasıdır.⁵⁶⁹ Ancak devrin diğer kaynaklarında Cambridge Belgesi'nin verdiği bu bilgiyi doğrulayacak bir bilgi bulunmamaktadır. Müttefikleri Peçenekleri⁵⁷⁰ de yanına alan Ruslar, Karadeniz'i geçip Bitinya sahiline inmişler ve buradan sahil boyunca yağma yaparak boğaza girmişlerdir.⁵⁷¹ Bu esnada Bizans imparatorluk donanması Akdeniz'de Araplarla mücadele halindeydi, ordunun büyük bir kısmı da doğuda Ermeni sınırındaydı.⁵⁷² Dolayısıyla İstanbul, Ruslara karşı savunmasız durumdaydı. Ancak, boğazda bekletilen Bizans donanmasının bir kısmı *Grek Ateşinin* yardımıyla Ruslara ağır zayıtlar verdirdi. Hal böyle olunca Ruslar, saldırılarına karadan devam etmeye karar vererek İzmit ve Herakleia'yı yağmalamışlardır. *Ana Rus Kroniği*, Rusların pek çok kişiyi öldürdüklerini ve kutsal mekânları yerle bir ettiklerini kaydeder. Bu noktadan sonra gönderilen Bizans birlikleri karşısında tutunamayan ve donanmaları neredeyse yok olan Ruslar, saldırılarına son verip pek çok zayıtlarla birlikte ülkelerine geri dönmüşlerdir.⁵⁷³ Ancak Igor, 943'te bir önceki seferin intikamını almak için Vareg, Polyan, Slav, Kriviç ve Peçeneklerden⁵⁷⁴ oluşan büyük bir ordu hazırlamış ve İstanbul'a yeniden saldırıyı planlamıştır. İmparator Romanos, Hersonlulardan bu seferin haberini alınca hemen Igor'a değerli hediyelerle birlikte elçilerini göndermiştir. Elçiler, bir kısım ticari imtiyazlarla birlikte, Bizans'ın önceden Oleg'e verdiği haracı Igor'a da vereceği şartıyla bir antlaşma teklif etmiştir. Kendi soylu boyarlarını toplayan Igor, onlarla yaptığı istişarenin ardından imparatorlardan gelen barış teklifini

⁵⁶⁶ Wozniak, a.g.e., s. 111-112.

⁵⁶⁷ Blöndal, a.g.e., s. 37.

⁵⁶⁸ 882'de Mısır'ın Fustat şehrinde inşa edilen Ben Enza sinagogunun mahzeninden bulunan ve Musevi Hazarlara ait olduğu düşünülen mektuptur. Kenize Mektubu olarak da adlandırılan mektup 92 satırdan meydana gelmektedir. 941 yılı Rus saldırısının anlatısı mektubun 62. satırında başlamakta ve 83. satırında bitmektedir. Başlangıç ve sonuç kısımları kayıp olan mektup genel olarak Hazarların Museviliği kabulleri hakkında bilgiler içermektedir. Mektubun ilgili satırları M. Uydu Yücel tarafından çevrilmiştir. Bkz.: Yücel, "Rusların İstanbul Kuşatmaları", s. 289.

⁵⁶⁹ Yücel, "Rusların İstanbul Kuşatmaları", s. 289.

⁵⁷⁰ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 72.

⁵⁷¹ Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu**, s. 371; Ostrogorsky, a.g.e., s. 258.

⁵⁷² Obolensky, **The Byzantine Commonwealth**, s. 187.

⁵⁷³ Attaleiates, a.g.e., s. 35-36; Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 72.

⁵⁷⁴ Akdes Nimet Kurat, **Peçenekler**, (Yay. Haz. Ahsen Batur), TTK Yay., Ankara, 2016, s. 107.

kabul etmiş ve Kiev'e geri dönmüştür.⁵⁷⁵ Sonraki yıl 944'te, iki taraf yeniden bir ticaret antlaşması imzaladı ve antlaşma bir önceki ticaret antlaşmalarının yeniden düzenlenmesi şeklindeydi. Ancak Igor'un elde ettiği imtiyazlar Oleg'in elde ettiği imtiyazlardan daha az kârlı idi.⁵⁷⁶ Ancak Bizans'ın istediği takdirde Rusların asker göndereceği maddesi yürürlükte kalmaya devam etmiş, Bizans'ın da gerekli görüldüğü takdirde Ruslara asker yardımı yapacağı maddesi de eklenmiştir. *Ana Rus Kroniği* maddeyi şu şekilde verir:

Herson şehri ve ona bağlı bölgelere gelince, ne Rus prensi bu bölgelere saldırma hakkına sahip olmayacak ne de bu bölgeler ona tabi olacaklardır. Eğer Rus prensi savaş için bizden asker yardımı talep ederse biz de ona istediği kadar askeri göndermeyi taahhüt ederiz.⁵⁷⁷

Bu maddenin yanında Bizans, Ruslardan asker yardımı talebinde bulunursa Rusların buna uyacağı ve iki topluluk arasında dayanışmanın herkese gösterileceği maddesi de eklenmiştir. *Ana Rus Kroniği* mezkûr maddeyi şöyle aktarır:

Hükümetimiz, düşmanlarımıza karşı kullanmak üzere sizden askeri yardım isterse, Büyük Prensizinle iletişime geçecek ve bize istediğimiz kadar asker gönderecektir. Diğer ülkeler, Greklerle Rusların birbirlerine karşı ne tür dostluklar kurduklarını bu sayede öğreneceklerdir.⁵⁷⁸

Kiev prensi Igor ile Bizans arasında yapılan 944 antlaşmasından sonra Bizans'a doğru yeni bir Vareg/Rus paralı askeri akını yaşandı. 949 Girit seferine katılacak askerleri barbarlardan seçmek yerine İstanbul'daki Rus mahallesinden seçen imparatorluk bu askerlere yeni gelen Rus paralı askerlerini de ekledi. Rus askerlerinin diğer barbar askerlere göre görece daha sadık olmaları bu seçimin yapılmasında etkili olduğu kanaatini taşımaktayız. VII. Konstantinos, Girit seferine katılan ordunun envanterinden bahsederken bu envanterler arasında 500 adet savaş baltasından ve 200 adet de iki ucu keskin baltadan bahseder.⁵⁷⁹ Bu baltalar sonradan balta taşıyıcılar olarak ünlenecek olan Vareg/Rus askerleri tarafından kullanılmış olabilir. VII. Konstantinos'a göre 150⁵⁸⁰ gemiden oluşan Bizans donanması karaya iner inmez Araplar tarafından ağır kayıplara uğratılmıştır. 949 seferinin komutanı hadım Gongylos adaya indiğinde yapılabilecek olan ani bir Arap saldırısını uyarısını dikkate almamış, neticede Araplar ani bir baskınla Bizans birliklerini bozguna uğratmışlardır. Hal böyle olunca Gongylos, başarısızlığın ana sebebi olarak görülmüştür.

⁵⁷⁵ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 73.

⁵⁷⁶ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 371; Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 25.

⁵⁷⁷ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 76.

⁵⁷⁸ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 76.

⁵⁷⁹ Constantine, *de Cerimoniis*, s. 674.

⁵⁸⁰ Constantine, *de Cerimoniis*, s. 664. VII. Konstantin başka bir yerde Bizans donanmasına alınan 9 Rus gemisinden de bahseder bkz. s. 673.

C. G. Makrypoulas'a göre Bizans kaynakları bu nedenle hezimetten fazla bahsetmemişlerdir.⁵⁸¹ Adada savunma konumunda olan Arapların ana amacı başkent Kandiye'yi tutabildikleri kadar tutup Bizans'ı erzak ve destek yardımından mahrum ederek zayıf düşürmek olmuştur. Neticede Araplar amaçlarına ulaşmış ve kuşatmacı durumunda olan Bizans ordusu kuşatılan durumuna düşmüştür. Burada Vareg/Rus askerlerinin nasıl savaştıklarına ya da savaş taktiklerine dair bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Katıldıkları ilk seferlerde onlar hakkındaki en kesin bilgi donanmada yardımcı birlikler olarak savaştıklarıdır. II. Romanos devrinde 962'de Girit'in Araplardan geri alındığı sefere kaynaklar bahsetmese de kuvvetle muhtemel bir önceki Girit seferine katılan Vareg/Rus askerleri de katılmışlardır.

Bizans'ın Anadolu ve Balkan birlikleri, Bulgar çarı Symeon ile yapılan mücadeleler neticesinde önemli oranda kayba uğramıştı. *Thema* sistemindeki bozukluklar nedeniyle kaybolan askerlerin yerlerini doldurmak hayli zordu. Bu nedenle bu dönemde, X. asrın sonlarına doğru, *tagma* askerlerinin silahlandırılması ve askere alınması hızlandırıldı. *Tagmalar* hem yerli hem de yabancı askerlerden meydana gelmekteydi. *Thema* ordularının büyük bir kısmını ise genelde Ermeniler oluşturmaktaydı. Bunun haricinde yukarıda da bahsedildiği gibi imparatorluğun yabancı askerlerini Bulgarlar, Alanlar, Türkler, Gürcüler ve bazen de doğu sınırındaki Müslümanlar oluşturmaktaydı. Yeni askere alınan Ruslar ilk zamanlarda *themalara* gönderilmediler. Bunun yerine ya ayrı gruplar halinde kendi soylarından komutanları ile birlikte seferlere katıldılar ya da bireysel olarak orduda görev aldılar. Rus birlikleri ordunun klasik şeması şeklinde gruplandırıldı ve onlardan da *bandonlar* oluşturuldu ki bunlar *tagma* orduları içerisindeki en küçük birliklerdi.⁵⁸²

Bizans'ın kuzey milletleri ile ilgilenmesinin nedeni Kırım ve Herson'un güvenliğini sağlamakla beraber bölgedeki Bizans'a kadar uzanan ticaret potansiyelini muhafaza etmektir. Ruslar, IX. ve X. asırlarda Karadeniz kıyılarında görünmeye başladıklarından beri bölgenin önemli askeri ve ticari unsurları haline gelmişlerdi. Bunun yanında Ruslar, Bizans İmparatorluğu'nu Herson ve Kırım'ın korunması ve ekonomik ilişkilerin canlı tutulması hususlarında etkilemişlerdi. Rusların siyasi olarak yükselmeye başladıkları dönemde Bizans'ın bölgedeki müttefiki olan Hazarlar çözülme sürecine girmişlerdi. Bu nedenle Bizans'ın bölgede yeni bir müttefike ihtiyacı vardı. Dolayısıyla Ruslar, Bizans'ın kuzeyde yeni bir müttefike ihtiyaç duyduğu bir anda Karadeniz sahnesine çıkmışlardı. Bizans'ın kuzeyi güvence altına alması orada gerçekleştirdiği ittifaklara bağlıydı. Başlangıçta yağma ile başlayan Rus-Bizans ilişkileri yapılan antlaşmalar ile birlikte bir ittifak şeklini aldı. Her ne kadar aralıklarla gerçekleştirilen Rus istilaları olsa da bu ittifak uzun bir müddet devam etti. Antlaşmalarda Ruslara verilen üstün ticari ayrıcalıklar, imparatorluğun Rusları durdurmak için kullandığı diplomatik manevraları oluşturdu. Rusları Hristiyanlık içerisine çekip

⁵⁸¹ Christos G. Makrypoulas, "Byzantine Expedition Against the Emirate of Crete C. 825-949", V. Christides ve T. Papadopoulos (Ed.), *Proceedings of the Sixth International Congress of Greco-Oriental and African Studies*, içinde, 30 Nisan-5 Mayıs 1996, Lefkoşa, 2000, s. 354-355.

⁵⁸² Wozniak, a.g.e., s. 114.

etkisiz hale getirmek de imparatorluğun kullandığı diğer bir taktikti ki bu taktik ancak Prens Vladimir devrinde amacına ulaşabildi. Burada imparatorluğun amacı ticari tavizlerle yatıştırılan Rus saldırganlığını Hristiyanlaştırmanın da etkisiyle en aza indirmekti. Wozniak'a göre başlangıçta verilen ticari imtiyazların işe yaradığı görülmektedir. Zira 911 antlaşmasından sonra uzun bir süre Rus saldırısı gerçekleşmemiştir.⁵⁸³ İmparatorluğun sınır güvenliğini sağlamak için Karadeniz kıyılarının korunması oldukça önemliydi. Burada güvenlik genelde diplomasi, rüşvet, hediyeler, haraç ve ticari imtiyazlar ile sağlanabiliyordu. Askeri müdahale ise ancak Anadolu'da ve özellikle de Müslüman emirliklerle olan sınırlarda işler yolunda gittiği zaman tercih ediliyordu. Ruslar, Bizans için bir tehdit olmaya başladıklarında doğu sınırında işler imparatorluk adına iyi gitmediği için imparatorluğun elinde, askeri müdahale hariç, yukarıda sayılan seçeneklerden başka çare kalmıyordu. Ruslar da doğu sınırlarındaki durumun Bizans adına kritik olduğundan haberdar olmuş olacaktı ki saldırılarının büyük bir kısmını imparatorluk ordusu doğu sınırındayken gerçekleştiriyorlardı. Rus askerlerinin sürekli Bizans ordularına alınmaları aslında bir bakıma Ruslardan gelecek saldırıları önlemek için de yapılıyordu. İstanbul, zenginliği ve görkemi ile Ruslar için hep bir cazibe merkezi olmuştu. Bu nedenle Ruslar, İstanbul'a sürekli sefer düzenliyorlardı. Onların savaşçı özelliklerinin farkında olan imparatorluk ise onları askere alarak hem asker açığını kapatıyor hem de kuzeyden gelecek tehlikelerin önüne geçmiş oluyordu. Her ne kadar bu taktik bazı zamanlarda işe yaramasa da uzun vadede imparatorluğu sürekli meydana gelebilecek Rus saldırılarından koruyordu. İmparatorluğun Karadeniz'in kuzeyinde fazla bir savaş tecrübesi yoktu. Askerler de bu vahşi coğrafyaya alışık değildi. Bölgeyi tanıyan Rus askerlerinin orduya alınmasıyla Bizans, bir bakıma kuzey sınırlarını da garanti altına almış oluyordu. Dolayısıyla Ruslar ile yapılan karşılıklı antlaşmaların Bizans açısından önemi, Karadeniz'in güvenliğinin Bizans adına sağlanmasıydı.

Nikephoros Phokas, Girit'in geri alınmasından sonra 962'de Halep'i Seyfû'd-devle'nin elinden geri aldı. Blöndal, Phokas'ın Halep'i geri aldığı mücadelelerde Vareg/Rus askerlerinin kullanıldığı görüşünü taşımaktadır.⁵⁸⁴ Ancak kaynaklar onun doğudaki mücadelelerinde Rus askerlerinden bahsetmezler. Phokas'ın Halep'i Bizans'a yeniden bağlamasından sonra 963'te başkentten imparator II. Romanos'un ölüm haberi geldi. İmparatorluk yönetimi, Romanos'un oğulları II. Basileios ve VIII. Konstantinos adına imparatoriçe Theophano'nun eline geçti. Phokas ise askerleri tarafından Kayseri'de imparator ilan edildi. Phokas'ın en büyük rakibi olan Iosephos Bringas da imparatorluk iddiasıyla kendisine kuvvet toplayarak isyan etti. Ancak imparatoriçe Theophano, Phokas taraftarıydı. *Parakoimomenos* (παρακοιμώμενος) Basileios'un hazırladığı ve içinde Blöndal'a göre kuvvetle muhtemel Vareg/Rus askerlerinin de bulunduğu bir ordu Bringas'ı yendi. Neticede imparatoriçe Theophano ile evlenen Nikephoros Phokas, Bizans'ın yeni imparatoru oldu ve genç imparatorlar II. Basileios ve VIII. Konstantinos'un koruyuculuğunu üstlendi.

⁵⁸³ Wozniak, a.g.e., s. 207-209.

⁵⁸⁴ Blöndal, a.g.e., s. 38.

Schlumberger, Nikephoros Phokas'ın saltanatında kendisinin emrinde yaklaşık 3bin Vareg muhafızı olduğu görüşünü savunmaktadır. Ancak Blöndal onun bu görüşünü orada bulunan kuzeylilerin muhtemelen saray muhafız alayı olan *hetaireianın* üyeleri olduğu ve o dönemde henüz ayrı bir Vareg birliği kurulmadığını söyleyerek eleştirir.⁵⁸⁵ Gerçekten de dönemin kaynaklarında Schlumberger'in görüşünü destekleyecek bilgi bulunmamaktadır. Vareglerden ayrı bir muhafız birliği kurulması hadisesi II. Basileios devrinde gerçekleşecektir.

Nikephoros Phokas'ın saltanatında Bizans İmparatorluğu ve Vareg/Ruslar arasındaki ilişkiler önceki anlaşmalardan dolayı iyi gitmekteydi. İmparator, 967'de Balkanlarda Bulgarlar üzerine sefere çıktı. Ancak bu esnada İstanbul'a dönmesi gereken imparator, Kiev prensi Svyatoslav'ı Balkanlardaki işleri Bizans adına halletmesi için görevlendirdi. Balkanlara inen Svyatoslav, Tuna deltasını hâkimiyet altına alarak Pereyaslav'da karargâh kurdu. Ancak, Peçenekler Kiev'e saldırınca ülkesine geri dönmek zorunda kalan Svyatoslav, topraklarını üç oğlu arasında paylaştırdı ve sonrasında yeniden Balkanlara geri döndü. Pereyaslav'ın zengin bir ticaret kavşağı olduğunun farkında olan Svyatoslav, Kurat ve Ostrogorsky'e göre burada kalıcı olmayı amaçlıyordu.⁵⁸⁶ Zira kendisi Balkanlara indiğinde Çar Boris'i tahtından indirip yerine kendisi oturmuştur. Bunun üzerine imparator II. Nikephoros Pokhas, Ruslara karşı Bulgarlarla anlaşma yoluna gitmiş, bu esnada Bizans'ta bir taht değişikliği meydana gelmiş ve Ioannes Çimiskes imparator olmuştur. Çimiskes, önce ticari imtiyazlarla dolu barış tekliflerinde bulunduyorsa da Svyatoslav barışa yanaşmamıştır. Bu nedenle imparator büyük bir orduyla birlikte Svyatoslav üzerine yürümüş ve 971'de yapılan savaş Bizans'ın kesin zaferi ile sonuçlanmıştır. Neticede Svyatoslav, Balkanlara bir daha saldırmamak üzere yemin ettiği bir antlaşmayı Bizans ile imzalamak zorunda kalmıştır. *Ana Rus Kroniği* antlaşmadan şu sözlerle bahseder:

Ben [Svyatoslav] bundan sonra ne topraklarınıza bir saldırı tasarlayacağım, ne bu amaçla bir ordu ya da yabancı asker toplayacağım ne de başka düşmanları topraklarınıza saldırmaya teşvik edeceğim.... Ancak herhangi bir düşman topraklarınıza saldırmayı planlarsa ona karşı koyacağım ve ona savaş açacağım.⁵⁸⁷

Balkanlardan umduğunu alamayan Svyatoslav, Kiev'e dönüş yolundayken Peçeneklerin saldırısına uğradı ve pek çok adamı ile birlikte öldürüldü. N. Riasanovsky, Rusların yağma amaçlı İstanbul'a sürekli sefer düzenleme isteklerini, Bizans'ı yabancılaştırmaktan ziyade savaşlarla birlikte iki devlet arasındaki ilişkileri sıcak tutma isteğine bağlamaktadır. Her istiladan sonra yenilenen ticaret antlaşmaları onun görüşünü doğrular niteliktedir. Yine Riasanovsky'e göre Ruslar, Bizans'ın çekim gücü sayesinde Kiev'e kadar inerek yönetim merkezlerini buraya

⁵⁸⁵ Blöndal, a.g.e., s. 38.

⁵⁸⁶ Kurat, **Rusya Tarihi**, s. 27; Ostrogorsky, a.g.e., s. 271.

⁵⁸⁷ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 89-90.

taşımışlardır.⁵⁸⁸ Bu nedenle Vareg/Rusların kuzey ile olan ilişkileri kesilmemiş ama zayıflamıştır. İstanbul'un ve doğunun bir cazibe merkezi olması, Vareg/Rusların kuzeyden ziyade güneydeki topluluklar ile etkileşime girmeleri sonucunu doğurmuştur. Bizans-Rus savaşlarının çok çetin geçtiği tarihi bir gerçektir. Svyatoslav'ın yukarıda bahsedilen Balkanlarda kalıcı olmayı düşündüğü mücadelesi hariç, Ruslar hiçbir zaman İstanbul'da kalıcı olmayı düşünmemişlerdir. Onların başlangıçtaki amaçları baskın yoluyla ganimet elde etmektir. Bizans'ın içinde bulunduğu durumdan faydalanarak bazı durumlarda karlı antlaşmalar yapmayı da başarmışlardır. Başlangıçta ticari imtiyazlar içeren bu antlaşmalar Rusları Bizans'a daha çok bağlamış ve Kiev Rus Prensligi zamanla Bizans'ın kültür ve medeniyetini taklit eden bir uydu devlet şeklini almıştır. Rusya ve Rusların Bizans kültür dairesine girmelerinde en önemli etken onların Ortodoksluğu seçmeleridir, ancak ticari faaliyetlerin, savaşların, bu savaşların sonunda imzalanan antlaşmaların ve Bizans ordusuna giren Vareg/Rus paralı askerlerinin de kültür değişiminde etkisi oldukça fazladır. Bu antlaşmaların Ruslar için bir diğer önemli özelliği de Bizans'ın Kiev'in bir lideri olduğunu kabul etmesini, yani onları meşru bir devlet olarak görmesini sağlamasıdır.⁵⁸⁹ Bizans tarafında ise Ruslarla mücadelenin her ne kadar ticari yönden olumsuz sonuçları da olsa, Ruslar imparatorluğa hatırı sayılır derecede askeri destek sağlamıştır. Bizans hizmetine giren Vareg/Rus paralı askerleri ve muhafızları bunun en belirgin örneklerindendir. Bütün bunlarla birlikte, Rusların ve Slavların Hristiyanlaşması, Ostrogorsky'nin deyişiyle, Bizans'ın ufkunu açmış ve onun önüne yepyeni bir dünya da sermiştir.⁵⁹⁰

Svyatoslav ile Bizans arasında yukarıda bahsettiğimiz Balkanlardaki mücadele devam ederken imparator Phokas'ın eşi imparatoriçe Theophano, işbirlikçileri ile imparator uyurken gece onun odasına girerek imparatoru suikast ile öldürdüler. Sarayın o esnada bütün kapılarının özellikle de imparatorun odasının kapısının saray muhafızları olan *hetaireia* muhafızları tarafından korunduğunu düşünmekteyiz. Ancak buna rağmen komplocular hiç bir zorlukla karşılaşmadan imparatorun canını almışlardır. *Hetaireia* muhafızları içerisinde Vareg askerlerinin de olduğu düşünülebilir. Blöndal⁵⁹¹ başta olmak üzere bir kısım araştırmacılar mezkûr muhafız alayında kuzeylilerin görev almış olabileceğini düşünmektedirler. Şahsi kanaatimiz de bu yöndedir ancak 988 öncesinde kaynaklar Vareglerin muhafız alaylarında görev aldıklarından bahsetmezler. Ancak bu durum onların muhafız birliklerine kesin olarak alınmadıkları şeklinde yorumlanmamalıdır. Sadakatleri ve iyi savaşçılar olmaları ile bilinen Varegler, kuvvetle muhtemel *hetaireia* birliğinde görev almış olmalıdırlar. Phokas'ın öldürülmesinden sonra Bizans tahtına Ioannes Çimiskes oturdu. Onun döneminde kaynaklarda Vareg/Rus askerlerinin varlığından bahsedilmez. Ancak Ruslar ile önceden yapılan anlaşmaların devam ettiği gerçeği düşünüldüğünde Çimiskes devrinde de

⁵⁸⁸ Riasanovsky ve Steinberg, a.g.e., s. 27.

⁵⁸⁹ Shepard, "Some Problems", s. 20.

⁵⁹⁰ Ostrogorsky, a.g.e., s. 204.

⁵⁹¹ Blöndal, a.g.e., s. 41.

Vareg/Rus askerlerinin Bizans'a paralı asker olmak için gelmeye devam ettiklerini ve orduda görev aldıklarını düşünmekteyiz. Ioannes Çimiskes, Ocak 976'da Suriye seferindeyken dizanteri hastalığı nedeniyle öldü ve II. Romanos'un en büyük oğlu olan II. Basileios Bizans'ın yeni imparatoru oldu.

3.3. 988 Bizans-Rus Anlaşması

II. Basileios'un saltanatının ilk yıllarında kaynaklarda Vareg askerlerinin varlığına dair bir bilgi bulunmaz. Ancak onun saltanatına yakın dönemlerde Bizans ordusuna alınan Vareg/Rus askerleri kuvvetle muhtemel II. Basileios devrinin ilk yıllarında Bizans ordularında yer almışlardır. Basileios'un saltanatına ilk önemli tehdit 986'da Balkanlarda Makedonya'yı işgal edip pek çok ganimet toplayan Bulgar çarı II. Samuel'den geldi. Bu tehlike üzerine ordusuyla bizzat Balkanlara geçen imparator, ilk karşılaşmada Samuel'i yenip Filibe'ye dönmeye karar verdi. Ancak, geri dönerken Trajan kapısında Bulgarların pususuna düşen imparatorluk ordusu çok ağır bir yenilgi aldı. Öyle ki bu baskının sonunda imparatorun kişisel yükü dâhil düşmanın eline geçti.⁵⁹² Hayatını zar zor kurtaran ve ordusunun büyük bir kısmını kaybeden imparator II. Basileios, bu savaşta ordunun ne kadar etkisiz hale geldiğini görmüş olmalıdır. İstanbul'a dönen imparator bu sefer de Bardas Skleros'un isyan haberini aldı. Ordusunun büyük bir bölümünü Balkanlarda kaybeden imparatorun acil taze kuvvete ihtiyacı vardı. Önce Bardas Skleros sonrasında ise onun isyanını bastırmakla görevlendirilen Bardas Phokas'ın isyanları, İmparator II. Basileios'un asker bulmak için yüzünü Ruslara çevirmesine neden olan hadiseler zincirini oluşturdu.

Bardas Skleros, Ioannes Çimiskes'in kayınbiraderi ve Bizans ordusunda görevli bir askerdir. Psellos onu dirayetli bir taktikçi, planlarını kurnazca uygulayan ve askerler tarafından desteklenen birisi olarak tanımlar. Yine ona göre Skleros'un çok zengin oluşu, tahta göz koyup isyan etmesinde önemli bir etmendi.⁵⁹³ Psellos'un Bardas Skleros'un isyan etmesinin sebebi olarak onun zengin olmasının verdiği duyguların yanında; yüksek mertebelerden birden azledilmesi, kişisel hırsları ve Çimiskes'in yanında bir imparator gibi hareket etmesi onun isyanının nedenleri arasında gösterilebilir. Kendisinden boşalan mevkilere bir hadım olan Petros'un atanması onun isyan etmesinin bir başka nedenidir. Ioannes Zonaras ise Skleros'un isyan etmesinin asıl sebebinin *magistros* rütbesinden azledilip Mezopotamya *douksu* yapılmasına bağlamaktadır. Ona göre bu olay, eskiden beri imparatorluk makamında gözü olan Skleros için bardağı taşıran son damla olmuştur.⁵⁹⁴ Skleros ilk olarak Mezopotamya *theması*nda Harput'ta kendisine bir üs kurdu. Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bu bölgedeki Ermeniler, Skleros'un iddiasına destek verdiler. Nikeporos Phokas devrinde yağmaya uğrayan Ermeni topraklarının yöneticileri de Skleros'un yanında yer aldılar. Antakyalı Yahya'ya göre de Ortadoks Bizans'a karşı bölgenin Müslüman ve

⁵⁹² Leo The Deacon, a.g.e., s. 214-215; Zonaras, a.g.e., s. 32.

⁵⁹³ Psellos, a.g.e., s. s. 8.

⁵⁹⁴ Zonaras, a.g.e., s. 26.

Ermeni halkı Skleros'un yanında yer aldılar. Skleros da bölgede bir takım diplomatik ilişkiler içerisine girdi. Bu bağlamda Musul'un Hamdani emiri Ebu Talib'in kızı ile evlendi ve Ebu Talib ona para ve asker yardımında bulundu.⁵⁹⁵

İstanbul'a ulaşmak için güney yolunu kullanan Skleros, Malatya yakınlarında ilk olarak Bourtzes ve Maleinos'un Bizans kuvvetleriyle karşılaştı. Maleinos, savaş sonrasında Kapadokya'ya kaçarken Bourtzes de Anatolikon *theması*ndaki kalesine sığındı. Skleros bu galibiyetten oldukça fazla ganimet elde etti. Melainos, Skleros Kapadokya üzerinden İstanbul'a ilerlemeye devam ederken Skleros'un keşif birliklerinden birini yenilgiye uğrattı. Skleros, Lykandos *theması*na geldiğinde Bizans doğu orduları komutanı Peter, büyük bir orduyla birlikte Melainos'un ordusuna katıldı. Birbirine yaklaşan iki ordu meydan savaşı yapmaktan kaçındı. Skylitzes, bir sabah Bizans ordusu yemeklerini yemeye hazırlanırken Skleros'un adamlarının saldırılarını gerçekleştirdiklerini kaydeder. Bourtzes, bu mücadelede üstün gelen Skleros'un birlikleri karşısında tutunamayınca kaçtı.⁵⁹⁶ Anadolu'nun büyük bir kısmına hâkim olan Skleros, başkentin kendisine karşı önemli tedbirler almasına neden oldu ve imparatorluk *protovestiarıos* (πρωτοβεστιαρίος) Leo'yu Skleros'a karşı üstün yetkilerle gönderdi. Ancak Leo, yapılan savaşta Skleros'a yenildi ve asi Skleros İznik'e kadar ilerledi. En nihayetinde, sürgünde bulunan Bardas Phokas affedilerek imparatorluğun elinde kalan kuvvetle İstanbul'a kadar yaklaşan asi ordusu üzerine *magistros* (μάγιστρος) unvanıyla gönderildi.⁵⁹⁷ Phokas'ın birlikleri ilk olarak Abidos'u ve Çanakkale Boğazı'nın Asya kıyılarını zapt etti. Skleros'un elinde ise o esnada neredeyse bütün Anadolu kuvvetleri bulunmaktaydı. Zira Psellos'a göre imparatorluğun bütün ağır silahlı kuvvetleri Skleros'un tarafına geçmişti.⁵⁹⁸ Bizans'ın elinde ise Trakya, Makedonya ve Skleros'un batısında kalan bölgelerden elde edilen askerlerden oluşan bir ordu bulunmaktaydı. Skylitzes, isyanın bastırılmasından önce Skleros ve Phokas arasında üç savaşın yaşandığından bahseder. İlk savaş Skleros'un geri çekilmek zorunda kaldığı Amorium'daki savaştır. Skleros, bu savaşta önemli merkezleri kaybetmesine rağmen ordusunun bütünlüğünü korumayı başarabilmiş ve Harsianon *theması*na geri çekilmiştir. Skleros'un ordusunu takibe alan Phokas, yine Harsianon *theması*nda Basilika Therma'da bu sefer Skleros'a yenilmiştir. Skylitzes'e göre Bardas Phokas, uzun süredir dostluklarının olduğu İberyalı lideri David'e yardım istemek için gitmiş, David de Phokas'a hatırı sayılır sayıda asker vermiştir.⁵⁹⁹ Neticede iki ordu üçüncü ve son kez Skleros'un ordusunun kampını kurduğu Kızılırmak kıyısındaki Pankaleia ovasında karşılaşmıştır. Burada ordusu yavaşça geri sürülen Phokas, büyük bir risk alıp düşman birliklerinin arasından geçerek Skleros'un kendisine saldırımayı denedi. Bu amacında başarılı olan Phokas, Skleros'u yakalamayı başaramadıysa onun ağır şekilde

⁵⁹⁵ John Harper Forsyth, *The Byzantine–Arab Chronicle (938–1034) of Yahyâ B. Sa'id Al-Antâkî (Volumes I and II)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Michigan, 1977, s. 376-377; Skylitzes, a.g.e., s. 301.

⁵⁹⁶ Skylitzes, a.g.e., s. 303.

⁵⁹⁷ Zonaras, a.g.e., s. 29; Skylitzes, a.g.e., s. 307.

⁵⁹⁸ Psellos, a.g.e., s. 8.

⁵⁹⁹ Skylitzes, a.g.e., s. 309.

yaralanmasını sağladı. Neticede liderlerinin öldüğünü zanneden isyancı birlikler çözülmeye başladılar.⁶⁰⁰ Bizans tarihi araştırmacıları, Skleros ve Phokas arasında aslında sadece bir savaşın yaşandığını ve o savaşın da Pankaleia savaşı olduğunu belirtmektedirler. Bu doğrultuda dönemin kronikleri de birbirinden farklı sayılar vermektedirler. Antakyalı Yahya ikisi arasında iki savaşın yaşandığını,⁶⁰¹ Diyakoz Leo ise sadece bir savaşın meydana geldiğini yazmaktadır.⁶⁰² Savaşın gidişatı nasıl olursa olsun isyan bastırılmış, Skleros da Büveyhilere sığınmış ve burada hapse atılmıştır.

Bardas Skleros tehlikesini yeni atlatan imparatorluk bu kez de Skleros'u durdurmaya giden Bardas Phokas'ın isyanı ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. İmparatorluk zaten Phokas'ın isyan etme niyetinde olduğundan şüphelenmekteydi. Bu nedenle imparatorluğun elinde kalan orduyla Skleros'a karşı gönderilirken kendisine, isyan etmeyeceğine ve eski görevine geri döneceğine dair yemin ettirilmişti.⁶⁰³ Phokas'ın isyanı imparatorluğun doğu sınırındaki durumu kökten değiştirdi. Irak ve Suriye sınırındaki komşu Müslüman emirlikler o zamana kadar güçlü bir Bizans ile karşılaşıyorlar ve Bizans'ı aşılması zor bir askeri ve siyasi engel olarak tahayyül ediyorlardı. Ancak, Phokas'ın isyanı doğudaki dengeleri Müslüman emirlikler lehine değiştirmeye yetti. Bu noktadan sonra mezkûr bölgedeki emirlikler Bizans'ın iç işlerine müdahale etme cesaretini göstermeye başladılar. Özellikle Suriye ve Kuzey Irak'ta yükselen güçler olan Fâtımîler ve Büveyhîler, Bizans'ın bu durumundan azami derecede faydalandılar.⁶⁰⁴ Phokas'ın isyanından önce İmparator II. Basileios, gölge imparator gibi hareket eden Basileios Lekapenos'u görevinden aldı. İmparator, hem Bardas Phokas hem de Lekapenos'un kendi otoritesi için birer tehlike olduklarının farkındaydı. II. Basileios, Pokas'ın isyanı arifesinde Balkanlarda II. Samuel ile uğraşmaktaydı. Ancak imparator, bu mücadelelerini ne Anadolu askeri aristokratları ne de başkentteki askeri sınıf ile münazara edip gerçekleştiriyordu. En nihayetinde Bardas Phokas, II. Basileios'un 986'da Trojan geçidinde aldığı mağlubiyetten sonra isyan bayrağını açtı. Phokas'ın destekçileri onu Hersianon *themasında* imparator ilan ettiler.⁶⁰⁵ Trojan yenilgisi haberini Bağdat'ta iken öğrenen Skleros, Büveyhîler ile anlaşarak hapisten çıkartıldı. Antakyalı Yahya'ya göre Skleros ve Büveyhîler arasında yapılan anlaşmanın şartları şöyledir:

Büveyhî sultanı ve onun dostluk içerisinde bulunduğu herkesle dostluk ilişkilerini sürdürecektir, Müslüman hududuna baskınlardan kaçınacak ve bu tür niyetleri olan tebaalarından veya astlarından herhangi birinin bunları gerçekleştirmesini engelleyecek, evlerine dönmek isteyen tüm Müslüman tutukluları serbest bırakacak ve

⁶⁰⁰ Zonaras, a.g.e., s. 30; Skylitzes, a.g.e., s. 310.

⁶⁰¹ Forsyth, a.g.e., s. 385.

⁶⁰² Leo The Deacon, a.g.e., s. 212-213.

⁶⁰³ Psellos, a.g.e., s.8-9; Zonaras, a.g.e., s. 29.

⁶⁰⁴ Holmes, a.g.e., s. 248.

⁶⁰⁵ Zonaras, a.g.e., s.32-33.

onları eşleri, aileleri ve malları ile birlikte güvenli bir şekilde sınıra hiçbir masraf olmadan nakledecek ve Diyarbakır'ın kuzeyindeki yedi kaleyi teslim edecektir.⁶⁰⁶

Yeniden Bizans topraklarına giren Skleros buralardan kendisine asker toplamaya başladı. Bardas Phokas'ın kuvvetlerinin karşısında tutunamayacağını farkında olacak ki Phokas'a imparatorluğu aralarında bölüştürüp yönetmek için bir buluşma teklifi gönderdi. Zira Skylitzes'e göre Skleros, kendi elindeki kuvvetleri Phokas'tan zayıf buluyordu.⁶⁰⁷ Muhtemelen bu sebeple Phokas ile anlaşma yolunu seçmek istemiş olabilir. Ancak, Phokas ile buluşup anlaşmaya gelen Skleros yakalanıp hapse atıldı. Zonaras ikisi arasında geçen sözde anlaşmayı ve Skleros'un tutuklanması hadisesini şöyle anlatır:

Böylece Skleros, adamlarıyla birlikte, Rum egemenliği ülkesine geri döndü. Phokas'ın tahtı elde etmek istediğini ve baş kaldırmış bulunduğunu öğrenince, ona yanaştı ve hem savaşta hem hükümdarlıkta ortak olmayı talep etti. Phokas, eylem birliği etmeyi kabul etti ve amaçlarına ulaşmayı başardıkları takdirde kendisinin [egemenlik alanı olarak] Kentlerin Sultanı'nı, [halen Rum bağımlısı] ulusların ve ülkelerin çoğu ile, almasına; Skleros'un ise Antakya'yı Çukur Suriye'yi, Fenike'yi [Lübnan], Filistin'i ve Mesopotamia'yı almasına razı oldu; anlaşma, and içmekle güçlendirildi. Skleros, Phokas'a güven göstererek onu yanına gitti; ancak bu kişi onu tuzağa düşürüp üzerindeki imparator simgelerini çıkarttı, onu zindana kapattı ve başına nöbetçiler koydu. Böylece Skleros'un ordusunu da sahiplenerek, ayaklanmasını daha da büyük güçlerle sürdürdü.⁶⁰⁸

Skleros, Phokas ile buluşmadan önce imparatorla görüşmesi için oğlu Romanos'u gizlice II. Basileios'a göndermişti. Skleros'un bu ikili oyunundan şüphelenen Phokas, onu muhtemelen bu sebepten dolayı tutuklatmış olabilir. Phokas, 987 yılı sonuna kadar imparatorluğun doğusuna neredeyse tamamen hâkim oldu. İmparator II. Basileios, Phokas'ın gittikçe büyüyen isyan ve ordusu karşısında elinde fazla asker gücünün bulunmadığının farkındaydı. Teze birliklerinin çoğu hem önceki Skleros isyanında hem de Bulgaristan mücadelelerinde kaybedilmişti. Bu nedenle imparatorun acil taze kuvvete ihtiyacı vardı. İmparatorluk Phokas'ın isyanı ile uğraşırken bu kez de Kiev Rus prensi Vladimir 987/988'de Kırım'da önemli bir Bizans üssü olan Herson'a bir saldırı gerçekleştirdi. *Ana Rus Kroniği*, Vladimir'in Herson saldırısından şu şekilde bahseder:

[Vladimir'in çevre dinlere gönderdiği elçilerin gelmesinden] Bir yıl sonra 6496'da [988] Vladimir, Grek şehri olan Herson'a silahlı bir kuvvetle ilerledi ve Hersonlular kendilerini şehre kapattılar. Vladimir limanın önünde şehrin en uzak mesafesinde bir yerde bir ok atımı mesafesi kadar uzaklıkta durdu ve Vladimir şehri kuşattığında Hersonlular büyük bir direniş gösterdiler. Neticede zamanla

⁶⁰⁶ Forsyth, a.g.e., s. 426.

⁶⁰⁷ Skylitzes, a.g.e., s. 317.

⁶⁰⁸ Zonaras, a.g.e., s.34-35.

güçleri kırıldı ve Vladimir onları eğer teslim olmazlarsa burada üç yıl kalabileceğini yönünde uyardı. [Hersonlular] bu tehdidi hafife aldılar.⁶⁰⁹

Vladimir şehirden bir cevap alamayınca adamlarına savaş merkezleri için bir yer inşa etmeleri emrini verdi. Hersonlular da bir tünel kazarak bu suretle inşaat yığınlarını şehrin içine kaçırdılar, fakat inşaat devam etti. Sonra Anastasios isimli bir Hersonlu, içinde şehre gelen yer altı su tünellerinin yerini ispiyonlayan bir oku Rusların tarafına fırlattı ve bu sayede Ruslar şehrin suyunu kestiler. Neticede şehir halkı teslim oldu. *Ana Rus Kroniği* olayların devamında Rusların şehre girdiğini ve Vladimir'in imparator II. Basileios'a bir mesaj gönderdiğini aktarır. *Ana Rus Kroniği*ne göre Vladimir'in mektubunda şunlar yazılıdır:

'Bak! Muhteşem şehri ele geçirdim. Ayrıca evlenmemiş bir kız kardeşinin olduğunu da duydum. Onu bana eş olarak vermediğin sürece Herson'da yaptığım gibi kendi şehrinle de [İstanbul] ilgileneyeğim'. İmparator bu mesajı duyunca sıkıntıya düştü ve şu cevabı verdi: 'Bir Hristiyan'ın bir pagan ile evlendirilmesi doğru değildir. Eğer vaftiz olursan onu eşin olarak alabilir, tanrının krallığına ortak olabilir ve inançta bizim yoldaşımız olabilirsiniz. Ancak bunları yapmadığın sürece sana kız kardeşimizi evlilik için veremeyiz.'⁶¹⁰

Vladimir'in Herson'u tam olarak hangi sebeple işgal ettiği bilinmemektedir. A. Poppe⁶¹¹ ve A. Feldman'a göre Herson şehri Bardas Phokas'ın isyanına destek vermekteydi. Vladimir de Bizans ile Ruslar arasındaki önceki anlaşmalar gereği Herson'daki ayaklanmayı durdurmak için oraya Bizans tarafından gönderilmişti. Ayrıca Vladimir, Herson'a saldırdığına zaten Hristiyan olmuştu.⁶¹² Ancak Vladimir'in tam olarak ne zaman Hristiyan olduğu, prenses Anna ile ne zaman evlenmek istediği ve Herson'a neden saldırdığı bilinmemektedir. Dolayısıyla gerçekleşen hadiselerin kronolojisi de kesin değildir. Vladimir'in Herson'a 987 ya da 988'de saldırdığı ve yine bu tarihlerde II. Basileios ile anlaşıp ona ünlü Vareg askerlerini aynı tarihlerde gönderdiği kabul edilmektedir. Yine de genel kabul gören görüşe göre II. Basileios, Bardas Phokas'ın isyanına karşı Vladimir'den asker yardımı istemiş, Vladimir de prenses Anna'nın kendisi ile evlendirilmesi karşılığında Vareg askerlerini II. Basileios'un emrine göndermiştir. Hristiyan olmayı kabul eden Vladimir, Anna ile evlenmiş ve sonrasında ülkesinde de geniş çaplı Hristiyanlaştırma politikaları başlatmıştır. Yine genel kabule göre Vladimir'in Herson'a saldırmasının sebebi, kendisi ile anlaşma yapıldıktan sonra Anna'nın Kiev'e gönderilmemesi ve evliliğin gerçekleştirilmemesidir.⁶¹³ Obolensky'e göre Vladimir, Anna'nın kendisine gönderilmemesi üzerine İstanbul'a saldırıyı düşünmüş, ancak böylesine bir saldırının maliyetli ve riskli olacağını ön gördüğü için kendisine en

⁶⁰⁹ Cross, **Russian Primary Chronicle**, s. 122.

⁶¹⁰ Aynı yer.

⁶¹¹ Andrej Poppe, "The Political Background to the Baptism of Rus': Byzantine-Russian Relations between 986-89", **DOP**, 30, 1976, s. 198.

⁶¹² Alex M. Feldman, "How and Why Vladimir Besieged Cherson: an Inquiry into the Latest Research on the Chronology of the Conversion of Vladimir, 987-989 CE", **Byzantinoslavica**, LXXIII (1-2), 2015, s. 147.

⁶¹³ Dimitri Obolensky, "Cherson and the Conversion of Rus': an anti-Revisionist View", **BMGS**, 13(1), 1989, s. 244.

yakın Bizans üssü olan Herson'a saldırmayı tercih etmiştir.⁶¹⁴ II. Basileios, *Ana Rus Kroniğinin* yukarıdaki alıntısına göre Herson saldırısından sonra Anna'yı Vladimir'e göndermiş, Vladimir de Herson'da onunla evlenerek vaftiz olmuş, sonrasında da Herson'u Bizans'a geri vermiştir.⁶¹⁵ Olayların kronolojik seyri nasıl gelişmiş olursa olsun konumuzu yakından ilgilendiren hadise anlaşma ile Vladimir'in II. Basileios'a gönderdiği 6,000 Vareg askeridir. Anlaşmanın yapılış tarihi araştırmacılar arasında 988 olarak verilse de Obolensky, anlaşmanın 987'de yapıldığı görüşündedir.⁶¹⁶ Vladimir ve II. Basileios arasında yapılan bu anlaşmanın maddeleri her hangi bir kaynaktan bulunmamaktadır. Ancak dönemin pek çok kroniği ikisi arasında bir anlaşma yapıldığından ve Vladimir'in imparatora asker yardımında bulunduğu bahsederek. İlk olarak, Diyakoz Leo,⁶¹⁷ Herson'un Ruslar tarafından işgal edildiğini kaydeden tek Bizans kaynağıdır, ancak onun eserinde anlaşmadan ve gönderilen askerlerden bahsedilmez. *Ana Rus Kroniği*nde ise Vareglerin gönderilmesi hadisesi kronolojik olarak hatalıdır. Vladimir, *Birinci Bölümde* bahsedildiği üzere kardeşleri ile bir hâkimiyet mücadelesine girişmiş ve kardeşlerini Vareg askerlerinden aldığı yardım ile yenebilmiştir. *Ana Rus Kroniği*, Vladimir'in Vareglerden yardım istemesinden ve bu Vareglerin de Bizans'a yönlendirilmesinden şu şekilde bahseder:

Bu esnada Varegler Vladimir'e şunu söylediler: "Şehir [Kiev] bize aittir ve onu biz aldık, bu nedenle her adam başına iki *grivny* oranında haraç istiyoruz." Vladimir onlardan sansar derilerinin toplanmasına kadar bir ay boyunca beklemelerini istedi. Bir ay beklediler ama o [Vladimir] onlara hiç bir şey vermedi, bu nedenle Varegler onu kendilerini kandırdığı için protesto ettiler ve Grek topraklarına gitmek için izin talep ettiler. Prens onları gitmeleri için teşvik etti. O [Vladimir], diğerleri Grek ülkesindeki Tsar'grad'a [İstanbul] gitmek için ayrılırken, sonra [Vareglerin] aralarından iyi, akıllı ve cesur olanlarını seçti. Ancak Vladimir onlardan önce [Greklerle] bu mesajı taşıyan bir haberci gönderdi: "Varegler ülkenize doğru yola çıktılar. Onlardan fazla sayıda şehirlerinizde tutmayın, aksi halde burada yaptıkları gibi pek çok zarara sebep olacaklardır. Onları çeşitli bölgelere dağıtın ve bir tanesinin bile bu yolla [geri] dönmesine izin vermeyin."⁶¹⁸

Blöndal başta olmak üzere bazı araştırmacılar Bizans'a gönderilen Vareglerin bu alıntıda geçen savaşçılar olduklarını düşünmektedirler. Onlara göre *Ana Rus Kroniği* kronolojik olarak hatalıdır ve kroniğin sonraki derleyicilerinden olan Nestor da bu olayın tam olarak ne zaman yaşandığını bilmemektedir.⁶¹⁹ Psellos da Pardas Phokas isyanı devam ederken II. Basileios'un yardımına Vareg/Rus askerlerinin geldiğinden bahseder. Ancak Psellos, Bizans ve Ruslar arasındaki anlaşmadan ve gelen askerlerin sayısından bahsetmez.⁶²⁰ Antakyalı Yahya da Basileios

⁶¹⁴ Obolensky, "Cherson", s. 245.

⁶¹⁵ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 113-116.

⁶¹⁶ Obolensky, "Cherson", s. 249.

⁶¹⁷ Leo The Deacon, a.g.e., s. 217.

⁶¹⁸ Cross, *Russian Primary Chronicle*, s. 93.

⁶¹⁹ Blöndal, a.g.e., s. 43-44.

⁶²⁰ Psellos, a.g.e., s. 12-13.

ve Phokas arasındaki mücadeleden bahsederken imparatorun Rus prensi Vladimir'den asker yardımı aldığından bahseder.⁶²¹ Ermeni kaynağı Asoghik de mezkûr mücadelede II. Basileios'un Rus askerlerinin yardımı ile Phokas'ı bertaraf ettiği kaydedilir.⁶²² Ioannes Zonaras da Abidos'ta yaşanacak olan savaşta II. Basileios'un ordusundaki Rus askerlerinden bahsetmektedir.⁶²³ Varg/Rus savaşçılarının Bardas Phokas isyanı sırasında Bizans hizmetine girmelerinden bahseden başka bir Bizans kaynağı da Ioannes Skylitzes'tir. Skylitzes, evlilik anlaşması karşılığında gelen Rus savaşçılarından şu şekilde bahseder:

...İmparator geceleyin bir kısım gemileri donattı ve gemilere Rusları yerleştirdi, bu Rusların lideri Vladimir'i kız kardeşi Anna ile yaptırdığı evlilik ile akrabası yapmıştı, böylece Ruslar arasında kendisine asker bulabilmişti. Ruslarla birlikte [boğazı] geçti, tereddüt etmeden düşmana saldırdı ve onları kolaylıkla yendi.⁶²⁴

Varg/Rus askerleri, II. Basileios ve Vladimir arasında yapılan anlaşmadan sonra Bizans'ın yardımına gelerek Bardas Phokas'ın isyanını bastırmak üzere görevlendirildiler. Rus yardımı gelmeden önce Skleros'u bertaraf eden Phokas ise edindiği büyük ordusuyla birlikte Üsküdar'a kadar gelip burayı işgal etti. Ancak yaşanan ilk savaşta yenildi ve buradan da Çanakkale Boğazı'nın en dar kesiminde bulunan şehir olan Abidos'a ilerledi. Tam bu esnada imparator II. Basileios'un yardımına Varg/Rus birliklerinin geldiğini düşünmekteyiz. Zira o esnada Balkanlardan dönen imparatorun elinde fazla kuvvet yoktur. Dolayısıyla isyancı birliklere ilk yenilgi Varg savaşçıları sayesinde yaşatılmıştır. II. Basileios, Phokas tehlikesini ortadan kaldırmak için yanındaki Varg/Rus savaşçıları ile birlikte bir gece gizlice boğazın karşısına geçmiş ve ani bir baskınla isyancı ordusunu dağıtmıştır. Bizans kaynakları isyancı ordusunun çabucak dağılmasının sebebini Bardas Phokas'ın ani ölümüne bağlamaktadırlar. Zira Phokas, Abidos'ta yaşanan savaşta bilinmeyen bir sebepten ötürü atından düşmüş ve ölmüştür.⁶²⁵ Zonaras onun zehirlenme sonucu öldürülmüş olabileceği ihtimali üzerinde de durmaktadır.⁶²⁶ Phokas'ın ölümünün ardından isyancı ordusunun dağılmasının isyanın sonlanmasında önemli bir payı olsa da kanaatimizce bu savaşta ve isyanın sonlandırılmasında Varg/Rus askerlerinin de önemli payları bulunmaktadır.

Varg/Rus askerleri önceki savaşlarda olduğu gibi II. Basileios devrinde de daha ilk göreve alındıklarında rüşlerini ispatlamışlar ve Bizans'ı büyük bir isyanın muhtemel tehlikeli sonuçlarından kurtarmışlardır. II. Basileios'un önemli bir vurucu güce sahip olduğunu gören eski

⁶²¹ Forsyth, a.g.e., s. 439.

⁶²² Step'anos Tarōnec'i, *The Universal History of Step'anos Tarōnec'i*, (Çev. Tim Greenwood), OUP, Oxford, 2017, s. 308-309.

⁶²³ Zonaras, a.g.e., s. 35.

⁶²⁴ Skylitzes, a.g.e., s. 319.

⁶²⁵ Skylitzes, a.g.e., s. 319-320; Zonaras, a.g.e., s. 35; Psellos, a.g.e., s. 14.

⁶²⁶ Zonaras, a.g.e., s. 36.

asi Bardas Skleros da kuvvetle muhtemel aynı akıbetin kendisinin de başına geleceğinden korkarak imparatorla anlaşma yoluna gitmiştir. Neticede Skleros da II. Basileios ile anlaşarak onun imparatorluğunu tanımıştır. Zonaras ve Psellos onun şu şartlarla anlaşmayı kabul ettiğini yazarlar; Skleros, imparatorun sonra en yüksek rütbeyi alacak, Skleros'a isyanında yardım eden bütün yöneticiler eski pozisyonlarını ve Skleros'un onları atadığı pozisyonlarını muhafaza edecek, isyan öncesi ve sonrasındaki mülkleri muhafaza edilecek ve statüleri hiçbir şekilde düşürülmeyecektir.⁶²⁷

3.4. 988-1081 Yılları Arası Varg Birlikleri

Varg muhafızları II. Basileios devrinde imparatorluk muhafız alaylarının ana gücünü oluşturmuştur. Ayrıca muhafızlar olarak seçilen Varg askerleri *Şehir İçi Varg Birliklerini* oluştururlarken diğer birlikler de *Şehir Dışı Varg Birliklerini* oluşturmuşlardır. *Şehir Dışı Varg Birlikleri* genel askeri operasyonlarda kullanılırken, aynı seferlere *Şehir İçi Varg Birlikleri* de imparatorun özel muhafızları olarak eşlik etmişlerdir. *Şehir İçi Varg Birlikleri* ve muhafızların, imparator İstanbul'da iken şehri asla terk etmemeleri zamanla bir gelenek halini almıştır.⁶²⁸

II. Basileios'un Bardas Phokas'ın isyanından sonra Vargleri ilk kullandığı askeri operasyon 995 ve 999 yılları arasında gerçekleştirdiği Suriye seferidir. Fatımî ordusu, 994'te Asi nehri kenarında Bizans ordusunu yenmiş ve en nihayetinde Halep'i almıştı. O esnada yeniden Balkanlarda olan II. Basileios, Balkan mücadelelerine bir kez daha ara vermek zorunda kalmış ve Suriye'ye bir sefer düzenlemiştir. Önceki seferlerin aksine bu kez imparatorun elinde önemli bir asker gücü bulunmaktadır ve bu askerlerin bir kısmını da Bizans ordusuna birkaç yıl önce giren Varg/Rus askerleri oluşturmaktadır. Mezku seferde ilk olarak Urfa kuşatılıp alınmıştır. Antakyalı Yahya'ya göre yerli halk kuşatma sırasında Aziz Konstantin manastırına sığınmış, ancak Ruslar (Vargler) burayı ateşe vermişlerdir. Neticede yerli halk da teslim olmak zorunda kalmıştır.⁶²⁹ 995'te yeniden Suriye seferine çıkan II. Basileios buradan Şam'a hareket etmek üzere Baalbek'e geçmiştir. Ancak imparator, Baalbek şehri Mısır'dan yardım alınca Caesarea Libani'ye (Arka) gitmiş ve burayı yakmıştır. Ele geçirdiği halkını da İstanbul'a köle olarak göndermiştir. Tripoli'ye doğru ilerleyen imparator burada Arapların büyük bir direnişiyle karşılaşmıştır. Ancak daha sonra direnişçileri etkisiz hale getiren imparator en nihayetinde Antakya'ya dönmüştür.⁶³⁰ Suriye seferinde Trablusşam'a bir sefer hazırlığına girişen imparator, bu sefer de Ermenistan'da işleri yolun koymak için imparatorluğun doğu bölgelerine dönmek zorunda kalmıştır. Neticede 1000

⁶²⁷ Zonaras, a.g.e., s. 37; Psellos, a.g.e., s. 17.

⁶²⁸ Blöndal, a.g.e., s. 45.

⁶²⁹ Forsyth, a.g.e., s. 504.

⁶³⁰ Step'anos Tarōnec'i, a.g.e., s. 306-307.

yılında Nikephoros Ouranos Suriye’de bırakılmış ve o da Fatımîlerle on yıllık bir anlaşma imzalamıştır.⁶³¹

II. Basileios’un 1000 yılında çıktığı Ermenistan seferi Vareg askerlerinin kullanıldığı bir başka askeri hadisedir. Kral David, ölmeden önce mirasını Bizans’a bırakacağına dair vasiyette bulunmuştu.⁶³² İmparator II. Basileios da bu mirası almak ve Ermeni bölgelerini yeniden Bizans’a bağlamak niyetiyle Ermenistan seferine çıktı. Çünkü bu seferin öncesinde Skleros ve Phokas isyanlarında yerel Ermeni güçlerinden bazıları isyancıların taraflarında yer almışlardı. Ermeni kaynağı Asoghik’te geçen bir hadise Bizans’ın mezkûr Ermenistan seferinde Vareg/Rus askerlerini kullandığını göstermektedir. Asoghik, atına yem götürmek için kampından ayrılan bir Rus askerine yapılan saldırıyı ve sonrasında gelişen olayları şu şekilde anlatır:

[Kouropalates David’in] Ayrıldığı gün, Greklerin kampında önemsiz bir nedenden dolayı büyük bir kargaşa çıktı. Kouropalates David’in prensleri ve azatları Greklerin kampına yakın bir yerde kamp kurmuşlardı. Rus piyadelerinden biri atı için saman almaya gitmişti. İberyalılardan biri yaklaştı ve onu ele geçirdi. O [Rus] bağırdı ve kendi adamlarından biri yardımına geldi. Benzer şekilde İberyalı asker de bağırarak kendi adamlarını çağırdı ve [gelen İberyalılar] ilk Rus’u öldürdüler. Daha sonra orada bulunan bütün Rus askerleri bir savaş için kışkırtılmış oldular. Bu, ellerinde kılıç ve kalkan taşıyan 6000 Rus askeri, Basileios’un kız kardeşini evlilik karşılığı verdiği bir anlaşma sonucunda o zamanlar İsa’ya inanan Rus kralından almıştı.⁶³³

Kaynaklar bu kargaşanın devamı ve sonucu hakkında bilgi vermezler. Vasilevski, burada Bardas Phokas’ın İberya’da popüler olduğunu ve Ermeni askerlerinin de Phokas’ın isyanında ona destek vermelerinden dolayı Vareglerle Ermeni askerleri arasında böyle bir mücadelenin yaşandığı yorumunu yapmaktadır.⁶³⁴ Zira Asoghik de Phokas’ın ordusunda Bizans’a karşı savaşan İberyalı Ermenilerin olduğu bilgisini vermektedir.⁶³⁵ Asoghik’te geçen Rus askerlerinin atları için ot arama hadiseleri bu seferde yer alan Vareg savaşçıların piyade ya da süvari olup olmadıklarına dair bir kanıt sunamamaktadır. Vareg savaşçıların yaya askerleri olarak savaştıkları bir gerçektir. Ancak bazı durumlarda at üstünde savaştıkları da olmuştur. Unutulmamalıdır ki Ermenistan’a gelen bu askerler II. Basileios’un Suriye seferinden dönen askerlerdir. Uzun bir yol kat eden bu askerlerin at kullanmış olmaları muhtemeldir. Burada Bizans saflarında yer alan Ermeniler ve Vareg askerleri arasında gerilimin olduğu göze çarpmaktadır. Yeni yeni Hristiyan olan Vareg/Rus savaşçıları, bir önceki Suriye seferinde Urfa’daki Aziz Konstantin manastırını içerisindeki insanlarla birlikte yakmaları, Ermeniler nezdinde dine ve kutsal mekânlara saygısızlık olarak görülmüş olabilir. Neticede bu tür bir eylem de Ermenileri Vareg/Ruslara karşı kışkırtmış olabilir. Ancak tarihi

⁶³¹ Holmes, a.g.e., s. 307.

⁶³² Aristakes, a.g.e., s. 34.

⁶³³ Step’anos Tarōnec’i, a.g.e., s. 308-309.

⁶³⁴ Blöndal, a.g.e., s. 47.

⁶³⁵ Step’anos Tarōnec’i, a.g.e., s. 287.

vesikalarda iki gurup arasında neden böyle bir husumet yaşandığına dair bir delil yoktur. Ayrıca Vareg askerleri alkol tüketimleri ile de ün salmışlardı. Atları için ot almaya giden Vareg askerinin sarhoş olup da böyle bir eylemi gerçekleştirmiş olabileceği ihtimali de akıldan çıkartılmamalıdır. II. Basileios, Ermenistan seferinin sonunda bölgeyi yeniden Bizans'a bağlamış ve başkente geri dönmüştür.⁶³⁶ Onun hem Suriye hem de Ermenistan seferinden başarılı ayrılmasında Vareg/Rus askerlerinin büyük paylarının olduğu kanaatini taşımaktayız. Bundan sadece birkaç yıl önce isyancılara karşı asker çıkaramayan imparatorluk, Vareg askerlerinin yardımları sayesinde Suriye ve Ermenistan gibi geniş coğrafyalarda başarılı seferler yapacak konuma yükselmiştir.

II. Basileios, doğu sınırlarını Vareg/Rus askerlerinin de yardımıyla güvence altına aldıktan sonra, 1001'de dikkatini tahta oturduğundan beri Bizans sınırlarını tehdit eden yeni Bulgar çarı II. Samuel üzerine çevirdi. İmparator, Balkanlarda Bulgarlara karşı seferdeyken Suriye'ye ve sonrasında Ermenistan'a sefere gitmek zorunda kalmıştı. Bu cihetle, İmparatorun ve Bizans ordusunun yokluğundan istifade eden Samuel de Yunanistan içlerine kadar ilerlemişti. Samuel, bundan sonraki süreçte Dıraç, Raska ve Diokleia'yı işgal etti. Bunun üzerine imparator da başlattığı seferlerle Makedonya'nın büyük bir bölümünü ele geçirdi. Bundan sonraki süreçte de Bizans'ın Balkanlardaki fetihleri devam etti. Bizans, ayrıntıları kaynaklarda fazla bulunmayan savaşlar sonucunda, 1014 yılında yapılan Belasitsa-Cleidon savaşında Bulgarlara kesin bir üstünlük sağladı. Bahsettiğimiz kaynaklar II. Basileios'un uzun Balkan mücadelelerinde Vareg/Rus askerlerinden faydalandığından bahsetmezler. Ancak bu durum Balkan mücadelelerde Vareg askerlerinin hiç kullanılmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır.

II. Basileios, 1021'de Gürcüler üzerine bir sefere çıktı. Ermeni kaynağı Aristakes'e göre mezkûr seferde Basileios'un emri ile üç ay boyunca 12 bölgenin⁶³⁷ sakinleri Vareg askerleri tarafından öldürülmüştür. Bazı kaynaklarda bu sayı yirmi dördttür. Aristakes, Vareglerin yaptıklarından sonra arkada kalan manzarayı şu sözlerle betimler:

Orada acınacak bir manzara vardı ve gözyaşlarına layıktı. Çok büyük masraflarla ve mimarların sanatıyla inşa edilen seyircilere hayranlık işgalcilere ise neşe [yaratan] azametli kraliyet sarayları, alevlere boğulmuş bir şekilde yakıldılar...Şimdi gelin ve o zamanlar [katledilenlerin] sayılarını sayalım: muhterem, ölmüş saygıdeğer bir yaşlı, ak saçları kanla lekeli, gençlerin ölümüne kılıçlar sapladığı, hesaplanması imkansız körleşmiş gözler...Ve bu eylemlerle, kışın başlangıcına kadar, insanlardan yoksun bırakarak çok verimli bir ülkeyi harap edilmiş boş bir araziye çevirdi.⁶³⁸

Kral I. Georgi'ye karşı Erzurum'da yapılan son savaşta Gürcü kralı en nihayetinde barış yapmak istemiştir. Bu savaşta Vareglerin mevcudiyeti Aristakes sayesinde bilinebilmektedir. Zira

⁶³⁶ Ernst Honigmann, **Bizans Devletinin Doğu Sınırı**, (Çev. Fikret Işıltan), İÜEFY, İstanbul, 1970, s. 155-156.

⁶³⁷ Aristakes, a.g.e., s. 28.

⁶³⁸ Aristakes, a.g.e., s. 28-29.

Aristakes, başlarına gelen bu felaketin sebeplerini sayarken, bu sebeplerden biri olarak imparatorun batıdan getirdiği Rus askerlerini göstermektedir.⁶³⁹ Gürcü seferi sonrasında kral I. Giorgi, Bizans üstünlüğünü kabul etmiş ve II. Basileios'un otoritesi doğuda Gürcistan sınırında da sağlamlaştırılmıştır.

II. Basileios'un saltanatının son yıllarında 1024'te Chrysochier isimli bir Vareg/Rus savaşçısı 800 adamıyla birlikte İstanbul'a gelip Vareg birliklerine katılmak istemiştir. Ancak kendisinden silahlarını bırakması istendiğinde Chrysochier'in Bizans ordusuna girme isteği silahlı bir mücadeleye dönüşmüştür. Hadiseyi anlatan tek kaynak Skylitzes, Chrysocheir ve adamlarından şehre girişte silahlarını bırakmaları istendiğini, onların da bunu reddederek Marmara'ya açıldıklarını kaydetmektedir. Limni adasına ulaşan Ruslar burada karşılarına çıkan büyük Bizans donanması karşısında ağır bir yenilgi almışlar ve Limni Savaşı olarak bilinen savaşta tamamen kılıçtan geçirilmişlerdir.⁶⁴⁰ Bu örnekten anlaşılacağı üzere imparator II. Basileios, her ne kadar Vareg askerlerini sadık savaşçılar olarak görse de onlara aynı zamanda tam anlamıyla güvenmediğini de göstermiştir.

Vareglerin Bizans komutası altında savaşa gönderildikleri tek bölge Anadolu ya da Suriye değildir. II. Basileios döneminde hâlâ Bizans'a bağlı olan İtalya Katepanlığı da Vareglerin savaşmak için gönderildikleri bölgelerden birisidir. Güney İtalya'da Barili soylulardan olan Melus, 1009'da bağımsızlığını ilan ederek imparatorluğa karşı isyan etti. Bunun üzerine İmparator II. Basileios, Ostialı Leo'ya göre içerisinde Danlar, Ruslar ve Gualanilerin de bulunduğu bir orduyu İtalya'ya gönderdi. 1011'de Bari'nin geri alınışı ile sonuçlanan mücadelelerde Blöndal'a göre kuşatma savaşlarındaki becerileri ile de tanınan Varegler oldukça fazla fayda sağlamışlardır.⁶⁴¹ Sonraki süreçte Normanlara sığınan Melus, isyanını 1017'ye kadar sürdürdü. İtalya'ya Melus'a karşı gönderilen Leon Tornikios başarılı olamadı. Bunu üzerine II. Basileios da en güvendiği komutanlarından biri olan Basil Boioannes'i 1018'de Melus'a karşı İtalya'ya gönderdi. Trani'yi isyancılardan geri alan Boioannes, Melus'u Ofanto'da ağır bir yenilgiye uğratarak isyana son verdi. Ostialı Leo bu savaştan ve Bizans ordusunda bulunan Ruslardan şöyle bahseder:

İmparator, cesur şövalyelerin topraklarını işgal ettiğini duyduğunda, onlara karşı en iyi askerlerini gönderdi: savaştıkları ilk üç savaşta Normanlar kazandı, ancak Ruslarla (cum gente Russorum Congressi) karşı karşıya geldiklerinde tamamen yenildiler ve orduları tamamen yok edildi; birçoğu Bizans'a nakledildi ve orada ölene kadar hapisanede işkence gördüler.⁶⁴²

⁶³⁹ Aristakes, a.g.e., s. 29.

⁶⁴⁰ Skylitzes, a.g.e., s. 347.

⁶⁴¹ Blöndal, a.g.e., s. 51.

⁶⁴² Leo of Ostia, **Chronicon Monasterii Cassinensis**, s. 652'den aktaran: Blöndal, a.g.e., s. 51.

II. Basileios, İtalya'daki başarılarından dolayı Boioannes'i İtalya *katepanı* yaptı. Melus ise isyanı başarılı olamayınca Kutsal Roma-Germen imparatoru II. Henry'e sığınmak için Bamberg'e gitti ve burada 1020'de öldü. İtalya'daki Normanlar ise imparator ile barış yaparken bazı Norman savaşçıları Bizans'ın İtalya *katepanı* Boioannes'in ordusuna katıldılar. İtalya'daki isyanın son kalıntılarını temizleyen Boioannes buradan Hırvatistan'a kral Chresimir üzerine gönderildi. Blöndal'a göre Hırvatistan işlerini başarıyla halleden *kapetanın* ordusunda Vareg savaşçıları da bulunmaktaydı. II. Basileios, İtalya ve Macaristan'daki mezkûr mücadeleler devam ederken Sicilya işleri ile de ilgilenmekteydi. Sicilya'ya büyük bir ordu gönderen imparator, bu ordunun başında *protospatharios* (πρωτοσπαθάριος) Orestes'i görevlendirdi. Orestes'in Rus, Türk, Vandal, Bulgar, Ulah ve Makedonlardan oluşan ordusu Sicilya Araplarına yenildi ve Araplar savaş sonunda Messina'yı aldılar. Bundan sonra imparator başında kendisinin de bulunacağı bir ordu hazırlayarak tekrar Sicilya işleriyle ilgilenmek istedi. Ancak imparatorun 15 Aralık 1025'teki ölümü bu seferin başlatılamamasına neden oldu.⁶⁴³

3.4.1. II. Basileios Devri Sonrası Vareg Birlikleri

II. Basileios'tan sonra imparator olan VIII. Konstantinos ve III. Romanos'un devirleri II. Basileios devri ile kıyaslandığında başarısızlıklarla doludur. Gerçekten de Bizans tarihçilerinin ittifak ettikleri husus, II. Basileios'un imparatorluğu yeniden eski güçlü konumuna kavuşturduğudur. Onun imparatorluğu eski gücüne kavuşturmasında Vareg asker ve muhafızlarının büyük payı olduğu kanaatini taşımaktayız. Yetenekli ve sadık asker bulma konusunda sıkıntılar yaşayan imparatorun bu konudaki imdadına Vareg/Rus askerleri yetişmiştir. Her ne kadar kaynaklar Vareg/Rus askerlerinin savaş meydanlarındaki varlıklarından fazla bahsetmeseler de onlar II. Basileios devrinin askeri operasyonlarında yerlerini almışlardır. II. Basileios, Vareg savaşçılarını aldıktan sonra imparatorluğu boyunca bir daha bir darbe girişimi ile karşılaşmadı. Bunda hiç şüphesiz Vareg muhafızlarının katkısı olduğu kanaatini taşımaktayız. Zira önceki muhafızlar komplolarda yer alıyorlar ve imparatoru kolaylıkla gaspçı imparator adayına satabiliyorlardı. Varegler söz konusu olduğunda ise durum bundan farklıdır. Çünkü onlar hizmet ettikleri kişiye olan aşırı sadakatleri ile tanınmaktadırlar. Vareg muhafızları Bizans'a hizmet ettikleri yıllarda sadece iki kez komplo girişimine ve saray entrikalarına katılmışlardır. Bunlardan ilki V. Mikhail'in tahttan indirilmesi hadisesi, diğeri de Isaakios Komnenos ile Iosephos Bringas arasında geçen olaylardır. Vareg muhafızlarının, uzun tarihleri boyunca diğer muhafız alayları ile karşılaştırıldıklarında, onlardan daha sadık oldukları gözlemlenebilmektedir. Bu askerlerin oldukça sadık askerler olmaları, İmparator II. Basileios'un pek çok savaş meydanından zaferle ayrılmasına yardımcı olmuştur.

⁶⁴³ Blöndal, a.g.e., s. 52; Holmes, a.g.e., s. 27.

VIII. Konstantinos ve III. Romanos devirlerinde ise Vareglerin varlığından kaynaklarda pek bahsedilmez. Yine de bu yetenekli savaşçıların, hem askeri hem de siyasi yetersizlikleri bulunan mezkûr imparatorlar döneminde de kullanıldıklarını düşünmekteyiz. III. Romanos devrinde Maniakes'in 1032'de Urfa'yı aldığı mücadelelerde yaşanan bir olay, bu savaşta Vareglerin de kullanıldığına dair ipuçları vermektedir. Urfalı Mateos, Maniakes'in komutası altında bir askerin casusluk amaçlı Harran emirine gönderildiğinde yaşanan hadiseden şöyle bahseder:

Bütün Müslüman kabileleri harekete geçip Maniag'a [Maniakes] karşı yürüdüler. Maniag, 400 adamla beraber, Urfa kalesine kapanmış olduğu halde büyük kahramanlıklar gösterdi. Bütün büyük emirler, her biri kendi eyaletinden, Mısır'dan ve Babil memleketinden hareket edip Urfa şehrine doğru ilerlediler. Harran'dan Şabl da geldi ki bu, Maniag'ın Uruz adlı uşağı tarafından yakalandı. Uruz, bir mektup göndermek bahanesile, hiçbir şüphe uyandırmadan ona yaklaştı, emirin yanına gelince, baltasını onun omzuna indirdi ve bir kartal sürati ile şehrin hendeğine doğru koşup sıçradı, fakat atı, ağırca yaralanmış olduğundan öldü...⁶⁴⁴

Mateos'un vurgusunu yaptığı balta burada Vareg varlığı için bir ipucu oluşturabilecek niteliktedir. Bilindiği gibi Vareg savaşçıları kendilerine has baltaları ile de tanınmaktadırlar. Dolayısıyla bu askerin Vareg askeri olma olasılığı vardır.

Vareg askerleri bazı durumlarda diplomatik ilişkiler neticesinde başka devletlerden gelen yardım talepleri üzerine yabancı topraklara da savaşmaya gönderilmişlerdir. Örneğin *protospatharios* (πρωτοσπαθάριος) Theotacticus, 1033'de Mısır halifesi ile mücadele eden Tripoli emiri İbn Zariah'a yardıma gönderilmiştir. Menik kalesinin alınması ile sonuçlanan savaşta Theotacticus'un ordusu içerisinde Cedrenus'a göre Vareg/Rus askerleri de bulunmaktadır.⁶⁴⁵

3.4.2. Harald Hardrada'nın Bizans'a Hizmetleri

IV. Mikhail (1034-1041) devri Bizans ordusunda Vareg askerlerinin yoğun olarak kullanıldığı bir dönemdir. Bu dönemin en meşhur Vareg savaşçısı gelecekte Norveç krallığına kadar yükselen Harald Hardrada'dır.⁶⁴⁶ Hardrada'nın neden İstanbul'a gelip Vareg paralı askerlerine katıldığı tam olarak bilinmemektedir. Kuvvetle muhtemel onu İstanbul'a kadar getiren en önemli sebep, servet edinip ileride krallığa kadar gidecek yolda kendisine maddi güç elde etmektir. Yine de onun dönemine yakın bazı kaynaklar Hardrada'nın neden İstanbul'a gittiğine dair bir kısım bilgiler sunmaktadırlar. Örneğin, XI. asır yazarı Bremenli Adam, Hardrada'nın İstanbul'a sürgün nedeniyle gönderildiğini ve burada Bizans'ın hizmetine girdiğini söyler. Adam, Hardrada'nın neden İstanbul'a geldiğini şu sözlerle açıklar:

⁶⁴⁴ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 55.

⁶⁴⁵ Cedrenus Scylitzae Ope, II, s. 495-496'dan aktaran: Blöndal, a.g.e., s. 53.

⁶⁴⁶ 1046-1066 arası Norveç kralı olan III. Harald Sigurðarson.

Kral ve şehit Olaf'ın kardeşi Harold, kardeşi hâlâ hayattayken ana vatanını terk ederek İstanbul'a sürgüne gönderildi. Orada imparatorun askeri oldu ve denizlerde Serazenlerle, karada da Peçeneklerle pek çok savaşta savaştı.⁶⁴⁷

XIII. asır yazarı Snorri Sturluson ise onun ana vatanında yaşadığı hâkimiyet mücadelelerinde yaralanarak İstanbul'a kaçtığını kaydeder.⁶⁴⁸ Harald Hardrada'nın Bizans hizmetindeki en önemli seferi 1038 ve 1041 yılları arasında gerçekleştirilen Sicilya seferidir. VI. asırda Bizans'ın eline geçen Sicilya, bir asır sonra Arap orduları tarafından fethedilmeye başlandı. Adanın tamamen Arapların eline geçmesi ise 827'de Mazara, 831'de Palermo, 842'de Messina Boğazı'nın alınmasını takiben 845 ve 902 yılları arasında adanın geri kalan yerlerinin fethedilmesi ile gerçekleşti.⁶⁴⁹ Ağlebîler döneminde ise Müslüman devletlerin yönetim biçimleri Sicilya'ya taşındı⁶⁵⁰ ve ada bir Müslüman adası halini aldı. Sicilya, Malta ve Girit'in Araplara kaybedilişi Bizans'ın Akdeniz'deki hareket kabiliyetini sınırlandırdı. Daha da önemlisi zikredilen bu adalar Akdeniz'e hâkim konumları sayesinde Bizans'a büyük bir stratejik üstünlük sağlamaktaydılar. Dolayısıyla, Bizans'ın Sicilya yönünde bir sefere kalkışmasının arkasında bu üstünlüğü yeniden ele geçirme dürtüsü yatmaktadır.

Harald, Sicilya seferinde Georgios Maniakes'in komutası altında kendi askerleri ile birlikte savaşmıştır. Maniakes, II. Basileios ve Aleksios Komnenos devirleri arasındaki en başarılı ordu komutanlarından birisidir. Blöndal, IV. Mikhail'ın II. Basileios'un Sicilya'da yarım bıraktığı işleri devam ettirme kararı alınca bu sefer için en başarılı komutan olarak G. Maniakes'ten başkası düşünülemezdi yorumunu yapmaktadır.⁶⁵¹ Zira II. Basileios sonrasında hem Bizans ordusu hem de yönetimi gerileme sürecine girmişti. Bu doğrultuda Blöndal yorumunda haklı gözükmektedir. Maniakes'i şahsen tanıyan Psellos da onun savaşçı karakteri hakkında şu yorumları yapmaktadır:

Bu adamı bizzat gördüm ve ona hayran oldum. Çünkü tabiat ona kumanda etmeye layık bir insanın bütün hasletlerini vermişti. O kadar uzun boyluydu ki, sanki o, insana bir tepeye veya dağın zirvesine bakıyormuş gibi görünüyordu. Maniakes'in görünüşünde yumuşak ve boş bir ifade yoktu.⁶⁵²

Bizans'ın İtalya'daki varlığı, bölgedeki istikrarsızlıklar nedeniyle sürekli tehlike altındaydı. Geçmişte İtalya'ya yerleşen Lombard gibi güçlerin kalıntıları yarımada sürekli karışıklık çıkartıyorlardı. Bölgeye yeni yeni yerleşmeye başlayan Normanlar da Bizans için tehlikeli bir

⁶⁴⁷ Adam of Bremen, **History of the Archbishops of Hamburg-Bremen**, (Çev. Francis J. Tschann), Columbia University Press, New York, 1959, s. 124.

⁶⁴⁸ Snorri, a.g.e., s. 577.

⁶⁴⁹ Hugh Kennedy, "The Muslims in Europe", Rosamond McKitterick (Ed.), **NCMH, Vol II, c.700-c.900, içinde**, CUP, Cambridge, 1995, s. 251; Mahmut H. Şakiroğlu, "Sicilya", **TDVİA, içinde** 37, TDV Yay., İstanbul, 2009, s. 138.

⁶⁵⁰ Aziz Ahmad, **A History of Muslim Sicily**, Edinburg University Press, Londra, 1975, s. 23.

⁶⁵¹ Blöndal, a.g.e., s. 65.

⁶⁵² Psellos, a.g.e., s. 117.

düşman konumuna yükseliyorlardı. Normanların İtalya'ya tam olarak ne zaman geldikleri belirsizliğini korumaktadır. Montecassinolu Amatus'a göre XI. asrın hemen başında kutsal topraklardan dönen Norman hacı kafilesi, Salerno'da Müslümanlara karşı yardıma çağırılmış ve böylelikle Normanlar İtalya siyasetine ilk kez dâhil olmuşlardır.⁶⁵³ Apulialı William'a göre ise Normanlar İtalya'ya ilk kez 1017'de Lombardlı asi Melus'un isyanına dâhil olmak için Melus'un daveti ile gelmişlerdir. Melus, Başmelek Mikhail kilisesinde karşılaştığı Normanlara, kendisinin Bizans tarafından topraklarından zorla uzaklaştırıldığını söylemiş, Norman grubunun lideri Gauls da ona yardım sözü vermiştir. Gauls, neticede Fransa'ya dönmüş ve burada soydaşlarına İtalya'nın zenginliklerinden bahsederek onların İtalya'ya göç edip Melus'un asi ordusuna katılmalarını teşvik etmiştir.⁶⁵⁴ Normanların İtalya'ya iniş tarihleri ne olursa olsun onlar Bizans için pek çok durumda zorlu bir rakip haline gelmişlerdir. Zira Varegler gibi kuzey kökenli olan Normanlar da en az Varegler kadar yetenekli savaşçılardır. 1017'de Garigliano nehrini geçerek Güney İtalya topraklarına giren Normanlar, Capua'ya kadar giderek asi Melus'un ordusuna katılırlar ve Bizans ile mücadeleye başladılar.⁶⁵⁵ Apulia'ya kadar başarıyla ilerleyen isyancı ordu ekim ayında *katepan* Basil Boioannes'in komutasındaki Bizans ordusuna yenildi. Boioannes'in isyancıları yendiği ordusunda Vareg askerleri de mevcuttu. Daha sonra Bizans ordusuyla isyancı birlikler 1018'de Cannae'de karşılaştılar. Savaş sonunca isyancı birlikler dağıtılırken isyanın liderleri Melus da kaçtı. Kutsal Roma-Germen imparatoru II. Heinrich'e (1014-1024) sığınan asi kısa bir süre sonra öldü. Neticede Cannae savaşından sonra Bizans'ın Güney İtalya'daki varlığı zirve noktasına ulaştı.⁶⁵⁶ Cannae'deki mağlubiyet İtalya'ya olan Norman göçünün önünü kesmemiş, aksine yeni fırsatlar arayan kuzeyli Normanların göçleri artarak devam etmiştir. Melus'un ölümünün ardından da kendilerine kendi soylarından Rainulf Drengot'u lider olarak seçmişlerdir. Böylece R. Morris'in ifadesiyle Normanların Güney İtalya'daki kalıcı yerleşim süreçleri başlamıştır.⁶⁵⁷ Tıpkı Varegler gibi aranan paralı askerler olan Normanlar da yerli güçlerin ordularında yer almaya başlamışlardır. Bu sayede başlangıçta İtalya'ya geçici maceralar aramak için gelen Normanlar artık kalıcı olmaya başladıklarını da göstermişlerdir. Onların İtalya'da kalmaya karar vermeleri en çok Bizans'ı olumsuz yönde etkileyecektir. Zira ileriki süreçte siyasi birlik kuran Güney İtalya Normanları zamanla Bizans'ın bölgedeki en güçlü düşmanları haline geleceklerdir. Yine de her zaman hazır asker kaynağı arayan Bizans, Normanları kendi ordusuna katmaktan da geri durmamıştır. Örneğin papanın daveti üzerine Bizans ilerlemesine karşı Güney İtalya'ya gelen II. Heinrich'in ordusunun dağıtılmasında Bizans ordusunda savaşan Normanların da etkisi vardır. II. Basileios devrinde

⁶⁵³ Amatus of Monte Cassino, **The History of the Normans by Amatus of Monte Cassino** (Çev. Prescott N. Dunbar, Introduction and notes to Translation Graham A. Loud), Boydell Press, Woodbridge, 2004, s. 49-50.

⁶⁵⁴ William of Apulia, **The Deeds of Robert Guiscard**, (Çev. Graham A. Loud), Leeds, 2002, s. 3-4.

⁶⁵⁵ Einar Joranson, "The Inception of the Career of the Normans in Italy-Legend and History", **Speculum**, 23(3), 1948, s. 354.

⁶⁵⁶ Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu**, s. 379.

⁶⁵⁷ Rosemary Morris, "Northern Europe invades the Mediterranean, 900-1200", George Holmes (Ed.), **The Oxford Illustrated History of Medieval Europe**, içinde, OUP, New York, 1988, s. 210.

İtalya'ya gönderilen Boioannes, hem Vareg hem de Norman savaşçıların yardımıyla sayesinde Güney İtalya'da Bizans'ın otoritesinin yeniden sağlamlaştırabilmiştir.

II. Basileios'un ölümünün ardından İtalya ve Sicilya ile ilgilenmeyen yeni Bizans yönetimi, *katepan* Boioannes'i İstanbul'a geri çağırdı ve böylece Bizans için İtalya ve Sicilya'da çöküş dönemi başladı.⁶⁵⁸ Güney İtalya ve Sicilya'da II. Basileios'un bıraktığı mirası devralmak ve buraları yeniden imparatorluğa bağlamak niyetinde olan IV. Mikhail, sefer için en uygun komutan olarak Georgios Maniakes'i seçti ve onu Longobardia *strategos*u olarak atadı. Sicilya'ya gönderilen Maniakes'in ordusunda Zonaras'a göre Bizans'ın en seçkin askerleri bulunmaktaydı. O sıralar Bizans hizmetinde bulunan Harald Hardrada da kendi Vareg askerleri ile birlikte Bizans ordusunda bulunuyordu. Bunun yanında Bizans ordusunda Hauteville ailesinden Tancred, William ve Drago gibi başarılı Norman askerleri de bulunmaktaydı.

IV. Mikhail, Sicilya seferini planladığında adada durum Bizans için uygun görünmekteydi. Zira adayı Kelbîler adına yöneten kardeş emirler el-Akhal (1019-1037) ve Ebu Hafs (1035-1040) arasında yaşanan hâkimiyet mücadelesi bir iç savaşa dönüşmüştü. Emir el-Akhal, bu mücadeleler içerisinde kardeşi Ebu Hafs'a karşı Bizans'tan yardım istemiş, neticede IV. Mikhail de içinde Vareg ve Norman savaşçıların da bulunduğu büyük ordusunu Sicilya'ya göndermiştir. Bu birleşik ordu ilk iş olarak Messina ve Rometta'yı ele geçirdi. Malaterra, 1040'da Sirakuza'da Müslümanlar ve Bizans arasında bir savaşın yaşandığını ve Bizans ordusunun şehri kuşattığını yazar. Yine Geoffrey Malaterra, Kuzey Afrika'da bir başka Arap emiri Abdullah'ın gelerek Bizans'ı arkadan vurabilmesi için Müslümanların Bizans birliklerini olabildiğince oyalamaya çalıştıkları bilgisini verir. Ancak durumdan haberdar olan Maniakes, ters bir hamle ile Abdullah'ı Troina'da karşılamış ve onu yenerek mezkûr şehri almıştır.⁶⁵⁹ Fakat buna rağmen Maniakes'in ordusu Messina ve Rometta'da alınan zaferlerin haricinde fazla bir başarı gösteremedi. Adanın önemli bir kenti olan Sirakuza kuşatıldı ancak alınamadı. Adanın doğu kısmı büyük oranda denetim altına alınırken ordunun büyük bir kısmı da kaybedildi. Ayrıca, yapılan deniz savaşında emir Abdullah'ın kaçmasına mani olunamaması Maniakes'in gözden düşmesine neden oldu. Dahası, Maniakes bu başarısızlığı donanma komutanı Stephanos'a bağlayınca Maniakes'in isyan girişimde olduğu haberi komutan tarafından İstanbul'a iletili ve neticede Maniakes tutuklandı.⁶⁶⁰ Böylesine yetenekli bir

⁶⁵⁸ Chris Wickham, **Early Medieval Italy, Central Power and Local Society 400- 1000**, Macmillan, Londra, 1981, s. 158; Michael Angold, "The Byzantine Empire, 1025-1118", David Luscombe ve Jonathan Riley-Smith (Ed.), **NCMH, Vol. IV, c.1024-c.1198, Part II**, içinde, CUP, New York, 2006, s. 228.

⁶⁵⁹ Geoffrey Malaterra, **The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of Duke Robert Guiscard his Brother** (Çev. K. B. Wolf), The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2008, s. 59.

⁶⁶⁰ Zonaras, a.g.e., s. 60-61.

komutanın yerine gelen Stephanos ise başarılı olamayınca ada yeniden tamamen Müslümanların eline geçti.⁶⁶¹

Sicilya seferinde yaşanan bir hadise, paralı askerlerin aslında ne kadar hassas bir olgu olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bizans ordusunda savaşan Normanlar, Sicilya’da yapılan savaşlarda ganimetten paylarına düşen hakkın kendilerine verilmediği iddiasıyla⁶⁶² Bizans ordusunu terk ettiler. Neticede önemli bir vurucu gücü kaybeden Bizans ordusu da Müslümanlar karşısında adada başarılı olamadı. Heimskringla’ya göre başka bir hadise de Sicilya’da kamp için kendisine yüksek bir alan seçen Harald Hardrada’ya Maniakes’in izin vermek istememesi üzerine yaşandı. Harald, kampını kurması için kendisine gösterilen yerin bataklık bir yer olması sebebiyle buna karşı çıkmış ve Maniakes ile kavgaya tutuşmuştur. Hadisenin devamında ise bir karşılaşmada onu yenerek kampını istediği yere kurmuştur.⁶⁶³ Blöndal, destanda geçen bu olayın abartı olduğu kanaatini taşımaktadır. Ona göre Maniakes gibi tecrübeli bir komutanın en seçkin birliklerini bataklık bir alanda kamp yapmaya zorlaması olası değildir.⁶⁶⁴ Heimskringla, kanaatimizce burada İskandinav soydaşı Harald’ı övmek amacıyla bu hikâyeyi uydurmuş ve hayali bir karşılaşmada onu Maniakes’e üstün getirtmiştir. İskandinav destanları Sicilya seferine katılan Vereg savaşçıların denizdeki mücadelelerinden bahsetmektedir. Heimskringla, Harald Hardrada’nın adamlarıyla birlikte Serkland’a (Müslümanlar diyarı) gittiğini ve buradaki savaşlarda pek çok ganimet elde ettiğini yazmaktadır.⁶⁶⁵ Aynı Heimskringla, Harald’ın Sicilya’da iken müstahkem bir şehri kuşatmak için bacaklarına yanıcı madde bağlanan kuşları gönderip şehri yakarak teslim aldığını kaydeder. Yine Heimskringla, bir başka yerde Harald’ın bir şehri almak için surların altından tünel kazarak şehre girdiğini ve orayı bu şekilde fethettiğini yazmaktadır.⁶⁶⁶ Heimskringla bu şehirlerin hangi şehirler olduğundan bahsetmez. Ayrıca bu türden bilgiler dönemin diğer kaynakları tarafından teyit edilememektedir. İskandinav destanlarının abartılı üslupları ve kral ve yöneticileri övgü amaçlı yazıldıkları gerçeği düşünüldüğünde Heimskringla’nın verdiği bu tür bilgilerin doğruluğu şüpheli görünmektedir.

Vareglerin Sicilya seferinde kullanıldıkları bir başka mücadele de Stephanos önderliğinde katıldıkları deniz savaşlarıdır. Maniakes, hatırlanacağı üzere amiral Stephanos’u Emir Abdullah’ın deniz savaşından kaçabilmesinden sorumlu tutmuştu. Hatta Zonaras, Maniakes’in öfkelenerek Stephanos’u darp ettiği bilgisini dahi vermektedir.⁶⁶⁷ Maniakes’in görevden azledilip yerine

⁶⁶¹ Attaleiates, a.g.e., s. 25; Zonaras, a.g.e., s. 61.

⁶⁶² Hubert Houben, **Roger II of Sicily A Ruler between East and West**, (Çev. Daine Milburn ve Graham A. Loud), CUP, Cambridge, 2002, s. 10.

⁶⁶³ Snorri, a.g.e., s. 579.

⁶⁶⁴ Blöndal, a.g.e., s. 69.

⁶⁶⁵ Snorri, a.g.e., s. 581.

⁶⁶⁶ Snorri, a.g.e., s. 582-583.

⁶⁶⁷ Zonaras, a.g.e., s. 60.

Stephanos'un geçmesi sonucunda Vareg birlikleri Maniakes'in yanında yer almadılar. Vareg askerlerinin neden böyle bir tercih yaptıkları belirsizdir. Zira Maniakes, askerlik bakımından Stephahos'tan oldukça üstündür. Bu noktada Vareglerin yetenekli bir komutanın tarafında yer almak isteyecekleri düşünülebilir. Ancak onların orduya alınmalarının sebebi sadakatleridir. Dolayısıyla Stephanos'tan yana taraf olmaları onların sadakatleri ile açıklanabilir. Ayrıca Varegler, Bizans topraklarına geldiklerinden beri genel olarak deniz savaşlarında yardımcı birlikler olarak savaşmaktaydılar. Stephanos'un da bir deniz komutanı olması onların böyle tercih yapmalarının bir başka neden olabilir. Maniakes, yukarıda bahsedildiği üzere ordusuna aldığı Norman paralı askerlerine ganimetten hak ettikleri payı vermemişti. Kuzeyli soydaşlarının başına gelen bu olaydan haberdar olan Varegler, benzer bir durumun muhtemelen kendi balarına gelebilecek olmasından endişe ettikleri için Stephanos'un tarafına geçmiş olabilirler. Vareglerin Sicilya seferinde deniz savaşlarındaki varlıkları savaşın gidişatı değiştirmeye yetmemiş, kara savaşlarında olduğu gibi deniz savaşlarının sonunda Bizans bir başarı elde edememiştir.

1038'de Güney İtalya'da Bari'de başlayan bir isyan devam etmekteydi. 1040'ta Mottola'da başlayan bir başka isyanda ise İtalya *katepanı* Nicephoros Duokianos öldürüldü. Eski asi Melus'un oğlu Argyros da bütün Apulia'ya yayılan bir isyan başlattı. Apulia sahilindeki yerel kuvvetler de Bizans birliklerine saldırılar düzenlediler.⁶⁶⁸ Mikhail Duokianos, zikredilen karışıklıklardan dolayı yeni *katepan* olarak İtalya'ya gönderildi ve ilk başarılı iş olarak Argyros'un isyanını bastırdı. Yeni *katepan*, önceki seferde kullanılan orduyu yeniden topladı. İstanbul'a dönmeyen ordu içerisindeki Varegler de bu ordu içerisinde yer aldılar. Ancak, *Katepanın* ordusu biri 1041'ta Olivento'da diğeri de aynı yıl Montemaggiore'de⁶⁶⁹ Normanlar karşısında iki büyük yenilgi aldı.

Peter Dalyan'ın 1040'ta Bulgaristan'daki isyan haberi başkente ulaştığında imparator IV. Mikhil ilk iş olarak Sicilya'da bulunan ve içerisinde Harald ve Vareg askerlerinin de bulunduğu orduyu geri çağırdı. Peter, eski çar Samuel'in torunu olduğu iddiasıyla isyan etmiş, isyanına Makedonya ve Epirote *themalarından* taraftar toplamış ve Yunanistan'ın büyük bir bölümünü istila etmiştir.⁶⁷⁰ Onun en büyük destekçilerinden biri de eski Bulgar imparatoru Ladislav'ın kardeşi Alusianos idi. Alusianos, hile ile⁶⁷¹ çarlık iddiasında bulunan Dalianos'u kör edip saf dışı bırakmış ve Bulgarların yeni lideri olduktan sonra imparator ile anlaşmıştır. İmparator da ordusuyla birlikte Bulgaristan'a girerek isyanı sonlandırmıştır. Bu sefer IV. Mikhail'in son seferi olmuş ve kısa bir süre sonra da hastalıktan ölmüştür. Blöndal'a göre kaynaklarda bahsedilmese de imparatorun bu son Bulgar seferinde Vareg savaşçıları kuvvetle muhtemel yerlerini almışlardır. Ona göre Vareg

⁶⁶⁸ Michael Angold, "The Byzantine Empire, 1025-1118", David Luscombe ve Jonathan Riley-Smith (Ed.), **NCMH, Vol. IV, c.1024-c.1198, Part II**, içinde, CUP, New York, 2006, s. 230-231.

⁶⁶⁹ Goffredo Malaterra, **The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of his Brother Duke Robert Guiscard**, (Çev. Kenneth B. Wolf), The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2008, s. 58-59.

⁶⁷⁰ Zonaras, a.g.e., s. 65.

⁶⁷¹ Zonaras, a.g.e., s. 66; Psellos, a.g.e., s. 64-65.

savaşçıları muhtemelen savaşın ikinci kısmında Sicilya'dan gelerek savaşa yetişmişlerdir. Ayrıca Harald, Sicilya seferindeki başarılarından dolayı *manglavites*⁶⁷² (μαγλαβίτης) birliğine seçilmiş böylece o, *Şehir Dışı Vareg Birliklerinden Şehir İçi Vareg Birliklerine* geçmiştir. Bulgaristan'da gösterdiği katkılardan sonra ise *spatharokandidatos* (σπαθαροκανδιδάτος) unvanını almıştır.⁶⁷³

Harald'ın katıldığı Bulgar seferi muhtemelen onun Bizans hizmeti altında katıldığı son seferdir. V. Mikhail, imparator olduğunda ailesinin Bizans halkı ve aristokratları tarafından pek de sevilmediğinin farkındaydı. Halkın kendisine olan bakışını değiştirmek isteyen yeni imparator ilk iş olarak amcası Ioannes Orphanotrohos'u görevinden azletti. Daha sonra da eski başarılı komutan Georgios Maniakes'i hapisten çıkarttı. Kendisine yeni ve taze bir birlik verilen Maniakes tekrardan Sicilya'ya gönderildi. Bu esnada Sicilya tamamen Arapların elindeydi ve Güney İtalya ise Bari, Taranto, Brindisi ve Otranto hariç Normanlara kaptırılmıştı. İmparatorluk ailesi içerisinde, imparatorun amcası Konstantinos hariç, bazı kişiler bu sefere karşı çıksa da V. Mikhail kararından dönmedi. Hatta sefere karşı olan akrabalarını da muhafızlarına tutuklattı. V. Mikhail, eski imparator IV. Mikhail döneminde saray muhafızlarının komutanıydı. Blöndal onun mezkûr tutuklama işini kuvvetle muhtemel Vareg muhafızlarına yaptırdığı görüşünü taşımaktadır.⁶⁷⁴ Zira tutuklanan saray üyeleri hadım edilmişlerdir. Dolayısıyla imparatora bu kadar yakın olan kişileri bu derecede cezalandırma cesaretine sahip tek muhafız birliği Varegler olarak görünmektedir. Manikes'in hapisten çıkartılıp emrine taze bir birlik verilmesinden en çok rahatsız olanlar Harald önderliğindeki Vareg savaşçıları olmalıdırlar. Ayrıca yeni imparator kişisel muhafızları olarak genç Peçenekleri kullanmaya başladığını Psellos kaydetmektedir. Bu durum şüphesiz Harald ve diğer Varegler için iyi bir haber değildir. Zaten Harald'ın imparatorluk içerisindeki parlak günleri de sona yaklaşmaktadır. Heimskringla, bu cihetle Harald'ın imparatorluğa ait paraları zimmetine geçirdiği için hapse atıldığını yazmaktadır.

Harald, Kudüs topraklarından Miklagarth'a [İstanbul] döndüğünde kuzeye kendi ata topraklarına dönme arzusu hissetti. Olaf'ın oğlu Magnus'un Norveç ve Danimarka kralı olduğunu öğrendi. Böylece Grek kralına olan hizmetine son verdi. Ancak Zoe bu durumu öğrenince sinirlendi ve Harald'ı askerlerinin komutanıyken yaptığı seferlerde elde ettiği Grek [Bizans] kralına ait olan mülkleri zimmetine geçirmekle suçladı.

Maria genç güzel bir kızın adıydı. Kraliçe Zoe'nin erkek kardeşinin kızıydı. Harald bu kızı istedi fakat kraliçe bunu yasakladı. Miklagarth'ta asker olarak hizmet eden ve İzlanda'ya dönen Vareglere göre [...] Kraliçe Zoe Harald ile evlenmek istiyordu ve bu Harald'ın Miklagarth'tan ayrılmak istediğinde, insanlar başka sebepler ileri sürseler de, suçlanmasının ana nedeniydi. O sıralar Konstantinos Monomakhos Greklerin kralıydı.

⁶⁷² Kekaumenos, *Strategikon*, (Çev. W. North), 1998, s. 6-7. (<https://acad.carleton.edu/curricular/mars/kekaumenos.pdf>).

⁶⁷³ Blöndal, a.g.e., s. 75.

⁶⁷⁴ Blöndal, a.g.e., s. 77.

Zoe ile birlikte hüküm sürüyordu. Bu iddia edilen nedenlerle Grek kralı Harald'ı esir alıp zindana attırdı.⁶⁷⁵

Heimskringla, zindana atılan Harald'ın kaçış hikâyesini ve imparator Konstantinos Monomakhos'un gözlerini sözde nasıl kör ettiğinin hikâyesini de şu şekilde aktarır:

Sonraki gece yüksek rütbeli bir kadın iki hizmetçisiyle birlikte merdivenlerle kuleye tırmanıp hapishanenin tepesine geldi. Zindana bir ip sarkıttılar ve onları oradan yukarı çektiler. Kutsal Kral Olaf'ın iyileştirdiği bu kadına kral görünmüş, ona kardeşini hapisten kurtarması gerektiğini söylemişti. Sonra Harald hemen Vareglerin yanına gitti ve hepsi ayağa kalktılar ve onu selamladılar. Bunun üzerine bütün ordu silahlarını alıp kralın yatak odasına gitti. Onu tutsak ettiler ve iki gözünü de çıkardılar.⁶⁷⁶

Heimskringla'nın burada anlattığı olayların pek çoğunun gerçekte bir alakası olmadığını düşünmekteyiz. Her şeyden önce Vareg askerlerinin sözde gözünü çıkarttıkları imparator Monomakhos değil V. Mikhail'dir. Bu olay da şüphelidir. Ancak kendisini tutuklatan imparator Monomakhos'tur. Yine muhtemelen imparator onun kuzeye kendi topraklarına dönme isteğine de karşı çıkmıştır. Harald'a bu suçlamaların kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Harald'ın hapisten nasıl kaçtığı da belirsizdir. Theodoricus Monachus, onun hapisten kaçtığını söylerken bu eylemin nasıl gerçekleştiğine dair bir bilgi vermez.⁶⁷⁷ Harald, hapse iki yoldaşı Halldor Snorrason ve Ulft Ospaksson ile birlikte atılmıştır. Hapisten kaçış olayını muhtemelen birbirlerine yardım ederek gerçekleştirmişlerdir.

V. Mikhail imparator olduktan sonra kendisini bu makama getirenlere sırtını döndü. Hatta o, Psellos'a göre saray yetkililerine olan kinini hem bakışları hem de davranışlarıyla gösteriyordu. Ayrıca Mikhail, saray muhafızları alayında da son yılların geleneklerinin dışına çıkmış ve Peçenek Türkü gençleri muhafız birliklerine almıştı. Hadım edilen bu gençlerin sadakatinden imparator hiç şüphe duymuyor, onların bir kısmını özel muhafızları yapıyor bir kısmını da istediği işlerde kullanıyordu.⁶⁷⁸ Psellos burada Vareg muhafızlarının artık kullanılmadıklarından bahsetmez. Dolayısıyla muhafız alaylarına giren bu Peçenek gençleri muhtemelen Vareg muhafızları ile birlikte görev almışlardır. Çünkü bu gençler Psellos'un da belirttiği gibi imparatora oldukça sadık askerlerdir. V. Mikhail kendisini imparator yapan İmparatoriçe Zoe'ye karşı da tutumunu değiştirmeye başladı. Zira imparatoriçenin ismi her zaman Mikhail'den önce zikrediliyordu. Bu nedenle Mikhail, zamanla imparatoriçeyi bütün haklarından mahrum bıraktı. En sonunda da Zoe'yi

⁶⁷⁵ Snorri, a.g.e., s. 587.

⁶⁷⁶ Snorri, a.g.e., s. 588.

⁶⁷⁷ Theodoricus Monachus, **Historia de Antiquitate Regum Norwagiensium, An Account of the Ancient History of the Norwegian Kings**, (Çev. D. McDoufall ve I. McDougall), Viking Society For Northern Research, University College London, 1998, s. 59.

⁶⁷⁸ Psellos, a.g.e., s. 77-78.

kendisini zehirlemekle suçlayarak Büyükada'ya sürgüne gönderdi.⁶⁷⁹ Ancak V. Mikhail'in hesaba katmadığı bir şey vardı ki o da halkın Zoe'ye olan sevgisiydi. Sonuçta halk, imparator soyundan gelen Zoe'yi kurtarmak için, saraya sokaktan alınıp imparator ilan edilen V. Mikhail'e karşı ayaklanmaya girişti. Olayların görgü tanığı olan Psellos, imparatorun sarayda bu ayaklanmaya karşı kendini yalnız hissettiğini yazmaktadır. Hatta ona göre imparator kişisel muhafızlarına dahi güvenmemektedir. Zira onların içinde de imparatora düşmanca tavırlar takınanlar bulunmaktadır.⁶⁸⁰ İmparatora karşı ayaklanma iyice büyüdü ve bunun üzerine diğer imparatoriçe Theodora da sürgünden saraya geri getirildi.⁶⁸¹ Daha fazla tutunamayacağını anlayan imparator ise dayısı Konstantinos ile birlikte saraydan kaçarak Aziz Studios manastırına sığındı. Ancak, buradan çıkartılan imparator ve dayısının gözleri kör edildi.⁶⁸² Bu olay yaşanırken Vareglerin komutanı Hardrada da zindandaydı. Dolayısıyla lidersiz olan bu Vareglerin bir kısmı yine de imparatora sadık kalmışlardır. Ancak imparator dayısı ile birlikte saraydan kaçarlarken kaynaklara göre yanlarında silahlı kişiler bulunmamaktadır. Bu da Vareg muhafızlarının belli bir noktaya kadar imparatora sadık kaldıklarını, isyan büyüyüp imparatorun sonunun yaklaştığı anlaşıncı da imparatoriçeler Zoe ve Theodora tarafına geçtiklerini göstermektedir. Bizans halkının mor odada doğan imparatoriçelerine olan sadakatleri muhtemelen muhafızlara tahtın gerçek sahiplerinin kim olduğunu göstermiş olmalıdır. Ayrıca imparatorun ailesine ait soyluların konaklarını yerle bir eden kalabalık hapishaneyi de yıkmıştır. Burada tutuklu bulunan Harald ve iki arkadaşı muhtemelen bu sayede hapisten kurtulmuşlardır. Blöndal'a göre isyan devam ederken Sicilya'dan donanması ile birlikte dönen Katakalon Kecaumenos ve emrindeki Vareg savaşçıları, hali hazırda isyancılara katılan Vareg savaşçıları ile savaşmak istememişlerdir. Zira Halki kapısına 20 Nisan 1042'de yapılan saldırıda kapıyı koruyan muhafızlar yine Vareg muhafızlarıdır ve o sırada onlar isyancılara katılmışlardır. Yine Þjóðólfr'ın *Sexstefja*'sına atıf yapan Blöndal, burada anlatılan bir olaydan hareketle imparator ve dayısının gözlerini çıkartan kişinin aslında Harald olduğu ve bu bilginin göz ardı edilemeyeceği yorumunu yapmaktadır.⁶⁸³ *Sexstefja* 'da anlatılan hadise şu şekildedir:

Kurdun kederini yok eden [asker] büyük kralın [imparator] iki gözünü de çıkardı, sonra başlayan savaşı; Ağdör hükümdarı [Harald] cesur adamda korkunç bir iz bıraktı, sonra Greklerin kralı korkunç bir yolda seyahat etti.⁶⁸⁴

Vareg askerleri yabancı paralı askerler oldukları için bu türden karışıklıklarda, imparatorlar da dâhil, yüksek memurların cezalandırılmalarında kullanılıyorlardı. İmparatorluğun kendi unsurları gelecekte bu türden işlerin başlarına muhtemel işler açacağı korkusuyla böyle

⁶⁷⁹ Zonaras, a.g.e., s. 71; Psellos, a.g.e., s. 80; Attaleiates, a.g.e., s. 28-29.

⁶⁸⁰ Psellos, a.g.e., s. 83.

⁶⁸¹ Skylitzs, a.g.e., s. 394.

⁶⁸² Psellos, a.g.e., s. 90; Zonaras, a.g.e., s. 74; Attaleiates, a.g.e., s. 32.

⁶⁸³ Blöndal, a.g.e., s. 92-93.

⁶⁸⁴ FJ Skjaldhl 370, B I 340'tan aktaran; Blöndal, a.g.e., s. 93.

cezalandırmalara dâhil olmuyorlardı. Dolayısıyla yabancı paralı askerler bu tür durumlar için biçilmiş kaftan gibi durmaktadırlar. Ancak bu olayda her ne kadar Blöndal, V. Mikhail'in gözünü çıkartan kişinin Harald olduğundan emin gözüke de dönemin kaynakları eylemi gerçekleştiren kişinin ismini vermezler. Hadiseyi en ayrıntılı anlatan kişi bizzat görgü tanığı olan Psellos'tur. Psellos gibi yüksek bir saray mensubunun Sicilya ve Balkanlarda önemli işler başarmış Harald'ı tanımaması ve onun olaydaki varlığını görmezden gelmesi tarafımızca pek mümkün gözükmemektedir. Harald'ın hapisten nasıl kaçtığı konusu da belirsizliğini korumaktadır. Ancak İstanbul'dan kaçıışı ile ilgili bir takım bilgiler Heimskringla'da yer almaktadır. Heimskringla'ya göre Harald ve adamları botlarına binmişler, Haliç'teki zinciri kırarak Karadeniz'e açılmışlar⁶⁸⁵ ve bir daha hiç dönmek üzere İstanbul'u ve Bizans'ı terk etmişlerdir. Kiev'e ulaşan Harald, burada Prens Yaroslav'ın kızı Elizaveta ile evlenmiş daha sonra da buradan Norveç'e gitmiştir. İskandinav kaynaklarına göre Bizans'ta iken oldukça fazla ganimet toplayan Harald'a⁶⁸⁶ yeni Norveç kralı olan Magnus, ülkeyi beraber yönetmeyi teklif ettiyse de Harald bu teklifi kabul etmemiştir.⁶⁸⁷ Harald, ayrıntılarına burada girmeyeceğimiz sonraki süreçteki siyasi mücadeleler sonucunda 1047'de Norveç'in yeni kralı olmuştur.⁶⁸⁸ 1066'da meşhur Hastings savaşında İngiltere'nin de kralı olmak istemiş ancak yine kuzeyli yoldaşı Normandiyalı William'a yenilmiş ve hayatını kaybetmiştir.

3.4.3. 1042-1081 Yılları Arası Vareglerin Faaliyetleri

V. Mikhail'in tahtan indirilmesinden sonra Bizans tahtına IX. Konstantinos Monomakhos (1042-1055) geçti, ancak asıl yönetim erki imparatoriçeler Zoe ve Theodora'nın elinde kaldı. Vareg muhafızları onların döneminde gözden düşmüş görünmemektedir. Zira önceki imparator V. Mikhail'in azli sürecinde Vareglerin bazıları IV. Mikhail'in bazıları da isyancıların tarafında yer almıştı. Bu durum Vareg muhafızlarının şöhretlerine gölge düşürmemiştir. Hatta Psellos'un yazdıklarına göre imparatoriçelerin yanında her zaman kılıç taşıyanlar ve omuzlarında balta taşıyan askerler bulunmaktadır.⁶⁸⁹ Bu omuzlarında balta taşıyan askerler kuvvetle muhtemel Vareg muhafızlarıdır. Çünkü Vareg savaşçılarını diğer Bizans askerlerinden ayıran bir özellikleri omuzlarında taşıdıkları kendilerine has baltalarıdır. Yine Psellos, Zoe'nin devrinde Bizans kasasının nasıl boşaltıldığından bahsederken "Bu devirde imparatoriçeleri korumakla görevli olanlara ve dalkavuk sürüsüne sanki imparator Basileios hazineleri bu amaç için paralarla doldurmuştu"⁶⁹⁰ diyerek muhafızlara hâlâ yüksek ödemelerin yapıldığının ipuçlarını verir. Bu doğrultuda servet aramak için İstanbul'a doğru olan kuzeyli ilgisinin hâlâ canlı olduğu ve

⁶⁸⁵ Snorri, a.g.e., s. 589.

⁶⁸⁶ Adam of Bremen, a.g.e., s. 128.

⁶⁸⁷ Theodoricus Monachus, a.g.e., s. 39-46.

⁶⁸⁸ Claus Krag, "The Early unification of Norway", Knut Helle (Ed.), **The Cambridge History of Scandinavia, V. I, Prehistory to 1520**, içinde, CUP, Cambridge, 2003, s. 197.

⁶⁸⁹ Psellos, a.g.e., s. 93.

⁶⁹⁰ Psellos, a.g.e., s. 95.

Vareg/Rusların bu zenginlikten paylarını almak için İstanbul'a gelmeye devam ettikleri yorumunu yapabiliriz. Kuzeylilerin İstanbul'a gidip imparatorluğa hizmet etme motivasyonlarının yüksek olmasının en önemli sebeplerinden biri yukarıda bahsettiğimiz Harald Hardrada'nın Bizans'taki kariyeridir. Kendisinin edindiği servet ve bu servetin onu uzun vadede Norveç kralı yapması hadisesi kuzeyliler arasında duyulmuş ve bu durum İstanbul'u yeni servetler edinmek için önemli bir yer haline getirmiştir.

II. Basileios'un ölümünün ardından beridir giderek zayıflayan imparatorlukta Monomakhos devrinde de işler yolunda gitmiyordu. Onun devrinde imparatorluğu derinden etkileyen ilk sarsıntı İtalya seferinden henüz dönen Georgios Maniakes'in isyanı ile gerçekleşti. Oysa Maniakes, Ostrogorsky'nin deyimiyle yaptığı faaliyetler ile Bizans'a II. Basileios devrindeki parlak fetihler devrini bir an olsun yeniden yaşatmıştı.⁶⁹¹ Ancak imparatorluk içerisindeki siyasi çekişmeler ve entrikalar, bu yetenekli komutanın gerçekleştirdiği ilk Sicilya seferinden itibaren gözden düşmesine neden olmuştu. Uzun zamandır Arapların elinde olan ada, Bizans saldırıları ile zayıflamış ancak düşmemişti. Fakat Bizans saldırıları karşısında zayıflayan Arap yönetimi Norman saldırılarına karşı koyamamış ve ada en sonunda Normanların eline geçmiştir. Maniakes, adayı belki Bizans adına boyunduruk altına alacakken iki kez geri çağırılmış, bu sayede sonraki süreçte Normanların işi kolaylaşmış ve Normanlar zayıflayan Arap yönetimini kırarak 1091'de adaya tamamen sahip olmuşlardır. Maniakes, Sicilya'ya Zoe tarafından ikinci kez buradaki durumu Bizans adına iyileştirmesi amacıyla *magistros* (μάγιστρος) unvanı ile birlikte gönderilmişti. Maniakes Sicilya'dayken Anadolu'daki mülklerinin Romanos Skleros tarafından yakılıp yıkıldığı, hatta karısının da yine Skleros tarafından kirletildiği haberini aldı. Monomakhos devrinde yüksek rütbelere ulaşan Skleros, sonunda Manakes'i görevinden azlettirdi. Bütün bunlar üzerine de yetenekli komutan imparatorluğa isyan bayrağını açtı ve askerleri tarafından imparator ilan edildi.⁶⁹² İtalya'dan Bulgaristan'a geçen Maniakes'in ordusunda Urfalı Mateos'a göre imparatorluğun bütün batı bölgelerinin askerleri toplanmıştı.⁶⁹³ Neticede imparatorluğun gönderdiği ordu ile Maniakes'in birlikleri 1043'te Ostrovo'da karşılaştılar. Burada Blöndal'a göre hem Stephanos'un komutasındaki Bizans ordusunda hem de Maniakes'in ordusunda kuvvetle muhtemel Vareg savaşçıları bulunmaktaydı.⁶⁹⁴ Ancak kaynaklarda bu yorumu doğrulayacak bir bilgi mevcut değildir. Maniakes, uzun zamandan beri Vareglerle birlikte seferlere gitmektedir. Dolayısıyla onun ordusunda Vareg savaşçılarının mevcudiyeti kuvvetle muhtemel doğrudur. Savaşta her şey Maniakes'in lehine ilerlerken Maniakes nerden geldiği bilinmeyen bir mızrak darbesiyle vurularak atından düşüp öldü⁶⁹⁵ ve böylece onun isyanı da son buldu. Burada cereyan

⁶⁹¹ Ostrogorsky, a.g.e., s. 308.

⁶⁹² Skylitzes, a.g.e., s. 397-403; Zonaras, a.g.e., s. 80.

⁶⁹³ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 78.

⁶⁹⁴ Blöndal, a.g.e., s. 104.

⁶⁹⁵ Psellos, a.g.e., s. 120; Attaleiates, a.g.e., s. 34; Zonaras, a.g.e., s. 81; Skylitzes, a.g.e., s. 403.

eden hadiselerle Varglerin mevcudiyetlerine dair kesin bir delil yoktur. Ancak imparator İstanbul’da düzenlenen ve Maniakes’in kesik başının sergilendiğı törende Psellos’un anlattıklarına göre tören alanından geçerken özel muhafızları da ona eşlik etmişlerdir.⁶⁹⁶ Bu muhafızların içinde asıl vurucu güç olan Varglerin bulunmaması ihtimal dâhilinde değildir.

Maniakes tehlikesinin bertaraf edilmesinin hemen ardından İmparatorluk 1043’te bu kez de kuzeyden gelen bir Rus saldırısı ile karşılaştı. Hadisenin görgü tanığı Mikhail Psellos, son Bizans-Rus savaşı olarak bilinen 1043 yılındaki savaşın sebebini II. Basileios’tan sonra Bizans’ın gitgide zayıflamasını Rusların fırsat bilmeleri olarak yorumlar.⁶⁹⁷ Psellos’un anlattıklarına göre Rus ve Bizans donanmaları savaş için saf tutuklarında ilk saldıran Bizans donanması olmuştur. *Grek Ateşini* kullanan Bizans donanması savaş başladığında çıkan bir fırtınanın da yardımıyla Rus donanmasını dağıtmış, kurtulanlar da öldürülmüştür.⁶⁹⁸ Mezkûr Rus saldırısı sırasında imparator Konstantinos Monomakhos şehirdeki Varg savaşçılarının soydaşları olan Ruslara katılmaları endişesi ile onları sınır bölgelerine gönderdi. Şehirde genelde ticaret amaçlı bulunan Ruslar da gözetim altında tutuldu. Sınır bölgelerine gönderilen Varg savaşçıları *Şehir Dışı Varg Birlikleri* olmalıdır. Böylesine zor bir dönemde imparator kendisine sadık olan Varg muhafızlarını muhtemelen yanında tutmuştur.

1044’te imparatorun Zoe ve Theodora’yı saf dışı bırakıp metresi Skleraina’yı *augusta* yapacağı söylentisi halk arasında yayılınca bu durum bir kargaşaya neden olmuş, bir keşiş de bu söylentiden ötürü imparatora kilise dönüşünde saldırmıştır. Bu hadisede Varg muhafızları imparatoru kurtarmış ve onu saraya kadar götürmüştür. En nihayetinde Zoe ve Theodora sarayın balkona çıkıp halkı selamlamış ve bu sayede olaylar yatışmıştır.⁶⁹⁹ 1047’de ise imparatorluk orduları sınır görevi için başkenti terk ettiğinde bunu kendisi için bir fırsat olarak değerlendiren komutan Leon Tornikios başkenti kuşatarak isyan etti. Ostrogorsky, Tornikios isyanının Maniakes’in isyanından daha tehlikeli bir boyuta ulaştığını zira isyancıların şehri kuşattığını ve neredeyse başarıya ulaştıklarını yazmaktadır.⁷⁰⁰ Psellos da Tornikios’un her an isyan için fırsat kolladığını belirtmektedir. İmparatorun öldüğü ve kendisinin de yeni imparator seçildiğı yalanıyla çevresine pek çok asker toplayan Tornikios oldukça büyük bir kuvvete ulaştı.⁷⁰¹ Ordusu Gürcistan’da olan imparator ise asker bulma umuduyla hapishaneleri açtırdı. Buradaki askerlerden ve halktan bir birlik oluşturduysa da bu birlikler Tornikios’un birlikleri karşısında tutunamadı. Ancak, şehirden mancınıklar atılınca asi ordusu kaçışmaya başladı. Sonra cesaretini kaybeden asi

⁶⁹⁶ Psellos, a.g.e., s. 121.

⁶⁹⁷ Psellos, a.g.e., s. 122.

⁶⁹⁸ Attaleiates, a.g.e., s. 35; Zonaras, a.g.e., s. 86-87; Psellos, a.g.e., s. 123-124.

⁶⁹⁹ Cedrenus Scylitzae Ope, II, 555-556’dan aktaran: Böndal, a.g.e., s. 104-105.

⁷⁰⁰ Ostrogorsky, a.g.e., s. 308.

⁷⁰¹ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 85.

ordu Tornikios'u terk etti. En nihayetinde teslim olan Tornikios affedildi ama gözlerine de mil çekildi.⁷⁰² Tornikios, imparatorun anne tarafından akrabasıydı ve kız kardeşinin de yakın bir dostuydu. Dolayısıyla kendisi saraya mensuptu. Blöndal, hal böyle olunca onun gözlerine mil çekenlerin Bizans'ın kendi unsurları olmadığını, bu iş için en uygun kişiler olan Vareglerin bu görevi üstlendiğini düşünmektedir.⁷⁰³ Ancak onun bu yorumunu doğrulayacak bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu türden cezalandırmalarda yerli askerler değil de yabancı askerler kullanılıyordu. Tornikios'un cezalandırılmasında da bu türden bir seçim yapılması kuvvetle muhtemeldir. Ancak kaynaklarda bununla alakalı doğrulayıcı bir bilgi bulunmamaktadır.

Selçuklu Türkleri uzunca bir süredir yaptıkları saldırılarla Anadolu'ya giriş denemeleri yapmaktaydılar. Aynı esnada Balkanlarda Peçenekler de imparatorluğun sınırlarını yoklamaktaydı. Peçenekler, önceden imparatorluk ile ittifaka girerek sınırlarda Bizans'ı tehdit eden unsurların üzerine gönderiliyordu. Ancak Bulgaristan'ın ilhakından sonra Peçenekler ile Bizans İmparatorluğu doğrudan komşu olmuşlar ve Peçenekler artık saldırılarını doğrudan Bizans topraklarına yapar hale gelmişlerdi.⁷⁰⁴ 1048'de Tuna Nehri'ni geçen Peçenekler⁷⁰⁵ üzerine Mikhail Akolouthos komutasında içerisinde Vareg ve Frank askerlerinin de bulunduğu 20,000 kişilik bir ordu gönderildi.⁷⁰⁶ Ancak Peçenekler üzerine gönderilen ordular başarılı olamayınca imparatorluk onları ancak hediyeler ve unvanlar vererek durdurabildi.⁷⁰⁷ Bu sayede Peçenekler üzerine gönderilen ordu, sınır *themaları*ni tehdit eden Selçuklular üzerine gönderilebildi. Bunların arasında Vareg askerlerini komuta eden Akolouthos da vardı. O, Peçenekler ile mücadele için geri çağrıldığında bu kez ordunun başına Basileios Apocapis geçti. Tuğrul Bey 1055'te Ermenistan bölgesine girince Apocapis ona karşı gönderildi. Skylitzes⁷⁰⁸ ve Lastivertli Aristakes Selçuklulara karşı gönderilen ordunun içerisinde Vareg askerlerinin de bulunduklarından bahsederler. Aristakes, Bayburt'a kadar gelen bir Selçuklu birliği ile içinde Vareg savaşçılarının da bulunduğu Bizans ordusunun savaşından şu sözlerle bahseder:

Şimdi Tayk'a giren [Selçuklular] ülkeyi ele geçirdiler ve Çoruh adındaki büyük nehre kadar ulaştılar. Nehrin akışını takip ederek, Kaghteac bölgesine indiler. Bölgeden ganimet ve köle alarak geri döndüler ve Baberd [Bayburt] adındaki müstahkem şehre geldiler. Orada ne pahasına olursa olsun onlarla savaşan Vareng [Vareg] adlı Bizans

⁷⁰² Psellos, a.g.e., s. 127-135; Zonaras, a.g.e., s. 82-86; Attaleiates, a.g.e., s. 37-43.

⁷⁰³ Blöndal, a.g.e., s. 105.

⁷⁰⁴ Mualla Uydu Yücel, **Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler**, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul, 2020, s. 156.

⁷⁰⁵ Attaleiates, a.g.e., s. 44.

⁷⁰⁶ Yücel, **Peçenekler**, s. 223.

⁷⁰⁷ Skylitzes, a.g.e., s. 440; Attaleiates, a.g.e., s. 55.

⁷⁰⁸ Skylitzes, a.g.e., s. 441.

birliğiyle karşılaştılar. Tanrının merhametiyle, Bizans ordusu daha da güçlendi, düşmanı yok ederek birliklerin başını ve onunla beraber birçoklarını öldürdü...⁷⁰⁹

Kuvvetle muhtemel *Şehir Dışı Vareg Birliklerinin* mensupları olan bu askerler Ermeni topraklarında süratle ilerleyen Selçuklu akıncılarını durdurma konusunda oldukça başarılı olmuşlardır. Zira yerel birlikler bu akıncıları durdurma konusunda başarılı olamıyordu. Bu örnek Vareg savaşçılarının Bizans'ın sınır güvenliğinin sağlanmasında ne kadar faydalı olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak Bizans kaynakları sınırlarda yaşanan mücadelelerden bahsederlerken her zaman Vareglerin adını kullanmazlar. Bu durum onların sadece belirli mücadelelerde kullanıldıkları anlamına gelmemelidir. Dolayısıyla Vareglerin 988'de resmi olarak Bizans hizmetine girmelerinden sonra Bizans sınırlarının korunmasında oldukça fazla fayda sağladıkları kanaatini taşımaktayız. Blöndal, Selçukluların 1055'teki mezkûr Ermenistan seferlerinde Malazgirt şehri kuşatması esnasında mancınıklar kullandıklarını ve bu mancınıkları kuvvetle muhtemel Vareg askerlerinin kullanılamaz hale getirdiklerini ifade eder.⁷¹⁰ Bu olayı aktaran Aristakes ve Urfalı Mateos, ilk mancınıkları etkisiz hale getiren aletin yaşlı bir papazın icat ettiği ve Selçukluların fırlattığı taşları havada vurma kabiliyetine sahip yeni bir mancınık olduğunu ifade ederler.⁷¹¹ Kendi mancınıklarının işe yaramaz hale geldiğini gören Selçuklular ise bu sefer daha büyük bir mancınık yapmış ve bu mancınık şehrin surlarına büyük zararlar vermiştir. Hal böyle olunca şehrin yönetimi bu mancınığı etkisiz hale getirene rütbe ve mevki verileceğini duyurmuştur. Bunun üzerine Urfalı Mateos'a göre bir Frank askeri bu işi yapmayı üstlenmiş ve mancınığı yakmıştır.⁷¹² Urfalı Mateos, Bizans ordusu içerisindeki Avrupalı paralı askerleri Frank olarak niteler. Dolayısıyla bu işi gerçekleştiren askerin bir Vareg askeri olması olasılığı oldukça yüksektir.

Konstantinos Monomakhos, yedi yıllık saltanatının ardından 11 Ocak 1055'te öldü ve devlet işleri imparatoriçe Theodora'nın eline geçti. Makedon ailesinin tek temsilcisi olan imparatoriçe, Vareg muhafızları ile iyi geçinmiş olmalıdır. Psellos, Theodora'nın on sekiz aylık saltanatının sükkûnet içinde ve entrikasız geçtiğini yazar.⁷¹³ İmparatoriçenin ölümünden sonra Makedon hanedanı son bulduğu için Bringas ailesinden Mikhail Stratiotikos (1056-1057) imparator seçildi. Bu seçimden sonra Monomakhos'un kuzeni Theodosios, kendisinin imparator olmaya daha layık olduğu iddiasıyla isyan etti. Zira ona göre ailesi eski imparatorun ailesine kan bağı ile akrabaydı.⁷¹⁴ Skylitzes, bu hadisede Theodosios'un hapishaneleri açtırıp saraya doğru ilerlediğini, bunun üzerine de saraydaki Romalı ve Vareg muhafızlarının isyancılar ile mücadele ettiği bilgisini

⁷⁰⁹ Aristakes, a.g.e., s.106.

⁷¹⁰ Blöndal, a.g.e., s. 106.

⁷¹¹ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 101; Aristakes, a.g.e., s.110.

⁷¹² Urfalı Mateos, a.g.e., s. 101.

⁷¹³ Psellos, a.g.e., s. 162.

⁷¹⁴ Skylitzes, a.g.e., s. 449.

verir.⁷¹⁵ Neticede isyanı başarısız olan Theodosios sürgüne gönderildi.⁷¹⁶ İmparator Mikhail Stratiotikos, komutanlarının kendisini ziyaretleri sırasında onları azarlaması üzerine bu sefer de komutanlardan Isaakios Komnenos isyan bayrağını açtı.⁷¹⁷ Isaakios'un en büyük destekçisi olan Katakalon Kekaumenos, Asya'daki Vareg ve Norman askerlerinin sadakatlerini aldı. Diğer birliklere ise kendisine katılmalarını, aksi halde onları ölümün beklediğini söyledi. Isaakios'un isyanı sırasında imparatora bir takım tavsiyeler veren Psellos, ona İstanbul'da konuşlanan paralı askerlerin isyancının üzerine gönderilmesi tavsiyesinde bulunmuştur.⁷¹⁸ Bu ücretli askerlerin içerisinde kuvvetle muhtemel Vareg/Rus savacıları da bulunmaktadır. İki ordu karşılaştığında ilk saldıran taraf Bizans'ın sol kanadı oldu. Bu saldırı karşısında isyancı ordunun sağ kanadı dağılsa da Isaakios sonradan ordusunu topladı ve 20 Ağustos 1057'deki savaşta Bizans ordusuna çok ağır bir yenilgi tattırdı. Psellos'a göre sayıları dört olan Tauruslu İskit savaşçısı, ki Psellos Vareg ve Rus savaşçıları çoğu yerde bu şekilde tarif eder, Isaakios'a mızrak fırlatmışlar Isaakios da bu mızraklardan zırhı sayesinde kurtulmuştur.⁷¹⁹ İmparator ise yenilgiden sonra Psellos önderliğindeki bir heyeti Isaakios ile görüşmeye göndermiş, Psellos da burada karşılaştığı manzarayı tarif etmiştir. Ona göre Isaakios'un etrafında pek çok millettten muhafızlar bulunmaktaydı. Bu muhafızlardan bazıları kalkanlar ve uzun mızraklar kuşanmışlarken bazıları da savaş baltaları taşımaktaydı. Bu baltalar da omuzlarına asılmışlardı.⁷²⁰ Psellos'un bahsettiği bu baltaları taşıyan muhafızlar kuvvetle muhtemel Vareg muhafızları olmalıdır. Çünkü yukarıda da bahsedildiği gibi, Vareg askerlerinin ayırıcı özelliklerinden biri kendilerine has baltaları ve bu baltaları omuzlarına asmalarıdır. Yine bu hadisede bir kısım Vareg askerleri isyancı Isaakios'un yanında yer alarak sadakatlerinin sorgulanmalarına sebep vermişlerdir. Ancak Isaakios'a destek veren Varegler muhafız alayındakiler değil de kuvvetle muhtemel *Şehir Dışı Vareg Birliklerine* mensup askerlerdir. Yine de imparatorun yanındaki Vareg muhafızlarının saf değiştirip Isaakios'a katılıp katılmadıklarına dair bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Isaakios ile görüşen Psellos *ceasar* unvanıyla birlikte onu ortak imparator olmaya ve imparator öldükten sonra meşru imparator olarak kalmaya ikna etti. Ancak Isaakios ile ikinci görüşme sürerken İstanbul'da bir ayaklanma çıktı ve bunun üzerine imparator Mikhail Stratiotikos tahttan feragat etti. Yapılan önceki antlaşmaya göre de Isaakios Komnenos (1057-1059) Bizans'ın yeni imparator oldu.⁷²¹

İstanbul patriği Mikhail Kerullarios, Isaakios Komnenos devrinde imparatoru gücendirecek sözler sarf ettiği için imparator tarafından tutuklatılmış sürgüne gönderilmiştir. Kerullarios,

⁷¹⁵ Skylitzes, a.g.e., s. 449-450.

⁷¹⁶ Zonaras, a.g.e., s. 102; Skylitzes, a.g.e., s. 450.

⁷¹⁷ Zonaras, a.g.e., s. 104-105; Psellos, a.g.e., s. 174; Attaleiates, a.g.e., s. 64.

⁷¹⁸ Psellos, a.g.e., s. 175.

⁷¹⁹ Psellos, a.g.e., s. 177.

⁷²⁰ Psellos, a.g.e., s. 181.

⁷²¹ Psellos, a.g.e., s. 186-189; Zonaras, a.g.e., s. 106-109; Attaleiates, a.g.e., s. 68.

imparatora ‘seni ben imparator yaptım ve istersem seni indiririm’ demiştir.⁷²² Bunun üzerine de imparator Vareg muhafızlarından müteşekkil bir birliği Kerullarios’u tutuklamak için göndermiştir. Kerullarios, Vareg askerleri tarafından Kutsal Başmelek Yortusunda zorla sürüklenerek kiliseden çıkartılmış, eşek üstüne bindirilerek limana getirilmiş ve buradan da Marmara Adası’na sürgüne gönderilmiştir.⁷²³ İstanbul patriği, Ortodoks kilisesi içerisinde en yüksek rütbedeki kişidir. Dolayısıyla onu ayinden alıp eşeğe bindirip sürgüne göndermek Bizans’ın kendi unsurlarının cesaret edebileceği bir şey değildir. Varegler yine burada Bizanslılar için kirli ve onur kırıcı bir işi yerine getirebilecek yegâne birlikler olarak algılanmaktadırlar. Dolayısıyla Ortodokslar için bu onur kırıcı eylemi yapabilecek kişiler Vareg askerlerdir. Isaakios Komnenos yaklaşık iki yıl süren saltanatını hastalığı nedeniyle sonlandırmak zorunda kaldı ve yerine imparator olarak X. Konstantinos Doukas’ı (1059-1067) seçti.

X. Konstantinos, başkentin sivil aristokratik kanadının bir temsilcisiydi. Dolayısıyla o ilk iş olarak askeri harcamaları kısıtı. Bunun aksine saray masrafları ve memur harcamaları ise arttı. Ordunun harcamalarının kısılmasının etkileri kendisini kısa sürede gösterdi ve gözden düşen Güney İtalya’da Robert Guiscard önderliğindeki Norman istilasının hızı arttı. Balkanlarda ise önemli bir şehir olan Belgrad, 1064’te Macarların istilasına uğradı. Aynı yıl Kuman baskısından kaçan Oğuz Türkleri de Balkanlara hücum etti. Salgın hastalık nedeniyle kırılan Oğuz Türklerinin pek çoğu Anadolu’da iskân ettirilirken, Doğu Anadolu’daki Oğuz baskısının sonuçları imparatorluk için daha ağır oldu. Makedon hanedanı döneminde Arap istilalarından kurtarılan bölgeler bu kez de Oğuz Türklerinin eline geçti. Öyle ki Ostrogorsky “Kısa bir süre içinde bütün Yakındoğu, Bizans devletinin ve Mısır’da Fatimî hilafetinin sınırlarına kadar Selçukluların eline düşmüştü. Şimdi Selçuklular Bizans’a dönüşmüştü”⁷²⁴ diyerek durumun Bizans açısından vahametini dile getirmektedir. Bunda kuşkusuz X. Konstantinos’un Bizans ordusunu gözden düşürmesi ve memur aristokrat kesimi kollamasının payı büyüktür. Zira onun döneminde saray harcamaları artarken ordu masrafları da kısılmıştır. X. Konstantinos, her ne kadar ordu harcamalarını kısas da kendi güvenliğinden ödün vermemiş olmalıdır. Zira imparator, başkent aristokratlarını yüceltirken Anadolu’da askeri aristokrat zümreyi de karşısına almıştır. Dolayısıyla tahtı ve canı bu asker ailelere karşı bir hedef haline dönüşmüştür. Kendi can güvenliği için de özel muhafızlarının harcamalarından bir kısıtlama yapmamış olduğu kanaatindeyiz. Çünkü muhafızlar arasında en fazla ödemeleri alanalar Vareg muhafızlarıdır. Onların ödemelerinden kısıtlama yapmak bu yabancı uyruklu sadık muhafızların ve dolayısıyla da tahtın kaybedileceği anlamına gelebilirdi.

⁷²² Zonaras, a.g.e., s. 111.

⁷²³ Cedrenus Scylitzae Ope, II, 643-644’ten aktaran Blöndal, a.g.e., s. 109; Attaleiates, a.g.e., s. 73.

⁷²⁴ Ostrogorsky, a.g.e., s. 318.

X. Konstantinos, Güney İtalya’da Normanlara karşı içerisinde Vareg savaşçılarının olduğu bir donanmayı Otranto’ya göndermiş, ancak bu donanma Normanlar karşısında başarısız olmuştur. 1066’da içinde önemli miktarda Vareg savaşçısının olduğu bir başka donanma da Bari’ye yine Normanlara karşı gönderilmiş, bu donanma ilk başta Brindisi, Taranto ve Castellaneta’yı almayı başarmıştır. Brindisi’de meydana gelen bir Norman baskınında ise Bizans birlikleri teslim olma numarası yapmışlar, bu esnada şehrin surlarına tırmanan Norman askerlerini de öldürmüşlerdir.⁷²⁵ Ancak Normanlar sonraki süreçte Bizans’ı geri püskürtmeyi başarmışlardır. Güney İtalya’ya sürekli savaş için gönderilen Varegler burada kendilerine ait bir takım izler de bırakmışlardır. Örneğin bu gün hâlâ Bari limanının bir kısmı Mare dei Guaranghi (Vareg Denizi) olarak adlandırılmaktadır. Taranto’da bir kilise de Santa Maria dei Guaranghi adını taşımaktadır.

X. Konstantinos 1067’de ölünce eşi Eudoksia hem çocukları ortak imparatorlar Mikhail ve Konstantinos’un hem de tahtın güvenliği için bir daha evlenmeme sözü vermesine rağmen başarılı komutan IV. Romanos Diogenes ile evlendi. Böylece Diogenes, IV. Romanos (1068-1071) adıyla Bizans’ın yeni imparatoru oldu. IV. Romanos’un saltanatının ilk yıllarında imparator ve Vareg muhafızlarının arası muhafızların X. Konstantinos’un mor odada doğan çocukları Mikhail ve Konstantinos’a olan bağlılıkları nedeniyle iyi değildi. Burada muhafızlar gerçek imparatorlar olarak Mikhail ve Konstantinos’u tanıyorlar ve IV. Romanos’u gaspçı olarak görüyorlardı. Ancak X. Konstantinos’un büyük oğlu Mikhail, Varegler ile görüşmüş ve IV. Romanos’un imparatorluğunun anneleri sayesinde meşru olduğu yönünde onları ikna etmiştir. IV. Romanos’un devrinin en önemli hadisesi kuşkusuz Selçuklular ile 1071’de yapılan Malazgirt savaşıdır. IV. Romanos, Anadolu’da hızla ilerleyen Selçuklulara karşı imparatorluğun neredeyse bütün güçlerini toplamış ve içinde Varegler gibi paralı askerlerin de bulunduğu büyük bir ordu meydana getirmiştir. Öyle ki Attaleiates, IV. Romanos’un birkaç ay gibi kısa bir sürede devlet işlerini yoluna koyarak orduyu da düzene sokmaya çalıştığını yazar.⁷²⁶ IV. Romanos, X. Konstantinos’un orduyu gözden düşüren uygulamalarının farkında idi ve bu durumun ordunun vurucu gücünü ne kadar azalttığını bizzat bir komutan olarak da görüyordu. Zaten hali hazırda Anadolu’da da bir Selçuklu tehdidi bulunmaktaydı. Bu tehdidi bertaraf etmenin en iyi yolu Bizans ordusunu eski şanına kavuşturmak ve güçlü bir ordu meydana getirmektir. İmparatorun orduyu düzeltme çabaları Türklerle yapılan mücadelelerin ilk yıllarında meyvesini vermiş ve 1068’de Pontus bölgesinden Anadolu’nun içlerine girmeye çalışan bir grup Selçuklu Türkü durdurulmuştur. Attaleiates, Ausinalios komutasında Malatya’ya gönderilen bir ordu içerisinde pek çok Frank askerinin bulunduğu bahseder. Bu Frank askerleri Fransa’dan gelen paralı Norman askerleri olabileceği gibi pek tabii Vareg savaşçıları da olabilir. Zira Vareg savaşçıları bazı Bizans kroniklerinde

⁷²⁵ Cedrenus Scylitzae Ope, II, s. 722’den aktaran: Blöndal, a.g.e., s. 110.

⁷²⁶ Attaleiates, a.g.e., s. 110.

Franklar olarak da anılmaktadırlar. Ausinalios, Malatya surlarında dışarı çıkmaktan çekinmiş, Türk saldırısı karşısında yenilecekken imparatorun yardımı sayesinde kurtulabilmiştir.⁷²⁷

IV. Romanos, Bizans tarih yazımında Malazgirt savaşında aldığı ağır mağlubiyet nedeniyle imparatorluğu çökmüş götüren kişi olarak resmedilir. Malazgirt öncesinde imparatorluğun bütün kaynaklarını kullanarak oluşturduğu büyük ordu ilk başlarda kayda değer başarılar elde etmiştir. Ancak sonraki süreçte Alp Arslan önderliğindeki Selçuklu Türkleri bu büyük orduyu çok ağır yenilgilere uğratmıştır. Aynı dönemde Güney İtalya’da en önemli Bizans üssü olan Bari de Normanların tahdidi altındaydı. Varegler gibi kuzey kökenli olan Normanlar, Fransa’ya yerleştiklerinde kimlik değişimine uğrayarak Franklaşmışlardı. Güney İtalya’ya başlangıçta yeni servetler edinmek için gelen Normanlar zamanla burada kalıcı olmaya karar vermişler ve karşılarında en önemli güç olarak da Bizans’ı bulmuşlardı. 1071 yılına değin yerel ittifaklarla da güçlenen Normanlar, Bizans’ı Bari hariç Güney İtalya’dan çıkarmışlardı. Bari, stratejik konumu sayesinde hem İtalya’ya hem de Adriyatik’e hâkim bir noktadaydı. Bu nedenle hem Bizans hem de Normanlar için sahip olunması gereken önemli bir şehirdi. Normanların 1069’da başlattıkları Bari kuşatması Bizans’ın gönderdiği donanmalar nedeniyle bir türlü sonuçlanamıyordu. IV. Romanos’un Jocelin komutasında gönderdiği bir donama⁷²⁸ Norman donanmasına yenildi ve böylece Normanlar Bari kuşatmasında ilk deniz zaferlerini kazandılar. Anadolu’da konuşlandırılan pek çok Vareg birliği de Bari’nin savunulması için Güney İtalya’ya gönderilmişti.⁷²⁹ Ancak Vareg savaşçıları kuzeyli akrabaları Normanlar karşısında başarı elde edemediler. Şehir içinde ise üç yıldır süren ablukadan dolayı kargaşa ve belirsizlik hâkimdi. Bu nedenle şehrin ileri gelenleri Nisan 1071’de Normanların lideri Robert Guiscard’a teslim olmaya karar verdiler. Bari’nin kaybedilişi ile birlikte Bizans’ın Güney İtalya’daki varlığı son bulmuş oldu. Guiscard, bundan sonraki süreçte Bizans’a bağlı küçük yerleri fethetti ve Bizans bir daha dönmek üzere Güney İtalya’dan çıkartıldı. Ancak, Rusya’da olduğu gibi Bizans kültürü Güney İtalya’daki kuzey kökenli Normanlar üzerinde etkili olmaya devam etti. Zira Güney İtalya’nın yönetimi ele geçiren Normanlar, Bizans kurum ve unvanlarını kullanmaya devam ettiler.⁷³⁰

Hem Bizans hem de Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan Malazgirt savaşında Bizans ve doğu kaynakları Vareg savaşçılarının varlığından bahsederler. John Haldon’a göre de Malazgirt savaşında Bizans ordusunda pek çok yabancı millettten asker bulunmaktaydı. Bu yabancı askerlerle beraber bazı saray muhafızları olan *Hetaireai*, *Scholai* ve *Stratelatai*lerin yanı sıra Vareg muhafızları da Malazgirt’te savaş meydanındaydılar.⁷³¹ Benzer şekilde J. Shepard’da kaynaklarda

⁷²⁷ Attaleiates, a.g.e., s. 114-115.

⁷²⁸ Amatus, a.g.e., s. 146.

⁷²⁹ Blöndal, a.g.e., s. 113.

⁷³⁰ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 414.

⁷³¹ John Haldon, *The Byzantine Wars*, The History Press, Gloucestershire, 2012, s. 172.

geçen Malazgirt'e katılan ve İskit olarak adlandırılan askerlerin Vareg/Rus askerleri olduklarından emin gözükmetedir.⁷³² Attaleiates, Malazgirt savaşı öncesi olaylarından bahsederken Trakhanioles adlı komutanın Ahlat'a buraya önceden gönderilmiş olan Peçenek ve Frank askerlerine yardım etmek üzere gönderildiğinden bahseder.⁷³³ Buradaki Frank askerleri arasında muhtemelen *Şehir Dışı Vareg Birliklerinin* askerleri de bulunmalıdır. Zira önceden de bahsettiğimiz gibi Varegler Bizans kroniklerinde bazen Frank askerleri olarak da tanımlanabiliyorlardı. John Haldon da bu askerlerin Vareg askerleri oldukları görüşündedir.⁷³⁴ İbnü'l-Esir, imparatorun hazırladığı büyük ordudan bahsederken bu ordu içerisindeki Rusların varlığı hakkında bilgiler de verir. İbnü'l-Esir, büyük karşılaşmadan önce Malazgirt'e giden ordudan ve bu ordunun muhteiyatından şu şekilde bahseder:

Bizans imparatoru Romanos bu sene Rumlardan, Franklardan, Ruslar, Peçenekler, Gürcüler ve o yöredeki diğer kavimlerden müteşekkil iki yüz bin kişilik bir ordu ile büyük bir ihtişam ve debdebe içerisinde sefere çıktı. İslam ülkelerine yönelerek Ahlat yöresindeki Malazgirt'e kadar geldi. Bu haber Sultan Alp Arslan'a Azerbaycan'daki Hoy şehrindeyken ulaştı. Sultan Haleb'den dönmüştü. İmparatorun yanında çok sayıda askerin bulunduğunu duydu.⁷³⁵

İbnü'l-Esir Malazgirt'in görgü tanığı değildir. Malazgirt'te Rusların varlığına ait bu bilgiyi kimden aldığını da belirtmemiştir. Ancak, onun bu seferdeki Ruslardan doğrudan bahsetmesi Malazgirt'te Vareg/Rusların varlığına delil oluşturabilecek niteliktedir. Yine İbnü'l-Esir, Ahlat yakınlarında karşılaşan Türk ve Bizans kuvvetlerini anlatırken burada savaşan Ruslardan ve komutanlarının esir edilmesinden bahseder:

Düşmana yaklaştıklarında Sultan bir öncü birliği çıkardı. Bu öncü birliği Ahlat yakınlarında, ön saflarda Rus birliklerinin yer aldığı yaklaşık on beş bin kişiden mürekkep Bizans (Rum) kuvvetleri ile karşılaştı ve savaşa girdi. Sonunda Rus birlikleri mağlûp oldu, kumandanları esir alınarak Sultan'ın huzuruna götürüldü, Sultan da onun burnunu kestirdi ve ele geçirilen haçı Nizamülmülk'e gönderdi.⁷³⁶

Ayrıca pek çok Bizans kaynağı Malazgirt savaşında imparatorun hemen yanında savaşan muhafızlarının neredeyse tamamının öldürüldüklerinden bahsederler.⁷³⁷ Bu muhafızların içerisinde kuvvetle muhtemel Vareg muhafızları da bulunmaktadır. Hatta Blöndal, Malazgirt'te *Şehir Dışı Vareg Birliklerinin* de tamamının yok edildiği görüşündedir.⁷³⁸ Savaş meydanında tek başına kalan

⁷³² Jonathan Shepard, "Byzantinorussica", **REB**, 33, 1975, s. 216.

⁷³³ Attaleiates, a.g.e., s. 155.

⁷³⁴ Haldon, **The Byzantine Wars**, s. 173.

⁷³⁵ İbnü'l-Esir, **El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi**, C. 10, (Çev. Abdülkerim Özaydın), Bahar Yay., İstanbul, 1991, s. 71.

⁷³⁶ İbnü'l-Esir, a.g.e., s. 72.

⁷³⁷ Attaleiates, a.g.e., s. 167; Psellos, a.g.e., s. 229; Zonaras, a.g.e., s. 137; Bryennios, a.g.e., s. 55.

⁷³⁸ Blöndal, a.g.e., s. 114.

imparator elinden yaralanana kadar cesurca savaşmış ancak en sonunda esir edilmiştir. Sultan Alp Arslan onu çok iyi karşılamış hatta yeni muhafızlarla birlikte başkentine dönmesine müsaade etmiştir. Ancak IV. Romanos dönüş yolunda iken X. Konstantinos'un oğlu VII. Mikhail (1071-1078) Bizans'ın yeni imparatoru seçilmiştir.

VII. Mikhail ile Varg muhafızlarının arası iyi olmalıdır. Zira Vargler, IV. Romanos imparator olduğunda onu bir gaspçı olarak görmüşler ve mor odada doğan ortak imparatorlar Mikhail ve Konstantinos'a sadık olmuşlardı. IV. Romanos'un ölmediği ve Türkler tarafından serbest bırakıldığı haberi başkente ulaşınca yeni imparator, Psellos'a göre yanına Varg muhafızlarını da alarak tahtını sağlamlaştırdı. Zira annesi Eudokia, IV. Romanos'un yeniden tahta oturması taraftarıydı.⁷³⁹ VII. Mikhail de annesini karşısına alamıyordu. Psellos, bu haberin saraydaki yansıması şu sözlerle dile getirir:

İşte olaylar bu durumdayken, Mikhail kendi güvenliği açısından korkarak ve Diogenes'in [IV. Romanos] zalim tabiatından çekinerek kendi kararını verdi. Benimsediği plan şüphesiz onu kurtardı. Herkesin kabul ettiği gibi, bu akıllıca yapılmış bir hareketti. Annesinden koptu ve bundan böyle kendi efendisi oldu. Ceasar'ın [Andronikos Doukas ve Konstantinos Doukas] oğulları olan kuzenlerinin tavsiyesiyle, saray muhafızlarını (Bu adamların hepsi kalkanlar ve sağ omuzlarında asarak taşıdıkları *rhomphaia* denilen bir tarafı keskin ağır demir kılıçlarla teçhizatlıdır) kendi tarafına kazandı. Muhafızlar kalkanlarını birbirine vurdular, savaş narası atar gibi avaz avaz haykırdılar, kılıçlarını şakırdatarak bağırıştılar ve İmparator'un tehlikede olduğunu düşünerek yanına gittiler. Sonra, etrafında kimsenin yaklaşamayacağı bir halka oluşturarak, onu sarayın üst bölümlerine taşıyıp götürdüler.⁷⁴⁰

Nikephoros Bryennios ise bu olayda Varg muhafızlarının bir kısmının VII. Mikhail'i bir kısmının da imparatoriçe Eudokia'yı korumak için ayrıldıklarından bahseder. Bryennios az bir farkla olaydan şöyle bahseder:

İşte bunlar olup biterken, Kaisar [Ioannes Doukas], kendisi için ve iki yeğeni [VII. Mikhail ile küçük kardeşi Konstantinos] için, Diogenes'in yeniden tahta çıkması sonrasında başlarına korkunç bir iş gelir mi diye endişede olduğundan, hemen, saraydaki muhafızları kendi yandaşlığına kazandı. Bunlar, Okyanus yakınında bulunan Barbarlar yurdundan geliyorlardı, hepsi kalkanlar ve omuza yerleştirilen bir balta taşıyorlardı ve ezelden beri Rumların imparatorlarına sadık idiler. Böylece onları iki bölüme ayırdıktan sonra, bir bölümü kendi oğullarını izlesinler ve onların emirlerini yerine getirsinler diye ayırdı...⁷⁴¹

Her ne kadar Bryennios burada Varg adını kullanmadıysa da bahsini ettiği muhafızlar büyük ihtimalle Varglerdir. Bundan önce de belirttiğimiz gibi silahlarını omuzlarında taşıyan muhafız

⁷³⁹ Psellos, a.g.e., s. 230.

⁷⁴⁰ Psellos, a.g.e., s. 231-232.

⁷⁴¹ Bryennios, a.g.e., s. 57.

alayı Vareg muhafızlarıdır. Bu karışık siyasi durum içerisinde yeni imparator VII. Mikhail ilk olarak annesinin boyunduruğundan kurtulmak için onu boğaz kıyısındaki Meryem Ana kilisesine gönderdi. Böylece imparatoriçe rahibe yapılarak devlet görevlerinden azlettirildi. Malazgirt'ten sonra Anadolu'da kendisine asker toplayan IV. Romanos ise imparatorluktan vaz geçmek istemiyordu. Amasya'da konuşlanan IV. Romanos, *proedros* (πρόεδρος) Komstantinos Doukas önderliğindeki üzerine gönderilen Bizans ordusu karşısında yenilince kaçmak zorunda kaldı. Yeniden kuvvet toplayan IV. Romanos'un üzerine Andronikos Doukas komutasında yeni bir ordu daha gönderildi. Psellos bu ordunun bütün doğu birliklerini kapsadığını yazar.⁷⁴² Blöndal'ın Malazgirt savaşında bütün Vareg birliklerinin öldürülmüş olabileceği varsayımı eğer doğru değilse bu yeni oluşturulan ordunun içinde kuvvetle muhtemel Vareg savaşçıları da bulunmaktadır. Zira imparatorluk askerleri iki imparator adayı arasında bölünmüş vaziyettedir ve başkent asker çıkarma konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Dolayısıyla bu ordu içerisinde yabancı birliklerin sayısı oldukça çok olmalıdır. Kanaatimizce IV. Romanos'un ordusunda Vareg savaşçısı bulunmuyordu. Çünkü Varegler meşru ve mor odada doğan imparator VII. Mikhail'in tarafını açıkça tutuyorlardı. Adana'da yapılan savaşta IV. Romanos yenildi ve gözleri kör edilerek kısa bir süre sonra öleceği Kınalı Ada'ya manastıra gönderildi.⁷⁴³ Onun ölümünden sonra VII. Mikhail imparatorluğun kesin hâkimi oldu.

VII. Mikhail'in karakterinden bahseden Psellos, onun nazik yapılı birisi olduğunu söyler. Hatta saray muhafızlarının ona karşı olan tutumuna imparatorun nasıl karşılık verdiğini şu olayla anlatır:

Bundan daha fazlası, Mikhail kendisine kasten karşı gelirse bile açıkça kızmaktansa, terbiyesizliği anlamazlıktan gelmeyi tercih ederdi. Bunu en güzel örneği, muhafızlarından bazılarının kendisine zarar vermeyi planladıklarını anladığı zaman-ki, bunlar canını emanet ettiği muhafızlardan idi- bile bunların davranışını ne tehdit, ne de korkunç bir intikamla cezalandırdı.⁷⁴⁴

Psellos burada Vareglerin adını vermese de bu muhafızlar önceki olaylarda VII. Mikhail'in yanında duran Vareg muhafızları olmalıdır. Burada VII. Mikhail'i nazik ve yumuşak huylu göstermeye çalışıp onun dönemini abartılı anlatmaya çalışan Psellos'a da şüpheyile yaklaşmak gerekmektedir. VII. Mikhail asker kökenli bir imparator değildir. Onun döneminde hem asker sayısı azalmış hem de orduda kargaşa hâkim olmuştur. VII. Mikhail'in yedi yıllık saltanatında ne Anadolu'da ilerleyen Selçuklu Türklerine ne de Güney İtalya ve Sicilya'daki Normanlara karşı kayda değer bir başarı elde edilememiştir. Zonaras, Türkler Anadolu'yu talan ederlerken imparatorun Psellos'tan şiir öğrenmekte olduğunu yazarak aslında onun devlet işlerinden ne kadar

⁷⁴² Psellos, a.g.e., s. 234.

⁷⁴³ Bryennios, a.g.e., s. 66-67; Psellos, a.g.e., s. 236-237; Zonaras, a.g.e., s. 140-141.

⁷⁴⁴ Psellos, a.g.e., s. 239.

uzakta olduğunu göstermeye çalışır.⁷⁴⁵ Mikhail'in saltanatında Bizans tarihinde sıradanlaşmış isyan hareketlerinden birisi ünlü komutan Nicephoros Bryennios tarafından başlatıldı. Malazgirt savaşında önemli görevler üstlenen Bryennios, Dıraç valisi iken kardeşi Ioannes ile birlikte Kasım 1077'de VII. Mikhail'in yönetimini beğenmediği için isyan etti. *Logothetis* (λογοθέτης) Nikephoritzes'in her ikisinden şüphe duymasının ve imparatora suikast girişiminde bulunacakları bilgisini imparatora bildirmesinin isyanda önemli payı vardır. Bryennios, isyan hazırlıkları içerisindeyken kendisinin çok sevildiği Balkanlarda büyük bir ordu meydana getirmişti. İçerisinde yabancı paralı askerlerin de bulunduğu bu orduda Attaleiates'e göre Vareg savaşçıları da bulunmaktaydı. Attaleiates, ordunun hazırlanışı ve maiyetini şu şekilde anlatır:

Ekim ayı geçmişti ki, Batı'da önemli bir başkaldırı birdenbire kendini gösterdi. Şimdi Dyrrakhion [Dıraç] denen Epidamnos'un Doukas'ı olan Başkan rütbeli Nikephoros Bryennios, bu görevden uzaklaştırılmasının hemen sonrasında, kendi kendisini imparator ilan etti ve maiyeti yandaşları olmak üzere orada bulunan askerleri alarak, Edirne üzerine yürüyüşe geçti. Keza, kardeşi Ioannes Rumeli ordu taburlarından bazılarını, ki bunların arasında birçok Varangos'lar [Varegler] ile Frank'lar da bulunuyordu, bu komploya kattı ve onları kardeşiyle birleşmeye ikna etti. Üstelik, onların hısımları ve memleketlisi olan kentin katepanos'u yanlarına katıldı.⁷⁴⁶

Bryennios ise Vareg ismini kullanmasa da Ioannes Bryennios'un komuta ettiği asi ordusunda pek çok paralı asker bulundugu bilgisini verir:

Bu kararların verilmesinin ardından, Bryennios, kardeşi Magistros rütbeli Ioannes'i Kouropalates unvanıyla onurlandırdıktan ve Skholon'lar Domestikos'u [domestikos ton skholon/ordu komutanı] atadıktan sonra, onu yeterli kuvvetlerle ve yanında kent ileri gelenlerinin birçoğu bulunduğu halde, gönderdi. Bu kişi kuvvetlerini aldı ve İstanbul doğrultusunda yola çıktı; yanında çok sayıda İskit [Peçenek] vardı ama bunlar yabancılardan ve ücretli asker olanlardan değildi, tersine çok zamandan beri Rumların imparatorluğunun hizmetinde bulunmakta olanlardandı.⁷⁴⁷

Bryennios'un kullandığı "...tersine çok zamandan beri Rumların imparatorluğunun hizmetinde bulunmakta olanlardandı" ifadesi buradaki askerlerin uzun zamandan beri Bizans'ın hizmetinde olan Vareg askerleri olabileceği yorumunun yapılmasına olanak vermektedir. Bu bilgi Attaleiates'in aynı olayda Vareg ismini vermesi ile birleşince Bryennios'un da aslında Vareglerden bahsetmiş olduğunu kanıtlar niteliktedir. Saraydaki Vareg muhafızları ise yoldaşlarının asi generale katıldıklarını duyunca onlara bir elçi göndererek imparatora sadık kalmalarını tavsiye etmişler, ancak *Şehir Dışı Vareg Birliklerine* bağlı olan ve Bryennios komutasına giren Vareg savaşçıları bunu kabul etmemişlerdir. Edirne'de büyük bir ordu toplayan Bryennios, bu orduyu kardeşi Ioannes Bryennios önderliğinde İstanbul'a göndermiş, surları aşamayan ordu boğaz kıyısındaki

⁷⁴⁵ Zonaras, a.g.e., s. 147.

⁷⁴⁶ Attaleiates, a.g.e., s. 240.

⁷⁴⁷ Bryennios, a.g.e., s. 129.

evleri yakmıştır. İmparator da Aleksios Komnenos önderliğindeki ordusu Ioannes Bryennios'un üzerine göndermiştir. Bizans ordusu boğazda bekleyen Rus gemilerinin işaretiyle Ioannes'in kamp kurduğu Büyükçekmece'ye hücum etti. Bizans ordusunun burada zafer kazanmasında Vareg askerlerinin payı büyüktür. Büyükçekmece'de müstahkem bir yere çekilen Ioannes, burada savunmada iken Vareg askerleri kapıları kırıp içeri girmişler ve isyancılara büyük kayıplar verdirmişlerdir.⁷⁴⁸ Ancak içinde Norman şefi Roussel'in de bulunduğu bu ordu İsyancı birlikleri dağıtırken Ioannes kaçmayı başarmış⁷⁴⁹ ve isyan daha fazla büyümeden sonlandırılmıştır. İsyanın sonlandırılması yine de Bizans'a rahat bir nefes aldırabilmiştir. Zira Nicephoros Bryennios'un isyanı sonlandırılmak üzereyken bu sefer de komutan Nikephoros Botaneiates isyan bayrağını açmıştır.

Nikephoros Botaneiates başlattığı isyanda Selçuklu Türklerinden de yardım almıştır. İmparatorluğun batı orduları Nicephoros Bryennios'u desteklerken, Botaneiates ise Anadolu'daki orduları arkasına almıştır. İmparatorun elinde ise az sayıda bir birlik vardı. Anadolu ve İstanbul aristokratlarının pek çoğu da isyancıları desteklemekteydi. Ayasofya'da yapılan bir toplantıda da Botaneiates imparator ilan edilmişti. Hal böyle olunca imparatorun yanında bulunan başarılı komutan ve geleceğin imparatoru Aleksios Komnenos, içinde Vareg muhafızlarının da bulunduğu bir birliği isyancıların üzerine göndermesini teklif etti. Bryennios bu olayı şu sözlerle ifade eder:

İmparator bunu öğrenince adam gönderip Alexios Komnenos'u çağırttı ve olanlar karşısında ne yapmak gerektiğini sordu. Bunun üzerine o da, aynı zamanda hem çok iyi hem de çok sonuç alıcı olan bir düşünceyi dile getirdi. Yani dedi ki [Ayia Sophia'da]⁷⁵⁰ toplanmış kalabalık içinde çoğunluk, savaşçı olmayan kişilerdir ve el emeğiyle geçinenlerdir; bunlar silahlanmış ve çarpışmaya hazır adaları görünce, dayanıp direnemezler; "Bu nedenle İmparator Sarayının balta taşıyan muhafızlarını [kuzey ülkelerinden gelme ücretli askerler, Varangos'ları] silahlandırmamız ve onları bir komutanın yönetimi altında bunlara [toplananlara] karşı göndermemiz gerek". İmparator bu söylenenleri dinledi, ama yapılan öneriyi reddetti ve bunu korkaklığından dolayı mı yaptı yoksa aşırı derece erdemli olduğundan dolayı mı yaptı bilmiyorum...⁷⁵¹

İmparator VII. Mikhail, yetenekli komutanı Komnenos'un bu teklifini hem reddetmiş hem de artık imparator olmak istemediğini Komnenos'a bildirmiştir. Bunun üzerine Aleksios Komnenos da Mikhail'in kardeşi Konstantinos Doukas'ı imparator yapmak istemiş, o da imparator olmak istemeyince ortada tek aday olarak isyancı Nikephoros Botaneiates kalmıştır. En nihayetinde yine Aleksios Komnenos, Botaneiates'i Konstantinos Doukas ile birlikte imparator olmaya ikna etmiştir. Tahttan çekilen VII. Mikhail ise Ephesos'da keşiş olarak hayatına devam etti. Attaleiates, "ücretli

⁷⁴⁸ Attaleiates, a.g.e., s. 251.

⁷⁴⁹ Zonaras, a.g.e., s. 149; Bryennios, a.g.e., s. 130-132; Attaleiates, a.g.e., s. 249-250.

⁷⁵⁰ Bu doğrudan alıntıdaki köşeli parantezler Bilge Umar'a aittir.

⁷⁵¹ Bryennios, a.g.e., s. 139.

askerlerden çok kalabalık ağır silahlı birlikleri bulunan hükümdar tahttan indirilmişti”⁷⁵² diyerek VII. Mikhail’in son ana kadar yanında muhafızlarının bulunduğu dair bilgiler verir. Bunlar kuvvetle muhtemel Vareg muhafızları olmalıdır. Zira yukarıda da belirttiğimiz gibi imparatorun *Şehir İçi Vareg Birlikleri* ile arası iyiydi.

Yeni imparator III. Nikephoros Botaneiates (1078-1081), tahtını hem sağlamlaştırmak ve hem de meşrulaştırmak için eski imparator VII. Mikhail’in eşi Maria ile evlendi. Ancak onun bu girişimi kısa saltanatından meydana gelen isyanların önüne geçemedi. İlk olarak eski asi Nikephoros Bryennios yeniden isyan etti. Bryennios üzerine gönderilen Aleksios Komnenos komutasındaki ordu asiyi Kalavrita’da⁷⁵³ yendi. Bunun sonucunda esir edilen Bryennios’un gözleri kör edildi. Anna Komnena, aynı zamanda babası olan komutan Aleksios Komnenos’un ordusunda Güney İtalya’dan sağlanan binlerce Norman askerinin ve *hetaireai* birliklerinden pek çok askerin bulunduğunu kaydeder. Bu birlik isminin imparator muhafız birliklerine verilen isim olduğundan bahsedilmişti. Dolayısıyla Komnenos’un isyancı Bryennios’u mağlup eden ordusunda Vareglerin ve kuzeyli soydaşları Normanların oldukça büyük payı vardır. Blöndal, bu askerlerin önceden imparator VII. Mikhail’in ödemelerini yapmamaları dolayısıyla Ioannes Bryennios’un ordusuna katılan Vareg askerleri olduğu görüşündedir.⁷⁵⁴ Bryennios’un kardeşi Ioannes Bryennios ise isyandan sonra saraya kabul edilmiş ve iyi karşılanmıştır. Ancak daha önceden Edirne’de burnunun kesilmesine hükmettiği bir Vareg askeri Ioannes Bryennios’u tanımış ve batasıyla onu öldürmüştür.⁷⁵⁵ Bu Vareg askerinin akıbetinin ne olduğu bilinmemektedir. Ioannes, her ne kadar asi de olsa soylu bir aileden gelmektedir ve üstelik sarayda öldürülmüştür. Kuzey gelenekleri bu tür durumlarda soydaşlarını koruyan bir gelenek değil, aksine haksızlığa uğrayanların hakkını vermeye çalışan bir gelenektir. Dolayısıyla onun bu eyleminin sonucunda idam edildiği ya da en azından İstanbul’dan sürüldüğü görüşünü taşımaktayız. Nikephoros Bryennios’un teze imparator III. Nikephoros’un saltanatının daha ilk yıllarında isyan etmesi, asker bulma konusunda sıkıntı yaşayan imparatorluğu yeniden sıkıntılı bir konuma düşürmüştür. Zira Nikephoros Bryennios ilk isyanında Bizans ordusunu ikiye bölmüştü. Kalan ordular da diğer isyancı ve o zaman daha imparator olamamış Nikephoros Botaneiates’e katılmıştı. İmparatorluk, Bryennios’un yeniden başlayan isyanında kuzeyli paralı askerler Varegler ve Normanlar sayesinde bu isyanı bastırmayı ve asiyi cezalandırmayı başarabilmiştir. Bu durum Vareg askerlerinin imparatorluğun zor durumlardaki bekası için ne derece önemli olduklarını göstermesi bakımından kayda değer bir örnektir.

⁷⁵² Attaleiates, a.g.e., s. 267.

⁷⁵³ Günümüz Batı Yunanistan’ında bulunan bir yerleşim yeri.

⁷⁵⁴ Blöndal, a.g.e., s. 117-118.

⁷⁵⁵ Cedrenus, Scylitzae Ope, II, 737-738’den aktaran, Blöndal, a.g.e., s. 118.

III. Nikephoros'un saltanatında Vareglerin dâhil olduğu en önemli olaylardan biri, sarhoş Vareg muhafızlarının imparatora saldırması ile gerçekleşmiştir. Attaleiates bu olayı canlı tasvirlerle şu şekilde aktarmaktadır:

[Şeytan] Çabuk öfkelenen ve barbar insanlar olan saray muhafızlarının ruhundaki vahşi ve canice eğilimleri uyandırdı. İkindinin geç saatinde, eski adet gereğince hükümdarın önünden tören yürüyüşü ile geçtikleri ve hepsi de saflar halinde bulundukları sırada, hükümdar da saray geçitlerinin üstü açık bir balkon çıkıntısından eğilmiş olarak onları seyrederken birdenbire ona saldırıya geçtiler; hınçla ve canice kasıtlarla doluydular. Kimi yaylarıyla oklar fırlattılar, kimi ise kendilerini hükümdara doğru götürecek merdivenlere tırmandılar ve atılıma geçerek, yalın kılıçlarla onun yanına ulaşmaya çabaladılar. O sırada yazmanlarından imparatora yakın oturan biri, okla boynundan vuruldu ve acılar içinde can verdi. Botaneiates beklemediği ve habersiz olduğu bu komplo karşısında hazırlıksız bulunuyordu ve saldırganları püskürtmek için eli altında çok sayıda asker yoktu. Ancak çarpışmalara ve savaş çatışmalarına alışkın olduğundan ...korkmadı ve geri çekilmedi, tersine başlangıçtaki şaşkınlığı atlatır atlatmaz, çıkagelen az sayıdaki koruyucu ile birlikte, düzenli biçimde ve yiğitçe direnişe koyuldu. Böylece, sarhoşluk nedeniyle gelen çılgınlık sebebiyle haksız yere öfkeye kapılan o insaniyetsiz barbarları merdivenlerden aşağıya sürdü ve öylesine hışımla onları yere fırlattı ki, kafalarını [yere] vurdular....Ama bunlar kötü ve Tanrı'nın nefret edeceği bir işi her nasıl olursa olsun gerçekleştirmek isteğiyle yeniden [saldırmaya] başladılar. Ancak hükümdarın özel koruma birliğine mensup Rumlar (*hetaireai*) orada birikmeğe başladığından, bir zaman için savaş verildi ve barbarlar yenildiklerinde, saray içinde yatıp kalksınlar diye onlara bırakılmış burcun, çepeçevre siperli koruluk duvarlarının bulunduğu yere çekilip orasını kale gibi kullandılar. Sonunda artık hükümdarın gücüne karşı koyamadılar ve durdular, ondan af dilediler ve o da bunların yalvarmaları karşısında yumuşama gösterdi.⁷⁵⁶

Attaleiates, her ne kadar bu anlatıda Vareg ismini kullanmasa da bu saldırıyı yapanlar çok büyük ihtimalle Vareg muhafızlarıdır. Zira Vareg asker ve muhafızları şaraba düşkünlükleri ve sık sık sarhoş olmaları ile de tanınmaktadırlar. Ayrıca saldırganlar üzerine yerli muhafızların yani *hetaireai* birliklerinin gönderilmesi vurgusunun yapılması saldırıyı gerçekleştirenlerin yabancı unsurlar olan Varegler olduğunu doğrular niteliktedir. Yine Attaleiates, imparatorun olayın sonlandırılmasının ardından Varegleri affedip hepsini cezalandırmadığını, bazılarının şehir dışındaki kalelerde görevlendirerek uzaklaştırdığını kaydeder. Bunlar muhtemelen saray muhafızlığından azledilip *Şehir Dışı Vareg Birliklerine* kaydırılmışlardır. Attaleiates hadisenin devamını şöyle anlatır:

Böylece tanrının kendisine verdiği yiğitlikle, bu komployu da bastırdı. Barbar muhafızların hepsine ceza vermedi, tersine onları bakışlarını yere çevirmiş görünce onlara acıdı ve onları bağışladı. Sadece, erki tanrıdan almış bulunduğu için onu nice onbinlerce adamın bile deviremeyeceğini söyleyerek, yerinde öğütlerle, onlara nasihat etti. Onlardan yalnız, laf anlamaları ve ıslah-ı nefis etmesi olanaksız bulunan, kendi soydaşlarının bile suçladığı belli bazıları, hükümdarın yaptığı araştırmadan sonra suçlu sayıldıkları için, kendilerine duruma uygun ihtarlar yaptıktan sonra, istenmeyen kişiler

⁷⁵⁶ Attaleiates, a.g.e., s. 290-291.

olarak bir takım kalelerin muhafızlığına gönderdiler. Böylesine hoşgörülü bir sürgünle, akılsızları cezalandırdı.⁷⁵⁷

Attaleiates bu alıntıda Vareglerin affını imparatorun alçak gönüllülüğüne bağlasa da durum onun izah ettiği gibi görünmemektedir. Yukarıda sıklıkla belirtildiği gibi imparatorluk asker çıkartma konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Sürekli isyanların yaşandığı son yıllar da göz önüne alındığında imparatora onun hayatını koruyacak muhafızlar gerekmektedir. Varegler, her ne kadar bazen taşkınlık yapsalar da, bu iş için en iyi adaylar durumundadırlar. Dolayısıyla şahsi kanaatimiz imparatorun onları mecburen affetmek zorunda kaldığı ve her ihtimale karşı da elebaşlarını şehir dışına bir bakıma sürgüne gönderdiği yönündedir. Ioannes Zonaras da Bryennios'un isyanının sonlandırılmasının ardından gelişen olaylardan bahsederken yukarıdaki hadiseyi birkaç cümle ile anlatmaktadır:

...İşte Bryennios ayaklanmasının sonu bu oldu; hükümdara karşı, başkalarının yanı sıra, Varangos'lar [Varegler] da ayaklandı; bunlar onu öldürmeyi tasarlıyorlardı. Ama onların karşısına çıkmak üzere Rum ordusunun diğer bölümü gönderilince, bunlar yalvarmaya başladılar ve sonunda onlara af bahşedildi.⁷⁵⁸

III. Nikephoros'un saltanatında meydana gelen bir başka isyan da Dıraç'ın eski valisi Basiliakes'in başlattığı isyandır. Basiliakes, imparator VII. Mikhail devrinde Sırp'larla savaşması için gönderilmiş ve yanına Vareg askerleri de verilmişti. Kendisini imparator ilan eden asi; İtalyan, Frank ve çevre Balkan milletlerinden oluşturduğu ordusuyla İstanbul'a yürümeye başladı. Attaleiates'e göre onun ordusunda, öncesinde kendisine gönderilen muhafız birliği de bulunmaktaydı.⁷⁵⁹ Bu muhafız birliği kuvvetle muhtemel Vareg savaşçıları olmalıdır. Zira aynı olaydan bahseden Bryennios "üstelik imparator Mikhail'in Draç'a Basiliakes'in yanı sıra gönderdiği Varangos'lar (Varegler) da onun yanında idi"⁷⁶⁰ diyerek Basiliakes'in ordusundaki Vareg unsurlarından açıkça bahseder. Basiliakes her ne kadar hatırı sayılır derecede büyük bir ordu meydana getirdiyse de yetenekli komutan Aleksios Komnenos komutasındaki Bizans ordusuna yenildi ve yakalanılarak gözleri kör edildi.⁷⁶¹ Kaynaklarda bu mücadelede iki tarafta da yer alan Vareglerin nasıl savaştıklarına dair bilgi bulunmamaktadır. Aleksios Komnenos, III. Nikephoros'un saltanatında her çalkantıda imparatorluğu kurtaran kişi olarak sahneye çıkmaktadır. Onun isyancı imparator adaylarının baş kaldırılarını başarılı bir şekilde bastırması merkez aristokrasisinde kıskançlıklara neden olmaktaydı. Bu doğrultuda Komnenos'u en çok kıskanan kişi Borilos idi. Borilos, açık bir şekilde imparatora Komnenos'u kötülemekteydi. En nihayetinde Borilos, imparatoru devirmeyi planladıkları gerekçesiyle Aleksios Komneos ve kardeşi Isaakios'un

⁷⁵⁷ Attaleiates, a.g.e., s. 291-292.

⁷⁵⁸ Zonaras, a.g.e., s. 154.

⁷⁵⁹ Attaleiates, a.g.e., s. 293.

⁷⁶⁰ Bryennios, a.g.e., s. 165.

⁷⁶¹ Bryennios, a.g.e., s. 171; Attaleiates, a.g.e., s. 295.

yakalanmaları hususunda imparatoru ikna etti. Aleksios Komnenos da bu gelişmeler karşısında isyan etti. Ordusu tarafından imparator ilan edilen Aleksios Komnenos, 1081 yılının Mart ayında kuvvetlerini toplayarak İstanbul'a yürümeye başladı. Komnenos'un en büyük yardımcılarında olan eski imparator VII. Mikhail'in amcası Ioannes Doukas, şehrin surlarını teftiş etmek ve nasıl bir saldırı yapılacağını belirlemek için surların etrafına dolaşmıştı. Bu doğrultuda Anna Komnena, surlarda bekleyen ve şehri korumak için görevlendirilen birliklerden ve içerisindeki Vareg askerlerinden şu şekilde bahseder:

Böylece o [Ioannes Doukas], her bir bölümdeki burçların koruyucularının kimler olduğunu araştırdı. Buradakilerin Ölümsüzler denenlerden-bu, Rumların ordusunda bulunan, kendine özgü bir birliktir-; ötekilerin Thoulalı Varangos'lar [Varegler] –bu deyimle, balta taşıyan barbarları kastediyorum-;beridekilerin ise Nemçeliler[Cermenler]-bu da, uzun süredir Rum devleti hizmetinde bulunan bir Barbar halktır- olduğunu öğrenince, Alexios'a, Varangoslar'a ya da Ölümsüzler'e hiç bel bağlamamasını öğütledi. Çünkü, bunlar [Ölümsüzler] ülkenin kendi halkından oldukları için, elbette ki, hepsi imparatora içten bağlı idi ve ona ihanet etmenin hayalini kurmak için bile birisinin isteğini kabul etmektense can vermeyi yeğleyeceklerdi. Silahlarını omuzlarında taşıyanlar [Varegler] ise, İmparatorlara sadık olmayı ve onların bedenini korumayı, birinden diğerine, miras mal gibi, ata geleneği olarak geçirirler; İmparatora bu bağlılığa hâlel getirmezler ve onlar dahi, ihanet etmeleri dileğinin ima yoluyla bile ileri sürülmesine katlanamazlar. Ama eğer girişimini Nemçelilerin bulunduğu yanda [Edirne Kapı] yürütürse, bir olasılıkla, amacına ulaşacaktı ve böylece, bunların koruduğu burca girebilmek olanağını elde edecekti.⁷⁶²

Aleksios Komnenos, Doukas'ın tavsiyesi üzerine Cermenlerin bulunduğu tarafa saldırdı ve Cermenler fazla direniş göstermeden yerlerini terk ettiler. Bu durum hem Vareglerin hem de diğer muhafız alaylarının imparatorun güvenliği için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Eğer Aleksios, Vareglerin bulunduğu noktadan saldırısını gerçekleştirseydi belki de başarılı olamayacaktı. Cermenlerin bıraktığı noktadan şehre giren Komnenos'un ordusu şehrin her yanına yayıldı. İmparator Botaneiates'in etrafında çok az adam kalmıştı ki bunların arasında kendisine hâlâ sadık olan Varegler de dâhil özel muhafızları bulunmaktaydı. Yine imparatorun en çok güvendiği donanması da Aleksios Komnenos'un saflarına geçmişti. Anna Komnena, Nikephoros Palaiologos'un imparatora şehirde talan yapan Aleksios'un askerlerinin üzerine Thoula adasından gelen askerlerin gönderilmesini önerdiğini yazar. Palaiologos, onların yardımıyla Aleksios'un askerlerini kolaylıkla şehirden çıkaracağını söylemiş ancak imparator daha fazla kan dökülmemesi adına bunu reddetmiştir.⁷⁶³ Komnena'nın bahsettiği Thoula adasından gelme askerler Vareg savaşçılarıdır. Zira kendisi eserinde Vareg askerlerini bu şekilde tanımlamaktadır. Anna Komnena eserini Vareglerin kimlik değişimine uğradıkları babası Aleksios Komnenos döneminin sonlarında kaleme almıştır. Ancak Aleksios'un ilk yıllarındaki Vareg askerlerinin içerisinde İngiltere ve

⁷⁶² Komnena, a.g.e., s. 83.

⁷⁶³ Komnena a.g.e., s. 85.

Danimarka'dan gelenler olsa da Varegler genel olarak Rusya ve İskandinavya'dan devşirilmektedir. Dolayısıyla onun bazı durumlarda Vareg yerine Thoula adını kullanması normal karşılanmalıdır. Komnenos'un en büyük hasmı olan Borilos ise Komnenos'un askerlerinin yağma için dağınık halde şehirde dolaşmalarını fırsat bilerek onların üzerine Anna Komnena'ya göre omuzlarının üzerinde balta taşıyan askerlerin⁷⁶⁴, yani Vareglerin, tümüyle saldırmasına karar verdi. Ancak bu sırada imparator Botaneiates, kilise önde gelenlerinin tavsiyesi üzerine daha fazla Romalının kanının dökülmemesi için tahttan feragat edip saçını kestirip keşiş olamaya karar verdi.⁷⁶⁵ Böylece Aleksios Komnenos (1081-1118) Bizans'ın yeni imparatoru oldu. Dönemin kaynakları Botaneiates'in Vareg muhafız ve savaşçılarının Komnenos imparator olduktan sonraki akıbetleri hakkında bilgi vermezler. Onlar kuvvetle muhtemel Komnenos devrinde de hizmet vermeye devam etmişlerdir. Zira Aleksios Komnenos bir asker imparatorudur ve imparatorluğun asker açığının gayet farkında olmalıdır.

3.5. 1081-1204 Yılları Arası Vareg Birlikleri

3.5.1. Aleksios Komnenos Devri ve Vareglerin Kimlik Değişimine Uğraması

Aleksios Komnenos'un imparator olması ile birlikte Bizans tarihinde Komnenoslar devri olarak anılan dönem aşıldı. Komnenoslar öncesinde, özellikle yeteneksiz imparatorlar imparatorluğa her alanda bir gerileme yaşatmışlardı. Üstelik bu mezkûr imparatorlar, Makedon hanedanı dönemi sonrasında her bakımdan üstün hale gelmiş bir imparatorluk devralmışlardı. Elde edilen başarılar ve kazanılan topraklar Makedon hanedanı sonrasında kaybedilmiş ve Bizans adeta bir çözülme döneminin eşiğine gelmiştir. Aleksios Komnenos, hal böyle olunca, deyim yerindeyse bir enkaz devralmıştır. Yine de mali ve askeri konularda oldukça tecrübeli olan Aleksios, asker bir imparator olmasının kendisine sunduğu avantajları çok iyi kullanmış ve imparatorluğu toparlamayı başarmıştır. Kendisi ordu komutanıyken meydana gelen isyanlarda hem Asya hem de Balkan ordularının sürekli saf değiştirerek gaspçı imparatorların taraflarında yer almalarına bizzat şahit olmuştu. Aslında Aleksios da bu şekilde bir senaryo ile tahta oturmuş olsa da, kendisi Bizans ordusunun düştüğü durumun farkındaydı. Onun döneminde de ordunun en büyük sorunu hem ordunun iyi yönetilememesi hem de istenildiği anda yeterli sayıda askerin bulunamamasıydı. Yeterli askerin bulunamaması önceki dönemlerde olduğu gibi çözümün paralı askerlerde aranmasının yolunu tekrardan açmış, bu sayede Aleksios devrinde de çevre milletlerden paralı askerler orduya alınmıştır. Onun devrinde Vareg/Rus, Peçenek, Ermeni vesaire gibi milletlerden askerler alınırken bunlara ek olarak İngiltere ve Danimarka'dan da paralı askerler orduya alınmaya başlamıştır. Bundan hareketle Haldon'a göre Aleksios'un oluşturduğu ordu neredeyse tamamen

⁷⁶⁴ Komnena, a.g.e., s. 88.

⁷⁶⁵ Zonaras, a.g.e., s. 160; Komnena, a.g.e., s. 89.

yabancı askerlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla Bizans imparatorluğu, alınan bu askerler sayesinde kendisini çevreleyen dünyanın savaş taktiklerinden de haberdar olabilmıştır.⁷⁶⁶

Aleksios Komnenos, kendisinden önceki imparatorların yaptığı gibi Vareg savaşçıları hem sarayda hem saray dışındaki operasyonlarında kullanmayı ihmal etmemiştir. Onun devrinde Vareglerin dâhil oldukları en önemli olay Güney İtalya Norman dükü Robert Guiscard ile 1081 yılında Dıraç'ta yapılan savaştır. Guiscard, 1080'de topraklarında Papanın teşvikiyle çıkartılan isyanı bastırdıktan sonra gözünü Bizans'ın Balkanlardaki topraklarına dikti. Edmund Curtis, onun böyle bir maceraya atılmasının nedenini 1078'de Bizans eliyle Apulia'da başlatılan isyanın öcünü almak olarak yorumlamaktadır.⁷⁶⁷ Norman sürgünlerinin Balkanlarda bulunması savaşın bir başka nedenidir. Sürgünde bulunanlardan en önemlisi ise Guiscard'ın öz yeğeni Abelard'dır. Robert Guiscard, 1074'te kızı Helene'yi imparator VII. Mikhail'in oğlu Konstantinos ile evlendirmiş ve bu sayede Normanlar ve Bizans arasında bir akrabalık bağı oluşturulmuştu. Ancak Doukasların tahtan indirilip yerine Komnenosların geçmesi, Guiscard tarafından kızı Helene'nin haklarının gasp edildiği şeklinde yorumlanmıştır. Guiscard bu doğrultuda Radulf'u İstanbul'a hem kızının hem de imparatorluk hizmetinde bulunan Norman paralı askerlerinin durumunu görüşmek için gönderdiyse de bundan bir sonuç alamamıştır.⁷⁶⁸ Bununla beraber Aleksios Komnenos, Normanlarla arasını bozmak niyetinde değildi. Zira imparator, Guiscard'a kızının haklarının korunacağını teminatını vermişti. En nihayetinde saldırı niyetinden vaz geçmeyen Guiscard, oğlu Bohemond'u güçlü donanmasıyla birlikte Adriyatik'in karşısındaki Bizans topraklarına gönderdi. Bu cihetle Bohemond ilk iş olarak Avlonya'yı aldı. Apulialı William, Bohemond'un 50 gemiyle birlikte Adriyatik'i geçtiğini, bir başka adamının Butrint'i aldığını ve halkın da haraca bağlandığını kaydetmektedir.⁷⁶⁹ Anna Komnena ise biraz daha ayrıntılı şekilde Balkanlardaki ilk Norman saldırısından şu şekilde bahseder:

Oğullarının en genci olan-ataklığı, güçlülüğü, gözü pekliği ve gem vurulamaz tabiatı yönünden babasına tıpatıp benzeyen- Bohemond'a gelince- gerçekten o, her yönden babasının kopyası ve onun bedeninin de sanki canlı hayali idi-, onu, çok güçlü bir ordu ile, bizim arazimize, Avlonya yöresini istila etmeye gönderdi. Bohemond, daha oraya varır varmaz, tehdit saçarak ve direnilmez bir atılımla, şimşek gibi, Kanina, Hierikho ve Avlonya üzerine indi, birbiri ardınca, bunların her birini ele geçirdi ve hep savaşarak, komşu bölgeleri talan etmeye, ateşe verip yakmaya koyuldu.⁷⁷⁰

Aldığı ilk başarılarından sonra Korfu'ya doğu ilerleyen Bohemond, yol üzerinde karşılaştığı yerel kuvvetlere yenilince Butrint'e çekildi ve burada Robert Guiscard'ı beklemeye başladı.

⁷⁶⁶ Haldon, *The Byzantine Wars*, s. 67.

⁷⁶⁷ Edmund Curtis, *Roger of Sicily and the Normans in Lower Italy 1016-1154*, G. P. Putnam's Son, New York, 1912, s. 75.

⁷⁶⁸ Komnena, a.g.e., s. 52-53.

⁷⁶⁹ William of Apulia, a.g.e., s. 48.

⁷⁷⁰ Komnena, a.g.e., s. 50.

Giscard, Malaterra'ya göre Adriyatik'in karşısına geçince askerleri geri dönmek istemesinler ve iyi savaşsınlar diye bütün gemilerini yaktırdı.⁷⁷¹ 1081 yılının Mayıs ayında donanması ile birlikte Korfu açıklarına gelen Guiscard ilk iş olarak hiç zorlanmadan Korfu'yu aldı. Buradan Dıraç'a ilerleyen Norman donanması çıkan bir fırtınada kayıplar verdi.⁷⁷² Ancak Normanlara asıl darbe Bizans ile yeni bir anlaşma yapan Venedik donanmasından geldi. Bu yardım sayesinde Venedik ve Bizans donanma gemileri Dıraç limanına girebildiler. Bizans tarafında ise Norman istilasına karşı hemen hazırlıklara girildi. İmparator Aleksios, Norman tehlikesine karşı ne yapılması gerektiği konusunda bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda bir kısım adamları Normanları yıpratma savaşıyla durdurmayı teklif ederken komutanlar ve Varegler gibi paralı askerler ise doğrudan savaş yapmayı istemişlerdir. Anna Komnena bu toplantıyı şu sözlerle aktarır:

İmparator, onunla yüz yüze gelince, Robert'in neler yaptığı konusunda bilgi aldı ve Palailogos ona durumu açıkça anlattıktan sonra, bir savaşa girmenin tehlikeli olup olmayacağını sordu. Palailogos, kesinlikle, yapmayın dedi. Uzun süreden beri savaş deneyimi edinmiş bulunan diğerleri buna kesinlikle karşı çıkıyorlardı ve bu işin zamana bırakılmasını, daha çok, vurkaç baskınlarıyla, askerlerinin atlara yem bulmak ve yiyecek sağlamak için ordugâhtan ayrılmasını engellemekle, Robert'i güç duruma düşürmek çabası göstermeyi öğütüyorlardı; ayrıca, Bodinos'un, Dalmaçyalıların ve komşu köylerdeki Beylerin de aynı şeyi yapmasını buyurmak gerekirdi; işte böyle yapmakla Robert'in kolayca yenileceğine güvence veriyorlardı. Ama, ordunun genç subaylarının çoğunluğu, savaşa girişmeyi yeğliyordu, bu konuda en ileri gidenler de Mor Odada Doğmuş Olan Konstantinos, Nikephoros Synadfnos, Varangos'ların komutanı Nampites ve eski İmparator Romanos Diogenes'in oğulları Leon ile Nikephoros idi.⁷⁷³

İmparator Aleksios görünüşe göre komutanların ve Vareglerin de tavsiyesine uyup içerisinde pek çok yabancı unsurların da bulunduğu bir ordu meydana getirerek Dıraç'a doğru hareket etti. Bu durum bize Vareglerin savaşların gidişatını belirlemede söz hakkına sahip olduklarını göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Ancak Vareglerin katıldıkları her operasyonda bu söz hakkına sahip olmadıkları da ayrı bir gerçektir. İmparator, başkenti kardeşi *sebastokrator* (Σεβαστοκράτωρ) Isaakios ve emrindeki Vareg muhafızlarının korumasına bıraktı. Bizans ordusunda Norman paralı askerleri de bulunmaktaydı. Aleksios Komnenos, iki ordu 1082'de ilk karşılaştığında Norman ordusuna karşı ani bir gece baskını yapmayı denedi. Anna Komnena, baskına giden barbar askerlerinden bahsederken imparatorun "iki yanı keskin silahlarını omuz üzerinde taşıyanları"⁷⁷⁴ ve komutanları Nampites'i baskına göndermediğini kaydeder. Bu bilgiden de anlaşılacağı üzere Aleksios Komnenos gibi büyük bir komutan ve imparatorun özel muhafızlığını yine Varegler yapmaktadır. Savaş diziliminde Vareg askerleri sol kanadın ön cephesini oluşturuyorlardı ve

⁷⁷¹ Geoffrey Malaterra, a.g.e., s. 157.

⁷⁷² William of Apulia, a.g.e., s. 49.

⁷⁷³ Komnena, a.g.e., s. 135.

⁷⁷⁴ Komnena, a.g.e., s. 137.

arkalarında kalan okçu birliklerinin korumalığını üstleniyorlardı.⁷⁷⁵ Çatışma ilk başladığında Bizans ordusu Norman ordusuna üstün geldi ve Norman askerleri kaçışmaya başladılar. Ancak bu esnada Robert Guiscard'ın eşi Salernolu Sichelgaita askerlerine cesaret veren bir konuşa yaparak onları cesaretlendirip yeniden savaş alanında topladı. Komnena bu hadiseyi şu sözlerle aktarır:

Robert'in eşi...Gaita [Sichelgaita], savaştan kaçanları görünce, onlara gazaplı bir bakış fırlattı ve Homeros'un şu dizelerinin karşılığı olan, kendi dilinde bir şeyleri, çınlayan bir sesle, bağırarak söyledi: "Nereye kadar kaçacaksınız? Durun, erkek olun." Kaçmayı onun gözü önünde sürdürdüklerinden, eline bir uzun mızrak aldı ve dörtlü, kaçanların peşine atıldı. Bunu görünce kendilerine geldiler ve çatışmaya döndüler.⁷⁷⁶

Sichelgaita'nın askerlerini cesaretlendirici bu hareketinden sonra Norman askerleri geri dönüp tüm güçleriyle birlikte savaşmaya başladılar. Öyle ki, içlerinde çoğunu Vareg askerlerinin oluşturduğu Bizans ordusu ağır bir yenilgi aldı. Kaçmayı başaran bazı Varegler de sığındıkları Mikhail manastırında yakılarak öldürüldüler. Anna Komnena, manastıra sığınıp yakılan Vareglerden şu şekilde bahseder:

Bu sırada, balta taşıyıcılar [Varegler] ve hatta onların komutanı Nampites, deneyimsizliklerinden dolayı ve içlerinin ateşliliğine kapılarak çok hızlı ilerlediklerinden, Keltlere⁷⁷⁷ [Normanlar] eşit yiğitlik göstererek göğüs göğüse çatışmaya girmek isteğiyle,-çünkü savaşta, Keltlerden aşağı kalmıyorlardı; bunlar da bir o kadar yiğitler ve bu yönden Keltlere imrenmeyle bakacak hiçbir durumları yoktu- şimdi Rum [Bizans] saflarının hayli ilerisinde idiler; Robert, onların şimdiden yorulmuş ve soluk soluğa kalmış bulunduklarını gördü ve her şey, ona, istediği güveni verdi: Bunların hızla ilerlemiş olması, yolun uzunluğu, silahların ağırlığı; bunun üzerine bir yaya asker birliğinin onlara karşı saldırıya geçmesini buyurdu. Onlar, şimdiden yorulmuş bulundukları için, çatışmada Keltler kadar güçlülük gösteremediler. Böylece, tüm bu Barbarlar [Varegler] birliği o sırada kılıçtan geçirildi ve kaçanlar, Melekler Başkomutanı Mikhael'in [Başmelek Mikhail Kilisesi] kilisesine sığındılar; becerebilenlerin hepsi, kilise yapısının içine girdiler; diğerleri çatıya çıktılar ve orada durmakla kendi selametlerinin sağlanacağını sandılar. Ama Latinler [Normanlar] yangın çıkardılar ve tapınağı, oradaki herkesle birlikte, yaktılar.⁷⁷⁸

Komnena'nın ayrıntılarını verdiği bu savaşta iki kuzeyli topluluk olan Varegler ve Normanlar karşı karşıya gelmiş, ancak savaştan İtalya'ya yerleşen kuzeyliler olan Normanlar galip ayrılmıştır. Burada Komnena'nın da dediği gibi Vareg savaşçıları yine yiğitlikleri ve iyi savaşmaları ile ün salmışlardır. Her ne kadar savaşın gidişatını değiştiremeseler de böylesine asker kıtlığı yaşanan bir dönemde onları yeniden Bizans ordusu saflarına katmasında imparator Aleksios Komnenos'u

⁷⁷⁵ John W. Birkenmeier, **The Development of the Komnenian Army 1081-1181**, Brill Publishing, Leiden, 2002, s. 64-65.

⁷⁷⁶ Komnena, a.g.e., s. 138.

⁷⁷⁷ Anna Komnena Normanlardan bazen Kelt bazen Latin bazen Barbar bazen de Franklar olarak bahsetmektedir.

⁷⁷⁸ Komnena, a.g.e., s. 138.

pişman etmemişlerdir. Aynı hadiseyi anlatan Geoffrey Malaterra ise Vareg savaşçılarının üstün savaşırken neden Normanlara karşı yenildiklerini şu sözlerle aktarır:

Mücadele başladığında Varegler, onlar gibi güçlü milletlere has bir şekilde iki taraflı dizilimle savaşın içine daldılar ve ilk başta onlarla mücadele etmenin bizim adamlarımız için [Normanlar] zor olduğunu ispatladılar. Ancak, savaş hatlarımızdan biri Vareglerin korunmasız kanadına güçlü bir şekilde saldırıda bulununca onları yaralı ve tamamen korkmuş bir şekilde kaçmaya zorladı. Varegler, yakın bir yerde kurulmuş Aziz Nikholas'a [Anna Komnena'da Aziz Mikhail] adanmış bir kiliseye sığınmaya çalıştılar. Bazıları kiliseye girmeyi başarırken diğerleri için kilise yeterli değildi [kiliseye sığmadılar]. Çoğusu, aslında pek çoğu kilisenin çatısına tırmanmayı başardılar ancak ağırlıklarından dolayı [çatı] çöktü....İmparator [Aleksios Komnenos] zafer için büyük umutlar bağladığı Vareglerin kolayca yenildiklerini ve bizim adamlarımızın kendi üzerine güçlü bir şekilde ilerlediğini görünce korktu ve savaşmak yerine kaçmayı tercih etti.⁷⁷⁹

Anlattığı hadiselere Normanlar tarafından bakan Geoffrey Malaterra dahi yazdıkları ile Aleksios'un Vareg savaşçılarına ne kadar çok güvendiğini göstermektedir. Zira ona göre imparator zafer için bütün umutlarını Vareglere bağlamıştır. Bu yabancı gözlem, Vareglerin imparatorluk için ne kadar önemli olduklarını göstermesi bakımından kayda değer bir örnektir. İmparatorun başını çektiği diğer Bizans ordusu ise Guiscard'ın oğlu Bohemond'un yönettiği sol kanat karşısında tutunamadı. Aleksios, müttefikleri Türkler ve Sırların da ihanetine uğrayınca yenilgiyi kabullenip Ohrid'e çekilmeye karar verdi. Savaş sonunda Normanlar Dıraç'a hâkim oldular. Normanlarla yapılan bu ilk savaşın sonuçları Bizans için oldukça ağır oldu. Balkanlarda önemli bir merkez olan Dıraç kaybedilirken içinde Vareglerin de bulunduğu pek çok asker hayatını kaybetti. Savaşta ölenler arasında eski imparator Konstantinos Doukas'ın oğlu Konstantinos da vardı. Ioannes Zonaras, Bizans'ın uğradığı kaybı şu sözlerle aktarır:

Komnenos henüz tahta geçmiş idi ki, kurnaz ve savaşta idmanlı Frank [Norman], Robert'in, aradaki denizi [Adriyatik] geçip Epidamos'da [Dıraç] karaya çıktığını öğrendi. Bunun üzerine imparator hemen seferberliğe girişti ve Dıraç yakınına vararak düşmanlarla çatıştı. Ancak, yenildi ve utanç içinde kaçtı; pek çok kişi ise öldü; hem de sadece sıradan askerlerden değil, tersine, keza hükümdarın hısımları olan ileri gelenlerden; üstelik ordugâh bütünüyle düşmanın ellerine düştü. Böylece imparator, yenilmiş olarak, Byzantion'a [İstanbul] döndü. Bu arada Barbarlar, zaferden dolayı kibirlenerek, her yerde akınlar yaparak bazı kentleri, örneğin Kastoria ve Larisa'yı işgal ettiler.⁷⁸⁰

Dıraç, Kastoria ve Larisa'nın alınması ile İliya tamamen Normanların eline geçti. Kastoria'da kale içinde kalan ve imparator tarafından buraya gönderilen 300 Vareg savaşçısı ise başlangıçta direndilerse de Normanların kuşatma makinelerinden korkarak teslim oldular.⁷⁸¹

⁷⁷⁹ Geoffrey Malaterra, a.g.e., s. 158.

⁷⁸⁰ Zonaras, a.g.e., s. 164.

⁷⁸¹ Geoffrey Malaterra, a.g.e., s. 159-160.

Balkanlarda Normanlar için her şey yolunda giderken Güney İtalya'da Apulia, Kalabriya ve Campania'a da isyanlar meydana geldi. Dahası Papa VII. Gregory (1073-1085), Kutsal Roma-Germen imparatoru IV. Heinrich'in (1084-1105) Roma'ya doğru ilerlemesi üzerine Guiscard'ı yardıma çağırdı.⁷⁸² Guiscard, bütün bu nedenlerden dolayı oğlu Bohemond'u Balkanlarda bıraktığı ordusunun başına atayarak İtalya'ya dönmek zorunda kaldı.⁷⁸³ İsyanları bastıran ve Heinrich tehlikesini bertaraf eden Guiscard Balkanlara ancak 1085'te dönebildi. Onun yokluğunda Bizans ordusu Dıraç ve Korfu dâhil kaybettiği yerlerin pek çoğunu geri almayı başarmıştı. Balkanlarda kazandığı başarıları tekrarlamak isteyen Guiscard, uzunca bir süre taze bir ordu ve donanma hazırlamaya çalıştıysa da Temmuz 1085'te hastalanarak öldü. Guiscard'ın oğulları ise babalarının Balkanlarda Bizans'a karşı başlattığı mücadeleyi sürdürme niyetinde olmadıkları için ordularını geri çektiler ve İliya yeniden Bizans'a bağlandı.

Norman tehlikesini bertaraf eden Bizans bu kez de Balkanlarda Peçeneklerin saldırıları ile karşılaştı. 1087'de meydana gelen ve Bizans ordusunun bozguna uğradığı Silistre savaşında kaynaklar Vareglerden doğrudan bahsetmezler. Ancak Anna Komnena, Vareglerin komutanı Nampites'in Silistre savaşındaki mevcudiyetinden bahsetmesi Vareglerin bu mücadelelere dâhil oldukları yorumunu yapmamıza olanak vermektedir. Anna Komnena, İmparator Aleksios Komnenos'un savaş öncesinde kendi özel korumalarını seçme hadisesinden ve Vareglerin savaşta varlığından şu sözlerle bahseder:

İmparator kendi kişisel koruyucuları olarak 6 kişiyi seçti ve bunlara, başka hiçbir şeyle ilgilenmeksizin yalnız kendisine göz kulak olmalarını buyurdu; bunlar; Romanos Diogenes'in iki oğlu; uzun süreden beri büyük bir savaş deneyimi edinmiş bulunan Nikolaos Maurokatakalon; İoannakes; Varangos'ların komutanı Nampites ve aileden hizmetkârı; Goules adlı biri idi.⁷⁸⁴

Bizans'ın paralı askerleri genel olarak kendi soylarından bir komutanın komutası altında savaşmaktaydılar. Dolayısıyla meşhur bir Vareg komutanı olan Nampites'in de yanında hatırı sayılır derecede Vareg askeri bulunmuş olmalıdır. Nampites, Anna Komnena'nın yazdıklarına göre imparatorun özel muhafızı olarak ayrıldığına göre geri kalan Vareg savaşçıları da ya ordu içerisindeki diğer birlikler arasında dağıtılmış ya da başka bir Vareg lideri altında ayrı bir birlik olarak savaşmışlardır. Bizans ordusu bozguna uğradığında yine Anna Komnena kaçmakta olan imparatorun ve yanındaki hizmetkârlarının çok iyi savaştıklarından ve canlarını kurtardıklarından bahseder.⁷⁸⁵ İmparatorun yanında Vareg Nampites'in ve diğer Vareg muhafızlarının muhtemel varlığı canını kurtarmasında imparatora oldukça yardımcı olmuştur. Bu durum Vareg

⁷⁸² Geoffrey Malaterra, a.g.e., s. 163-165.

⁷⁸³ Ostrogorsky, a.g.e., s. 331.

⁷⁸⁴ Komnena, a.g.e., s. 209.

⁷⁸⁵ Komnena, a.g.e., s. 211.

muhafızlarının imparatorun can güvenliği için ne kadar önemli olduklarını göstermektedir. Peçenekler başlangıçta Bizans'a karşı başarılar elde ettiyseler de 1091'deki Luvinyum savaşında Bizans'a yenildiler ve bir daha Bizans'a sorun çıkarmadılar.

Aleksios Komnenos devrinin önemli olaylarından olan Anadolu'da Selçuklu Türkleriyle ve Balkanlarda Sırp larla yapılan mücadelelerde ne yazık ki Bizans kaynakları Vareg savaşçılarının varlığından bahsetmezler. Ancak Sigfus Blöndal, 1090'da Çaka Bey ile olan mücadelelerle birlikte 1092 ve 1093'te Girit ve Kıbrıs'ta meydana gelen isyanlarda kuvvetle muhtemel Vareg savaşçılarının kullanıldığı görüşündedir. Zira ona göre Vareg savaşçıları eskiden beri genellikle deniz savaşlarında kullanıldıkları için Çaka Bey'e karşı olan savaşta ve mezkûr isyanlarda yer almış olmalıdırlar.⁷⁸⁶ Aleksios Komnenos devrinde Vareglerin doğrudan bahsedildiği bir diğer hadise ise eski imparator Romanos Diogenes'in oğlu Nikephoros Diogenes'in imparatora karşı gerçekleştirdiği suikast girişimidir. Bu olay da devrin en önemli kaynaklarından olan Anna Komnena'da ayrıntısıyla yer almaktadır. Bir gece eline gizlediği hançerle imparatorun çadırına giren Diogenes, hizmetçi kadının kendisini görmesi üzerine eyleminden vazgeçmiştir. Anna Komnena hadiseden şu şekilde bahseder:

Biraz sonra, İmparator, İmparatoriçenin yanında uzanmış huzur içinde uyumakta iken, aşağı yukarı gece ortası nöbeti zamanına doğru, Diogenes yatağından kalktı ve bir hançeri gizleyerek, İmparator otağının kapısına kadar geldi, orada durdu. Gerçekten, İmparator uyurken, ne kapalı bir kapı vardı ne de dışta nöbet tutan muhafızlar. İmparatorun bulunduğu durum işte böyle iken, bir tanrısal güç, Nikephoros'u, girişiminden alıkoydu. Gerçekten, o, hükümdarları yelpazelemekle ve sivrisinekleri uzak tutmakla görevli genç hizmetçi kızı fark edince....işleyeceği cinayeti başka bir zamana bıraktı.⁷⁸⁷

Nikephoros Diogenes, imparatoru Konstantinos Doukas'ın mülkünde dinlenmeye çekildiği bir sırada yeniden öldürmeyi denemiş ancak yine başaramamıştır. Diogenes'in niyetinin farkında olan imparator en sonunda onu tutuklatmış ve bir mahkeme oluşturarak gözlerinin kör ettirilmesine karar vermiştir. Anna Komnena, mahkemeden ve orada hazır bulunan Vareglerden şu şekilde bahseder:

Güneş ufkun üzerinde parıldayarak fırladığında, İmparatorun çevresindeki kişilerden olup Diogenes'in komplosuna bulaşmış olanların tümü, en başta, İmparator otağına geldiler; kimi kılıcını kuşanmıştı, kimi mızrağını almıştı, kimi de çelikten, ağır, iki ağzı keskin baltalarını omuzlarında taşıyorlardı; İmparatorun tahtından belli bir uzaklıkta, yarım daire biçiminde toplandılar; böylece imparatoru çevrelemiş oldular; hepsi öfke içindeydiler ve hançerlerini değilse de yüreklerini bileyip duruyorlardı.⁷⁸⁸

⁷⁸⁶ Blöndal, a.g.e., s. 128.

⁷⁸⁷ Komnena a.g.e., s. 262.

⁷⁸⁸ Komnena, a.g.e., s. 269-270.

Komnena'nın burada bahsettiği omuzlarında balta taşıyanlar büyük ihtimalle Vereg muhafızlarıdır. Yine bu bilgi sayesinde Vreglerin imparatoru bazı durumlarda yarım daire şeklinde çevreleyerek koruduklarına şahit oluyoruz. Yukarıdaki hadisenin neticesinde Haziran 1094'te Nikephoros Diogenes gözleri kör edilerek etkisizleştirildi. Aleksios'a yönelik bir başka komplo girişimi ise Mikhail Anemas ve Ioannes Solomon tarafından gerçekleştirilmek istendi. Ancak komplocular başarılı olamadıkları gibi daha eyleme geçmeden yakayı ele verdiler. Olaylardan haberdar olan imparator, hemen bir mahkeme oluşturdu ve komploya karışanları kardeşi Isaakios Komnenos'a sorgulattı. Anna Komnena, bu sorguyu ve sorguda hazır bulunan Vereg muhafızlarını şu özlerle aktarır:

...Ama bunlar, sürekli olarak, tüm soruları, her şeyi inkâr etmekle yanıtladıklarından, *Sebastokrator* İsaakios, bulunduğu odadan dışarı çıktı; sözlerini Solomon'a yönelterek, şöyle dedi: "Solomon, sen, kardeşim imparatorun iyi yürekliliğini biliyorsun. Hiçbir şey saklamadan komployu açıklarsan, hemen bağışlanacaksın; yoksa, katlanılmaz işkencelerden geçeceksin." Solomon, gözlerini ona dikti; *Sebastokrator*'un çevresindeki, omuzlarında iki yanı keskin balta taşıyan Barbarları [Veregler] görünce, titremeye başladı ve hemen, her şeyi açıkladı: Suç ortaklarının adlarını verdi, ama öldürme konusunda hiçbir şey bilmediğini ısrarla iddia etti. Bundan sonra, onlar bu sarayın koruyuculuğunu üstlenmiş olanlara teslim edildiler ve ayrı ayrı hapse konuldular.⁷⁸⁹

Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere Veregler sadece imparatoru korumakla kalmıyor bu tür meclis ya da toplantılarda baltaları ile birlikte suçlulara korku salarak olayların aydınlatılmasında da pay sahibi oluyorlardı.

1096 yılında başlayan I. Haçlı Seferi ve Haçlıların Kutsal Topraklara giderken Bizans topraklarını kullanmaları Bizans için yeni bir tehlikenin meydana gelmesine neden oldu. Ancak, yetenekli bir asker imparator olan Aleksios Komnenos, Haçlıları kendi menfaatine kullanmayı başaramamış, hatta 1097'de İznik'in Türklerden geri alınışında Haçlılardan faydalanmıştır. Bunun yanında Haçlılar ile birlikte gelen bazı kuzeylileri ordusuna katmayı da başarmıştır. Bu doğrultuda Saxo Grammaticus'un anlatışına göre Danimarka kralı I. Erik (1095-1103) İstanbul'a gelmiş, imparator onu bizzat karşılayarak kendisinden asker almış ve aldığı askerlerin bazılarını da özel muhafızları yapmıştır.⁷⁹⁰ Saxo Grammaticus'a göre Danimarka kökenli Bizans askerleri, yani Veregler, imparatorluğun en iyi askerleri arasındadırlar ve en yüksek ödemeleri almaktadırlar. Yine Saxo Grammaticus, Haçlı Seferleri esnasında Bizans ordusu içerisindeki Vereg askerlerinin varlığından bahsetmektedir. Zira Danimarka kralının İstanbul'a geldiğini öğrenen Vereg asker ve muhafızları, kendi soylarından olan krallarını görmek için imparator Aleksios Komnenos'tan izin istemişlerdir. Saxo Grammaticus bu hadiseyi şu sözlerle anlatır:

⁷⁸⁹ Komnena, a.g.e., s. 358.

⁷⁹⁰ Saxo Grammaticus, *Gesta Danorum, The History of the Danes, C. II*, (Çev. Peter Fisher), Clarendon Press, Oxford, 2015, s. 887.

Bu arada Grek ordusunda görevli Danimarkalılar imparatora geldiler ve krallarını selamlamak için içtenlikli bir şekilde izin istediler; ancak Erik'in tek bir kıskırtmasıyla tüm kalplerinin aynı anda dönüşmesini istemediğinden, teker teker ayrılmaları emredildi. Bu olay olduğunda, imparator, Erik'le yaptıkları konuşmaları kendisine bildirmeleri için her iki dili de akıcı olan kişilere gizlice rüşvet vermişti....Bunun dışında imparatorun hayatının korunması onların [Vareglerin] sadakatine bağlıydı.⁷⁹¹

Saxo Grammaticus, devamla Vareg asker ve muhafızlarının imparatora olan sadakatlerinden, imparatorun hayatını korumak için kendi hayatlarını hiçe saydıklarından ve Vareglerin aşırı sarhoşluklarıyla tanındıkları için her zaman ayık olmaları gerektiğinden de bahsetmektedir. Bu anlatı bize Vareglerin ününün bütün kuzey ülkelerini kapladığını ve iyi ödemeler aldıkları için de kuzeylilerin sürekli Bizans ordusuna girmek için İstanbul'a geldiklerini göstermektedir.

Haçlı Seferleri başladıktan sonra Skopti Ogmundarson önderliğindeki kuzeyli bir haçlı grubu beş gemiyle birlikte Kutsal Topraklara gitmiş, burada grubun lideri Ogmundarson seyahat esnasında ölmüş,⁷⁹² dönüş yolunda da bazı kuzeyliler İstanbul'a uğramışlardır. Heimskringla, İstanbul'a uğrayan kuzeylilerden ve onların paralı askerlik kurumundan ne anladıklarından şu şekilde bahseder:

Magnus'un oğulları tahta oturduğunda Skopti Ogmundarson ile yabancı ülkelere giden kişilerden bazıları Filistin'den bazıları da Miklagarth'tan [İstanbul'dan] döndüler. [Orada] Büyük ün kazanmışlardı ve anlatacak çok hikayeleri vardı; ve bu haber Norveç'te pek çok kişinin benzer bir yolculuğa çıkma arzusunu uyandırdı. Söylendiğine göre [Bizans'ta] paralı askerler olarak hizmet vermek isteyenler büyük servet elde edebiliyorlardı.⁷⁹³

Heimskringla'nın yazdıklarından anlaşılacağı üzere Haçlı Seferleri esnasında Bizans'a olan kuzeyli ilgisi hâlâ devam etmektedir. Bu noktada Kuzeylileri Bizans'ta paralı asker olmaya iten en önemli etmen onların aldıkları iyi ödemeler ve edindikleri servetlerdir. Burada kazandıkları şöhret de bazılarının kaderinin değişmesinde önemli rol üstlenmiştir. Bunun en güzel örneğini de yukarıda bahsettiğimiz Harald Hardrada'nın Norveç ve Danimarka kralı olmasını sağlayan siyasi ve askeri kariyerinde görmekteyiz. Zira kendisi uzunca bir süre Bizans komutası altında paralı askerlik yapmış ve Bizans'ta edindiği servet ona bu yolda oldukça yardımcı olmuştur. Norveç Kralı Sigurd (1103-1130) da Haçlı seferlerine katılan ve dönüş yolunda İstanbul'a uğrayıp hatırı sayılır derecede kuzeyli savaşçıyı Aleksios Komnenos'un emrine bırakan İskandinav kralları arasındadır. Sigurd, Blöndal'a göre Bizans hizmetine yaklaşık 2500 savaşçısını bırakmıştır.⁷⁹⁴ Haçlı seferleri esnasında Bizans hizmetine giren kuzeyli askerlerin zamanla Rus kökenli Vareg savaşçılarının sayısını

⁷⁹¹ Saxo Grammaticus, a.g.e., s. 889.

⁷⁹² Snorri, a.g.e., s. 682.

⁷⁹³ Snorri, a.g.e., s. 688.

⁷⁹⁴ Blöndal, a.g.e., s. 140.

geçmiş, bu hadiseyle birlikte birliğin etnik yapısı da yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Ancak bu yeni gelen askerlerin çok az bir kısmı imparatorun özel muhafızları olurken büyük bir kısmı ise Anadolu'da Türklere ve bazı durumlarda da Haçlı ordularına karşı gönderilmiştir.

Aleksios Komnenos devri Vareglerin kimlik değişimine uğradıkları bir dönemdir. Bundan önceki dönemde birliğin askerleri genel olarak Kiev Rus Prenslüğinden ya da İskandinav topraklarından devşirilmekteydi. Kuzey Fransa topraklarına IX. asrın sonundan itibaren yerleşmeye başlayan Vikingler, 911'de Frank kralı III. Charles ile yaptıkları anlaşma ile işgal ettikleri toprakların sahipleri olmuşlar ve böylece Normandiya Norman Düklüğünü kurmuşlardı. Zamanla güçlenen ve topraklarını genişleten düklük, II. William döneminde 1066'daki Hastings savaşından sonra İngiltere'yi fethetmişti. Normanlar, İngiltere'yi fethettiklerinde İngiltere'de hâlâ Viking Çağı devam ediyordu. İngiltere'deki Viking Çağını sonlandıran Hastings Savaşı sonrasında adaya İskandinav topraklarından gelen diğer kuzeyliler, Fransa'dan gelen işgalci soydaşları Normanlar ile iyi anlaşamadılar. Adanın yerli unsurları da Normanlardan hoşnut değildi. Dolayısıyla Norman yönetiminden memnun olmayan hem diğer Normanlar hem de yerli İngilizler, İngiltere'yi terk edip Bizans imparatorluğuna giderek burada paralı askerler olarak hizmet etmeye başladılar. Sürekli asker ihtiyacı duyan Bizans yönetimi de onları memnuniyetle ordularına dâhil etti. Dolayısıyla 1070'den sonra Vareg/Rus askerleri Anglosaksonlar ile yer değiştirmeye başladılar. Ancak Anglosaksonların tam olarak ne zaman Bizans ordusunda yer almaya başladıkları bilinmese de kanaatimizce Normanlardan kaçan İngilizler, Bizans ordusunda ilk olarak 1080'de III. Nikephoros devrinde görünmeye başladılar. Zira, III. Nikephoros devrinde hazırlanan bir *chrysosta* (χρυσός) İngiliz askerleri Vareg/Rus askerlerinden ayrı olarak zikredilmektedirler.⁷⁹⁵ Muhafız alaylarında ilk olarak ne zaman görev almaya başladıkları da bilinmemektedir. Yine kanaatimize göre Hastings savaşı sonrasında meydana gelen Anglosakson göçlerine paralel olarak mezkûr askerlerin Bizans ordusunda yer almalarının yanında kuvvetle muhtemel muhafız birliklerine de yerleştirilmişlerdir. Dolayısıyla onların muhafız birliklerine giriş tarihi olarak kabaca XI. asrın sonu söylenebilir. Zira Malaterra, 1085'teki Dıraç muharebesinden bahsederken imparatorun ordusundaki Anglosaksonlara atıf yapmaktadır. Bu da Aleksios devrinde İngiliz savaşçılarının Bizans ordusundaki yerlerini aldıklarını göstermesi bakımından kayda değer bir örnektir. Burada İngiliz savaşçıları Malaterra'nın yazdıklarına göre Vareg savaşçılarıyla birlikte savaşmışlardır.⁷⁹⁶ Ancak yine de Aleksios devrinde karma bir hal alan Vareg birlikleri yine Varegler olarak anılmaya devam etmiştir. Aleksios Komnenos, hatırlanacağı üzere Dıraç savaşında Vareg askerlerinin neredeyse tamamını kaybetmişti. Ancak daha sonra Haçlı Seferleri ile birlikte gelen kuzeyli askerler ona önceki savaşlarda meydana gelen asker açığını kapatma fırsatını sunmuştur. Bu sayede hem Norman hem İngiliz hem de Danimarka kökenli askerler Bizans ordusunda kolaylıkla yer bulabilmişlerdir. Kuzeyli kralların imparatorluğu ziyaretleri ve ellerindeki bazı askerleri Bizans

⁷⁹⁵ Blöndal, a.g.e., s. 141.

⁷⁹⁶ Geoffrey Malaterra, a.g.e., s. 157.

hizmetine bırakmaları imparatorlukta yeni görünmeye başlayan İngiliz ve Danimarka kökenli askerlerin sayısının artmasına yardımcı olmuştur. Bu durum ileride Vereg askerlerinin tamamen İngiliz askerlerinden meydana gelmesi ile sonuçlanacaktır. Anna Komnena'nın eserinde Vereg savaşçılarından çoğu yerde Thoula⁷⁹⁷ adasından, yani İngiltere'den gelen askerler diye bahsetmesinin sebebi de bu yüzdendir. Sonraki süreçte İngilizler muhafız alayının tamamını oluşturmuşlardır. Daha sonra XIII. asrın sonlarından itibaren birliğin adı Englinovarangoi olmuş ve zamanla da Inglinoi olarak kısaltılmıştır.

Kuzey kökenli Vereglerin yerine artık İngiltere ve Danimarka kökenli savaşçıların tercih edilmesinin bir kısım nedenleri vardır. Öncelikle Aleksios Komnenos, 1082'de yaptığı bir anlaşma ile Venedik'in Akdeniz ve Karadeniz'de önemli bir güç olmasının yolunu açmıştı. Bu anlaşma ile *Birinci Bölümde* bahsettiğimiz *İstanbul'a Giden Vereg Ticaret Yolu* önemini yitirmiştir.⁷⁹⁸ Mezkûr yolun önemini yitirmesi ve Venedik'in önceden beri kullandığı yolların önem kazanması İstanbul'a olan Vereg/Rus ilgisini kuvvetle muhtemel azaltmıştır. Dolayısıyla, bu nedenle Aleksios Komnenos devrinde Vereg savaşçıları yavaş yavaş İngiliz ve Danimarkalılar ile yer değiştirmeye başlamıştır. Dawkins ise Bizans'ın Rusya kökenli Vereg savaşçıları yerine İngiltere ve Danimarka'dan gelen savaşçıları tercih etmeye başlamasının nedeni olarak Vereg savaşçılarının önceki bazı isyanlara karışmış olmalarını göstermektedir.⁷⁹⁹ Ancak Vereg muhafız ve askerleri dâhil oldukları karışıklıklardan sonra dahi görevlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Dolayısıyla burada Dawkins'in yorumunu doğru bulmamaktayız.

3.5.2. 1118-1204 Yılları Arası Vereg Birlikleri

Aleksios Komnenos, 1118'de ölünce yerine oğlu Ioannes Komnenos (1118-1143) geçti. Aleksios, ölmeden önce oğlunun imparator olabilmesi için imparatorluk yüzüğünü ona vermiş, o da babasının ölümünden sonra Aya Sofya'da imparator olarak taçlandırılmış, sonra yüzükle birlikte saraya gitmiştir. Ancak Aleksios'un ölümünün doğruluğunu henüz bilmeyen sarayın Vereg muhafızları, Ioannes'in saraya girmesine müsaade etmemişlerdir. Ioannes de babasının öldüğünü onlara duyurmuş ve Veregleri ikna etmiştir. Zonaras, bu olayın ayrıntısını ve Vereglerin tepkisini şu sözlerle dile getirmektedir:

Böylece bu kişi [Ioannes Komnenos] Büyük Saray'a doğru fırladı gitti. Yolda iken ona, Varangos'ların [Veregler], kendilerinin kaldığı yerin de bulunduğu, Exkoubitos'lar yolunu işgal ettiği ve hiç kimsenin oradan geçmesine ya da saraylar külliyesine yaklaşmasına izin vermediğini bildirildi. Bu hal imparatoru meraka

⁷⁹⁷ Komnena, a.g.e., s. 85.

⁷⁹⁸ John Zenon Horodysky, *Byzantium and Rus' Relations during the Reign of the Comneni Dynasty*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Rutgers University, 1982, s. 164.

⁷⁹⁹ Richard M. Dawkins, "The Later History of the Varangian Guard: Some Notes", *JRS*, 47(1-2), 1947, s. 41.

düşürüp sıkıntıya soktu; kendi adamlarından birini, onların niyetlerini öğrenmek üzere gönderdi. Ayrıca kiliseye babasının ölümüne ilişkin bilgi verdi ve papazlar takımından, kendisinin imparator olarak alkışlanmasını⁸⁰⁰ istedi. Öyle de oldu; Kutsal Kurul'un ve Patrik'in onayı ile, papazlar onu hükümdar olarak ilan ettiler. O sırada, Varangos'lara [Vareglere] gönderilmiş bulunan elçi, onlara, hangi nedenle imparatorun saraylar külliyesine girmesini engellemekte olduklarını sordu; bunlar da yanıt olarak, Alexios yaşamakta oldukça başka bir kimseyi saraya bırakmalarının söz konusu olmadığını söylediler. Ioannes'in adamı o zaman onlara, Alexios'un ölmüş bulunduğunu doğruladı. Varangos'lar, onun kendilerine yemin etmesini istediler ve o kişi bunu yapınca, o zaman baş eğdiler ve giriş için imparatora izin verdiler.⁸⁰¹

Vareg muhafızlarının gösterdikleri bu tepki onların hayatta olan imparatora ne kadar bağlı olduklarını göstermektedir. Sarayın ve tahtın korunması onların uhdesi altındadır. Eğer bir gaspçı imparator onları geçip tahta oturursa bu mevcut imparator için her şeyin sonu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Vareglar gibi hem barbar hem de yetenekli savaşçıların tahtın korunması için seçilmesi bir tesadüf değil Bizans'ın içinde bulunduğu kırılgan siyasetin bir sonucudur.

Ioannes Komnenos devrinde Peçeneklerle olan mücadelelerde Vareg savaşçılarından istifade edilmiştir. Peçenekler 1122'de Makedonya ve Trakya'ya kadar gelerek buralarda baskın ve yağmalar yapmışlardı.⁸⁰² Ioannes, ilk olarak diplomatik yollarla Peçenek birliklerinin bazılarını yanına çekmeyi başardı. Peçeneklerin gücünü azalttığını düşünen imparator onlara Bulgaristan'da Beroe'de (Eski Zağra) saldırmaya karar verdi. Peçenekler ilk başlarda savaş arabalarının yardımlarıyla Bizans ordusuna büyük kayıplar verdirdiler. Tam bu esnada imparator da bütün kuvvetiyle Peçeneklere saldırdı ve onların kaçmalarını sağlayarak Bizans ordusunu yenilgiden kurtardı. İmparatorun böyle bir manevra yapabilmesinde kuşkusuz yanında getirdiği Vareg muhafızlarının payı büyüktür. Zira Khoniates, imparatorun saldırıya geçtiğinde yanında bulunan muhafızlardan bahsederken balta taşıyan muhafızlara da değinir ki bunlar Vareg muhafızları olmalıdır. Khoniates haddiseyi şu şekilde anlatır:

...Onun bu gayreti boşuna olmadı; semavi güçle kuvvetlenen savaşçıları, bir zamanlar Musa'nın ellerini uzatarak Amâlika'yı bozguna uğratması gibi İskitleri [Peçenekler] derhal kaçmaya zorladılar. İmparator bundan sonra, muazzam kalkanlar arkasında sarsılmaz bir duvar teşkil eden ve baltalarla donatılmış zırhlı askerleriyle İskitlerin arabalardan yapılmış kalesine saldırarak bunu parçaladı. Bundan sonra yeniden göğüs göğüse bir çarpışma başladı. İskitler korkunç bir bozguna uğrarken Bizanslılar, zaferlerinden sarhoş, onları kovalamaya başladılar.⁸⁰³

⁸⁰⁰ İmparator olacak kişinin "yaşasın imparator" şeklinde alkışlanması Bizans saray geleneğinde biat anlamına gelmektedir.

⁸⁰¹ Zonaras, a.g.e., s. 184.

⁸⁰² Khoniates, a.g.e., s. 7-8.

⁸⁰³ Khoniates, a.g.e., s. 10.

Khoniates'in burada bahsettiği "baltalarla donanmış zırhlı askerler" kuvvetle muhtemel Vareg savaşçılarıdır. Bu savaşçılar imparatorun kişisel muhafızları olabileceği gibi ordu içerisindeki Vareg birliğinin askerleri de olabilirler. Khoniates burada bir ayrım yapmaz. Ancak sonuç ne olursa olsun Bizans'ı zafere götüren bu ani saldırı ve zaferde Vareglerin payı oldukça büyüktür. Khoniates bu olayda Vareg adını kullanmasa da Snorri Sturluson bahsi geçen savaşa katılan Vareg savaşçıları ile alakalı bilgiler vermektedir. Snorri, Bizans'ın Peçenekler karşısında aldığı ilk yenilgiden sonra imparatorun oldukça sinirlendiğini ve askerlerinin de ona Varegleri kullanmasını önerdiğini yazar. Snorri ayrıntıyı şu şekilde verir:

...Greklerin kralı askerlerine öfkeleni, ancak askerleri ona ayyaş Vareg savaşçılarını kullanmasını tavsiye ederek cevap verdiler. Kral da onlara cesur da olsalar en yetenekli askerlerini böylesine büyük bir ordunun karşısına göndererek tehlikeye atmak istemediği söyleyerek cevap verdi.

O sırada Vareglere komuta eden Thórir Helsing krala şu cevabı verdi: "Önümüzde yanan ateş olsa da, ben ve askerlerim, sizin için barışı sağlamak için, üzerine atladık, efendim kralım."

Kral cevap verdi, "Öyleyse kralımız Aziz Óláfa, size yardım etmesi ve size zafer vermesi için dua edin."

Varegler dört yüz elli kişiden oluşuyordu. Miklagarth'ta [İstanbul] kendi giderleri ve iyi insanların desteğiyle bir kilise inşa etme sözü vererek kutsal bir yemin ettiler ve bu kiliseyi Kutsal Kral Ólaf'ın şerefine ve ihtişamına adadılar.

...

İki ordu arasında o kadar büyük bir fark vardı ki altmış kâfir bir Hristiyan'a karşı savaşıyordu, ama yine de Varegler savaşmak için cesurca ilerlediler. Ancak karşılaştıkları anda kâfir ordusunun üzerine bir korku ve dehşet çöktü, böylece hemen kaçmaya başladılar ve Varegler onları takip ederek pek çoğunu çabucak öldürdüler. Ancak daha önce kâfirlerden kaçan Grekler ve Franklar bunu görünce onlarla birlikte takibe katıldılar. O ana kadar Varegler vagonların yaptığı tahkimatlara girmişler ve ardından büyük bir katliam yapmışlardı. Sonra kâfirlerin kaçıışı sırasında kâfir kral Varegler tarafından yakalandı ve beraberinde getirildi. Sonra Hristiyanlar, kâfirlerin çadırlarını ve arabaların tahkimatlarını ele geçirdiler.⁸⁰⁴

Ioannes Kinnamos da bu savaştan ve savaşta balta taşıyan askerlerden şu şekilde bahsetmektedir:

...Böylece korkunç bir savaş başladı ve iki taraftan da pek çok kişi öldü. Peçenekler arabalarını sanki bir sipermiş gibi kullandılar ve Romalılara büyük zarar verdiler. Bunu gören imparator atından inmek ve askerleriyle birlikte yaya olarak savaşmak istedi. Romalılar bunu kabul etmeyince, imparator etrafındaki baltalıları (bunlar çok

⁸⁰⁴ Snorri, a.g.e., s. 787-788.

uzun zamandan beri Roma imparatorlarının hizmetinde bulunan Britannia asıllı askerlerdi) baltalarıyla karşılarındaki arabaları parçalamalarını emretti. Onlar tamamen işe giriştiklerinden imparator Peçenek karargâhının hâkimi oldu.⁸⁰⁵

Vareg savaşçılarının gayretleri ile kazanılan savaştan sonra Peçenek tehlikesi tamamen ortadan kaldırıldı ve Peçenekler bir daha imparatorluğu rahatsız etmediler. Hatta imparator Ioannes Komnenos, bu günün bir daha unutulmaması için zafer gününü *Peçenek Bayramı* olarak ilan etti.⁸⁰⁶ Esir alınan Peçenek askerlerinden bazıları Anadolu'ya yerleştirilirken bazıları da Bizans ordusunda hizmete alındılar. Peçeneklerle yapılan bu son savaş Ioannes Komnenos devrinde Vareglerden doğrudan bahsedilen tek hadisedir. Onun devrinde yaşanan pek çok mücadelede Vareg askerlerinin kullanıldığı kanaatini taşımaktayız. İmparatora 1143'te Patrik Mikhail tarafından yazılan bir övgüde imparator ölüm döşeğindeyken yanında kuzey kutbundan gelen ve ellerinde tek tarafı keskin balatalar tutan muhafızlardan bahsedilir.⁸⁰⁷ Bunlar kuşkusuz artık büyük bir oranda kimlik değişimine uğramış Vareg muhafızlarıdır. Bu alıntı bize hem Vareg muhafızları içerisindeki Kuzeyli/Rus etkisinin azalmadığını ve hem de İngiltere ve Danimarka'dan gelenler ile Kiev Rus Prenslığı'ndan gelenlerin bir arada bulunduğunu göstermektedir. Ioannes Komnenos 8 Nisan 1143'te öldü ve yerine oğlu I. Manuel Komnenos (1143-1180) geçti.

Tipik bir Komnenos hanedanı üyesi olan I. Manuel, uzun saltanatı boyunca ataları gibi savaş meydanına çıkmaktan ve büyük zaferler elde etmekten geri durmadı. I. Manuel'in saltanatının ilk yıllarında meydana gelen II. Haçlı Seferi (1147-1149) Bizans imparatorluğunu da derinden etkiledi. Bu doğrultuda sefere katılmak için Sicilya'dan yola çıkan Sicilya Norman kralı II. Roger (1130-1154), yolu üzerindeki Korfu adasına çıkarak burayı işgal etti.⁸⁰⁸ Bu haber üzerine imparator da büyük bir donanma ve ordu hazırlayarak II. Roger üzerine yürümeye karar verdi. Ancak I. Manuel Filibe'ye ulaştığında Kuman gruplarının Balkanları talan ettiği haberini aldı. 1148 yılı sonlarında Kuman tehlikesini bertaraf eden imparator, 1149'da *sebastokrator* Stephanos'u Korfu'ya gönderdi. Korfu'da yaşanan mücadelede mancınının fırlattığı taş ile yaralanan Stephanos bu durumun Sicilyalıları cesaret vermemesi için kendisinin gemisine taşınmasını emretti. Kinnamos, Vareglerin de dâhil olduğu bu hadiseyi şu şekilde anlatır:

Kontostephanos [Kısa Stephanos]⁸⁰⁹ kısa sürede öleceğini hissettiği halde, bu haberin iki tarafa ulaşınca muhtemelen Romalıların cesaretini kıracağını, Sicilyalıların ise cesaretini arttıracaklarını düşündü. Onun için kendisini sessizce geminin güvertesine yatırmalarını ve savaşa geri dönmelerini emretti. Fakat en küçük oğlu Andronikos ile balta taşıyanların reisini yanına çağırarak, onlara Romalıların cesaretlerini elden

⁸⁰⁵ Kinnamos, a.g.e., s. 8.

⁸⁰⁶ Khoniates, a.g.e., s. 11.

⁸⁰⁷ Robert Browning, "The Death of John II Comnenus", *Byzantion*, 31(1), 1961, s. 234.

⁸⁰⁸ Kinnamos, a.g.e., s. 72; Khoniates, a.g.e., s. 49.

⁸⁰⁹ Kısa boylu olduğu için kendisine bu lakap verilmiştir.

bırakmamaları ve özellikle şimdi gayret göstermeleri hususunda tavsiyede bulundu; çünkü şehri ele geçirme ümidi hâlâ çok yüksekti. Bunlar, bence, erkekçe söylenmiş savaşı ve vatansever sözlerdi/fakat haber etrafa yayılınca, herşey tersine cereyan etti. Romalılar sur duvarlarını aştıkları halde, Sicilyalılar onları geri püskürttüler; kargaşa ve gürültü herşeyden baskın çıktı.⁸¹⁰

Stephanos'un ölümünün ardından imparator kuşatmaya bizzat dâhil oldu ve Korfu uzun kuşatmanın sonucunda Sicilya Normanlarının elinden tekrar geri alındı. II. Haçlı seferi yaşanırken tıpkı I. Haçlı Seferinde olduğu gibi İstanbul'u ziyaret eden batılı krallar imparatorluk hizmetine pek çok Vareg savaşçısını bıraktılar. Ancak bu sefer orduya alınan Varegler çoğunlukla İngiliz kökenliydi. Bu doğrultuda Orkneyinga Saga, İsveç Kralı Sigurd'un (1103-1130) Kudüs dönüşünde İstanbul'a uğradığından ve kralın bazı adamlarının burada kalarak Vareglere katıldığından bahseder.⁸¹¹ Yine Orkneyinga Saga, Orkney Kralı Rögnvald (1100-1158) ve adamlarının İstanbul'a gelip imparatorun paralı askerlik teklifi almaları hadisesini şu sözlerle dile getirir:

Kral Rögnvald, İstanbul'a adamları ile birlikte vardığında İmparator ve Varegler tarafından büyük bir karşılama ile karşılandılar. O zamanlar bizim Menua [I. Manuel] olarak adlandırdığımız Menelias, Bizans'ın yöneticisiydi. O, kral ve adamlarına cömertçe paralar verdi ve o ve adamlarına burada kalmak isterlerse onları paralı asker olarak kiralayabileceğini teklif etti. Kışı orada güzelliklerin tadını çıkararak geçirdiler.⁸¹²

Bu tekliften sonra Rögnvald ve adamları geri dönseler de pek çok askerlerini Bizans'a paralı askerler olarak bıraktılar. Bu durum Vareg birlikleri içerisinde İngiliz ve Danimarka kökenlilerin sayısının daha da artmasına vesile olmuştur.

1154'te imparatorun kuzeni Andronikos bir suikast girişimi ile amcası imparator I. Manuel'i ortadan kaldırıp imparator olmayı denemiş, ancak Vareglerin müdahalesi ile hem başarısız olmuş hem de tutuklanmıştır. Andronikos, ilk önce kılık değiştirip imparatorun çadırına elinde bir kama ile girmeye çalışmış, ancak fark edilince tuvaletini yapıyormuş gibi yapıp oradan uzaklaşmıştır. Kinnamos devamla bu hadiseyi şu şekilde anlatır:

Bununla beraber Andronikos, kısa süre sonra, yine tam teçhizatlı ve daha fazla sayıda Isaurialı ile bir gece tekrar imparatora karşı saldırıya hazırlandı. Bu saldırı, saraydaki ahırlardan sorumlu (Romalılar bu mevkie *protostrator* derler) Aleksios tarafından imparatoriçeye ihbar edilince, nöbetçilerden biri derhal suikaste karşı uyarmak üzere imparatora gönderildi. Onun arkasından ayrıca imparatorun çok değerli bir gözdesi olan barbar asıllı İshak üçyüz silahlı adamla gönderildi. Fakat İshak daha oraya

⁸¹⁰ Kinnamos, a.g.e., s. 76.

⁸¹¹ Orkneyinga Saga, **The History of the Earls of Orkney**, (Çev. H. Palsson ve P. Edwards), The Hogarth Press, Londra, 1978, s. 161.

⁸¹² **The History of the Earls of Orkney**, s. 162.

varmamıştı ki, / imparator meseleyi öğrendi; diğerleri endişeli ve ne yapacaklarını bilmeden şaşkınlık içindeyken (zira çoğu katır üzerindeydi) imparator kampa ve imparatorluk çadırına giden doğru yolu bırakıp, eliyle işarete ederek değişik ve yeni bir yoldan gidilmesini söyledi. Yolculuğu da topluca değil, teker teker ve ayrı ayrı yapmalıydılar. “Çünkü böylece” dedi, “Biz yiyecek bulmak için dönüp dolaşan ve orada görünen çadırlara giden kişiler gibi oluruz.” Böylece imparator korkusuzca çadırına gitti.⁸¹³

Kinnamos’un burada bahsettiği barbar soyundan olan İshak aynı zamanda Vareg birliğinin de komutanıdır. Dolayısıyla imparatoru suikasttan kurtaran ekibi Vareg askerleri oluşturmaktadır. Bu girişimin sonunda ise Andronikos emelleri iyice ortaya çıktığı için tutuklanarak sarayda hapse atılmıştır. Andronikos ile gizli iletişim halinde olan Macarlar,⁸¹⁴ Andronikos’un akıbetinden habersiz şekilde imparatorluğa başkaldırdıysa da 1156’da yenilerek yeniden Bizans’a itaat etmişlerdir.⁸¹⁵

I. Haçlı Seferinden sonra Orta Doğu’da meydana getirilen haçlı prenslikleri ile Bizans imparatorluğunun ilişkileri dostane gelişmiyordu. İmparator I. Manuel, Kıbrıs’a saldırıp burada pek çok ganimet toplayıp yerli halka da zulmeden⁸¹⁶ Antakya Prensi Renaud de Châtillon’u (1153-1160) saf dışı bıraktıktan sonra ani bir kararla Antakya’ya saldırmış ve burayı almıştır. İmparatorun şehre girişindeki aldığı önlemler onun Haçlılara güvenmediğinin açık bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca imparator Antakya’ya girdiğinde yanında Vareg muhafızlarını bulundurmaya da ihmal etmemiştir. Kinnamos, imparatorun şehre girişinden, Haçlı ileri gelenlerinin imparatora karşı tutumundan ve imparatorun yanındaki Vareg muhafızlarından şu şekilde bahseder:

İmparator şehre girmek üzere hazırlandığında [Nisan 1159] Antakyalılar, Romalı kuvvetler bir defa içeri girince kendilerini dışarı atmaya kalkışılar diye herhalde korkmaktaydılar. Bunlar, imparatorun kararını nasıl değiştireceklerini bilmediklerinden, sahte bahaneler icat ederek kendisine bildirdiler; şöyle ki, imparator şehre tamamen silâhsız girdiğinde/ (zira başka türlü uygun değildi) şehrin sakinleri arasında bulunan bazı cüretkâr adamlar fesat hazırlamışlardı ve kendisine kötülük yapabilirlerdi. Bunun bir hile olduğunu anlayan imparator ileri sürülen şeyin yapılamayacağını söyledi ve etrafındakilerin sorularına cevaben bunun imkânsız olduğunu anlattı; diğer nedenlerin yanı sıra, hem kral silâhsız ve imparatorundan oldukça uzakta geçecekti, hem de imparatorun atının etrafında eyerin kordonlarını tutarak yürüyecek olan Renaud ve ötekiler silâhsız yürüyeceklerdi. Ayrıca büyük bir grup baltalı barbar âdet olduğu üzere imparatora refakat edecekti.⁸¹⁷

⁸¹³ Kinnamos, a.g.e., s. 99.

⁸¹⁴ Khoniates, a.g.e., s. 69.

⁸¹⁵ Kinnamos, a.g.e., s. 102; Khoniates, a.g.e., s. 70.

⁸¹⁶ William of Tyre, **A History of Deeds Done Beyond the Sea, C. II**, (Çev. E. A. Babcock ve A. C. Krey), Columbia University Press, New York, 1943, s. 253-254.

⁸¹⁷ Kinnamos, a.g.e., s. 137.

Vareg muhafızlarının resmi olarak hizmete başlamalarının üzerinden yaklaşık iki asır geçmesine rağmen onlar yukarıdaki alıntıda da görüleceği üzere hâlâ imparatorun en yakın muhafız birliğini oluşturmaya devam etmişlerdir. Her ne kadar Komnenoslar devrinde kimlik değişimine uğrasalar da görev tanımlarında bir değişiklik olmamış ve imparatora sadık muhafızlar olmaya devam etmişlerdir. I. Manuel devrinde Venedikliler ile yapılan mücadeleler içerisinde 1171-1172’de bir Venedik filosunun Bizans’a yaptığı saldırıda Bizans’ın yenilgiye uğramasında Vareg birliklerinin komutanı olan *akolouthos* ünvanlı Aaron’un payı büyüktür. Kinnamos bu hadiseyi şu şekilde aktarır:

Kendi ülkelerine ulaşan Venedikliler aradan çok zaman geçmeden bir filo hazırladılar ve Romalılara hücum ettiler. Önce Euripos’a saldırdılar, ama imparator oradaki şehirlere yeterince garnizonlar yerleştirmiş olduğundan geri püskürtüldüler ve oradan süratle Khios adasına gittiler. Gemilerini oraya çektikten sonra burasını yağmalamaya giriştiler. Ancak imparatorun uzak görüşü sayesinde oraya gönderilmiş bulunan askerlerle karşılaştılar ve çatışmada kendi adamlarından pek çoğunu kaybederek geri dönüp gemilerine çekildiler. İmparator onları kuvvet kullanarak ele geçirmeye kararlıydı. Onlara karşı askeri bir güç ve deniz kuvveti göndermeyi planladı. Fakat o sırada Aaron adında *akolouthos* mevkiinde bulunan gerçekten kasıntı ve kendini beğenmiş bir adam vardı. İmparatorun işlerine daima düşmanca tavır aldığından, sık sık kötü davranışlarında yakalanıyordu ve kendini şeytani işlere kaptırmıştı....Ancak bu sırada o, hazırlanan planı Venediklilere ifşa ettiği için imparatorun başarısızlığa düşmesine sebep oldu.⁸¹⁸

Hatırlanacağı üzere Robert Guiscard’ın Dıraç’ı işgalinde imparatorluk tarafından gönderilen Vareg savaşçıları savaşın ilk aşamasında kayda değer bir başarı elde ettiyseler de ani Norman hücumu karşısında kaçmışlar ve Bizans’ın yenilgiye uğramasına neden olmuşlardı. Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi Vareg savaşçıları imparatorluk için her zaman faydalı işler yapmıyorlardı. Vareg birliklerinin komutanlarının kendi soylarından olan kişiler tarafından seçildiğinden bahsetmiştik. Bu örnekte Vareglerin komutanı ve kuvvetle muhtemel kendisi de bir Vareg savaşçısı olan Aaron da kendi kişisel ihtirasları ve Kinnamos’a göre de kötü karakteri nedeniyle Bizans’ın hezimete uğramasında önemli bir paya sahip olmuştur. Ancak bu türden kötü örnekler Vareglerin şöhretini azaltmamıştır. Öyle ki hem Türk hem de Bizans tarihinin dönüm noktalarından biri olan 1176’daki Miryakefalon savaşında Varegler yine yerlerini almışlardır. Bu savaşta kaynaklar onlardan doğrudan bahsetmezler. Ancak aynı kaynaklar Miryakefalon savaşında imparator I. Manuel’in yanında bulunan kişisel muhafızlarının neredeyse tamamının öldüğü bilgisini vermektedirler. Dar geçitlerden geçmeye çalışırken ordusu telef olan ve ağır yaralanan imparator, bir şekilde savaş alanından kaçmayı başarmış ve bir yerde dinlenmeye koyulmuştur. Khoniates bu noktada imparatorun ve etrafındakilerin başına ne geldiğinden şu sözlerle bahseder:

İmparator Manuel bir ahlat ağacının gölgesine sığınmış, yorgunluğunu atarak taze kuvvet kazanmak istiyordu. Yanında ne kalkanı, ne mızrağını taşıyan biri, ne de bir

⁸¹⁸ Kinnamos, a.g.e., s. 203-204.

muhafızı vardı. Sadece atının biri onu görerek haline acımişti: Büyük Bizans ordusundan basit bir asker! Bu adam kendi isteğiyle imparatorun yanına gelmişti ve ona elinden geldiği kadar yardıma hazır. Bu asker imparatorun yumru yumru olmuş miğferini de düzeltmişti. İmparator bahsi geçen ağacın yanındayken bir Türk yaklaşarak atının yularını kavrayıp götürmeye çalıştı. Ona karşı gelecek bir kimse yoktu.⁸¹⁹

Khoniates'in yazdıklarından anlaşılacağı üzere hem Bizans ordusunun büyük bir bölümü yok olmuş hem de imparatorun etrafında, içinde Vareglerin de bulunduğu muhafız alayı kılıçtan geçirilmiştir. Savaşta Bizans'ın aldığı mağlubiyet o kadar büyüktür ki bizzat I. Manuel bu mağlubiyeti 1071'de Romanos Diogenes'in Malazgirt'te aldığı mağlubiyete benzetmiştir.⁸²⁰ Komnenoslar devrinde başlayan yeniden toparlanma süreci Miryakefalon savaşı ile son bulmaya başlamış, Avrupa'da Bizans'a karşı oluşturulan ittifaklar da Bizans'ın yeniden bir gerileme sürecine girmesine neden olmuştur. Zira Kutsal Roma-Germen imparatoru I. Friedrich (1155-1190), I. Manuel'e gönderdiği bir mektupta kendisinden imparator, Manuel'den de Greklerin karı olarak bahsetmiştir.⁸²¹ I. Manuel her ne kadar Komnenoslar devrinde devleti ayağa kaldıran askeri başarıların mimarlarından biri de olsa aldığı Miryakefalon mağlubiyetinden sonra imparatorluk bir daha toparlanamamıştır.

Eylül 1180'de ölen imparatorun yerini 12 yaşındaki oğlu II. Aleksios annesi Maria'nın naipliğinde aldı. Maria da devlet yönetimini imparatorun yeğeni *protosebastos* (πρωτοσέβαστος) Aleksios Komnenos'a bıraktı. Khoniates'e göre Aleksios ve Maria arasında bir aşk ilişkisi vardı ve Aleksios genç imparatoru devirip imparator olmak istemekteydi.⁸²² İmparatorluk ailesi bu duruma son verip Aleksios ve Maria'yı yönetimden uzaklaştırmayı denediler. Ailenin en önemli imparator adayı olan Andronikos Komnenos, imparatorluk iddiasıyla Anadolu'dan önemli miktarda güç toplayarak Kadıköy önlerine kadar geldi ve donanmayı da kendi tarafına çekti. Bu esnada şehirde bir isyan çıkınca *protosebastos* Aleksios kör edilip hapse atıldı ve böylece Andronikos başkente girerek II. Aleksios'un koruyuculuğunu üstlendi. Khoniates, bu olaylar yaşanırken Vareg savaşçılarının *protosebastos* Aleksios'a karşı Andronikos'un yanında yer aldığına dair bir kısım bilgiler vermektedir. Kinnamos, isyanın sonunda *protosebastosun* akıbetini ve bu olayda pay sahibi olan Varegleri şu şekilde anlatır:

Bu olaylardan sonra, Andronikos'un oğulları, Ioannes ve Manuel ve *protosebastosun* hapse attığı diğerleri serbest bırakılırken kendi gözdeleleri, destekçileri ve akrabaları hapsedildi. Sarayda yakalanan ve tek ağızlı baltaları omuzlarında taşıyan Cermenlerin gözetimine bırakılan *protosebastos*, hapiste kaldı. Gecenin bir yarısı saraydan gizlice

⁸¹⁹ Khoniates, a.g.e., s. 127.

⁸²⁰ Khoniates, a.g.e., s. 132.

⁸²¹ Ostrogorsky, a.g.e., s. 361-362.

⁸²² Niketas Choniates, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, (Çev. H. J. Magoulas), Wayne State University Press, Detroit, 1984, s. 127-128.

Patrik Mihail tarafından yaptırılan kutsal saraya götürüldü ve daha fazla güvenlik için muhafızı artırıldı.⁸²³

Vareg savaşçıları bu hadisede Andronikos'un imparator olma hayalinden habersiz oldukları için onun yanında yer alıp *protosebastosun* karşısında yer almış olmalıdırlar. Zira Andronikos'un gerçek amacını bilmiş olsalardı kuvvetle muhtemel onun tarafında olmazlar ve muhtemel bir imparator değişikliğinin de önüne geçmiş olurlardı. Başlangıçta II. Aleksios'un koruyuculuğunu üstlenen Andronikos Komnenos (1183-1185) daha sonra onu öldürterek imparatorluğunu ilan etti ve II. Aleksios'un dul kalan eşi Anna ile evlendi. Bunun öncesinde de imparatorun annesini ihanet ile suçlatıp ölüm fermanını bizzat II. Aleksios'a imzalatmıştı.⁸²⁴ Blöndal, Bizans'ta böylesine bir taht değişikliği yaşanırken, ki imparator ve annesi imparatoriçe Maria öldürülmüşlerdir, Vareglerin Andronikos'un tarafında yer aldıklarını belirtir. Ona göre Varegler, Andronikos'u imparator olmaya daha uygun aday olarak gördükleri için mevcut imparator II. Aleksios'a sırtlarını dönmüşlerdir.⁸²⁵ Ancak Blöndal bu yorumu yaparken Vareglere imparator seçme ve imparatorunda gerekli hasletleri belirleme gibi misyonlar da yüklemektedir. Onun bu yorumunu destekleyecek bir bilgi Bizans kaynaklarında bulunmamaktadır. Vareglerin imparatora sadık muhafızlar oldukları tarihi bir gerçektir. Ancak imparator seçimi ya da kimin bu unvanı hak ettiği konusunda söz hakları bulunmuyordu.

Kaynaklar Andronikos'un kısa saltanatında Vareglerin varlığından doğrudan bahsetmezler. Bu durum onun devrinde Vareglerin kullanılmadığı anlamına gelmemelidir. Andronikos'un tahta oturmasının ardından Komnenos ailesi mensuplarını bir bir cezalandırması ve imparator ve annesini de öldürmesi saltanatının nasıl geçeceğine dair ipuçları vermişti. Gerçekten de onun baskıcı saltanatından ne halk ne de Bizans aristokrasisi memnundu. Devleti ve halkı aristokrat sınıfının tahakkümünden kurtarmak isteyen imparatorun kullandığı baskı, işkence ve idam gibi yöntemler nedeniyle başlangıçta halk yararına başlattığı hareket en nihayetinde kendisine karşı bir öfke seli olarak geri döndü. Öyle ki Anadolu'da Komnenos ailesine mensup olanlar dahi ona isyan bayrağını açtılar. Bu cihetle Kıbrıs'ta bağımsızlığını ilan eden Isaakios Komnenos kendi adına para bastırırdı. Normanlar da yeniden Balkanlara saldırarak Selanik'e kadar ilerlediler.⁸²⁶ Böylece imparatorluğun ikinci büyük şehri olan Selanik Normanların eline geçti. Selanik ile yetinmeyen Normanlar İstanbul'a kadar yürümeye dahi cesaret edebildiler. Bütün bunlar birleşince Eylül 1185'te İstanbul'da bir halk isyanı patlak verdi ve zorba olarak adlandırılan imparator halkın linçine uğrayarak katledildi. Bu olayda yine kaynaklar imparatoru savunan herhangi bir Vareg muhafızından bahsetmezler. Khoniates, mezkûr olaylar yaşanırken Andronikos'un yanında ne bir

⁸²³ Choniates, a.g.e., s. 139-140.

⁸²⁴ Choniates, a.g.e., s. 148-149.

⁸²⁵ Blöndal, a.g.e., s. 159.

⁸²⁶ Eustathios of Thessaloniki, **The Capture of Thessaloniki**, (Çev. John R. M. Jones), Australian Association for Byzantine Studies, Canberra, 1988, s. 67.

balta taşıyan barbar ne de bir başkasının bulunduğu⁸²⁷ bahsederek imparatorun kendisini yaptıklarıyla ne kadar yalnızlaştırdığını göstermektedir. Ayrıca Bizans kaynakları Vareglerin neden imparatoru korumadıklarına dair bir açıklama yapmazlar. Burada Vereg muhafızları imparatorun yönetiminden memnun olmadıkları için imparatoru korumayı düşünmemiş olabilirler. Bu durum bize Vareglerin, her ne kadar sadık muhafızlar da olsalar, katı yönetimleri desteklemediklerini ve bu türden imparatorları da koruma konusunda istekli olmadıklarını göstermektedir. Vareglerin imparatora olan bu yakın ve hassas konumları, onların öneminin ne kadar büyük olduğunu ve tahtını sağlama almak isteyen imparatorların da muhafızları ile iyi geçinmek ve onlara iyi ödemeler yapmak zorunda olduklarını göstermektedir. Andronikos olayında muhtemelen imparatorun Vareglerle arası diğer yabancılarla olduğu gibi iyi değildir. Dolayısıyla meydana gelen isyanda Veregler kuvvetle muhtemel bu sebepten dolayı imparatoru korumamışlardır.

II. Isaakios Angelos (1185-1195), yukarıda zikredilen isyanın sonucunda Bizans'ın yeni imparatoru oldu. O, ilk iş olarak Andronikos devrinde gözden düşürmeye çalışılan aristokrat kesime yeniden itibar kazandırdı. Önceki imparator Andronikos, devlet yönetimini düzenlemeye çalışmış ve rüşvet ve memurlukların para ile satılmasının önüne geçmeye çalışmıştı. II. Isaakios ise bu tür düzeltmelerle uğraşmamış ve devletin hantallaşan ve işlemez hale gelen durumunu düzeltmemiştir. Hatta Khoniates'e göre devlet memurluğu payelerini pazarda mal satıyormuş gibi satmıştır.⁸²⁸ II. Isaakios devrinde Korfu ve Selanik Normanlardan geri alındıysa da Bulgar isyanının önüne geçilememiş ve Bulgar krallığı yeniden doğmuştur. II. Isaakios devrinde kaynaklar Vareglerden doğrudan bahsetmezler. Şubat 1189'da Dositheus'un İstanbul patriği olarak seçilmesi olayında duruma karşı olan bazı din adamları Dositheus'un seçimini kabul etmemiş ve onu zina ile suçlayarak makamından indirmişlerdir. Bu noktada Khoniates, gelişen olayları ve imparatorun tepkisini şu sözlerle aktarır:

İmparator yenilgiyi kabul edecek değildi. Onaylanmış değişimin yapılması için direndi ve her türlü çabayı gösterdi. Kısa bir süre sonra yapılanları iptal etti ve Dositheos'u yeniden atadı; halkın isyan etmesinden korkan imparator, imparatorluk balta taşıyan muhafızları ve seçkin saray görevlileriyle Büyük Kilise'ye [Aya Softa] kadar eşlik edilmesini emretti...Fakat yine de Dositheos makamından indirildi.⁸²⁹

Khoniates'in verdiği bu bilgiden anlaşılacağı üzere imparatorun en güvenilir muhafızları hâlâ balta taşıyan barbarlar olarak da anılan Vareglerdir. Ancak Vereg muhafız ve askerleri Komnenoslar devrinin sona ermesine paralel olarak imparatorluğun yeniden yaşadığı parlak devrin de sona ermesiyle birlikte yavaş yavaş gözden düşmeye başlamışlardır. Zira bu dönemden sonra Vareglerin kaynaklarda görünmeleri seyrekleşmeye başlar. Bizans'ın artık eski gücünü kaybetmesi

⁸²⁷ Choniates, a.g.e., s. 189.

⁸²⁸ Aynı yer.

⁸²⁹ Choniates, a.g.e., s. 224.

ve kuzeyliler için bir cazibe merkezi olmaktan çıkmasının da bunda önemli payı vardır. 1204'teki Latin istilasından sonra ise kaynaklarda neredeyse görünmemeye başladılar. III. Aleksios Angelos (1195-1203) devrinde Vareg muhafızlarının sayısının azalması nedeniyle imparator kuzeyli krallar Norveçli Sverre (1184-1202), İsveçli Knut (1173-1195) ve Danimarkalı VI. Knut'a (1182-1202) kendisine asker yardımında bulunmaları için mektup göndermiştir.⁸³⁰ Bu mektup Vareglerin sayısının ne kadar azaldığını göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Komnenoslar devri sonrası yaşanan savaşlarda da Vareglerin adından çok az bahsedilir. III. Aleksios devrinde ise onlardan savaş meydanında hiç bahsedilmez. Bu da kanaatimizce onların ya sayılarının azaldığı ya da artık gözden düştükleri anlamına gelmektedir. Ancak imparator muhafızları olarak yine de birkaç olayda kaynaklarda zikredilirler. Örneğin, III. Aleksios devrinde Ioannes Lagos adında bir komutan denetimi altındaki ticarethaneleri hile ile zimmetine geçirmişti. Ioannes tutuklanınca muhtemelen ortakları olan esnafla birlikte İstanbul'da bir isyan çıkartmış ve yanındakiler ile birlikte Aya Sofya'ya gelip imparator ilan edilmek istemiştir. Bu noktada Aya Sofya'yı kuşatan balta taşıyan muhafızlar, yani Varegler, onun bu eyleminin önüne geçmişlerdir. Khoniates bu hadiseyi şu şekilde anlatır:

Kalabalık toplandı ve Büyük Kiliseye [Aya Sofya] girmek ve başka bir imparator ilan etmek için aceleci davrandı. Ancak kilise, imparatorun balta taşıyan muhafızları [Varegler] tarafından önceden korumaya alınmıştı, kalabalık bu nedenle praetoryumda kalıp sadece imparatora kötü sözler sarf edebildiler. Şehirde bulunmayan ve Chrysopolis [Üsküdar] yakınlarında bir yerde kamp kuran imparator ise kendi muhafızlarından bir bölüğü praetoryumu işgal etmesi için gönderdi.⁸³¹

Khoniates'in verdiği bilgiye göre saray dışında olan imparatorun yanında ve şehir içerisinde hâlâ Vareg muhafızları bulunmaktadır. Buradan anlaşılabileceği üzere sayıları azalan Vareg muhafızları hem saray koruma görevlerini hem de *Şehir İçi Vareg Birlikleri* olarak şehri koruma görevlerini sürdürmektedirler. Olayın devamında Aya Sofya'daki kalabalık muhafızları saf dışı bırakmış, Halki kapısına kadar ilerlemiş ancak burada imparatorun damadı Aleksios Palaiologos'un ordusu tarafından bastırılmışlardır. Bu isyandan kısa bir süre sonra da Komnenos ailesinin kalıntılarından Ioannes Pachis imparatorluk iddiasıyla isyan etmiş ve pek çok soylunun da desteğini almıştır. Sarayı işgal edip tahta oturan Ioannes, ertesinin gününde imparatorun kişisel muhafızlarının da bulunduğu birlik tarafından yakalanıp öldürülmüştür.⁸³² Khoniates'in burada bahsettiği imparatorun kişisel muhafızları kuvvetle muhtemel bir önceki isyanın bastırılmasında rol alan Vareg muhafızları olmalıdır.

Kudüs Haçlı Krallığının 1187'de Hittin savaşından sonra Selahaddin Eyyûbî (1163-1193) tarafından geri alınması Avrupa'da Kudüs'ün geri alınması için yeniden bir haçlı seferi

⁸³⁰ Dawkins, a.g.m., s. 161.

⁸³¹ Choniates, a.g.e., s. 288.

⁸³² Choniates, a.g.e., s. 289.

düşüncesinin doğmasına neden oldu. Oluşturulan Haçlı ordusunun karadan seyahatinin pahalıya mal olacağı için denizden yönlendirilmesine karar verildi. Ancak böylesine bir orduyu denizde taşıyabilecek bir filo Venedik haricinde ne Almanlarda ne de Papalıkta vardı. Dolayısıyla Venedik, Papalıktan gelen Haçlı ordusunun Venedik gemileri ile taşınması teklifini Bizans'ın ilhak olması şartıyla kabul etti. Bizans ile Venedik arasında Bizans'ın aleyhine yapılan önceki anlaşmalar Bizans'ın deniz hâkimiyetini Venedik'e kaptırmasıyla sonuçlanmıştı. Cenova ve Pisalıların yükselişine karşı tekeli korumak isteyen Venedik, bu tekelin ancak Cenova ve Pisa'ya imtiyazlar veren Bizans'ın ortadan kaldırılmasıyla korunacağı kanaatindeydi. Sonuç olarak başlangıçta Kutsal Toprakları kurtarmak için hazırlanan Haçlı ordusunun yönü değişmiş ve 17 Temmuz 1203'te zinciri kırarak Haliç'e giren Haçlılar İstanbul'u işgal etmişlerdir. Haçlılar ile önceden anlaşılan IV. Aleksios (1203-1204) yeni imparator olarak ilan edilirken⁸³³ imparatorluğun kaderi Venedik'in başını çektiği Haçlılar tarafından belirlenir olmuştur. IV. Aleksios haçlılara önceden vaat ettiği ödemeleri yapamadı. Bizans halkı da Latin tahakkümüne karşı Ocak 1204'te isyan etti.⁸³⁴ İsyan sırasında ölen imparatorun yerine V. Aleksios (Şubat 1204-Nisan 1204) geçti. Ancak imparatorluğun yeniden taksimi için aralarında anlaşılan Haçlılar 13 Nisan 1204'te surları aşırıp şehre girerek Bizans yönetimini tamamen ortadan kaldırdılar ve Flandre kontu Baldwin'i (1204-1205) imparator olarak seçtiler.⁸³⁵

Haçlıların İstanbul'u işgalleri sırasında Vareg muhafız ve savaşçıları ile alakalı kaynaklarda fazla bilgi bulunmaz. *Şehir İçi Vareg Birlikleri* şehrin korunmasından sorumlu olan birliklerden biriydi. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Komnenoslar devrinden sonra sayıları azalmaya başlamıştı. Yine de şehrin ve surların savunmasında Vareglerin kullanıldığına dair kaynaklarda bazı bilgiler bulunmaktadır. İmparator III. Aleksios Angelos, Haçlı tehlikesi sonrasında şehirden yanına aldığı büyük miktarda bir servetle kaçmayı başarmıştı. Khoniates, III. Aleksios'un kardeşi Isaakios Angelos'un imparator seçilmesinde hazineden sorumlu hadım Konstantinos Philoksenites'in balta taşıyan muhafızlara danışarak Isaakios'un yeniden imparator olarak seçildiğini yazar.⁸³⁶ Yukarıda bahsettiğimiz isyandan sonra İstanbul halkı Aleksios'un Latinlere karşı etkisiz olması nedeniyle kendi aralarından Nikholaos Kannavos'u imparator seçmişti. İsyanın kendine pay çıkartıp imparator olmak isteyen V. Aleksios ise balta taşıyan Vareg muhafızlarını kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Kinnamos onun bu girişimini şu şekilde aktarır:

...Bu müzakereler kararlaştırıldığı gibi, Doukas [V. Aleksios], üzerinde uğraştığı isyanı başlatma fırsatını yakaladı. Pek çok akrabasının desteğini aldığı gibi itibar hevesine yenik düşen ve haksız kazancın cazibesine karşı koyamayan ve değersiz bir adam olan imparatorluğun hazinesinden sorumlu hadımı da kendi tarafına çekti. Balta

⁸³³ Berktaş, a.g.e., s. 55-56.

⁸³⁴ Choniates, a.g.e., s. 307; Berktaş, a.g.e., s. 60.

⁸³⁵ Robert de Clari, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, (Çev. Beynün Akyavaş), TTK Yay., Ankara, 1994, s. 47.

⁸³⁶ Choniates, a.g.e., s. 301.

taşıyanları [Varegler] topladı ve onlara imparatorun niyetini anlattı ve onları Romalılar için arzu edilen ve hoş giden doğru eylemi yapmayı düşünmeye ikna etti. Sonuç olarak, imparatorun devrilmesi bu şekilde gerçekleşti.⁸³⁷

Varegler, görüldüğü gibi imparatorluğun Latinler tarafından kuşatıldığı ve kukla haline geldiği bir dönemde bile tahtın korunmasında hâlâ aktif bir role sahiplerdir. Burada Vareglerin desteğini alan V. Aleksios imparator olmayı başarabilmiştir. Halk nazarında Latinlerin bir kuklası olduğu düşünülen imparatorun Varegler tarafından savunulmaması ve Vareglerin isyan hazırlığında olan bir imparator adayına destek vermeleri onların şahsa değil de imparatorluk kurumuna sadık olduklarını göstermektedir. Temmuz 1203'te Haliç'teki zincirin kırılmasında hem İngiliz hem de kuzey kökenli Vareg savaşçıları denizde büyük savunma gayretleri göstermişlerdir. Ancak Galata Kulesi'ne kadar uzanan zincir Venediklilerin demir kese makasları ile donattıkları büyük gemileri karşısında tutunamamış ve en nihayetinde kırılmıştır. Bundan sonraki süreçte şehir surlarını aşp Blakhernai sarayına yaklaşan Latin güçleri Vareglerin saldırısıyla karşılaşmış ve geri püskürtülmüşlerdir. Ancak Venedik lideri Dandolo karadan yapılan bu saldırı geri püskürtülünce denizden saldırmış, bu saldırı da Bizans güçleri tarafından geri püskürtülmüştür. Sonraki süreçte III. Aleksios Latin tehlikesine karşı yanına aldığı servetle kaçmış ve yerine Vareglerin de yardımıyla V. Aleksios geçmiştir.

3.6. 1204 Latin İstilasının Vareglere Etkisi

24 Mayıs 1203'te Korfu'dan harekete geçen Haçlı-Venedik donanması Haziran sonunda İstanbul surları önünde görüldü. 1 Temmuz'da öncü bir birlik erzak aramak için karaya indiğinde karşısına çıkan Bizans kuvvetlerini yendi. Haçlı seferinden haberdar olan III. Aleksios ise haçlılara karşı önlem almadı. Zaten imparatorun elinde artık hurdaya çıkmış olan birkaç gemiden başka bir şey kalmamıştı. Ordu ise genel olarak yabancı askerlerden oluşmakta idi ve istilacılara karşı koyabilecek tek güç Vareg birlikleriydi.⁸³⁸

Kuşatmaya bizzat katılan haçlılardan olan Geoffroi de Villehardouin, 17 Temmuz'da başlayan saldırıyı anlatırken şehrin surlarının Danimarkalı ve İngilizler tarafından korunduğundan bahseder. Kuşatmanın ilk günleri Bizans için iyi gitmektedir çünkü surlardaki Varegler iyi savaşmaktadırlar. Geoffroi de Villehardouin, Vareg savaşçılarının Haçlılar karşısındaki gayretlerinden şu şekilde bahseder:

Denize yakın bir ön sura iki merdiven dayadılar; ve bu sur İngilizler ve Danimarkalılar ile doluydu; güçlü, sert ve iyi bir saldırı yapıldı. Ve şövalyeler ile iki asker çevik bir şekilde merdivenlere tırmandı ve üstündeki suru zapt ettiler. Surun üstüne en az on beş

⁸³⁷ Choniates, a.g.e., s. 308.

⁸³⁸ Donald M. Nicol, **Bizans ve Venedik, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, (Çev. G. Çağalı Güven), Sabancı Üniversitesi Yay., İstanbul, 2000, s. 129.

kişi çıkmıştı ve baltalar, kılıçlar kullanarak göğüs göğüse savaşa girdiler. Ve o zaman içerdekiler var güçleriyle davrandı ve onları dışarı püskürttü, bu arada iki kişiyi de tutsak ettiler. Ve bizimkilerden tutsak edilen iki kişi İmparator Aleksios'a götürüldü; imparator bu işe çok sevindi. Fransızların saldırısı böyle sonuçlandı; çok yaralı ve sakat vardı ve baronlar buna çok üzüldü.⁸³⁹

Robert de Clari de surlara saldırıp İngiliz ve Danimarkalılardan oluşan Vareg savaşçıları tarafından geri püskürtülen ve hatta öldürülen Haçlılardan şu şekilde bahseder:

Taarruz sırasında Soissons piskoposunun gemisi bu kulelerden birine, Tanrı'nın mucizesiyle, çarptı, zira deniz durgun olmadığı için gemiyi ileriye götürdü. Bu gemideki köprünün üzerinde bir Venedikli ile silahlı iki şövalye vardı. Gemi kuleye çarpınca, Venedikli elleriyle ayaklarıyla tutunarak içeriye girdi. Bu kattaki İngiliz, Danimarkalı ve Rum askerleri üzerine baltalarla, kılıçlarla yürüyerek delik deşik ettiler. Deniz gemiyi tekrar ileriye götürünce, gemi bu kuleye bir daha vurdu. Bu defa iki şövalyeden, André d'Ureboise adındaki tereddüt etmeden ahşap kuleye elleriyle ayaklarıyla tutundu ve diz üstü içeriye girdi. İçeride bulunanlar üstüne baltalarla, kılıçlarla yürüyüp şiddetle vurdular ama, Tanrıya şükür, üzerinde zırhlı elbise bulunduğundan yaralayamadılar.⁸⁴⁰

Görüldüğü gibi milli bir ordudan neredeyse mahrum kalan Bizans ordusunun en iyi savaşan ve Haçlı askerlerini geri püskürtecek beceride olan askerleri hâlâ Vareg askerleridir. Hatta Khoniates'e göre Varegler, artık her şeyin haçlıların lehine döndüğü bir sırada kendilerine gerekli ödemeler yapıldığında savaşmaya devam edeceklerini de bildirmişlerdir.⁸⁴¹ III. Aleksios'un kaçıp şehri terk etmesinin ardından zindandaki kör imparator Isaakios yeniden imparator seçilince Venediklerle iş birliği yapan oğlu Aleksios taht için bir fırsat yakalamış oldu. Haçlılar, Aleksios'un şehre girmesi ve babası ile birlikte ortak imparator olması için şehre elçiler gönderdiler. Haçlı kroniği Geoffroi de Villehardouin, saraya giden elçilik heyetinin Vareglerle karşılaşmasından şu şekilde bahseder:

Haberciler kapıya kadar götürüldü ve kapı açıldı ve attan indiler. Ve Bizanslılar kapıdan Blakherna Sarayı'na kadar, ellerinde baltalarıyla İngilizleri ve Danimarkalıları dizmişlerdi. Haberciler böylece saraya kadar götürüldü; İmparator İsaakios'u ve yanında karısı imparatoriçeyi buldular.⁸⁴²

Haçlılar İstanbul surlarına saldırdıklarında surlarda başarıyla savaşan Varegler bulunmaktaydı ve bu Varegler *Şehir İçi Vareg Birliklerine* bağlıydılar. Elçilik heyetinde karşılamada bulunan Varegler ise imparatorun kişisel muhafızlarıdır ve böylesine çalkantılı bir durumda dahi imparatoru terk etmemişlerdir. Isaakios, elçilere oğlunun önceden yaptığı anlaşma ve

⁸³⁹ Berktaş, a.g.e., s. 49.

⁸⁴⁰ Robert de Clari, a.g.e., s. 35.

⁸⁴¹ Choniates, a.g.e., s. 314.

⁸⁴² Berktaş, a.g.e., s. 53-54.

şartlarını kabul ettiğini bildirdi. Böylece Aleksios, Ağustos 1203'te tacını giydi. Ancak Aleksios, Haçlılara ödemeyi vaat ettiği ödemeleri yapamayınca Haçlıların baskıları arttı. İstanbul halkı ve soylular tahtı Haçlılarla yaptığı bir anlaşma ile elde ettiği için Alkesios'tan hoşnut değildi. Bu nedenle Murtzuphlos (bitişik kaşlı) lakaplı Aleksios Doukas, bir gece ani bir baskınla imparatoru devirip V. Aleksios adıyla imparator seçildi.⁸⁴³ Geoffroi de Villehardouin, III. Aleksios'u koruması gereken kişilerin bu olayda onu korumadıklarını ve bu sayede Murtzuphlos'un imparator olduğunu yazar.⁸⁴⁴ Kuşkusuz imparatorun bu sarsıntılı dönemde en iyi koruyucuları Vareglerdir. Ancak bu olayda Varg muhafızları eğer Villehardouin haklıysa onu korumamışlardır. Villehardouin bu olayın görgü tanığı değildir. Dolayısıyla onun yazdıklarını Vareglere sadakatsizlik yaptıkları yönünde yorumlayamayız. Burada muhafızlar yine de imparatoru korumaya çalışmış olmalıdırlar. V. Aleksios'un hapse attırdığı devrik imparator III. Aleksios'u zindanda bir şekilde boğdurması Haçlılar adına bir yönetim krizi şeklinde yorumlandı. Onlara göre Haçlılar ile anlaşma yapan imparatorun öldürülmesi sonrasında oluşan yönetimin meşruluğu ve ruhaniliği yoktu.⁸⁴⁵ Bu olaydan sonra başlangıçta Kutsal Topraklar için yola çıkan Haçlı ordusunun hedefi değişti ve Bizans tahtı onların yeni hedefi oldu. Nisan 1204'te haçlı orduları denizden gemilerle İstanbul surlarına dayadıkları merdivenlerle surlara çıkmaya muvaffak oldular. Saldırıya dayanamayan ve içinde kuvvetle muhtemel Varg savaşçıların da bulunduğu Bizans kuvvetleri kaçmak zorunda kaldı. Ancak, bir yıl önceki saldırıyı Varg savaşçıları başarılı bir şekilde geri püskürtmüşlerdi. Şehre giren Haçlılar, imparatorun savaş kampının bulunduğu tepeye at sürdüler ve etrafındaki askerleri öldürdüler. Burada ölenlerin arasında Varg muhafız ve savaşçıları da olmalıdır. İmparator ise bu baskından sonra bir şekilde saraya sığınmayı başarabilmiş ardından da kaçarak şehri terk etmiştir.⁸⁴⁶ Savunmasız kalan şehir 12 Nisan 1204'te Haçlıların eline geçmiş ve üç gün boyunca yağmalanmıştır. Tarihinde pek çok istila girişimine tanık olan İstanbul bunların hepsinin üstesinden gelmeyi başarabilmişti. Ancak Haçlılar, yeteneksiz imparatorlar ve ordunun dağınık halde olması sayesinde, kenti ve imparatorluğu ele geçirmiştir. Kuşatma devam ederken şehirde tam üç kez yangın çıkmış bu da yetmezmiş gibi harabeye dönen şehir Haçlılar tarafından yağmalanmıştır. Geoffroi de Villehardouin, Haçlıların yaptığı yağmadan bahsederken şehrin zenginliğini şu cümlelerle betimler:

Ganimet öyle büyüktü ki, altın ve gümüşün, kıymetli kap kakak ve değerli taşların, satenlerin ve ipek kumaşların, beyaz kürkten ve kül rengi kürkten ve ermin kürkten giysilerin ve dünyada o zamana dek rastlanmamış zenginlikte malların hesabını kimse çıkaramaz. Ve Champagne mareşali Geoffroi de Villehardouin, ne dediğini bilerek ve gerçeği söyleyerek, dünya yaratıldığından beri hiçbir şehirde bu kadar büyük ganimet kazanılmadığına tanıktır.

⁸⁴³ Robert de Clari, a.g.e., s. 27.

⁸⁴⁴ Berktaş, a.g.e., s. 65.

⁸⁴⁵ Berktaş, a.g.e., s. 67.

⁸⁴⁶ Robert de Clari, a.g.e., s. 39.

Herkes hoşuna giden konağı aldı ve herkese yetecek kadar konak vardı. Haçlı ordusu ve Venedikliler böylece yerleşti ve Tanrı'nın onlara bahsettiği zafer ve onur büyük sevinç yarattı: çünkü dün yoksulluk içinde olanlar şimdi zenginlik ve keyif içindeydi.⁸⁴⁷

Bizans kaynakları 1204 Latin istilasından sonra savaş meydanlarında kullanılan Vareg savaşçılarından bahsetmezler. Ancak durumun böyle olması onların savaşlarda kullanılmadıkları anlamına gelmemelidir. Latin istilasından sonra hazırlanan kronikler muhtemelen Vareglerin sayısının azalması nedeniyle onların varlıklarından bilerek ya da bilmeyerek bahsetmezler. Ancak Vareglerin savaşlarda kullanılmaması ya da kaynaklarda savaş meydanlarında görünmemeleri aynı zamanda gerçekten de artık saha ordularında kullanılmadıkları anlamına da gelebilir. 1204 sonrası kaynakların onlar hakkında çok az bilgi vermesi nedeniyle bu soruya kesin bir cevap vermek zor görünmektedir. Yine de birkaç hadisede Vareglerin hâlâ imparatorun kişisel muhafızları olarak görevlerine deva ettiklerini görmekteyiz. Bu bağlamda Mora despotu William de Villehardouin (1246-1278), 1259'da Pelagonia savaşında VIII. Mikhail Paleologos'a yenilmiş ve tutsak edilmiştir. İmparator onu hapisten çıkartmış, Fransa'ya dönmesi ve bir daha Mora işlerine karışmaması şartıyla serbest bırakmayı teklif etmiş, ancak Villehardouin bu teklifi kabul etmeyince yeniden hapse atılmıştır. Mora Kroniği Villehardouin'i hapisaneyeye götürenlerin ve imparatorun yanındaki muhafızların hâlâ Varegler olduğunu şu sözlerle aktarır:

Basileios [VIII. Mikhail] onun hemen tutuklanması ve önceden beri tutulduğu hapisaneyeye geri götürülmesi için hemen emir verdi...Basileios'u duyduklarında imparatorun önünde duran ve onun muhafızlığını yapan Vareg ve Romalılar, prensi vakur bir şekilde yakaladılar ve onu önceden tutulduğu hapisaneyeye attılar.⁸⁴⁸

Mora Kroniğindeki bu bilgi sayesinde Latin istilasından sonra imparatorluğun kendisini toplama sürecine girdiği bir dönemde, sayıları artık iyice azalsa da, Vareglerin eski görevlerine geri dönüklerini görmekteyiz. Nikephoros Gregoras, II. Andronikos Paleologos (1282-1328) devrinde bir deniz savaşından bahsederken düşmanla balta ve kılıçlarıyla savaşan askerlerden bahsetmektedir.⁸⁴⁹ Her ne kadar Gregoras burada Vareg, İngiliz ya da Danimarkalı askerler isimlerini kullanmasa da bu askerler Vareg birliğinin askerleri olabilirler. Baltalar Vareglerin ana silahları olsa da onların tek kullandıkları silah balta değildir. Vareg askerlerinin yanında her zaman kılıçları da bulunmaktadır.

⁸⁴⁷ Berktaş, a.g.e., s. 74.

⁸⁴⁸ Harold E. Lurier (Çev.), *Crusaders as Conquerors: The Chronicle of Morea*, Columbia University Press, New York ve Londra, 1964, s. 197.

⁸⁴⁹ Arslan Kılıç, *Nikiforos Grigoros'un Romaiki İstoria Adlı Eserinin I-VI. Bölümlerinin Çevirisi ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, 2019, s. 262.

XIV. asır kroniği Kantakuzenos'a (1347-1354) göre İmparator, bir sefer için başkentten ayrıldığında şehrin anahtarları korunması için her gece balta taşıyanlara/Vareglere teslim edilirdi.⁸⁵⁰ Kantakuzenos'un burada bilgisini verdiği ve balta taşıyıcılar olarak bahsettiği Varegler Bizans kaynaklarında Vareglerden son kez bahsedilen alıntıdır. Buradan anlaşılacağı üzere Latin itilasından sonra artık saha ordularında kullanılmayan Vareglerin muhafızlar olarak hizmetleri devam etmektedir. Ancak bu alıntıdan sonra kaynaklar bir daha onlardan bahsetmezler.

⁸⁵⁰ Brian Steven McLaughlin, **An Annotated Translation of John Kantakouzenos' Histories, Book III, Chapters 1-30**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London, 2017, s. 256.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bizans'ın uzak ve yağmacı kuzey komşuları olan Varegler ile olan ilk teması kaynaklardaki yetersiz bilgiler nedeniyle bilinmemektedir. Elbe Nehri'nin batısında Viking, doğusunda da Vareg olarak adlandırılan İskandinav toplulukları, *Viking Çağında* yayıldıkları bütün bölgelerde yoğun ticaret faaliyetleri içerisine girmişlerdir. En erken VIII. asırda Baltık Denizi'nin Rusya kıyılarına geçtikleri düşünülen Varegler, Rusya nehirlerinin kendilerine sunduğu ulaşım kolaylığından istifade ederek önce Kiev'e buradan Karadeniz kıyılarına ve en nihayetinde de Bizans İmparatorluğu ve Abbasi Halifeliği topraklarına kadar ulaşmışlardır. İlk Bizans-Vareg karşılaşmasının hangi nedenle meydana geldiği de bilinmemektedir. Ancak bu karşılaşmanın ticari ilişkiler neticesinde meydana geldiği kuvvetle muhtemeldir. İskandinavya, kendisini etkileyen Batı Avrupa ve Akdeniz medeniyetleri ile kıyaslandığında hızla artan nüfusunu besleyecek doğal kaynaklara sahip değildir. İkliminin tarıma çok elverişli olmayışı İskandinavya'nın, baharatlar başta olmak üzere, tarım mamullerinde dışa bağlı olmasına neden olmuştur. Dışarıdan gelecek mamullere olan ihtiyaç da İskandinav toplumlarını ticaret ile uğraşmaya sevk etmiştir. Hiç şüphesiz ki ticaret insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. Ancak İskandinavya gibi pek çok tarım ürününde ve lüks mamullerde dışa bağlı olan bölgelerde ticaret bir elzem halini almıştır. Dolayısıyla uluslararası ticarete mahirleşen İskandinav toplumları Avrupa'yı baştanbaşa dolaşan hem kara hem de deniz ticaret yollarını öğrenmişler ve Bizans'a ve Abbasi halifeliğine kadar ulaşan ticaret ağları kurmuşlardır. Hatta İskandinavlar bu ticarete o kadar ustalaşmışlardır ki Kolomb'dan dört asır önce Kuzey Amerika'ya ilk giden Avrupalılar olmuşlardır. İşte İskandinavların bu gelişmiş ticaret becerileri Vareglerin Bizans ile temasa geçmesini sağlayan en önemli etken olmuştur. Günümüz Rusya topraklarına başlangıçta ticari amaçlarla gelen Vareg grupları, mezkûr toprakların sunduğu kârlı ticaret sayesinde burada zamanla kalıcı olmaya karar vermişlerdir.

Rurik önderliğinde Novgorod, Beloozero ve Izborsk'a yerleşen Varegler bölgede önceden beri yaşayan Slav ve Fin kabilelerini denetim altına alarak daha da güneye, Kiev'e kadar inmişler ve burada Kiev Rus Prenslığı olarak bilinen tarihin ilk Rus devletini kurmuşlardır. Bu devletin kuruluşundan çık kısa bir süre önce Vareg başbuğları Askold ve Dir 860 yılında İstanbul'a bir baskın düzenlemişlerdir. Bu baskın sayesinde Bizans imparatorluğu bir süreden beridir aradığı paralı askerleri bulma fırsatı yakalamıştır. Ermenistan, Doğu Anadolu ve Mezopotamya topraklarının kaybedilişi imparatorluğun asker kaynaklarının kaybedilmesini de beraberinde getirmişti. Zira mezkûr bölgeler Bizans'ın en çok asker topladığı bölgeler arasındaydı. Vareglerin

İstanbul surları önünde görünmeleri siyasi ve ekonomik olarak olumsuz sonuçlar doğuracak olsa da Bizans bu olumsuz durumdan kârlı çıkmayı başarabilmiştir. Oldukça yetenekli ve sadık savaşçılar olan Varegler Bizans yönetiminin hemen dikkatini çekmiş ve kuvvetle muhtemel 860 baskınından sonra Vareg askerleri Bizans ordusunda paralı askerler olarak görev almaya başlamışlardır. Ancak bu süreçten sonra orduya alınan Vareg askerlerinden kendi adlarıyla anılan bir birlik oluşturulmamış ve muhafız alayları içerisine de yerleştirilmemişlerdir.

Vareg askerlerinin ilk olarak ne zaman Bizans ordusunda hizmet vermeye başladıkları bilinmemektedir. 860 baskını öncesinde Bizans ordusunda savaşan Vareg askerlerinin varlığına dair her hangi bir kanıt yoktur. Onlar kuvvetle muhtemel III. Mikhail devri sonlarında Vareglerin Kırım'da önemli bir Bizans üssü olan Herson şehrine saldırılarının akabinde Bizans ordusuna alınmaya başlamışlardır. Dolayısıyla Vareglerin orduya alınma tarihinin IX. asrın ikinci yarısı olduğu söylenebilir. 860 baskını sonrasındaki süreçte Kiev'de devletleşen Vareglerin Bizans ve İstanbul'a olan ilgileri kesilmemiştir. Bu cihetle Varegler 907, 941 ve 970 yıllarında İstanbul baskınlarını tekrarlamışlardır. Bu baskınların tamamı Bizans'tan ticari imtiyazlar koparmak için gerçekleştirilen seferlerdir. Seferlerden sonra yapılan ve Bizans için çok ağır ticari imtiyaz maddeleri içeren anlaşmalar da bunun en büyük kanıtıdır. Varegler, seferlerden sonra yapılan 911 ve 944 anlaşmalarında Bizans'ta vergisiz ticaret yapma hakkı elde etmişlerdir. Bu imtiyazlar sayesinde yeni kurulan ve gelişim aşamasında olan Kiev Rus Prenslığı elde ettiği maddi gelir sayesinde gelişimini daha kolay devam ettirebilmiştir. Zira Varegler sadece Bizans ordusunda paralı askerler olarak savaşmıyorlardı. Bu cihetle, Kiev Rus Prenslığı de Prens I. Vladimir'in kardeşleri ile girdiği taht mücadelesinde görüldüğü gibi kendi iç çalkantılı dönemlerinde İskandinavya'dan Vareg paralı askerlerini ordusuna dâhil etmekteydi.

Bizans ve Varegler arasında yapılan ticari anlaşmaların askeri bir boyutu da bulunmaktadır. 911 ve 944 anlaşmalarına eklenen Vareglerin Bizans'a asker gönderme maddeleri anlaşmaların askeri yönünü göstermektedir. Bizans'ın askere alım bölgelerini Araplara ve Türklere kaybetmesi ve acil askere ihtiyaç duyması Vareglere ticari imtiyazların neden verildiğini açıklar niteliktedir. Zira Bizans devlet anlayışına göre Pagan olan Varegler, barbar ve Bizans'tan geri bir toplumdur. Ancak aynı esnada imparatorlukta acil asker ihtiyacı mevcuttur. Dolayısıyla bu ihtiyacını gidermek isteyen imparatorluk barbar bir topluma ticari imtiyazlar vermek zorunda kalmıştır. Bu imtiyazların karşılığında da ordusuna hatırı sayılır derece paralı asker yerleştirmiştir. Eğer imparatorluk askere alım bölgelerini kaybetmeseydi Vareglere bu türden ticari imtiyazları kuvvetle muhtemel vermeyecekti. Hal böyle olunca ticari imtiyazlar ya da baskın yoluyla ganimet elde etmek amacıyla İstanbul'a saldırılar düzenleyen Varegler de bir daha İstanbul'a saldıramayacaklardı. Dolayısıyla Bizans'ın asker açığının muhtemelen farkında olan Varegler, Bizans'tan ticari imtiyazlar elde etmek için bu seferlerini tertiplemişlerdir. Saldırılarını İmparatorluk ordusunun sınırlara gönderildiği dönemlere denk getirmeleri de bunun kanıtıdır. Bizans, mezkûr anlaşmalar sonrasında

Vareg askerlerini ordusuna yerleştirmiş ve aradığı asker kaynağını bulmuştur. Bu cihetle Vareg askerleri Sicilya ve Girit gibi bölgelerde Araplarla savaşmaları için orduya alınmışlardır. Kuzeyli bir topluluk olan Varegler aynı zamanda deniz ve kuşatma savaşlarında da oldukça yetenekliydi. Dolayısıyla onlar ilk olarak deniz savaşlarında yardımcı birlikler olarak görev aldılar. Bizans kronikleri onların savaş taktikleri hakkında bir bilgi vermemektedir. Ancak onlar kuvvetle muhtemel dâhil oldukları *thema* ordularının taktik ve stratejilerine uyum sağlamışlardır. Vareg askerlerinin sayıları da tam olarak belirlenmemektedir.

Bizans ve Varegler arasında yapılan anlaşmalar Vareglerin ve sonrasında Rus olarak adlandırılan toplulukların tarihi gelişimlerini de etkilemiştir. Vareglerin gerçekleştirdikleri İstanbul basınları onların Bizans kültür ve medeniyetini yakından tanımlarına imkân vermiştir. Bu cihetle yeni kurulan Kiev Rus Prenslığı, Bizans imparatorluğuna adapte olarak onu taklit eden bir devlet halini almıştır. Bu noktada Varegleri etkileyen en önemli hususlar İstanbul'un zenginliği ve büyüyle beraber Hristiyan tanrısının güçlü konumu olmuştur. 988'de II. Basileios ve Kiev Prensi I. Vladimir arasında yapılan anlaşmadan sonra Varegler ve Slavlar toplu halde Ortodoks Hristiyanlığını kabul ettiler. Bizans'ın Vareg ve Slavları din değiştirmeye zorlayıp zorlamadığına dair elimizde bir kanıt yoktur. 988 anlaşmasında Prenses Anna'nın I. Vladimir ile ancak Vladimir'in Hristiyan olması şartıyla evlenebileceğini Bizans devleti ısrarla belirtmişti. Bizans'ı bu şekilde davranmaya iten bir Bizans prensesinin bir barbarla evlenemeyeceği anlayışıydı. Ancak sivil halka Bizans tarafından bu şekilde bir dayatmanın yapıp yapılmadığı bilinmemektedir. Varegler ve birlikte yaşadıkları Slav ve Fin gibi toplulukların Hristiyan olmaları Prens I. Vladimir'in kuvvetle muhtemel onları zorlaması ile birlikte gerçekleşmiştir. Yine kendi istekleri ile bu dini seçenlerin varlığı da muhtemeldir. Kiev'de kendi siyasi varlıklarını kabul ettiren Varegler özellikle Hristiyanlaşmanın etkisiyle Bizans kültürüne dâhil oldular. Bu din değişimi, Rus tarihini derinden etkiledi ve onu Bizans kurum ve kültürünün de etkisiyle gerçek bir devlet haline getirdi. Vareglerle ve Bizans arasında yapılan anlaşmalardan karlı çıkan tarafın genelde Varegler olmasının tarafımızca en önemli nedeni Bizans'ın kuzey sınırlarını koruma isteğidir. Anlaşmalarda verilen ticari imtiyazlar Vareglerin saldırganlığının önüne geçmeyi bir nebze de olsa geçmeyi başarmıştır. 911'de yapılan anlaşmadan sonra 30 yıl boyunca bir Vareg saldırısının gerçekleşmemesi bunun en güzel kanıtıdır. Bizans'ın bu anlaşmalardan elde ettiği en önemli kâr ise kuzeyden gelen göçebe kavimlerinin saldırılarının önüne bir set çekmiş olmasıdır.

988 Bizans-Vareg anlaşmasından sonra Bizans ordusuna alınan Vareglerden ilk kez kendi adlarında bir birlik oluşturulmuş ve Varegler *Şehir İçi Vareg Birlikleri* ve *Şehir Dışı Vareg Birlikleri* olarak iki bölüme ayrılmışlardır. *Şehir İçi Vareg Birlikleri* Vareg savaşçılarının sadakatleri sayesinde II. Basileios'un özel muhafızları yapıldılar. İmparatorun böyle bir seçim yapmasında yerli muhafızlara güvenmemesinin etkisi büyüktür. İmparatorluğun yerli muhafızları gaspçı imparator adayları ya da isyan eden komutanların tarafına geçebiliyorlardı. Bu durum da

bazen mevcut imparatorların tahtlarını kaybetmesi ya da imparatorluğun kaos ortamına girmesi ile sonuçlanıyordu. Bu türden risklerin farkında olan II. Basileios'un Varegleri kendi özel muhafızları olarak seçmesi imparatorun önceden meydana gelen isyanların olumsuz sonuçlarının gayet farkında olmasındandır. Yetenekli bir asker imparator olan II. Basileios'un Varegleri kendi özel muhafızları yapmasından sonra onun devrinde imparatorlukta bir daha herhangi bir isyan girişimi yaşanmadı. Dolayısıyla Varegler sayesinde imparatorluk uzunca bir dönem karışıklıklardan uzak durabildi. Yine 988 anlaşmasından sonra I. Vladimir'in gönderdiği Vareg savaşçıları o esnada isyanı devam eden Bardas Phokas'ın isyanını hemen sonlandırdılar. Öyle ki Anadolu'dan büyük destek toplayan Phokas, İstanbul önlerine kadar gelmişti ve tahtı tehdit eder vaziyetteydi. Burada yeteneklerini hemen gösteren Vareg savaşçıları Phokas'ın asi ordusunu yenmişler ve II. Basileios'un tahtını kurtarmışlardır. *Şehir Dışı Vareg Birlikleri* ise *thema* orduların gönderilmiş, yine II. Basileios devrinde özellikle Ermenistan ve Suriye seferlerinde oldukça büyük başarılar göstermişlerdir. Dolayısıyla imparatorun mezkûr bölgeleri yeniden Bizans hâkimiyetine bağlamasında Vareg savaşçılarının katkısı büyük olmuştur. 988 öncesinde Balkan seferine çıkan II. Basileios burada Bulgarlardan aldığı ağır yenilgiler sayesinde Bizans ordusunun düştüğü perişan duruma bizzat şahit olmuştu. Yetenekli imparator, ordunun yeniden vurucu gücüne kavuşması için güçlü ve sadık askerlere ihtiyacı olduğunu farkındaydı. İşte bu ihtiyaç anında, önceden beri sadakatleri ve yetenekleri ile bilinen Varegleri ordusuna katan imparator, Varegler sayesinde Makedon hanedanı döneminde Bizans'ın yeniden toparlanma sürecine girmesinin önünü açmıştır. Ayrıca II. Basileios'un bu kadar uzun süre tahta kalabilmesinin ve düşmanlarına korku salan bir orduya sahip olmasının nedenlerinden biri de Kiev'den aldığı asker yardımları ve bu askerleri etkili biçimde kullanması olmuştur diyebiliriz.

Vareg savaşçılarının 988 anlaşması öncesinde de imparator muhafız alaylarına girdiklerine dair bir kısım fikirler beyan eden modern araştırmacılar bulunmaktadır. Ancak onların bu iddialarını destekleyecek herhangi bir bilgi ne Bizans kroniklerinde ne de devrin diğer kaynaklarında bulunmamaktadır. Ancak durumun böyle olması onların mezkûr tarihten önce imparator muhafız birliklerine kesinlikle girmedikleri şeklinde yorumlanmamalıdır. Vareglerin ayrı birlikler olarak değil de bireysel olarak muhafız alaylarına girmiş olmaları muhtemeldir. Ancak elimizde bunu da kanıtlayacak bir delil yoktur. Kaldı ki Hem Bizans kroniklerinin hem de devrin diğer kaynaklarının Vareglerin varlığından doğrudan bahsettikleri hadiselerin sayısı oldukça sınırlıdır. İki asrı aşan bir süre imparatorluğa hizmet ettikleri gerçeği düşünüldüğünde kaynakların onlardan daha fazla bahsetmesi beklenirdi. Ancak, onların pek çok hadisedeki varlıkları kaynakların verdiği bir kısım ipucu kelimelerle belirlenebilmektedir. Örneğin Ruslar, Balta Taşıyanlar, Baltalarını omuzlarına asan muhafızlar, Thoula adasından gelen askerler ve bazen de Franklar gibi adlandırmalar kaynaklarda Varegler için kullanılmıştır.

Vareglerin imparatorlukta en fazla aktif oldukları dönemler Makedon ve Komnenos hanedanları dönemlerine denk gelmektedir. Mezkûr dönemin imparatorlarının büyük bir bölümü genel olarak başarılı asker imparatorlardır. II. Basileios, imparatorluğun gerekli anlarda hazır asker çıkaramama sorununu Varegler ile yaptığı bir anlaşma ile çözmüş, bu anlaşma sayesinde Vareg askerleri Bizans ordusunda resmi olarak yer almaya başlamışlardır. II. Basileios'un Vareg askerlerini orduya almasının en büyük sebebi onların yetenekli ve sadık savaşçılar olmalarıydı. Bardas Phokas'ın isyanının başarılı şekilde bastırılmasına yardımcı olan Vareg askerleri bu şekilde rüştlarini ispatlamışlar, sonraki imparatorlar da onlara ordularında yer vermişlerdir. Dolayısıyla Vareglerin iki asırdan fazla bir süre Bizans hizmetinde olmaları aslında yetenekli asker imparatorların onların yeteneklerini görmeleri sayesinde olmuştur. Vareglerin işe alınmalarından önce imparatorlukta hali hazırda muhafız birlikleri bulunmaktaydı. Bunun yanında aristokrat ailelerin bazı çocukları da imparatoru koruyan birliklerin içinde yer alıyorlardı. Ancak bu durumun bazı olumsuz yanları da vardır. İmparator ile arası iyi olmayan ya da imparatoru devirmek isteyen bir aristokratın muhafız alayı içerisindeki oğlunun imparatora sırtını dönme olasılığı vardı. Bu durum çalkantılı bir saray entrikaları dönemi sonrasında tahta oturan II. Basileios'un gözünden kaçmış olmamalıdır. Bu doğrultuda Varegleri en yakın korumaları yapan imparator hasımlarından gelecek suikastların da önüne geçmiştir. Zira Vareg savaşçıları tamamen yabancı bir bölgeden geldikleri için aristokrat aileler ile kan bağları yoktur ve siyasi kutuplaşmalardan da uzaktırlar. Onların her koşulda imparatora sadık olmaları sayesinde II. Basileios uzun saltanatı boyunca herhangi bir isyan ya da suikast ile karşılaşmamıştır. Ondan sonra Bizans tahtına oturan ardılları VIII. Konstantinos ve III. Romanos ise II. Basileios kadar yetenekli askerler ve imparatorlar değildirler. Dolayısıyla Varegler gibi yetenekli savaşçılar mezkûr iki imparatorun devrinde kaynaklarda fazla gözükmeyiz. Bunun sebebinin Vareg askerlerinin yetenekli bir imparator ile birlikte daha iyi motive olup savaşmalarında dolayı olduğu kanaatini taşımaktayız. Aynı şekilde imparatorluğun tekrardan bir toparlanma sürecine girdiği Komnenoslar devrinin yetenekli imparatorları Vareglerden faydalanmayı ihmal etmemişler, Varegler de başarılı imparatorların sancağı altında oldukça iyi işler çıkarmışlardır. Aleksios Komnenos devrinde 1081'de Balkanlarda bir başka kuzeyli topluluk olan Normanlar ile karşılaştıklarında ise çok iyi savaşmalarına rağmen kuzeyli yoldaşları Normanlara yenilmişlerdir. Ancak bu olumsuz durum onların şöhretlerine gölge düşürmemiş hatta imparatorluk ordusuna Vareglerin girişi devam etmiştir. Bunda hiç kuşkusuz Bizans'ın sürekli asker ihtiyacının yanında Vareglerin yetenekli savaşçılar olmalarının etkisi büyüktür.

1066'da Normandiyalı William'ın İngiltere'yi fethetmesinden sonra adadaki Norman yönetiminden hoşnut olmayan İngiliz, Norman ve Danimarkalılar, İngiltere'yi terk ederek Bizans ordusuna paralı askerler olarak girmeye başladılar. Muhafız birliklerine de giren mezkûr savaşçıların sayısı Aleksios Komnenos devrinde önemli miktarlara ulaştı. Bunun sonunda da Vareg birliğinin etnik yapısı değişti ve zamanla İngiliz ve Danimarkalılardan oluşur hale geldi. Ancak bu etnik değişim birliğin işe alınış amacını ve hizmet şekillerini etkilemedi. Varegler gibi sadık

askerler olan İngiliz ve Danimarkalılar da Kuzey kökenli Varegler kadar aranan asker ve muhafızlar oldular. Öyle ki 1204'teki Latin İstilas sırasında İstanbul surlarında en iyi savaşan askerlerin İngiliz ve Danimarka kökenli Vareg askerleri olduğunu Haçlı kronikleri aktarmaktadır. Dolayısıyla birliğin etnik yapısının değişimi birliğin işleyiş yapısını değiştirmemiş, hatta Bizans imparatorları Latin İstilasına kadar Vareg muhafız ve savaşçılarından istifade etmişlerdir.

Bizans hizmetine giren Vareg savaşçılarına herhangi bir din değiştirme baskısı yapılmamıştır. 988 anlaşması öncesinde orduya giren Vareg savaşçılarının büyük bir bölümü muhtemelen Pagan inancına sahipti. İstanbul'a gelen savaşçıların İstanbul'un ve kilisenin büyümesine kapılıp kendi memleketlerine döndüklerinde misyonerlik yaptıkları *Ana Rus Kroniği* sayesinde bilinmektedir. Onlar kuvvetle muhtemel 988 anlaşmasından sonra Hristiyan olmaya başlamışlardır. Ancak her ne kadar Hristiyan olsalar da İstanbul'da onlar için ayrı bir kilise de oluşturulmuştur. Bizans'ın onları zorla Hristiyanlaştırmaya çalışmamasının nedeni muhtemelen Vareglerin Hristiyanlaşıp Bizans'a entegre olarak devlet yönetimine karışmalarının önüne geçmektir. Fakat, 995-999 yılları arasında katıldıkları Suriye seferinde Aziz Konstantin kilisesine sığınan sığınmacıları manastırla birlikte yakmaları onların Hristiyanlığı tam olarak benimsemediklerini göstermektedir. Ayrıca bu örnekten hareketle Vareglerin içerisinde halen eski Pagan inanışlarını sürdüren askerlerin var olduğu yorumunu yapabiliriz.

Vareglerin Bizans içerisinde sadakatleri ile ün yaptıklarından yukarıdaki sayfalarda defaatle bahsedilmişti. Ancak 1024 bir Vareg başbuğu maiyetiyle birlikte zor kullanarak Vareg birliklerine katılmak istemiş, yaşanan mücadele sonrasında da öldürülmüştür. Bu noktada Vareglerden resmi olarak bir birlik oluşturan II. Basileios dahi onların bu tür eylemine göz yummamış ve orduya almamıştır. Aynı şekilde sarhoş olan Vareg muhafızları İmparator III. Nikephoros'a saldırı düzenlemiş, imparator da bu saldırıdan yerli muhafızları sayesinde kurtulabilmişti. Görüldüğü gibi Varegler imparatorlara her zaman sadık davranmamışlardır. Onların bu yönünün farkında olan imparatorlar da asker sıkıntısı nedeniyle bu türden eylemlere göz yummak zorunda kalmışlardır. Ancak bu örnekler her imparator devrinde karşılaşılan örnekler değildir. Dolayısıyla bu ve bunun gibi örneklerden yola çıkarak Vareglerin sadık savaşçıları olmadıkları ve fırsat bulduklarında imparatora sırt döndükleri yorumunu yapmanın doğru olmadığı kanaatini taşımaktayız. Varegler sadakatlerinin yanında katı disiplin anlayışları ile de ün yapmışlardır. Yukarıdaki örnekte bir kadına tecavüz etmeye çalışan Vareg askerinin kadın tarafından öldürülmesi üzerine arkadaşları tarafından sahiplenilmediğinden bahsedilmişti. Bu örnek Varegler arasında katı disiplinin varlığını göstermesi bakımından önemli bir göstergedir. Birliğin hem komutanları hem de askerleri içlerinde meydana gelen olumsuz hadiselerin hem birliğin yapısını bozacağına hem de şöhretlerine gölge düşüreceğinin farkında olmalıydılar. Dolayısıyla kadına tecavüze yeltenen Vareg askerinin savunulmaması ve mallarının kadına hediye edilmesi, olayı yumuşatmak için yapılan bir lütuf değil birlikteki disiplinin işleyiş şeklidir.

KAYNAKÇA

- A. D., Stokes (1991), “Kievan Russia”, Robert Autiy ve Dimitri Obolensky (Ed.), **Companion to Russian Studies, An Introduction to Russian History**, içinde (49-77), CUP, New York.
- Acar, Kezban (2009), **Ortaçağdan Sovyet Devrimine Rusya**, İletişim Yay., İstanbul.
- Adam of Bremen (1959), **History of the Archbishops of Hamburg-Bremen**, (Çev. Francis J. Tschan), Columbia University Press, New York.
- Ahmad, Aziz (1975), **A History of Muslim Sicily**, Edinburg University Press, Londra.
- Airiniei, Alexandra (2012), “Darkness in the East? Scandinavian Scholars on the Question of Eastern Influence in Scandinavia during the Viking Age and Early Middle Ages”, Line Bjerg vd.(Ed.), **From Goths to Varangians: Communication and Cultural Exchange Between the Baltic and the Black Sea**, içinde (7-26), Aarhus University Press, Aarhus.
- _____ (2015), “The Varangian Guard and its contribution to the Manifestation of the Imperial Power in Byzantium”, **RRSBN**, 7(2), s. 7-26.
- Amatus of Monte Cassino (2004), **The History of the Normans by Amatus of Monte Cassino**, (Çev. Prescott N. Dunbar, Introduction and notes to Translation Graham A. Loud), Boydell Press, Woodbridge.
- Angold, Michael (2006), “The Byzantine Empire, 1025-1118”, David Luscombe ve Jonathan Riley-Smith (Ed.), **NCMH, Vol. IV, c.1024-c.1198, Part II**, içinde (217-253), CUP, New York.
- Anna Komnena (2021), **Alexiad, Anadolu’da ve Balkan Yarımadası’nda İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi, Malazgirt’in Sonrası**, (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Yay., İstanbul.
- Annales Bertiniani (1991), **The Annals of St-Bertin, Vol I**, (Çev. Ve Açıklama Janet L. Nelson), Manchester University Press, Manchester.
- Anonim (2020), **Hudûdü’l Âlem Min’l-Meşrik İle’l-Magrib**, (Çev. A. Duman ve M. Ağarı), Ayışığı Kitapları, İstanbul.
- Baker, B. Granville (1910), **The Walls of Constantinople**, John Milne Publishing, Londra.
- Bartusis, Mark Charles (1984), **The Late Byzantine Soldier: A Social and Administrative Study**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Western Michigan University.

- Benedikz, Benedikt S. (1969), “The Evolution of the Varangian Regiment in the Byzantine Army”, **Byzantinische Zeitschrift**, 62(1), s. 20-24.
- Berktaş, Ali (Çev.) (2019), **Geoffroi de Villehardouin, Henri de Valenciennes IV. Haçlı Seferi Kronikleri**, İş Bankası Yay., İstanbul.
- Bill, C. Harper ve von Houts E. (Ed.) (2003), **A Companion to the Anglo-Norman World**, Woodbridge, The Boydell Press.
- Birkenmeier, John W. (2002), **The Development of the Komnenian Army 1081-1181**, Brill Publishing, Leiden.
- Blöndal, Sigfus (1981), **The Varangians of Byzantium**, (Çev. Ve Rev. Benedikt S. Benedikz), CUP, Cambridge.
- Brent, Peter Ludwig (1975), **The Viking Saga**, G. P. Putnam’s Sons, New York.
- Brink, Stefan (2015), “Vikingler Kimdi”, Stefan Brink ve Neil Price (Ed.), **Viking Dünyası**, içinde (16-20), (Çev. Ebru Kılıç), Alfa Yay., İstanbul.
- Brøndsted, Johannes (1976), **The Vikings**, Penguin Books, Londra.
- Browning, Robert (1961), “The Death of John II Comnenus”, **Byzantion**, 31(1), s. 229-235.
- Boba, Imre (1967), **Nomads, Northmen and Slavs, Eastern Europe in the Ninth Century**, Otto Harrassowitz, Weisbaden.
- Boguslavskii, O. I. (2005), “International Trade and the Southern Ladoga Region”, **Russian History**, 32(3-4), s. 313-339.
- Cardini, Franco (2004), **Avrupa ve İslam**, (Çev. Gürol Koca), Literatür Yay., İstanbul.
- Carile, Antonia (1988/1989), “Byzantine Political Ideology and the Rus’ in the Tenth –Twelfth Centuries”, **HUS**, (12/13), s. 400-413.
- Charanis, Peter (1969), “The Byzantine Empire in the Eleventh Century”, K. M. Setton ve M. W. Baldwin (Ed.), **A History of Crusades, C. I, The First Hundred Years**, içinde (177-219), University of Wisconsin Press, Milwaukee.
- Chatzelis, G. ve Harris, J. (Ed.) (2017), **A Tenth-Century Byzantine Military Manual: The Sylloge Tacticorum**, Routledge, Londra ve New York.
- Cheynet, Jean-Claude (2018), **Bizans Dünyası, Bizans İmparatorluğu (641-1204), C. II**, (Çev. Aslı Bilge), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Christiansen, Eric (2006), **The Norseman in the Viking Age**, Blackwell Publishing, Cornwall.
- Christides, Vassillios (1997), “Military Intelligence in Arabo-Byzantine Naval Warfare”, K. Tsiknakis (Ed.), **Byzantium at War, 9th-12th c.**, içinde (269-281), Goulandri Horn, Atina.

- Chrysostomides, Julian (1991), "Byzantine Concepts of War and Peace", A. V. Hartman ve B. Heuser (Ed.), **War, Peace and World Orders in European History**, içinde (91-101), Routledge, Londra ve New York.
- Constantine Porphyrogenetos (2012), **The Book of Ceremonies**, (Çev. A. Moffatt ve M. Tall), Brill Publishing, Leiden ve Boston.
- Cosentino, Salvatore (2007), "Constans II and the Byzantine Navy", **Byzantinische Zeitschrift**, 100(2), s. 577-603.
- _____ (2018), "Naval Warfare: Military, Institutional and Economic Aspects", Yannis Stouraitis (Ed.), **A Companion to the Byzantine Culture of War, ca. 300-1204**, içinde (308-355), Brill Publishing, Leiden.
- Cross, Samuel H. (1935), "Medieval Russian Contacts with the West", **Speculum**, 21(2), s. 137-144.
- _____ (1946), "Primitive Civilization of the Eastern Slavs", **ASEER**, 5(1/2), s. 51-87.
- _____ (1946), "The Scandinavian Infiltration into Early Russia", **Speculum**, 21(4), s. 485-513.
- _____ (1953), **Russian Primary Chronicle, Laurentian Text**, Crimson Printing Company, Massachusetts.
- Curta, Florin (1998), **Making an Early Medieval Ethnie: The Case of the Early Slavs (Sixth to Seventh Century A.D.)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Western Michigan University.
- _____ (2001), **The Making of the Slavs**, CUP, Cambridge.
- Curtis, Edmund (1912), **Roger of Sicily and the Normans in Lower Italy 1016-1154**, G. P. Putnam's Son, New York.
- Rafaella D'amato (2010), **The Varangian Guard 988-1453**, Osprey Publishing, New York.
- Dawkins, Richard M. (1947), "The Later History of the Varangian Guard: Some Notes", **JRS**, 47(1-2), s. 39-46.
- Davidson, H. R. Ellis (1976), **The Viking Road to Byzantium**, George Allen&Unwin Ltd., Londra.
- Dean, Sidney E. (2012), "Varangian Guard and Mamluks", **Medieval Warfare**, 2(6), s. 18-22.
- Decker, Michael J. (2016), **Bizans Savaş Sanatı**, (Çev. A. T. Büyükonat), Doruk Yay., İstanbul.
- Demirkent, Işın (1996), "Franklar", **TDVİA**, içinde 13 (173-176), TDV Yay., İstanbul.

- Dennis, George T. (1985), **Three Byzantine Military Treatises**, Dumbarton Oaks, Washington.
- _____ (2010), **The Taktika of Leo VI**, Dumbarton Oaks, Washington.
- _____ (2011), **Strategikon, Bizans Kültüründe Strateji Sanatı**, (Çev. Volkan Atmaca), Kırmızıkeci Yay., İstanbul.
- _____ (2016), “Defenders of the Christian People: Holy War in Byzantium”, John Haldon (Ed.), **Byzantine Warfare**, içinde (71-82), Routledge, New York.
- _____ (2016), “The Byzantines in Battle”, John Haldon (Ed.), **Byzantine Warfare**, içinde (223-236), Routledge, New York.
- de la Puente, Ines Garcia (2010), “What Route Does the Povest’ vremennykh let Really Describe?”, **Russ. Rev.**, 69(3), s. 373-387.
- Dolley, R. H. (1948), “The Warships of the Later Roman Empire”, **JRS**, 38(1-2), s. 47-53.
- Dolukhanov, Pavel (2014), **The Early Slavs: Eastern Europe from the Initial Settlement to the Kievan Rus**, Routledge, Londra.
- Downham, Clare (2008), **Viking Kings of Britain and Ireland: The Dynasty of Ivarr, to AD 1014**, Dunedin Academic Press, Edinburgh.
- Duczko, Vladyslaw (2004), **Viking Rus, Studies on the Presence of Scandinavians in Eastern Europe**, Brill, Leiden.
- Dunlop, Douglas M. (2008), **Hazar Yahudi Tarihi**, (Çev. Zahide Ay), Selenge Yay., İstanbul.
- Eustathios of Thessaloniki (1988), **The Capture of Thessaloniki**, (Çev. John R. M. Jones), Australian Association for Byzantine Studies, Canberra.
- Feldman, Alex M. (2015), “How and Why Vladimir Besieged Chersōn: an Inquiry into the Latest Research on the Chronology of the Conversion of Vladimir, 987-989 CE”, **Byzantinoslavica**, LXXIII (1-2), s. 145-170.
- Forsyth, John Harper (1977), **The Byzantine–Arab Chronicle (938-1034) of Yahyâ B. Sa’id Al-Antâkî (Volumes I and II)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Michigan.
- Franklin, Simon ve Shepard, Jonathan (1996), **The Emergence of Rus, 750-1200**, Longman, Londra.
- Genç, Özlem (2013), **Birleşik Avrupa’nın Mimarı Şarlman (Charlemagne) ve Karolenj Rönesansı**, Lotus Yay., Ankara.

- Geoffrey Malaterra (2008), **The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of Duke Robert Guiscard his Brother**, (Çev. K. B. Wolf), The University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Georgius Cedrenus (1839), **Ioannis Scylitzae Ope, II**, I. Bekker (Ed.), Bonn.
- Golden, Peter (1982), “The Question of the Rus’ Qaghanate”, P. Golden vd. (Ed.), **AEMA II, içinde** (85-97), Archivum Eurasiae Medii Aevi, Wiesbaden.
- _____ (1995), “Rûs”, **The Encyclopaedia of Islam, 2nd. Edition, C. VIII**, C.E. Bosworth vd. (Ed.), Brill, Leiden, s. 618-629.
- _____ (2006), **Hazar Çalışmaları**, (Çev. E. Çağrı Mızrak), Selenge Yay., İstanbul.
- Gregory Abû’L-Farac (1999), **Abû’l-Farac Tarihi, C. I**, (Çev. Ö. Rıza Doğrul), TTK Yay., Ankara.
- Grekov, Boris (1945), **Borba Rusi za sozdanie svoego gosudarstva**, Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskova.
- Günaydın, Törebey (2020), **Bizans ve Balkanlar, 976-1076**, Post Yay., İstanbul.
- Haldon, John (1975), “Some Aspects of Byzantine Military Technology from the Sixth to the Tenth Centuries”, **BMGS**, 1(1), s. 11-47.
- _____ (1984), **An Administrative, Institutional and Social Survey of the Opsikion and Tagmata, c. 580-900**, Habelt, Bonn.
- _____ (1999), **Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565-1204**, UCL Press, Londra.
- _____ (2003), **Byzantium at War AD 600-1453**, Routledge, Oxford.
- _____ (2007), **Bizans Tarihi Atlası**, (Çev. Ali Özdamar), Kitap Yay., İstanbul.
- _____ (2008), “Military Technology and Warfare”, Elizabeth Jeffreys vd. (Ed.), **OHBS, içinde** (473-481), OUP, New York.
- _____ (2012), **The Byzantine Wars**, The History Press, Gloucestershire.
- _____ (2016), **The Empire that Would not Die, The Paradox of Eastern Roman Survival, 640-740**, HUP, Massachusetts.
- Heath, Ian ve McBride, Agnus (1995), **The Vikings**, Osprey Publishing, Londra.
- _____ (2010), **Bizans Orduları 900-1461**, (Çev. Buket Ayırı), İş Bankası Yay., İstanbul.
- Holman, Katherine (2003), **Historical Dictionary of the Vikings**, The Scarecrow Press, Londra.

- Holmes, Catherine (2005), **Basil II and the Governance of Empire (976-1025)**, OUP, New York.
- Honigmann, Ernst (1970), **Bizans Devletinin Doğu Sınırı**, (Çev. Fikret Işıltan), İÜEFY, İstanbul.
- Horodysky, John Zenon (1982), **Byzantium and Rus' Relations during the Reign of the Comneni Dynasty**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Rutgers University.
- Hosking, Geoffrey (2015), **Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, (Çev. Kezban Acar), İletişim Yay., İstanbul.
- Houben, Hubert (2002), **Roger II of Sicily A Ruler between East and West**, (Çev. Daine Milburn ve Graham A. Loud), CUP, Cambridge.
- Hraundal, Thorir Jonsson (2013), **The Rus in Arabic Sources: Cultural Contacts and Identity**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Bergen.
- Huxley, George L. (1980), "The Scholarship of Constantine Porphyrogenitus", **RIA**, 80C, s. 29-40.
- Ioannes Kinnamos (2001), **Historia**, (Çev. Işın Demirkent), TTK Yay., Ankara.
- Ioannes Zonaras (2008), **Tarihlerin Özeti**, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- İbn Fadlan (2015), **Seyahatname**, (Çev. Ramazan Şeşen.), Yeditepe Yay., İstanbul.
- İbn Havkal (2014), **10. Asırda İslam Coğrafyası (Sûrat el-Arz)**, (Çev. Ramazan Şeşen), Yeditepe Yay., İstanbul.
- İbn Hurdazbih (2008), **Yollar ve Ülkeler Kitabı (el-Mesâlik ve'l-Memâlik)**, (Çev. Murat Ağarı), Kitabevi Yay., İstanbul.
- İbnü'l-Esîr (1991), **El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, C. 10**, (Çev. Abdülkerim Özaydın), Bahar Yayınları, İstanbul.
- İbn Rüsteh (2017), **el-A'lâku'n-Nefise**, (Çev. A. Fuat Ekber), Ankara Okulu Yay., Ankara.
- İstahri (2019), **Ülkelerin Yolları**, (Çev. Murat Ağarı), Ayışığı Kitapları, İstanbul.
- Jakobsson, Sverrir (2016), "The Varangian Legend: Testimony From the Old Norse Sources", Fedir Androshchuc vd. (Ed), **Byzantium and the Viking World, içinde (345-362)**, Uppsala University Press, Uppsala.
- John Skylitzes (2010), **A Synopsis of Byzantine History, 811-1057**, (Çev. John Wortley), CUP, Cambridge.

- Johnson, Ewan (2005), “Normandy and Norman Identity in Southern Italian Chronicles”, John Gillingham (Ed.), **ANS, XXVII, Proceedings of the Battle Conference 2004**, içinde (85-100), The Boydell Press, Woodbridge.
- Jones, Gwyn (1969), **A History of the Vikings**, OUP, New York ve Toronto.
- Joranson, Einar (1948), “The Inception of the Career of the Normans in Italy-Legend and History”, **Speculum**, 23(3), s. 353-396.
- Jordanes (1915), **The Gothic History of Jordanes**, (Çev. C. C. Mierow), Princeton University Press, Princeton.
- Kaegi, Walter E. (1983), **Some Thoughts on Byzantine Military Strategy**, Hellenic College Press, Massachusetts.
- Kambylis, Athanasios (Çev. Ve Ed.) (2015), **Theophanes Continuiatus, Libri I-IV**, De Gruyter, Berlin.
- Karatay, Osman (2010), “Karadeniz’de İlk Ruslar ve Şarkel’in İnşası”, **Belleten**, LXXIV/269, s. 71-112.
- Kazhdan, Alexander P. (1991), **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Oxford University Press, New York.
- Keçiş, Murat ve Güneş, Cüneyt (2018), “Bizans’ın Anadolu’daki Yeni Düzeni: Thema Sistemi’nin Ortaya Çıkışı ve Problemler”, **SOBBİAD**, 19(43), s. 95-107.
- Kekaumenos (1998), **Strategikon**, (Çev. W. North). <https://acad.carleton.edu/curricular/mars/kekaumenos.pdf> (13.05.2021).
- Kennedy, Hugh (1995), “The Muslims in Europe”, Rosamond McKitterick (Ed.), **NCMH, Vol II, c.700-c.900**, içinde (249-271), CUP, Cambridge.
- Kılıç, Arslan (2019), **Nikiforos Grigoras’ın Romaiki İstoria Adlı Eserinin I.-VI. Bölümlerinin Çevirisi ve Değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi.
- Koestler, Arthur (2015), **On İkinci Kabile, Orta Asya’nın Yahudi Türkleri Hazarlar**, (Çev. Belkıs Dışbudak), Alfa Yay., İstanbul.
- Konstantin Porphyrogenitus (2020), **De Administrando Imperio**, (Çev. İlhan Aslan), Post Yay., İstanbul.
- Krag, Claus (2003), “The Early unification of Norway”, Knut Helle (Ed.), **The Cambridge History of Scandinavia, V. I, Prehistory to 1520**, içinde (184-201), CUP, Cambridge.
- Kurat, Akdes Nimet (2014), **Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, TTK Yayınları, Ankara.

- Kurat, Akdes Nimet (2016), **Peçenekler**, (Yay. Haz. Ahsen Batur), TTK Yay., Ankara.
- Küçüksipahioğlu, Birsal (2006), “IX-X. Yüzyıllarda Bizans-Rus İlişkileri ve Kiev Prensesi Olga’nın Hristiyanlığı Kabulüne Dair Bazı Görüşler”, Ali Ahmetbeyoğlu vd. (Ed.), **Kafkas Dünyası, içinde** (1-10), Tatav Yay., İstanbul.
- _____ (2009), “Bizans’a Elçi Olarak Gelen Cremona Piskoposu Liutprand’ın İzlenimlerine Bir Bakış”, **Osmanlı Araştırmaları**, XXXIV, s. 160-173.
- Kyriakidis, Savvas (2009), “The Employment of Large Groups of Mercenaries in Byzantium in the Period ca. 1290-1305 as Viewed by the Sources”, **Byzantion**, 79, s. 208-230.
- _____ (2018), “Army Structure: Roman Continuity and Byzantine Change”, Yannis Stouraitis (Ed.), **A companion to the Byzantine Culture of War, ca. 300-1204, içinde** (229-258), Brill, Leiden.
- Lastivertli Aristakes (2020), **Bizans ve Türkler Arasında Ermeniler**, (Çev. Engin Öztürk), Urzeni Yay., İstanbul.
- Leo The Deacon (2005), **The History of Leo the Deacon, Byzantine Military Expansion in the Tenth Century**, (Çev. A. Talbot ve D. Sullivan), Dumbarton Oaks, Washington.
- Lewis, A. R. ve Runyan, T. J. (1985), **European Naval and Maritime History, 300-1500**, Indiana University Press, Blumington.
- Lind, John (1982), “The ‘Brotherhood’ of Rus’. A pseudo-Problem Concerning the Origin of Rus’”, **Slavica Othinensia**, 5, s. 66-81.
- _____ (2009), “The Importance of Varangian Traditions for East-West Collaboration and Confrontation in the 12th-13th Centuries”, Birgitte Fløe Jensen ve Dorthe Wille-Jørgensen (Ed), **Expansion - Integration? Danish-Baltic contacts 1147-1410 AD, içinde** (27-37), Vordingborg.
- Liudprand of Cremona (1930), **Antopodosis (The Works of Liudprand of Cremona)**, (Çev. F. A. Wright), George Routledge & Sons Ltd., Londra.
- Lurier, Harold E. (1964), **Crusaders as Conquerors: The Chronicle of Morea**, Columbia University Press, New York ve Londra.
- Luttwak, Edward N. (2009), **The Grand Strategy of the Byzantine Empire**, Harvard University Press, Cambridge.
- Magdalino, Paul (1993), **The Empire of Manuel I Komnenos (1143-1180)**, CUP, New York.
- Magocsi, Paul Robert (2010), **A History of Ukraine, The Lands and its People**, University of Toronto Press, Toronto ve Londra.

- Makrypoulias, Christos G. (2000), "Byzantine Expedition Againsts the Emirate of Crete C. 825-949", V. Christides ve T. Papadopoulos (Ed.), **Proceedings of the Sixth International Congress of Greco-Oriental and African Studies**, içinde (347-362), 30 Nisan-5 Mayıs 1996, Lefkoşa.
- McGeer, Eric (1995), **Showing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century**, Dumbarton Oaks, Washinton.
- _____(2016), "Byzantine Siege Warfare in Theory and Practice", John Haldon (Ed.), **Byzantine Warfare**, içinde (519-528), Routledge, New York.
- McLaughlin, Brian Steven (2017), **An Annotated Translation of John Kantakouzenos' Histories, Book III, Chapters 1-30**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London.
- Mesudî (2012), **Murûc ez-Zeheb**, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul.
- Mesiarkin, Adam (2017), "The Name of the Slavs: Etymology and Meaning", **SSBP**, 1(21), s. 3-20.
- Mikhael Attaleiates (2008), **Tarih**, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- Miskeveyh, Ebû Ali Ahmed B. Muhammed (2016), **Tecâribü'l-Ümem**, (Çev. Kıvameddin Burslan), TTK Yayınları, Ankara.
- Morris, Rosemary (1988), "Northern Europe invades the Mediterranean, 900-1200", George Holmes (Ed.), **The Oxford Illustrated History of Medieval Europe**, içinde (174-234), OUP, New York.
- Nicol, Donald M. (2000), **Bizans ve Venedik, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, (Çev. G. Çağalı Güven), Sabancı Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Nicholson, Helen (2004), **Medieval Warfare: Theory and Practise of war in Europe, 300-1500**, Palgrave Macmillan, Gordonsville.
- Niketas Choniates (1984), **O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates**, (Çev. H. J. Magoulas), Wayne State University Press, Detroit.
- Niketas Khoniates (1995), **Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, (Çev. Fikret Işıltan), TTK Yay., Ankara.
- Noonan, Thomas S. (1965), **The Dnieper Trade Route in Kievan Russia (900-1240 A.D.)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Indiana University.
- _____(1978), "When Did Dirhams First Reached the Ukraine?", **HUS**, 2(1), s. 26-40.
- _____(1986), "Why The Vikings First Came to Russia", **JGO**, 34(3), s. 321-348.

- Noonan, Thomas S. (2008), "European Russia, c. 500-c. 1050", Timothy Reuter (Ed.), **NCMH, c. 900-c. 1024, Vol III, içinde** (485-513), CUP, New York.
- Norwich, John Julius (2013), **Bizans II, Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)**, (Çev. S. H. Riegel), Kabalcı Yay., İstanbul.
- Nosov, Evgenij (1996), "The River Systems of Eastern Europe and their Role in the Formation of Towns and Russian State", G. P. Brogiolo (Ed.), **Early Medieval Towns in West Mediterranean, içinde** (175-179), Mantova.
- Obolensky, Dimitri (1971), **The Byzantine Commonwealth**, Preager Publishers, New York.
- _____ (1989), "Cherson and the Conversion of Rus': an anti-Revisionist View", **BMGS**, 13(1), s. 244-257.
- Oboukhoff, Nicholas N. (1941), "Racial Origins of the Russian People", **SSQ**, 22(2), s. 116-124.
- Orkneyinga Saga (1978), **The History of the Earls of Orkney**, (Çev. H. Pálsson ve P. Edwards), The Hogarth Press, Londra.
- Ostrogorsky, Georg (2011), **Bizans Devleti Tarihi**, (Çev. Fikret Işıltan), TTK Yay., Ankara.
- Özaydın, Abdülkerim (2000), "İzzeddin İbnü'l-Esîr", **TDVİA, içinde** 21 (26-27), TDV Yay., İstanbul.
- Özaydın, Abdülkerim (2009), "Seyfüddeve el-Hamdânî", **TDVİA, içinde** 37 (35-36), TDV Yay., İstanbul.
- Paszkievicz, Henryk (1954), **The Origin of Russia**, Philosophical Library, New York.
- Vladimir Ja. Petrukhin (2007), "Khazaria and Rus': An Examination of their Historical Relations", P. Golden vd. (Ed.), **The World of the Khazars, New Perspectives Selected Papers from the Jarusselam 1999 International Khazar Colloquium, içinde** (242-268), Brill Publishing, Leiden.
- Photius (2017), **The Homilies of Photius, Patriarch of Constantinople**, (Çev. Ve Yorum Cyril Mango), Wipf and Stock Publishers, Oregon.
- Picková, Dana (2008), "Were the Varangians Really the Founders of the Rus'ian State?", Aleš Skřivan ve Arnold Suppan (Ed.), **Prague Papers on the History of International Trade, içinde** (17-28), Prag.
- Poppe, Andrej (1976), "The Political Background to the Baptism of Rus': Byzantine-Russian Relations between 986-89", **DOP**, 30, s. 195-244.
- _____ (1997), "The Christianization and Ecclesiastical Structure of Kyivan Rus' to 1300", **HUS**, 21(3/4), s. 311-392.

- Polkhy, Serhii (2017), **Avrupa'nın Kapıları: Ukrayna Tarihi**, (Çev. Gözde Erdoğan vd.), Feylesof Yay., İstanbul.
- Pritsak, Omeljan (1977), "The Origin of Rus", **Russ. Rev.**, 36 (3), s. 249-173.
- _____ (1977), "The Invitation of the Varangians", **HUS**, 1(1), s. 16-22.
- _____ (1983), "The Slavs and the Avars", **Settimane di studio del centro italiano di studi sull'alto medioevo**, 30, s. 353-435.
- _____ (2007), "Rusların Kökeni", M. Alpargu ve Y. Öztürk (Ed.) **Omeljan Pritsak Armağanı**, içinde (41-66), (Çev. M. Bilal Çelik), Sakarya Üniversitesi Yay., Sakarya.
- Procopius of Caesarea (1962), **History of the Wars: Book VII, The Gothic War**, (Çev. H. B. Dewing), Harward University Press, Massachusetts.
- Pryor, John H. (2003), "Byzantium and the Sea: Byzantine Fleets and the History of the Empire in the Age of the Macedonian Emperors, c.900-1020", J. B. Hattendorf ve R. W. Unger (Ed.), **War at Sea in the Middle Ages and Renaissance**, içinde (83-104), The Boydell Press, Woodbridge.
- Pryor, John H. ve Jeffreys, E. M. (2006), **The Age of the ΔΡΟΜΩΝ, The Byzantine Navy ca 500-1204**, Brill Publishing, Leiden.
- Psellos (1992), **Mikhail Psellos'un Khronographia'sı**, (Çev. Işın Demirkent), TTK Yay., Ankara.
- Pseudo-Kodinos (2013), **Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies**, R. Marcides, J. A. Munitiz ve D. Angelov (Ed.), Ashgate, Surrey.
- Ptolemy (2000), **Geography**, (Çev. J. L. Berrgren ve A. Jones), Princeton University Press, Princeton.
- Rapoport, Semen (1929), "On the Early Slavs. The Narrative of Ibrahim-Ibn-Yakub", **SEER**, 8(23), s. 331-341.
- Riasanovsky, Nicholas V. (1947), "The Norman Theory of the Origin of the Russian State", **Russ. Rev.**, 7(1), s. 96-110.
- Riasanovsky, Alexander V. (1962), "The Embassy of 838 Revisited: Some Comments in Connection with a "Normanist" Source on Early Russian History", **JGO**, Neue Folge, 10(1), s. 1-12.
- Riasanovsky, Nicholas V. ve Steinberg, Mark D. (2016), **Rusya Tarihi, Başlangıçtan Günümüze**, (Çev. Figen Dereli), İnkılâp Yay., İstanbul.
- Robert de Clari (1994), **İstanbul'un Zaptı (1204)**, (Çev. Beynun Akyavaş), TTK Yay., Ankara.

- Roslund, Mats (2007), **Guests in the House: Cultural Transmission Between Slavs and Scandinavians 900 to 1300 A. D**, Brill Publishing, Boston.
- Runciman, Steven (1970), "Byzantium, Russia and Caesaropapism", **CSP**, 2, s. 1-10.
- Ryan, Nonna (2006), "Byzantine Influence on Russia Through the Ages", V. Karalis (Ed.), **Culture & Memory, Special Issue of Modern Greek Studies (Australia and New Zealand)**, içinde (279-290), Sydney.
- Rybakov, Boris (1965), **Early Centuries of Russian History**, Progress Publishers, Moskova.
- Sayyid, Maqbul Ahmad (1999), "İbn Hurdazbih", **TDVİA**, içinde 20 (78-79), TDV Yay., İstanbul.
- Sawyer, Peter (2003), "The Viking Expansion", Knut Helle (Ed.), **The Cambridge History of Scandinavia, Vol I, Prehistory to 1520**, içinde (105-120), CUP, Cambridge.
- Saxo Grammaticus (2015), **Gesta Danorum, The History of the Danes, C. II**, (Çev. Peter Fisher), Clarendon Press, Oxford.
- Sevcenko, Ihor (1984), "Byzantium and the Slavs", **HUS**, 8(3/4), s. 289-303.
- Shepard, Jonathan (1974), "Some Problems of Russo-Byzantine Relations c. 860-c.1050", **SEER**, 52(126), s. 10-33.
- _____ (1975), "Byzantinorussica", **REB**, 33, s. 211-225.
- _____ (2006), "The Origins of Rus' (c.900-1015)", Maureen Perrie (Ed.), **CHR, c. I, From Early Rus' to 1689**, içinde (45-72), CUP, New York.
- _____ (2015), "Viking Rus ve Bizans", Stefan Brink ve Neil Price (Ed.), **Viking Dünyası**, içinde (626-652), (Çev. Ebru Kılıç), Alfa Yay., İstanbul.
- Snorri Sturluson (2011), **Heimskringla, History of the Kings of Norway**, (Çev. Lee M. Hollander), The University of Texas Press, Austin.
- Sørensen, Hans C. (1968), "The So-Called Varangian-Russian Problem", **Scando-Slavica**, 14(1), s. 141-148.
- Stefanoviç, Petr S. (2016), "The Political Organization of Rus' in the 10th Century", **JGO**, Neue Folge, 64(4), s. 529-544.
- Step'anos Tarōnec'i (2017), **The Universal History of Step'anos Tarōnec'i**, (Çev. Tim Greenwood), OUP, Oxford.
- Stephenson, Paul (2002), **Byzantium's Balkan Frontier, A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204**, CUP, Londra.
- Stokes, A. D. (1976), "Kievan Russia", R. Auty ve D. Obolensky (Ed.), **Companion to Russian Studies I, An Introduction to Russian History**, içinde (19-77), CUP, New York.

- Subtenly, Orest (2000), **Ukraine: A History**, University of Toronto Press, Toronto.
- Sullivan, Denis (2000), **Siegecraft, Two Tenth-Century Instructional Manuals by "Heron of Byzantium"**, Dumbarton Oaks, Washington.
- _____ (2016), "Tenth Century Byzantine Offensive Siege Warfare: Instructional Prescriptions and Historical Practise", John Haldon (Ed.), **Byzantine Warfare**, içinde (497-518), Routledge, New York.
- Sulimirski, Tadeusz (1945), "The Problem of the Origin of the Slavs", **JRAI**, 75(1/2), s. 51-58.
- Şakiroğlu, Mahmut H. (2009), "Sicilya", **TDVİA**, içinde 37, (138-139), TDV Yay., İstanbul.
- Tacitus (2006), **Germania Halklarının Kökeni ve Yerleşim Yeri**, (Çev. Mine Hatapkapulu), Kabalcı Yay., İstanbul.
- Theophanis Continuati (2015), **Theophanis Continuati Libri I-IV**, A. Kambylis (ed), Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Volumen LIII, de Gruyter Inc, Boston ve Berlin.
- Theotokis, Georgios (2014), **The Norman Campaigns in the Balkans 1081-1108 AD**, The Boydell Press, Woodbridge.
- _____ (2018), **Byzantine Military Tactics in Syria and Mesopotamia in the 10th Century, A Comparative Study**, Edinburg University Press, Edinburg.
- Thomsen, Wilhelm (1877), **The Relations Between Russia and Scandinavia and the Origin of Russian State**, James Parker and co., Londra.
- Treadgold, Warren (1988), **The Byzantine Revival, 780-842**, Stanford University Press, Stanford.
- _____ (1993), "The Army in the Works of Constantine Porphyrogenitus", **RSBN**, 29, s. 77-162.
- _____ (1995), **Byzantium and its Army 284-1081**, Stanford University Press, Stanford.
- _____ (2005), "Standardized Numbers in the Byzantine Army", **War in History**, 12(1), s. 1-14.
- Theodoricus Monachus (1998), **Historia de Antiquitate Regum Norwagiensium, An Account of the Ancient History of the Norwegian Kings**, (Çev. D. McDoufall ve I. McDougall), Viking Society For Northern Research, UCL, Londra.
- Tobias, Norman (1970), **Basil I (867-886), The Founder of the Macedonian Dynasty: A Study of the Political and Military History of the Byzantine Empire in the Ninth Century**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Rutgers University.

- Urfalı Mateos (2019), **Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, (Çev. Hrant D. Andreasyan), TTK Yay., Ankara.
- Van Houts, Elizabeth (2000), **The Normans in Europe**, Manchester University Press, Manchester ve New York.
- Vasiliev, Alexander A. (1946), **The Russian Attack on Constantinople**, The Medieval Academy of America, Massachusetts.
- _____ (2016), **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, (Çev. Tevabil Alkaç), Alfa Yay., İstanbul.
- Vernadsky, George (1936), **Political and Diplomatic History of Russia**, Little Brown and Company, Boston.
- _____ (1944-1945), "The Beginnings of the Czech State", **Byzantion**, 17, s. 315-328.
- _____ (1946), **Ancient Russia**, Yale University Press, New Haven.
- _____ (1949), "The Problem of the Early Russian Campaigns in the Black Sea Area", **ASEER**, 8(1), s. 1-9.
- _____ (1959), **The Origins of Russia**, Clarendon Press, Oxford.
- _____ (2015), **Rusya Tarihi**, (Çev. D. Mızrak ve E. Mızrak), Selenge Yay., İstanbul.
- Vucinich, Alexander (1953), "The First Russian State: An Appraisal of the Soviet Theory", **Speculum**, 28(2), s. 324-34.
- Ward, Dennis (1970), "From the Varangians to the Greeks and other matters", L. R. Levitter ve A. P. Vlasto (Ed.), **A Garland of Essays Offered to Professor Elizabeth Mary Hill**, içinde (303-311), W. S. Maney & Son Limited, Cambridge.
- Webber, Nick (2005), **The Evolution of Norman Identity, 911-1154**, The Boydell Press, Woodbridge.
- Whittow, Mark (1996), **The Making of Byzantium**, University of California Press, Berkeley.
- Whitby, Michael (2016), "Recruitment in Roman Armies from Justinian to Heraclius (ca. 565-615)", Averil Cameron (Ed.), **Late Antiquity on the Eve of Islam**, içinde (277-340), Routledge, Londra ve New York.
- Wickham, Chris (1981), **Early Medieval Italy, Central Power and Local Society 400- 1000**, Macmillan, Londra ve Basingstoke.
- William of Apulia (2002), **The Deeds of Robert Guiscard**, (Çev. Graham A. Loud), Leeds, <http://medievalsourcesbibliography.org/authors.php?id=1022>.

William of Tyre (1943), **A History of Deeds Done Beyond the Sea, C. II**, (Çev. E. A. Babcock ve A. C. Krey), Columbia University Press, New York.

Wozniak, Frank Edward (1973), **The Nature of Byzantine Foreign Policy toward Kievan Russia in the First Half of the Tenth Century, A Reassessment**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Stanford University.

Yücel, Mualla Uydu (2010), “Kiev Knezliği Döneminde Rus Kaynaklarında İstanbul”, Feridun M. Emecen (Ed.), **İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul, içinde** (175-204), Kitabevi Yay., İstanbul.

_____ (2017), “Rusların İstanbul Kuşatmaları”, M. Arslan ve T. Kaçar (Ed.), **Byzantion’dan Constantinopolis’e İstanbul Kuşatmaları, içinde** (281-298), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

_____ (2020), **9. Yüzyıldan 13. Yüzyıla İlk Rus Yıllıklarında Türkler**, Doğu Kütüphanesi Yay, İstanbul.

_____ (2020), **Türkistan’dan Tuna’ya Peçenekler**, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul.

Zuckerman, Constantin (2015), “On The Byzantine Dromon (With a Special Regard to De Cerim. II, 44-45)”, **REB**, (73), s. 57-98.

Ek-1

SÖZLÜK

Arkhon (ἄρχων): Yönetici, komutan, lider anlamlarına gelen *arkhon*, Bizans İmparatorluğunda bir şekilde elinde yönetim gücü bulunduran kişilere verilen bir unvandır. İmparator ile dostluk ilişkisi bulunan aristokratlara da verilen bu unvan, Rus prensleri gibi bağımsız yönetim sergileyen liderlere de verilmiştir.⁸⁵¹

Augusta: Roma imparatorlarına verilen en büyük unvan olan *augustus*un dişil versiyonudur.

Bandon (βάνδον): Sancak anlamına gelen kelime X. asırda 50 ila 100 ya da 200 ila 400 arası askerden meydana gelen askeri bir birliği tanımlamak için kullanılmaktadır. Birliğin komutanına *komes* denmektedir. Bandon birlikleri genel olarak saha ordularında görev almışlardır. 1461’de Trabzon İmparatorluğunun yıkılışına kadar kullanılmışlardır.⁸⁵²

Domestikos (δομέστικός): Kelimenin askeri, sivil ve dini memurları içeren geniş bir kullanım alanı vardır. Askeri alanda komutanlara, sivil alanda da yüksek rütbeli memurlara dini alanda da kilise korosunda görevli olan ve imparator ile patriğin görüşmelerini ayarlayan din adamlarına verilen bir unvandır.⁸⁵³

Domestikos ton skholon (δομέστικός τῶν σχολῶν): *Tagma* birliklerinin komutanına verilen yüksek rütbeli bir unvandır. Saray hiyerarşisinde Anadolu *strategos*undan sonra gelmektedir. Ancak diğer *strategos*lardan üstün konumdadır. Bizans ordusu ordunun başında imparator olmadan sefere çıktığında orduyu komuta eden kişidir. Bu unvanla anılan ilk komutan VIII. asrın komutanlarından olan Antony’dır. II. Romanos devrinde doğu ve batı *Domestikos ton skholon*u olarak ikiye ayrılmıştır.⁸⁵⁴

Douks (δοῦξ): General anlamına gelen kelime Roma İmparatorluğundan beri kullanılmaktadır. Roma döneminde *limitanein*in komutanı olan *douks*, Bizans’ta X. asra kadar *doukaton* da denen askeri bölgelerin komutanlığını yapmıştır. XII. asırdan sonra ise önemini yitirmiştir. Bağlantılı bir kelime olan *megas douks* (μέγας δοῦξ) ise donanma komutanına verilen unvanlardan biridir.

⁸⁵¹ Alexander P. Khazdan (1991), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C. I, II, III, Oxford University Press, Oxford, s. 160.

⁸⁵² Khazdan, a.g.e., s. 250.

⁸⁵³ Khazdan, a.g.e., s. 646.

⁸⁵⁴ Khazdan, a.g.e., s. 647-648.

Dromon (δρόμων): Yaklaşık 40 metre uzunluğunda olan ve büyüklüklerine göre en fazla 230 adet asker taşıyabilen Bizans'ın ana savaş gemisine verilen isimdir. *Grek Ateşi* gibi önemli silahlar genellikle *dromon*lara yüklenmektedir.⁸⁵⁵

Dromonion (δρόμωνίον): Küçük *dromon*lara verilen isimdir.

Droungarios (δρουγγάριος): İlk olarak VII. asırda kullanılan kelime, eyalet ordularında görev alan komutanlara verilen bir unvandır. Rütbe olarak *tourmarches*in altında *komes*in de üstündedir. *Droungarios* rütbeli komutanlar 1000 askerden sorumludur. IX ve X. asırdan sonra önemi azalmaya başlamış ve XI. asırda başka bir ofise bağlanmıştır. Ayrıca *droungarios* donanma komutanlarına verilen askeri bir unvandır.⁸⁵⁶

Galea (γαλέα): İlk olarak X. asırda ortaya çıkan *galealar* haberleşme ya da düşman sularında keşif yapma amaçlı kullanılan kürekli gemilerdir.

Hetaireia (ἑταιρεία): Bölük, birlik, topluluk anlamına gelen kelime, saray muhafızlarının dâhil olduğu muhafız birliğinin genel adıdır. İmparatorun kişisel güvenliğinden *Hetaireiaya* bağlı grupların muhafızları sorumludur. Vargler de bu gruplardan bir tanesidir. Grupların muhafız askerleri yerli askerlerden oluştuğu gibi genel olarak Rus, Hazar ve Macar gibi yabancı kökenli askerlerden oluşmaktadır. XI. asrın sonuna doğru birliğin yapısı değişmiş ve soylu gençlerden oluşmaya başlamıştır.⁸⁵⁷

Hikanatoi (ἱκανάτοι): IX ve XI. asırlar arasında varlığını sürdüren ve *tagma* birliklerine bağlı olan bir elit muhafız alayıdır. Alaydaki askerlerin kökenlerinin Bizans ya da yabancı kökenli olduğu bilinmemektedir. Komutanlarına da *domestikos ton hikanaton* (δομέστικος των ἱκανάτων) denmektedir.⁸⁵⁸

Katepano (κατεπάνω): En tepedeki-en yukardaki kişi anlamına gelen kelime yüksek bir askeri unvandır. İlk olarak IX. asırda kullanılan unvan Bizans tarafından İtalya'ya gönderilen hem asker valiler he de komutanlar için kullanılmıştır.

Khelandiyon (χελάνδιον): İlk olarak VIII. asırda ortaya çıkan, taşımacılıkta da kullanılan ve *dromon*lara da benzeyen bir çeşit savaş gemisidir. Ebatlarında ve taşıdıkları kişi sayısında bir standart yoktur.

⁸⁵⁵ Khazdan, a.g.e, s. 662.

⁸⁵⁶ Khazdan, a.g.e, s. 663.

⁸⁵⁷ Khazdan, a.g.e, s. 925.

⁸⁵⁸ Khazdan, a.g.e, s. 647.

Kleisoura (Κλεισούρα): *Thema* ordularından daha küçük olan bölgesel birliklere verilen addır. Komutanlarına *kleisourarches* (κλεισουράρχης) denen birlik genellikle doğu bölgelerine konuşlandırılıyordu. *Thema* bölgesi olmasalar da bazıları sonradan *thema* statüsüne yükseltilmiştir. X. asırdan sonra kullanımları ortadan kalkmıştır.⁸⁵⁹

Kontarion (κοντάριον): 4 ya da 4 buçuk metre uzunluğunda olan mızraklardır. Piyade askerleri tarafından kullanılmıştır.

Kouropalates (κουροπαλάτης): I. Iustinianus devrinden başlayıp XII. asra kadar kullanılan yüksek bir saray unvanıdır. Kelime manası saray sorumlusu olan bu unvanı taşıyan kişi başlangıçta sarayda yapılacak inşaatlardan sorumluydu. II. Iustinos devriden sonra ise hem imparator akrabalarına hem de yabancı devlet yöneticilerine verilen yüksek bir soyluluk unvanına dönüşmüştür. *Kouropalates* unvanının önemi XII. asırdan sonra gerilemeye başlamıştır.⁸⁶⁰

Limitanei: Latince *limes* (askeri bölge) kökünden gelen kelime Roma İmparatorluğunda sınır birliklerine verilen isimdir.

Logothetis (λογοθέτης): İlk kez Komnenoslar devrinde ortaya çıkan bu unvan, imparatorun dış ilişkilerde uzmanlaşmış danışmanlarına verilen bir unvandır. XIII. asırdan sonra ise sadece soyluluk unvanı olarak verilmiştir.

Magister/Magistri Militum- Magistros (μάγιστρος): Roma İmparatorluğu döneminde Roma ordusunun en rütbeli komutanına verilen ayrıcalıklı bir askeri unvandır. Eski adı *praetorian prefect* olan bu unvanın Büyük Konstantinos devrinde oluşturulduğu düşünülmektedir.⁸⁶¹

Manglavites/manglavitai (μαγλαβίται): İlk olarak IX. asırda ortaya çıkan kelime *hetaireia* ile birlikte imparator muhafızlığı yapan birliğe verilen isimdir.

Monoxylon (μονόξυλον): Yekpare ağaç anlamına gelen *monoxylon*, (çoğul: monoxyla) genellikle Rus savaşçıların Rus nehirlerinde seyahat ederken kullandıkları ve elle kolaylıkla taşınabilen tahtadan yapılmış botlarına verilen isimdir.

Nomisma (νόμισμα): Bizans para sisteminin standart altın sikkesidir. Roma'daki karşılığı *solidus*dur. XI. asırdan sonra *hyperpyron* (ὑπέρπυρον) olarak anılmıştır.⁸⁶²

⁸⁵⁹ Khazdan, a.g.e, s. 1132.

⁸⁶⁰ Khazdan, a.g.e, s. 1157.

⁸⁶¹ Khazdan, a.g.e, s. 1266.

Numeri: Numara anlamına gelen kelime Roma İmparatorluk ordusundaki bir birliğin adıdır. Geç Roma döneminde ise *limitanei* birlikleri içerisindeki piyade askerler de bu isimle anılmıştır.

Oikoumene (Οικουμένη): Yaşanılan yer anlamına gelen *oikoumenen*in Bizans tarihinde farklı kullanımları bulunmaktadır. Roma'ya göre *oikoumene*, Akdeniz havzasında olan Roma'nın egemenlik bölgelerini tanımlarken buraya uzak kalan bölgeler *oikoumenen*in dışında kalmaktadır. Kelime Roma'nın Hristiyanlaşmasından sonra özellikle de Bizans döneminde Hristiyan topraklarını tanımlar hale gelmiştir.⁸⁶³

Ousiakon (οούσιακόν): 108 kişi taşıma kapasiteli X. asır Bizans savaş gemisidir.

Pamphylon (πάμφυλον): Taşımacılıkta da kullanılan ve 120 ila 160 kişi taşıma kapasitesine sahip bir savaş gemisidir.

Parakōimomenos (παρακοιμώμενος): *parakoítēs* (parakoitis) birinin yanında uyuyan kişi anlamına gelen kelimedenden türeyen bu unvan, IX ve X. asırda imparatorun yatak odasını koruyan kişilere verilen yüksek bir unvandır. Genellikle hadımlardan oluşan bir ofistir. IX. asırda ikiye ayrılan ofisin bir kısmı imparatorun muhafızları olurken diğer kısmı da devlet mührünü korumakla görevlendirilmiştir. XII. asırda gözden düşmeye başlamıştır.⁸⁶⁴

Paramerion (παραμήριον): *Spathiona* benzeyen ve X. asırda ortaya çıkan 94 santimetre uzunluğunda tek tarafı keskin süvari kılıcıdır.

Philanthropia (φιλανθρωπία): İnsanlık sevgisi anlamına gelen kelimenin Bizans İmparatorluğunda dini bir karşılığı vardır. Hristiyanlıkta olduğu gibi Bizans anlayışında da inananlar diğer inanları sevmeli ve onlara yardım etmelidir. Bizans imparatorlarından Hristiyanlara karşı beklenen davranış da bu şekilde insanlık sevgisi dâhilinde olmalıdır.⁸⁶⁵

Porphyrogénnetos (Πορφυρογέννητος): Mor odada doğan anlamına gelen bu unvan (prensesler için *Porphyrogénnetis*, Πορφυρογέννητης) bir imparator tahtta iken sarayda doğan imparator çocuklarına verilen bir unvandır. Kökenleri VI. asra kadar inen unvan, X. asırda oldukça popüler olmuş ve Paleologos hanedanı devrinde de kullanılmıştır.⁸⁶⁶ Bu unvana sahip imparator

⁸⁶² Khazdan, a.g.e, s. 1490.

⁸⁶³ Khazdan, a.g.e, s. 1518.

⁸⁶⁴ Khazdan, a.g.e., s. 1584.

⁸⁶⁵ Khazdan, a.g.e, s. 1649-1650.

⁸⁶⁶ Khazdan, a.g.e, s.

çocukları tahtın diğer adaylarına karşı daha avantajlıydılar ve Bizans toplumu da onlara bu özelliklerinden dolayı oldukça fazla saygı duymaktaydı.

Proedros (πρόεδρος): X ve XII. asırda saray soyluları ve yüksek dini rütbeli kişilere verilen bir unvandır.

Prokypsis (πρόκυψις): Yüksek ahşap platform anlamına gelen kelime Komnenos ve Paleologos hanedanları döneminde sarayda törenlerin yapıldığı yere verilen isimdir. İmparator bu platform üstünde önünde bir perde olacak şekilde oturmaktaydı.⁸⁶⁷

Protosebastos (πρωτοσέβαστος): İlk *sebastos* anlamına gelen kelime ilk olarak Aleksios Komnenos devrinde ortaya çıkmıştır ve yüksek bir saray soyluluk unvanıdır. XII. asırda ise Bizans imparatorlarının yakın arabalarına verilmeye başlanmıştır. Paleologos hanedanı devrinde ise önde gelen aristokrat ailelere verilmiştir.⁸⁶⁸

Protopatharios (πρωτοπαθάριος): İlk *spatharios* anlamına gelen kelime VIII ve XII. asırda Bizans sarayında kullanılan en yüksek unvanlardan biridir. Yüksek rütbeli komutanlara ve eyalet yöneticilerine verilen bu unvanın bazen yabancı prenslere de verildiği görülmüştür.

Protostrator (πρωτοστράτωρ): İmparatorluk ahırından sorumlu kişiye verilen ve ilk kez VI. asırda görülen bu unvan XI. asırdan sonra saraydaki en büyük soyluluk unvanlardan biri olmuştur.

Provestiarios (πρωτοβεστιάριος): Bizans İmparatorluğu döneminde genellikle hadımlara verilen yüksek bir saray unvanıdır. XII ve XV. asırlarda imparatorun en kıdemli finansal danışmanları bu unvanı kullanmıştır.⁸⁶⁹

Riptaria/Akontia (ρίπτάρια/άκόντια): Hafif piyadeler ve süvariler tarafından kullanılan ve 3 metreden uzun olmayan mızraklardır.

Sebastokrator (Σεβαστοκράτωρ): XII ve XV. asırlarda kullanılan yüksek bir saray soyluluk unvanıdır. Aslında unvanı ilk oluşturan kişi Aleksios Komnenos'tur ve bu unvanı kardeşi Isaakios Komnenos'u *caesar* unvanının üstüne çıkartıp onurlandırmak için hazırlamıştır.⁸⁷⁰

⁸⁶⁷ Khazdan, a.g.e, s. 1732.

⁸⁶⁸ Khazdan, a.g.e, s. 1747-1748.

⁸⁶⁹ Khazdan, a.g.e, s. 1749.

⁸⁷⁰ Khazdan, a.g.e, s. 1862.

Spatharios (σπαθάριος): V ve VI. asırda imparatorluk muhafızlarına verilen unvan olan *spatharios*, daha sonraki dönemlerde, özellikle VIII. asırdan sonra, yüksek bir saray soyluluk unvanı şeklini almıştır.⁸⁷¹

Spatharokandidatos (σπαθαροκανδιδάτος): VII ve XI. asırlar arasında kullanılan bu unvan orta dereceli saray soyluluk unvanıdır.⁸⁷²

Spathion (σπαθίον): Hem piyade hem de süvariler tarafından kullanılan iki tarafı keskin savaş kılıcı.

Strategos (στρατηγός): VIII. asırda *themaları* yöneten askeri valilere/komutanlara verilen unvandır. *Strategoslar* yönettikleri *themaların* adli ve ekonomik işlerinin yürütülmesinden de sorumluydular. Anadolu'nun büyük *themalarının* *strategosları* askeri olarak güçlü oldukları için bazen Bizans tahtına dahi göz dikebiliyorlardı. X ve XI. asırlarda *thema* sisteminin bozulmasına paralel olarak *strategoslar* da gözden düşmeye başlamışlardır.⁸⁷³

Topoteretes (τοποτηρητής): VI. asırda Mısır *douksunun* yardımcısı olan *topoteretes*, X. asırda anlam değişerek *thema* ve *tagma* orduları ve donanma komutanlarının yardımcı subayı olmuştur. *Topoteretes*, görevli olduğu orduda 15 *bandanın* komutanlığından da sorumludur. XII. asırda ise küçük bölge ve kalelerin sorumlusu haline gelmiştir. XV. asırda dini bir hüviyet kazanmıştır.⁸⁷⁴

Tourma (τούρμα): Zırhlı süvari birliği anlamına gelen *tourmanın* kökenleri Roma imparatorluğuna inmektedir. Bizans'ta ise VIII. asrın başında kullanılmaya başlanan ve 5 ya da 7 *bandanın* bir araya gelerek oluşturduğu askeri birliğe verilen addır. XII. asra kadar kullanılan birliğin komutanına ise *tourmarches* (τουρμάρχης) denmekteydi.⁸⁷⁵

Triklinion (τρικλίνιον): Roma İmparatorluğunda yapılarda yemeklerin yendiği bölüme verilen isimdir.

⁸⁷¹ Khazdan, a.g.e, s. 1935-36.

⁸⁷² Khazdan, a.g.e, s. 1936.

⁸⁷³ Khazdan, a.g.e, s. 1964.

⁸⁷⁴ Khazdan, a.g.e, s. 2095.

⁸⁷⁵ Khazdan, a.g.e, s. 2100.

Vigla(βίγα): Gözetlemek anlamına gelen kelime (Lat. Vigilia) Roma imparatorluğunda gece muhafızlarına verilen isimdir. IV. asırdan sonra ordudaki bütün muhafızlara verilen isim olurken, VIII. asırda ise sarayı korumakla görevli muhafızların isim olmuştur.⁸⁷⁶

⁸⁷⁶ Khazdan, a.g.e, s. 2167.

Ek-2

İmparatorlar, Krallar ve Yöneticiler Listeleri

Bizans İmparatorları (537-1204)

527-565 Iustinianos I.	802-811 Nikephoros I.
565-578 Iustinos II.	811 Stavrakios
578-582 Tiberios I. Konstantinos	811-813 Mikhail I. Rangabe
582-602 Mavrikios	813-820 Leon V.
602-610 Phokas	820-829 Mikhail II.
610-641 Herakleios	829-842 Theophilos
641 Konstantinos III. ve Heraklanos	842-867 Mikhail III.
641 Heraklanos	867-886 Basileios I.
641-668 Konstans II.	886-912 Leon VI.
668-685 Konstantinos IV.	912-913 Aleksandros
685-695 Iustinianos II.	913-959 Konstantinos VII.
695-698 Leontios	959-963 Romanos II.
698-705 Tiberios II.	963-969 Nikephoros II. Phokas
705-711 Iustinianos II. (ikinci kez)	969-976 Ioannes I. Çimiskes
711-713 Philippikos	976-1025 Basileios II.
713-715 Anastasios II.	1025-1028 Konstantinos VIII.
715-717 Theodosios III.	1028-1034 Romanos III. Argyros
717-741 Leon III.	1034-1041 Mikhail IV.
741-775 Konstantinos V.	1041-1042 Mikhail V.
775-780 Leon IV.	1042 Zoe ve Theodora
780-797 Konstantinos VI.	1041-1055 Konstantinos IX. Monomakhos
797-802 Irene	1055-1056 Theodora (ikinci kez)
	1056-1057 Mikhail VI.

1057-1059 Isaakos I. Komnenos	
1059-1067 Konstantinos X. Dukas	1133-1125 Vladimir II Monomakh
1068-1071 Romanos IV. Diogenes	1125-1132 Mstislav II
1071-1078 Mikhail VII. Dukas	1132-1139 Yaropolk II
1078-1081 Nikephoros III. Botaniates	1139 Monomakhovychi
1081-1118 Aleksios I. Komnenos	1139-1146 Vsevolod II
1118-1143 Ioannes I. Komnenos	1146 Igor II
1143-1180 Manuel I. Komnenos	1146-1149 Iziaslav II
1180-1183 Aleksios II. Komnenos	1149-1151 Yuri I Dolgorukiy
1181-1185 Andronikos I. Komnenos	1151-1154 Iziaslav II (İkinci kez)
1185-1195 Isaakos II. Angelos	1154-1155 Iziaslav III
1194-1203 Aleksios III. Angelos	1155-1157 Yuri I Dolgorukiy (İkinci kez)
Rus (Kiev) Prensleri (882-1184)	1157-1158 Iziaslav III
882-912 Oleg	1158-1167 Rostislav I (İkinci kez)
912-945 Igor I	1167-1169 Mstislav II
945-962 Olga	1169-1169 Gleb
962-972 Sviatoslav	1170-1170 Mstislav II (İkinci kez)
972-980 Yaropolk I	1170-1171 Gleb (İkinci kez)
980-1015 Vladimir I	1171-1173 Roman I
1015-1019 Sviatopolk I	1173 Rurik II
1019-1054 Yaroslav I	1174 Sviatoslav III
1054-1073 Iziaslav I	1174-1175 Yaroslav II
1073-1076 Sviatoslav II	1175-1177 Roman I (İkinci kez)
1076-1078 Iziaslav I (İkinci kez)	1177-1180 Sviatoslav III (İkinci kez)

1078-1093 Vsevolod I

1180-1182 Rurik II (İkinci kez)

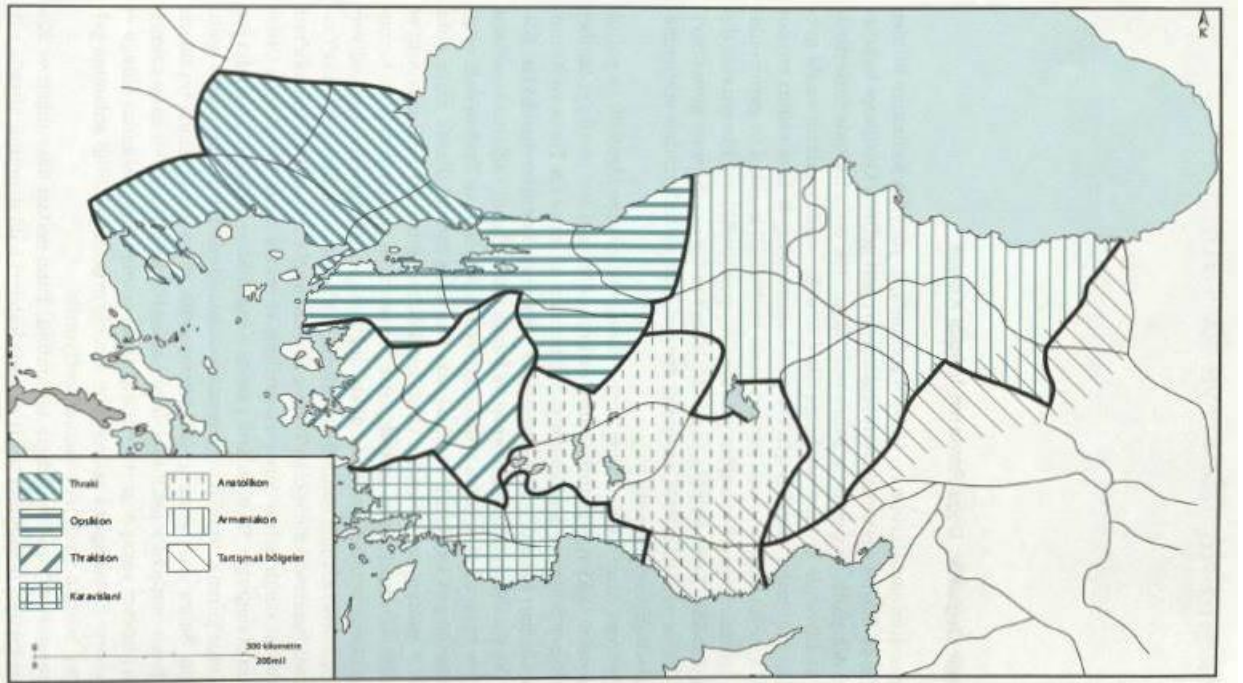
1093-1113 Sviatopolk II

1182-1194 Sviatoslav III (Üçüncü kez)

Ek-3

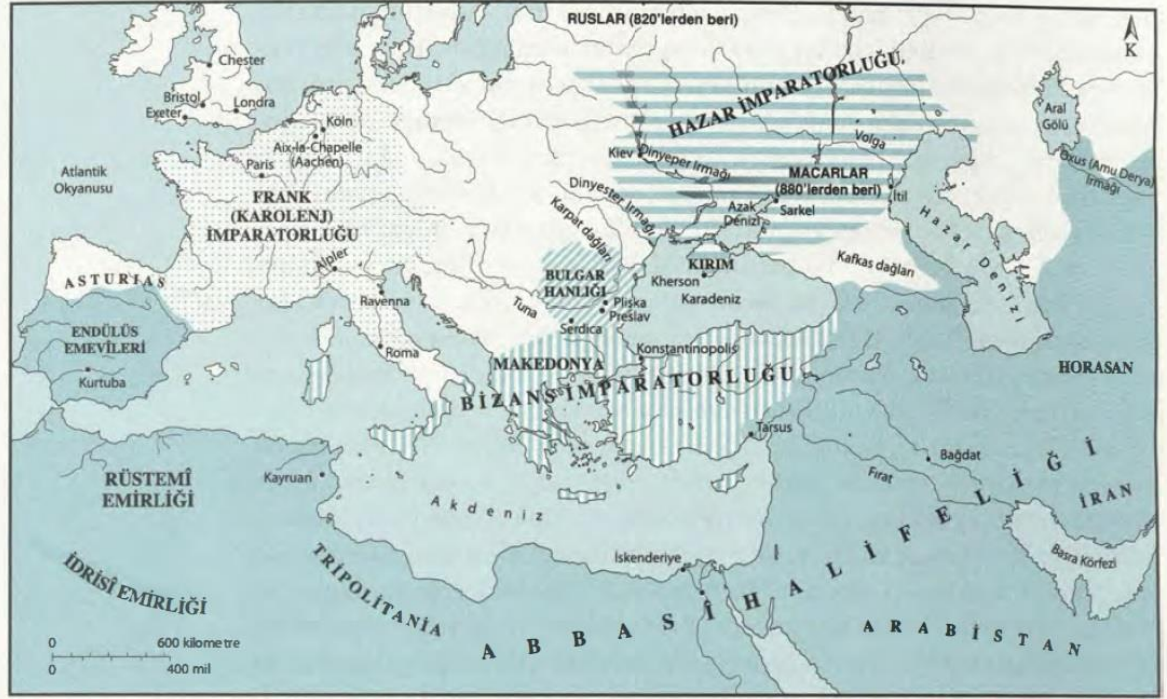
VI. Asırda İlk Oluşturulan İlk *Thema* Bölgeleri Haritası.

Kaynak: John Haldon (2007), **Bizans Tarihi Atlası**, (Çev. Ali Özdamar), Kitap Yay., İstanbul (Harita No. 6.1).

Ek-4

IX. Asırda Bizans İmparatorluğu Haritası.

Kaynak: John Haldon (2007), **Bizans Tarihi Atlası**, (Çev. Ali Özdamar), Kitap Yay., İstanbul (Harita No. 5.6).

Ek-5

XI-XIII. Asırlarda Bizans İmparatorluğu

Kaynak: John Haldon (2007), **Bizans Tarihi Atlası**, (Çev. Ali Özdamar), Kitap Yay., İstanbul (Harita No. 9.1).

Ek-6

XI. Asrın Başında Bizans'ın Kuzey Komşuları

Kaynak: John Haldon (2007), **Bizans Tarihi Atlası**, (Çev. Ali Özdamar), Kitap Yay., İstanbul (Harita No. 8.9).

Ek-7

IX ve X. Asırda İtalya Haritası

Kaynak: John Haldon (2007), **Bizans Tarihi Atlası**, (Çev. Ali Özdamar), Kitap Yay., İstanbul (Harita No. 8.4).

Ek-8

I., II., III. Ve IV. Haçlı Seferi Haritası

Kaynak: John Haldon (2007), **Bizans Tarihi Atlası**, (Çev. Ali Özdamar), Kitap Yay., İstanbul (Harita No. 9.2).

Ek-9

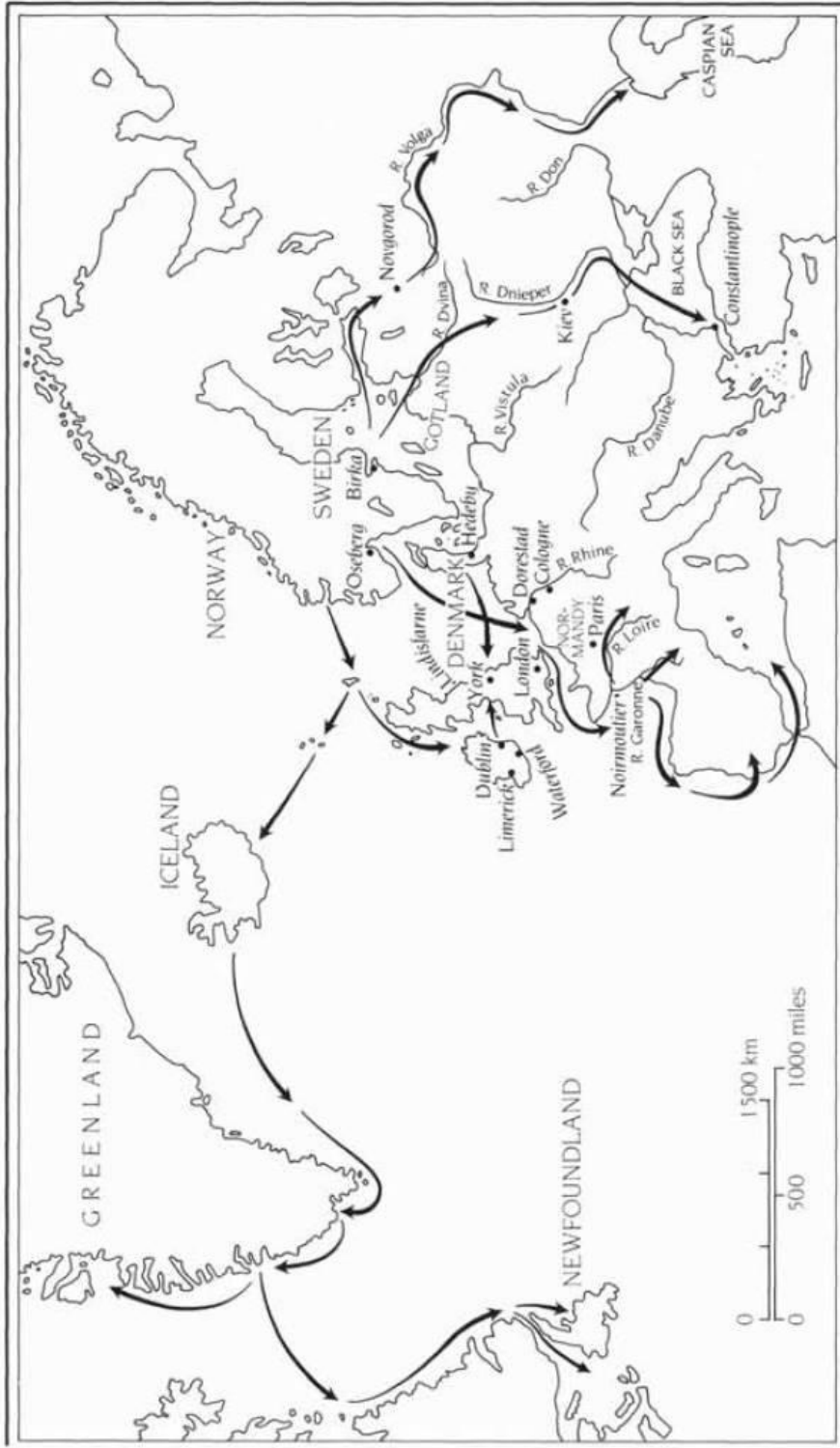
XI. Asırda Akdeniz ve Avrupa Haritası

Kaynak: NCMH (2006), David Luscombe (Ed.), Vol IV, P. 1, New York, CUP, s. 85 (Map No. 1).

Ek-10

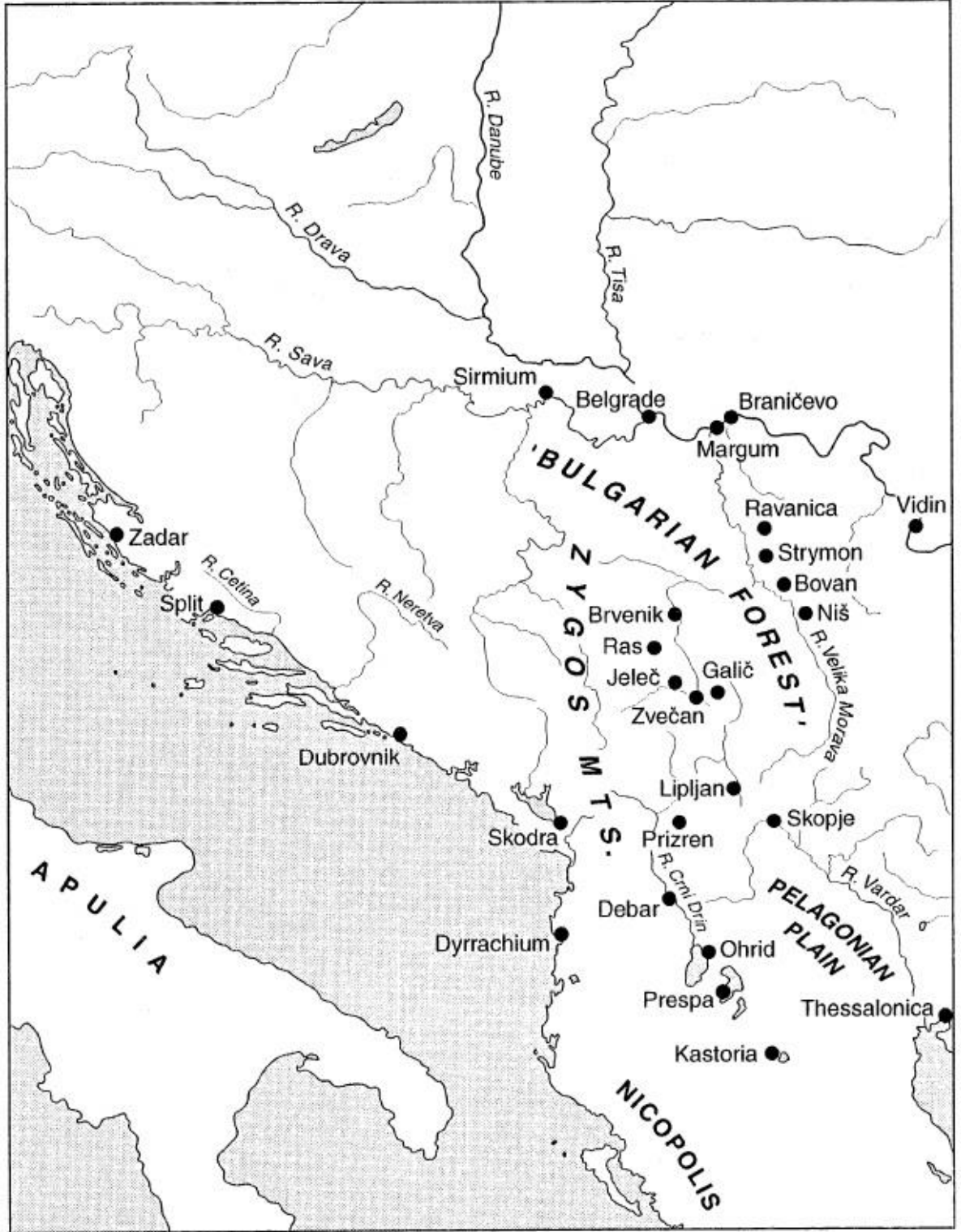
Viking Çağında Kuzeylilerin Avrupa ve Amerika'daki Yayılma Bölgeleri Haritası

Kaynak: The Oxford Illustrated History of Medieval Europe (1988), George Holmes (ed.), New York, OUP, s. 107, (Map No. 9).

Ek-11

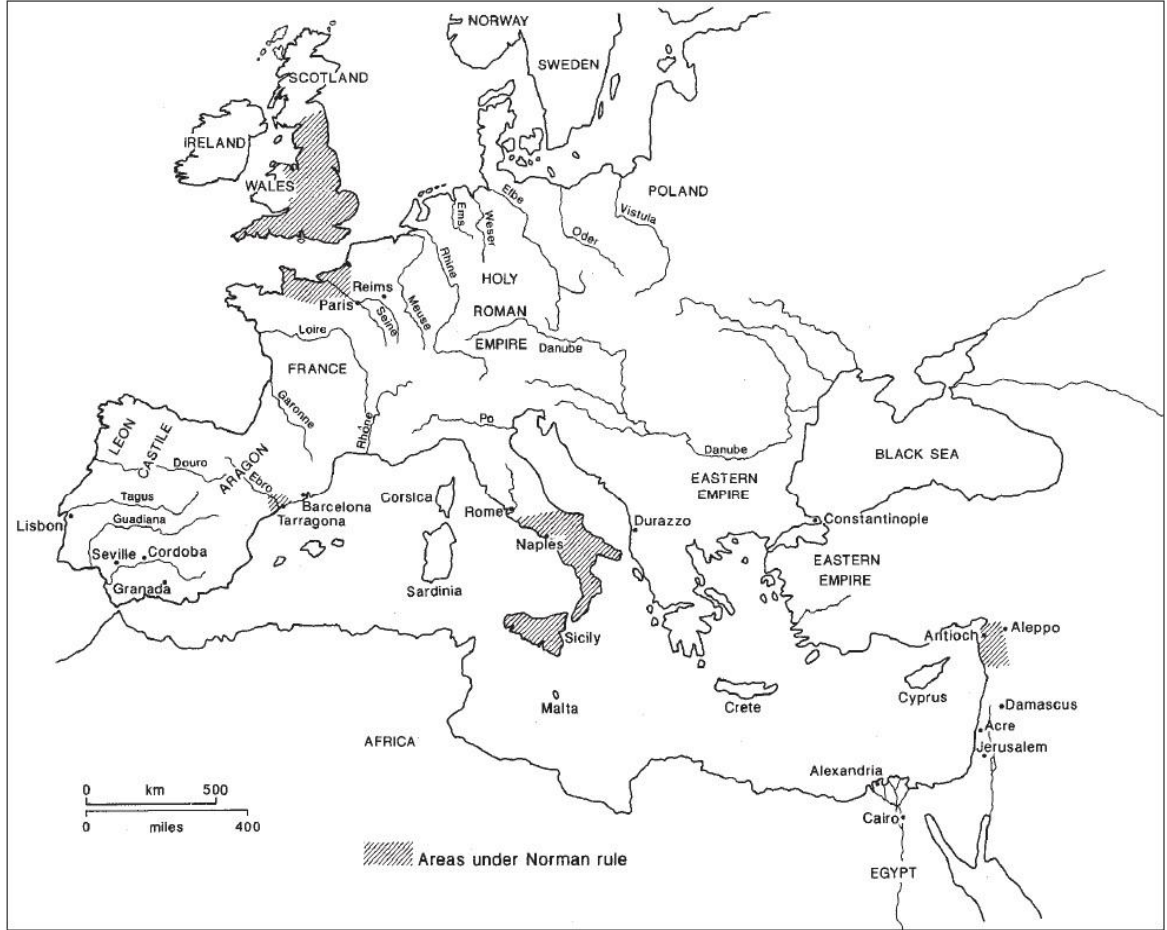
XI. Asırda Balkanlar Haritası

Kaynak: Paul Stephenson (2002), *Byzantium's Balkan Frontier, A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*, CUP, Londra, s. 149.

Ek-12

XII. Asırda Kuzey Kökenlilerin Avrupa ve Ortadoğu'daki Hâkimiyet Alanları Haritası

Kaynak: **A Companion to the Anglo-Norman World** (2003), Christopher Harper Bill ve Elisabeth von Houts (Ed), The Boydell Press, Woodbridge, s. XII, (Map No. 1).

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimini Zonguldak'ta lise öğrenimini ise Trabzon'da tamamladı. 2003-2004 öğrenim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü kazandı ve 2006-2007'de buradan mezun oldu. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'ndan *Normanların Güney İtalya ve Sicilya'yı Fetihleri, 1059-1130* adlı yüksek lisans tezini savunarak mezun oldu. 2015 Yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda doktora programına başladı. Yine aynı yıl Gümüşhane Üniveristesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. Halen bu görevi devam ettiren Şen iyi derecede İngilizce ve başlangıç seviyesinde İtalyanca bilmektedir.